

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

“TÜRK SİYASİ YAŞAMINDA HALKÇI PARTİ”

Yüksek Lisans Tezi

Armağan Seçkin

İZMİR-2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

“TÜRK SİYASİ YAŞAMINDA HALKÇI PARTİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARMAĞAN SEÇKİN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ALEV GÖZCÜ

İZMİR-2019

TEZ ONAYI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2017880025 numaralı öğrencisi **Armağan SEÇKİN** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır. Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 31/07/2019 tarih ve 1030/7 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**Türk Siyasi Yaşamında Halkçı Parti**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 09/08/2019 tarihinde saat: 13.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir. Aynı jürimiz 08/11/2019 tarihinde saat 15.00 te yeniden toplanmış ve tezle ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

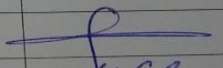
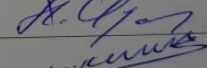

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (80)

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Alev GÖZCÜ	
Üye	Prof. Dr. Hakkı UYAR	
Üye (Diğer Üniversite)	Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ	

ONAY

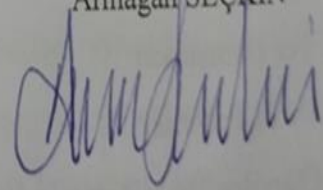
Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür V.

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “TÜRK SİYASİ YAŞAMINDA HALKÇI PARTİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçalarda gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/11/2019

Armağan SEÇKİN

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

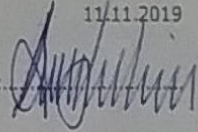
T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10307695
Yazar Adı / Soyadı	ARMAĞAN SEÇKİN
T.C.Kimlik No	27620019748
Telefon	5326726308
E-Posta	aalseckin@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	TÜRK SİYASİ YAŞAMINDA HALKÇI PARTİ
Tezin Tercümesi	PEOPLE'S PARTY IN TURKISH POLITICAL LIFE
Konu	Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	359
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. ALEV GÖZCÜ
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

11/11/2019

İmza:

ÖZET

“*TÜRK SİYASİ YAŞAMINDA HALKÇI PARTİ*” isimli tezimizde 1980 askeri müdahalesi ardından yönetimin yeniden sivilleşmesi, demokrasiye dönüş çabaları ve bu süreçte yapılan hukuki faaliyetler incelenmiştir. Siyasi parti faaliyetlerine izin verilmesinin ardından ortaya çıkan Halkçı Partinin faaliyetleri ile partinin Türk siyasetinde bıraktığı izler analiz edilmiştir.

Yapılan düzenlemelerden sonra siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılmasıyla sosyal demokratların içinde bulunduğu durum irdelenmiştir. Yasaların öngördüğü yeterliliği elde eden Halkçı Parti tüzel kişiliğini ilan ederek genel seçimler öncesinde halkın önüne çıkmıştır. 1983 Genel seçimleri öncesi diğer sosyal demokrat oluşumlar ya anlaşmazlıklar yüzünden kurulamamış ya da yasaların öngördüğü şartları tamamlayamamışlardır.

1983 Genel Seçimlerinde makul bir başarı gösteren Halkçı Parti, 1984 Yerel Seçimlerinde aldığı oy oranı ile konumu tartışılır hale gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında seçime kendisi ile birlikte giren yine sol görüş temelli bir parti olan Sosyal Demokrat Parti'nin etkisi yadsınamazdı. Tezimizde gerek 1983 Genel Seçimleri ve gerekse 1984 Yerel Seçim sonuçları ayrıntıları bir biçimde ele alınmıştır. 1984 Yerel seçimlerinin ardından almış olduğu oy oranı sebebiyle halk nezdinde solun temsilcisi olma hakkı Sosyal Demokrat Parti'de görülmüştü. Böylelikle kurulduğu zamandan itibaren bir muvazaa partisi olduğu ileri sürülen

Halkçı Parti’de parti içi muhalefetin ve sosyal demokrat cepheden gelen yoğun eleştirilerin altında kalmak parti ve yöneticilerini oldukça yıpratmıştır.

Yerel seçimlerin ardından Halkçı Parti’de gerçekleşen yönetim değişiklikleri parti içerisindeki rahatsızlıkları sona erdirmemiş ve olaylar parti liderinin değişmesiyle sonuçlanmıştır. Gerçekleşen lider değişikliğinin ardından sosyal demokratların temsilcisi olan Sosyal Demokrat Parti ile birleşme kararı verilmiştir. Tezimizde birleşme süreci, birleşmenin kamuoyunda yol açtığı tartışmalar ve yasal mevzuat incelenerek gerekli izahatlar ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur.

ABSTRACT

In our thesis titled "*PEOPLE'S PARTY IN TURKISH POLITICAL LIFE*", re-civilization of the administration after 1980 military intervention, the efforts to return to democracy and the legal activities carried out in this process were examined. The activities of the People's Party, which emerged after the political party activities were allowed, and the traces left by the party in Turkish politics were analyzed.

The situation in which social democrats exist following the liberalization of political party activities after the regulations made, was dealt in details. The People's Party, which obtained the sufficiency stipulated by laws, announced its legal entity and appeared before public prior to general elections. Before the 1983 General Elections, other social democratic organizations either could not be established due to disagreements or could not fulfilled the requirements stipulated by law.

Having shown a reasonable success in the 1983 General Elections, People's Party's position become controversial owing to vote rate that it obtained in subsequently done 1984 Local Elections. The influence of the Social Democratic Party, which entered into election together with itself and which was also a party based on social opinion, on that result could not be denied. In our thesis, both the 1983 General Elections and the results of the 1984 Local Elections are discussed in detail. After the 1984 Local Elections, by virtue of the vote rate it obtained, the right to be the representative of left in the presence of public was seen belonging to the Social Democratic Party. In this way, for People's Party, which had been claimed to be a collusion party since its date of establishment, to remain under intraparty

opposition and intense criticism coming from social democratic front fairly worn out the party and its administrators.

Changes, which occurred in the administration of People's Party after local elections, did not terminate disturbances within the party and the events ended up with the change of party leader. Following the change of leader that happened, the decision to unite with the Social Democratic Party, which is the representative of social democrats, was settled. In our thesis, the process of merger, the disputes in public opinion caused by merger and the legal regulations are examined and the required explanations are presented in detail.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	xiii
TABLO LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	19
12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ SONRASI DEVLETİN	19
YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	19
1. Milli Güvenlik Konseyi.....	19
2. Ulusu Hükümeti	21
3. MGK Yasama Dönemi	23
4. Demokrasiye Dönüş	32
5. Yeni Siyasi Partiler Kanunu	35
6. Genel ve Seçim Çevresi Barajları	38
7. Yeni Siyasi Partilerin Kurulması.....	40
8. Sosyal Demokratların Faaliyetleri.....	43
8.1 Sosyal Demokratlarda Birleşme Çağruları	54
İKİNCİ BÖLÜM.....	58
HALKÇI PARTİNİN KURULUŞU	58

1. HP'nin Kuruluş ve Amacı.....	61
2. Necdet Calp'in Mal Beyanı	62
3. Necdet Calp'in Çeşitli Dergi Ve Gazetelere Verdiği Röportajlar	63
3.1 Hürriyet Gazetesinin Necdet Calp İle Röportajı.....	63
3.2 Tercüman Gazetesinin Necdet Calp İle Röportajı	64
3.3 Yankı Dergisinin Necdet Calp ve Yaşar Aysev İle Röportajı	66
4. Yıllık Konut Açığı ve HP'nin Görüşü.....	67
5. HP ve Ekonomi	68
6. HP'nin Seçim Vaatleri.....	70
7. HP Seçim Bildirgesinin Temel İlkeleri	71
8. HP'nin Kurulmasından Sonra Sosyal Demokratların Durumu	73
Hakkındaki Görüşler	73
9. İlk Vetolar.....	77
9.1 Vetoların Hukuki Açıdan Değerlendirmesi	90
9.2 Milletvekili Adayların Belirlenmesi ve Vetolar	91
10. HP'nin Seçim Faaliyetleri	100
10.1 Kaman İlçe Örgütünün Açılışı.....	100
10.2 Yurt Gezilerinin İlk Durağı: Malatya	101
10.3 Siyasi Parti Liderleri Televizyonda	103
11. Seçim Öncesi Cumhurbaşkanı Kenan Evren'nin Demeci.....	112
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	113
1983 GENEL – 1984 YEREL SEÇİMLERİ.....	113
1. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ve Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	113
2. Avrupa Basınında 6 KASIM 1983 Seçimleri.....	127

3. SODEP ve DYP'ye Yerel Seçimlere Katılma Hakkı	128
4. İktidar Partisi'nin Programı Karşısında.....	132
5. Yerel Seçim Süreci	134
5.1 Siyasetin Yerel Seçim Süreci.....	147
5.2 Yerel Seçim Sonuçları	158
5.3 Basında Yerel Seçim Sonuçları ve Liderlerin Değerlendirmeleri	162
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	173
HP'DE PARTİ İÇİ MUHALEFET	173
1. HP'de Parti İçi Ayrışma	173
1.1 Yeni MKYK'nın İlk Toplantısı	175
1.2 HP'de Gündem; Birleşmek ya da Birleşmemek	177
2. Temel Yasalarda Değişiklik Talebi ve HP	181
3. SODEP Kongresi	183
4. Birleşmenin Önündeki Hukuki Engel; Anayasa.....	188
5. Birleşme İçin İlk Adım.....	193
5.1 Beklenmedik HP Bildirisi	195
6. HP'li Dört Milletvekilinin İsrail Gezisi.....	196
6.1 İsrail'e Giden HP Milletvekillerinin Partiden İhraç Edilme Talebi.....	201
7. HP Kongreleri.....	204
8. Disiplin Kurulu Çalışmaları	204
9. II. İnönü-Ecevit Gerilimi	206
10. HP'de Disiplin Kurulu Kararları	209
11. Köyceğiz Yerel Seçimi.....	215
12. İstifa Zinciri ve Kongreler	215

13. HP'nin Ankara SODEP'in İstanbul Mitingleri	222
14. Yol Ayrımına Doğru	223
14.1 Birinci Büyük Kurultay	228
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	233
BİRLEŞME	233
1. Birleşme Görüşmeleri.....	233
1.1 Aydın Güven Gürkan ve Rahşan Ecevit Buluşması	235
1.2 İnönü-Gürkan Tekrar Bir Arada	237
2. Birleşme Kararıyla Gelen Bölünme	239
3. Birleşme Protokolü	242
4. Birleşme Kurultayları	245
4.1 SODEP Küçük Kurultayı.....	245
4.2 HP Küçük Kurultayı	246
5. HP ve SODEP Birleşme Protokolü	249
6. Yeni Partinin Ana İlkeleri İzmir'de Açıklandı	254
7. Gergin Geçen Meclis Grubu Toplantısı	256
8. Anayasa Değişiklik Talebine Karşı HP İçinden Muhalefet	258
9. HP ve SODEP'in Birleşme Öncesi Son Kurultayları.....	264
10. SODEP 1.Olağanüstü Kurultayı.....	267
SONUÇ	274
KAYNAKÇA.....	282
EKLER.....	299
EK I: GÖRÜŞMELER	299
Kemal Anadol.....	300

Aşkın Toktaş	309
Fikri Sağlar	314
Tunç Soyer	321
Yüksel Çakmur	326
Bülent Baratalı	334
EK II: HALKÇI PARTİ TÜZÜĞÜ	339
EK III: HALKÇI PARTİ PROGRAMI.....	340

ÖNSÖZ

12 Eylül 1980 Askeri müdahalesi sonrasında Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca ilk kez siyasi partisiz kaldı. Aradan geçen üç yılın sonunda Askeri rejim Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi yapısının yeniden düzenlenmesi için gerekli kanun çalışmalarını yaptı.

1983 yılında yapılan kanunlar ve düzenlemeler sonrasında siyasi partilerin kurulmasına uygun ortam sağlandı. Böylece yeni siyasi partiler ve aktörleri de sahneye çıktılar. Bu süreçte kurulan partilerden bir kısmı eski siyasi partilerin mirasını sahiplenmek istiyor diğer bir kısmı ise yepyeni kurumsal yapı kimlikleri ile halktan gerekli desteği bulmaya çalışıyorlardı.

Tezimizin konusu bu dönemde kurulan Halkçı Parti'dir.1983 yılında kurulan Halkçı Parti, Türkiye'deki sol kesimi kendi bünyesinde toplamak ve kapatılan Cumhuriyet Halk Partisinin mirasını sahiplenmek istemiştir. Bunun için birçok farklı sol grupla yarışa girişilmiş ve girilen bu yarış sonucunda Konsey'in onayını alarak 1983 genel seçimlerine katılmıştır. Seçim sonuçları itibariyle oldukça başarılı olarak sol oyları bünyesinde toplamayı başaran Halkçı Parti, ardından 1984 yerel seçimlerinde elde edilen başarısızlık neticesinde parti içerisinde yeni arayışlara yelken açmıştır. Sonuç olarak 2 Kasım 1985'te yapılan kurultayında kendi ismini, amblemini, programını ve tüzüğünü değiştirerek SODEP ile birleşmenin önünü açmıştır.

Bu çalışma esnasında ilgili konulara, kaynaklara tarafsızca bakılmaya önem verilerek tez araştırması yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde öncelikle resmi yayınlar, bilimsel yayınlar ve süreli yayınlar taranmış, günlük gazetelerden faydalanılmış, dönemi yaşayan sosyal demokratlarla sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır.

Türkiye'nin siyasal ve demokratik kültüründe ilginç bir örnek olan "*Halkçı Parti*" konusunda çalışma yapmak için beni yönlendiren ve çalışmamın her aşamasında destek ve katkıları ile ufkumu açan, beni asla yalnız bırakmayan, kendisine sayısız defa müracaat etmemi sabırla karşılayan tez danışmanım değerli hocam Sayın Doç. Dr. Alev Gözcü'ye; yüksek lisans öğrenimim sürecinde çok büyük anlayış, destek ve katkıları bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü öğretim üyeleri ve çalışanlarına, çalışmalarım boyunca benden her türlü destek ve fedakârlığını esirgemeyen başta eşim Burcu Seçkin'e, kızım Sude Seçkin'e, oğlum Berke Hürcan Seçkin'e, sevgili anneciğim Nebahat Fidan'a, kardeşim Ozan Seçkin'e, öğrenim sürem ve tez aşamasında beni hep daha zoru başarmam için teşvik eden çok değerli dostum Cüneyt Gülabi Vurucu 'ya teşekkürü bir borç bilir, yüksek lisans öğrenim yılımda kaybettiğim çok sevgili babam Hüsametdin Seçkin'i rahmetle anarım.

İzmir, 2019

Armağan SEÇKİN

TABLO LİSTESİ

1. Tablo 1: TRT’de yayınlanan “*Liderler Açıkoturumu*” sonrası Hürriyet’in, parti liderlerinin televizyon programındaki performanslarının çeşitli açılardan değerlendirilmesi.
2. Tablo 2: TRT’de yayınlanan “*Liderler Açıkoturumu*” sonrası Yeni Asır tarafından yapılan kamuoyu araştırması sonuçları.
3. Tablo 3: Necdet Calp’in “*Basın Toplantısı*” puanları.
4. Tablo 4: 1983 Genel Seçim Sonuçları.
5. Tablo 5: 1977 Genel Seçim Sonuçları.
6. Tablo 6: 1950-2011 Yılları Arasındaki Kayıtlı Seçmen Verileri
7. Tablo 7: 1983 Genel Seçimlerinde partilerin aldıkları oy oranları.
8. Tablo 8: 1983 Genel Seçimlerinde HP’nin en başarılı olduğu iller.
9. Tablo 9: 1983 Genel Seçimlerinde HP’nin en başarısız olduğu iller.
10. Tablo 10: 1984 Yerel Seçim Sonuçları.

KISALTMALAR

AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFP	:	Agence France Presse
A.G.E	:	Adı Geçen Eser
A.G.M	:	Adı Geçen Makale
A.G.T	:	Adı Geçen Tez
AİTİA	:	Ankara İktisadi ve Ticari ilimler Akademisi
ANAP	:	Anavatan Partisi
AP	:	Adalet Partisi
B.	:	Basım
BKZ	:	Bakınız
B.Y.Y	:	Basım Yeri Yok
B.T.Y	:	Basım Tarihi Yok
C.	:	Cilt
CDTA	:	Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEV.	:	Çeviren
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DSP	:	Demokratik Sol Parti
DÜZ.	:	Düzenleyen
DYP	:	Doğru Yol Partisi
ED.	:	Editör
EDS.	:	Editörler
HAZ.	:	Hazırlayan
HES	:	Hidroelektrik Santral
HP	:	Halkçı Parti
ICFTU	:	Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MDP	:	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu

MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MKYK	:	Merkez Karar ve Yönetim Kurulu
MSP	:	Milli Selamet Partisi
RP	:	Refah Partisi
S	:	Sayı
S.	:	Sayfa
S.S.	:	Sayfalar
SODEP	:	Sosyal Demokrasi Partisi
SHP	:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TRT	:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TTSİS	:	Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
YAY	:	Yayın
YÖK	:	Yüksek Öğrenim Kurumu
YSK	:	Yüksek Seçim Kurumu
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Demokrasi tecrübesi çok az olan Türkiye Cumhuriyeti, siyasi hayatında pek çok kez sıkıntılı dönemlerle karşı karşıya kalmıştır. Kimi zaman iktidarı elinde bulunduran güçlerin kontrolsüz hareketleri, kimi zamanda toplumdaki kitlelerin demokratik ortamın vermiş olduğu fırsatları yanlış yönde kullanmaları, ülkenin bölünmez bütünlüğüne zarar verme tehlikesi ve bunun uzantısında oluşan birçok problem, askerlerin yönetime müdahale etmesi için uygun ortamlar oluşturmuştur. Türkiye, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine kadar Cumhuriyet tarihinin en acı günlerini yaşamıştır. Yaşananların askeri müdahale ile sonuçlanması birbirini takip eden olaylar silsilesinin neticesidir. Türkiye’de 12 Eylül Askeri Müdahalesine giden sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için 1973 seçimlerini ve sonuçlarını anlamak, neticelerini doğru değerlendirmek gerekmektedir.

14 Ekim 1973 Milletvekili seçimlerinin ardından Ecevit’in önderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi oyların yüzde 33,3 ünü alarak 185 milletvekili çıkardı. İsmail Cem’e göre İsmet İnönü’nün başlattığı “*Ortanın Solu*” hareketini Bülent Ecevit “*Demokratik Sola*” dönüştürmüş ve bunu halka kabul ettirmeyi başararak izlediği siyasal yöntemle CHP’yi birinci parti konumuna getirmiştir.¹ Demirel’in partisi Adalet Partisi oyların 29,8’ini alarak 149 milletvekili çıkarmayı başarmıştı. Metin Toker’e göre CHP’nin bir önceki seçimlere göre aldığı oyları yükseltmesi, buna karşın AP’nin oylarında yaşanan kaybı halkın demokrasiyi savunan partiden

¹ İsmail Cem, *Siyaset Yazıları, 1975-1980 Türkiye’si*, Cem Yayınları, İstanbul 1980, s. 347

yana olması olarak değerlendirmişti.² Ancak Toker'in, AP'yi sırf demokrasiye sahip çıkmaması sebebiyle oy kaybettiği yorumuna katılmak mümkün değildir. Süleyman Demirel'in askerlerle sıkıntı yaşamak istememesi AP'nin oy kaybında belli bir oranda etkili olması mümkündür. Fakat burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus sağda, sağ görüşlü yeni siyasi partilerin kurulmuş olması ve bunların 1973 seçimlerine katılmaları neticesinde AP'nin oy oranında doğal bir kaybın gerçekleşmiş olmasıdır.

Seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP, hükümeti kurmak için yeterli milletvekili sayısına ulaşamadığı için Milli Selamet Partisi ile anlaşarak seçimlerden yüz gün geçtikten sonra bir koalisyon hükümeti kurmaya yöneldi. Hükümetin güvenoyu alması ancak 7 Şubat 1974 tarihinde mümkün oldu.³

Kemal Karpat'a göre, hükümet ortaklarının kapitalizme bakış açılarındaki yakınlık ve sosyal adalet kavramına inanmaları, özgür düşünceden yana tavır almaları ve ulusal bağımsızlık çizgisi üzerinden üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkiler kurmak istemeleri koalisyon kurmayı başarmalarının temel gerekçeleriydi.⁴ Rabia Bahar Alpan'a göre ise dünya görüşü açısından birbirine zıt iki partinin bir araya gelerek ortaklık kurmalarının sebebi, iktidarda iken kendi düşünce ve arzularını topluma daha iyi anlatabilecek olmalarına inanmalarından kaynaklanmıştır.⁵ Koalisyon protokolünün 16. Maddesinde hak ve hürriyetlerde, demokratik anlayışa

² Metin Toker, *Not Defterimden; 1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e*, Milliyet Yayınları, Birinci Baskı İstanbul 1981, s. 38

³ *Milliyet*, 8.2.1974, s.1

⁴ Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi – Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş yayınları, Altıncı Baskı. İstanbul 2015, s. 205

⁵ Rabia Bahar Alpan, *Türkiye'de Koalisyon Yönetimleri ve DYP-SHP Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1994, s. 38

uymayan kısıntıların kaldırılması, inanç, düşünce ve ifade hürriyetlerini sınırlayan bütün kısıtlamaların kanunlarımızdan çıkarılarak, basın hürriyetinin tüm yönleriyle teminat altına alınması karara bağlandı.⁶

Koalisyon ortakları, koalisyon protokolünün 14. Maddesine⁷ sadık kalmak suretiyle 15 Mayıs 1974 tarihinde Genel Af kanununu çıkarttılar. Bu Af Kanunu üzerine hükümet ordunun tepkisini üzerine çekti. Ordu, 12 Mart döneminde yakalanan anarşistlerin serbest bırakıldığı düşüncesindeydi.⁸ Hükümet etme süresi içerisinde CHP-MSP koalisyonu ABD'nin tehditlerine rağmen haşhaş ekimi yasağını 1 Temmuz 1974'te aldığı Bakanlar Kurulu Kararı ile deldi.⁹ CHP-MSP koalisyonu döneminde Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirildi. Bu harekâtın, Ecevit'e büyük bir saygınlık kazandırdığı yadsınamaz bir gerçeklikti.¹⁰

Harekâtın getirdiği büyük saygınlığı paylaşamayan ortaklar arasında çıkan sorunlara Ecevit'in başbakanlık makamında olmadığı bir sırada kendisine vekâlet eden Erbakan'ın başbakanlık yetkilerini tek taraflı kullanmasıyla koalisyon hükümeti aynı yıl dağıldı.¹¹ Zaten Erbakan'dan rahatsız olan Ecevit, yapılması muhtemel bir erken seçim umuduyla 18 Eylül 1974'te başbakanlıktan istifa etti. Bu sayede 235 gün süren CHP-MSP koalisyon hükümeti sona erdi.

⁶ Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, CİLT 1, TBMM Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara 2015, s. 581

⁷ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *a.g.e.* , *aynı yer*.

⁸ Mehmet Ali Birand, *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yayınları, İstanbul 1984, s. 44

⁹ *Milliyet*, 2.7.1974, s.1

¹⁰ Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, ss 207, 273

¹¹ Özcan Çölük, *Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1983-1986)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2018, s. 4

Bülent Ecevit, yıllar sonra bu istifasını “*tarihi bir yanlış*” olarak değerlendirmiştir.¹² Ecevit’in Kıbrıs politikasında izlediği siyaset ve haşhaş ekimi hususunda ABD’ye karşı dik duruşu sayesinde yapılacak bir seçim sonucunda partisini tek başına iktidara taşıma öngörüsü gerçekleşmedi. Ardından başlayan hükümet bunalımı aylarca sürdü.¹³ Mecliste koalisyon arayışları başladı. Bu arayışların sonucunda kendilerini “*Milliyetçi Cephe*” ismiyle niteleyen AP-Milliyetçi Hareket Partisi-MSP-Cumhuriyetçi Güven Partisi koalisyonu kuruldu.¹⁴

1975 ve 1977 yılları arasında görev yapan bu koalisyon döneminde ülke sağ ve sol örgütler üzerinden kamplara ayrıldı. Türkiye döviz darboğazına girdi. Bu durum dövize endeksli enflasyonun yükselmesine yol açtı.¹⁵ Ülkede süregelen terör ve şiddet olayları artmaya başladı. 1977’de Taksim’deki İşçi Bayramı Kutlamalarında 35 kişi hayatını kaybetti.¹⁶

Kıbrıs fatihi sıfatıyla efsaneleşen Ecevit, 5 Haziran 1977 seçimlerinde CHP’yi tarihindeki en yüksek seçilme oranı olan yüzde 41,4’lük oy tercihi ile birinci parti olarak çıkartmayı başardı. CHP, 213 milletvekili ile parlamentonun en güçlü

¹² Nedim Yalansız, *Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, Buke Yayınları, İstanbul 2006, s. 314

¹³ *Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Raporu*, C1, Kasım 2012, Dönem 24. Yasama Yılı 3, s.522, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2782> (E.T 24.5.2019 saat 22.44)

¹⁴ *Cumhuriyet*, 1.4.1975 s 1; Mete Tunçay, “*Adalet Partisi*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 8, İletişim yayınları, 1996, s. 2098

¹⁵ Yakup Kaya, Hüseyin Şahin, “*Türk Siyasi Yaşamında Milliyetçi Cephe Dönemi Hükümetleri*”, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, Sayı 19, s 536.

¹⁶ Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, *12 Eylül Türkiye’nin Miladı*, Doğan Kitapçılık, 1.Basım, İstanbul 1999, s. 64-68

partisi oldu.¹⁷ Ancak 1977 genel seçimleri bittiğinde sonuç ülkedeki siyasi istikrar açısından yine sıkıntılı görülmekteydi. Çünkü hiçbir parti iktidarı tek başına ele geçirecek oy potansiyeline ulaşamamıştı.¹⁸ Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti de güvenoyu almayı başaramadı.¹⁹

Yapılan görüşmelerin ardından AP-MHP-MSP'den oluşan İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu. Kurulan koalisyon 1 Ağustos 1977'de güvenoyu aldı.²⁰ Bu dönemde ülkede ekonomik krizin kaldığı yerden devam etmesi, hükümet tarafından yapılan zamların yanı sıra anarşi ve terör olaylarının tüm şiddetiyle devam etmesi kamuoyunda büyük rahatsızlık yarattı.²¹ Bunun sonucunda AP'den 12 kişi istifa etti.

31 Aralık 1977 tarihinde mecliste verilen gensoru sonucunda güvenoyu alamayan hükümet düştü. Bu Türkiye siyasi tarihinde gensoru alamadığı için düşen ilk hükümetti. Aynı gün Demirel istifa etti.²² İkinci Milliyetçi Cephe'nin düşürülmesinin ardından AP'den istifa eden milletvekilleri ile görüşmeler yapan Ecevit, meclisteki bağımsızları da²³ ikna ederek 5 Ocak 1978'de hükümet kurmayı başardı.²⁴ İstifa eden AP milletvekilleriyle gerçekleştirilen görüşmeler Güneş Motel'de gerçekleştirildiği için kamuoyunda bu olay “*Güneş Motel Olayı*” olarak

¹⁷ Emin Alper, “Bülent Ecevit”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 211; *Günaydın*, 6.6.1977 s. 1

¹⁸ *Cumhuriyet*, 8.6.1977, s. 1

¹⁹ Emin Alper, *a.g.m.*, s. 211

²⁰ *Tercüman*, 2.8.1977, s. 1

²¹ Gültekin Günaşar, *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, TTK Basımevi, Ankara 1981, s. 20

²² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, 5.Kitap, Çağdaşlık Yolunda yeni Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.s. 364,365

²³ Hasan Duran, Ahmet Aksu, “Türkiye’de Milletvekillerinin Parti Değiştirmelerini Tür ve Biçimleri Bağlamında Yeni Türkiye Partisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya 2009, s.s. 24, 142

²⁴ *Milliyet*, 6.1.1978, s.1

adlandırıldı. Dönemin CHP'li İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil gerek Güneş Motel'de yapılan görüşmeleri gerekse milletvekili transferlerini yanlış bir siyasi strateji olarak nitelendirmektedir. Hakkı Uyar, Güneş Motel Olayını organize edenlerle birebir görüşmeler gerçekleştirmiştir. Röportaja katılanların tamamı transferi gerçekleşen her milletvekiline, bakanlık verilmesinden dolayı duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.²⁵ Kurulan hükümet 17 Ocak 1978'de güvenoyu aldı.²⁶

Yeni kurulan hükümet döneminde de ekonomik kriz ve şiddet olayları her geçen gün artmaya devam etti. 1978 yılının ilk ayında anarşi yüzünden 51 kişi ölmüş, 444 kişi yaralanmış, 129 bombalama ve 20 soygun olayı gerçekleşmişti.²⁷ Ülke içerisinde artan şiddet olayları sağ ve sol örgütler haricinde mezhep çatışmalarına da sıçradı. 17 Nisan 1978'de Malatya Belediye Başkanı kendisine posta yolu ile gönderilen paketi açması sonucu hayatını kaybetti. Bunun ardından çıkan Alevi-Sünni çatışmasında büyük olaylar meydana geldi.²⁸ Kahramanmaraş olayları ülkedeki terörü zirveye çıkarttı. 21 Aralık 1978 tarihinde öldürülen iki öğretmenin cenazesinde olaylar kontrolden çıktı. 22 Aralık 1978 de 31 kişi hayatını kaybetti. 300 kişi yaralandı.²⁹ Yaşanan olaylar sonucunda Bülent Ecevit 13 ilde sıkıyönetim ilan etti.³⁰ İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı ve Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık istifa ettiler.³¹

²⁵ Hakkı Uyar, *Karadenizli Bir Politikacı Aytekin Kotil (1934-1992)*, Anka Yayınları, Ankara 2014, s. 151

²⁶ *Hürriyet*, 18.1.1978, s.1

²⁷ Günaşar, *a.g.e.*, s.33

²⁸ *Hürriyet*, 18.4.1978, s.1

²⁹ *Cumhuriyet*, 24.12.1978, s.1

³⁰ *Milliyet*, 27.12.1978, s.1

³¹ Turan *a.g.e.*, s.374

1 Şubat 1979'da Milliyet Başyazarı Abdi İpekçi'nin öldürüldü.³² Bu saldırı sonucunda Bülent Ecevit ve hükümetin prestiji ağır bir darbe aldı.³³ 1979 Yılıının ortalarına gelindiğinde Türkiye'de “kurtarılmış bölge” kavramı ortaya çıkmıştı. Sağcılar ve Solcular birbirlerinin bölgelerine giremiyorlardı. Terör her yerdeydi. Ülkede pek çok kişi suikasta kurban gitti. Halk, iktidar ve ana muhalefet partilerinin anarşi konusunda bir araya gelmelerini istemekteydi. Ancak Ana Muhalefet partisi yeni bir hükümetin kurulmasını ve hatta mümkünse erken seçime gidilmesini istemişti.³⁴

Bu dönemde orduda hareketlenmeler başladı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren 30 Ağustos 1979'da Zafer Haftası sebebiyle Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına hitaben yayınladığı mesajında şunları söylemişti: “*Kendi çıkarlarını ülke bütünlüğünün üzerinde görenler, geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin sapık ideolojilerinin vaatleriyle aldatarak, onları Türk istiklalinin sembolü İstiklal Marşımıza dahi saygısızlıkta bulunabilecek kadar Türklüğünden uzaklaştırabilmektedirler. Ama sizleri temin ederim ki, o kendini ve milletini idrakten aciz vatan hainleri her zaman olduğu gibi karşılarında yine bizleri, Silahlı Kuvvetlerini bulacaklar ve bir gün gelecek hesabını millet önünde vereceklerdir... Sizler de olayları görüp duydukça, eminim benim kadar üzüntü duymaktasınız. Ancak şuna inanınız ki, bu satılmış zavallılar bir avuç azınlıktır ve siz, onların hepsini bir anda yok edebilecek güçtesiniz. Asil sessizliğinizi ve sabrınızı, güçlerinin kanıtı imiş*

³² Milliyet, 2.2.1979, s.1

³³ Abdullah Polat, *1980 Sonrası Türkiye Solu: SHP Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, İzmir 2009, s.6

³⁴ Cumhuriyet, 10.2.1979, s.1

*gibi göstermek isteyenler, nasıl yanıldıklarını bir zaman gelecek acı bir şekilde göreceklerdir... İç hizmet kanununun sana verdiği, Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak görevini gerektiğinde tam anlamıyla ve kusursuz olarak yerine getireceğin muhakkaktır”.*³⁵ Silahlı kuvvetlerin komuta kademesinin sergilediği bu tavırlardan da anlaşılıyordu ki; artık zihinlerde müdahale fikri oluşmuştu.

14 Ekim 1979 tarihinde kısmi senato ve boş bulunan beş milletvekili için yapılan seçimler sonuçlandığında hem senato hem de milletvekili seçimlerinde CHP, AP'nin gerisine düştü.³⁶ Seçimleri kaybeden Ecevit, 16 Ekim 1979 da istifa etti.³⁷ Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ten 24 Ekim'de hükümet kurma görevini alan Demirel, bir koalisyon kurmak yerine azınlık hükümeti kurmayı tercih etti.³⁸ Yapılan güven oylaması sonucunda 25 Kasım 1979 tarihinde 208 oya karşılık 229 oyla güvenoyu almayı başardı.³⁹ Ancak oy oranından da anlaşılacağı üzere hükümet adeta bir ip üstünde yürümeyi tercih etmişti.

Demirel, hükümetinin ilk günlerinden itibaren terör ve anarşi olayları tüm şiddetiyle devam etmişti. 8 Aralık'ta yaptığı konuşmasında “*Meydan okuyorum. Bu rezaletler son bulacak. Yüz gün sonra sorun bana. Bakalım kurtarılmış bölge diye bir şey kalacak mı? Silah kaçakçılığı sıkıyönetim kapsamına alınacak. Kusur ve ihmali olan mutlaka takibe uğrayacak. Devletin, güvenlik güçlerinin, istihbarat örgütlerinin ve sıkıyönetimin bu büyük belayı defetmesi için gereken kanunlar çıkartılacak.*”

³⁵ *Milliyet*, 27.8.1979, s.1

³⁶ *Milliyet*, 15.10.1979, s.1

³⁷ *Tercüman*, 17.10.1979, s.1

³⁸ *Milliyet*, 25.10.1979, s. 1

³⁹ *Hürriyet*, 26.11.1979, s. 1

açıklamasını yaptı.⁴⁰ Maalesef bu açıklamalara rağmen terör ve can kayıpları her geçen gün devam etti.

Demirel'in azınlık hükümetini kurmasından sonra 27 Aralık 1979'da Silahlı Kuvvetler Komuta Kademesi, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mektup verdi. Cumhurbaşkanı Korutürk kendisine verilen mektubun birer kopyasını yılbaşından sonra 2 Ocak 1980'de Başbakan Demirel ve ana muhalefet lideri Ecevit'e iletti.⁴¹ Bir muhtıra niteliğinde hazırlanan mektupta, ülkenin anarşi, terör ve bölücülük tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, anayasanın sağladığı özgürlükçü ortamı kötüye kullananlara karşı tahammülün kalmadığı belirtildi. Siyasi Partilerin, ülke menfaatleri için siyasi çıkarlarını bir tarafa bırakıp birlikte hareket etmelerini, birlik beraberliğin, can ve mal güvenliğinin sağlanması için Meclislerde gerekli düzenlemelerin bir an önce yapılmasının istendiği mektupta, iç hizmet kanununa da atıfta bulunularak, belirtilen hususların yerine getirilmemesi halinde bir müdahale olabileceğinin sinyalleri verildi.⁴² Cumhurbaşkanı Korutürk kendisine verilen uyarı mektubuna karşı çıkmadı, ancak Kenan Evren'nin kendisine teklif ettiği müdahale liderliğini "*beni parlamento seçti, bunu yapamam*" diyerek reddetti.⁴³

Cumhurbaşkanına verilen uyarı mektubunun 12 Mart 1971 Muhtırasından farkı, uyarı mektubunda bir parti veya partilerin değil, bütün anayasal kuruluşların tamamının uyarılmış olmasıdır. Demirel, mektup olayı üzerine Kenan Evren'le

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 9.12.1979, s.1

⁴¹ Turan, *a.g.e.*, s. 379-388

⁴² Kenan Evren, *Kenan Evren'in Anıları 1*, Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1990, s.s. 330, 334, 342

⁴³ Cüneyt Arcayürek, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara, 1999, s.s. 47,48

görüşmüştü. Görüşmenin ardından kendi grubuna, mektubun muhatabının kendisi olmadığına dair açıklama yaptı. Demirel'in açıklamalarının ardından mektup olayı gündemden düştü.⁴⁴ Fakat Demirel'e göre; Silahlı Kuvvetler, Çankaya hesabı yapmaktaydı. Yakında görev süresi dolacak olan Korutürk'ün yerine TSK içinden birinin getirilmesini amaçlamaktaydılar.⁴⁵

Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Ecevit ise kendileri döneminde hiçbir zaman bu şekilde bir uyarı almadıklarını, mevcut hükümetin ise daha 51. gününde böyle bir uyarıyı aldığını belirterek; *“Sayın komutanların belirli bir amaçla Sayın Cumhurbaşkanına ziyaretleri ve yazılı bir metin vermeleri maalesef Türkiye'deki bunalımı yeni bir boyuta ulaştırmıştır”* şeklinde görüş bildirdi.⁴⁶

Mektup olayından sonra Genelkurmay Başkanı Evren ve tüm kuvvet komutanları 7 Ocak'ta Demirel'le bir görüşme gerçekleştirdi. Askerler bu görüşmede sıkıyönetim uygulamasından istenilen başarının sağlanması için gerekenleri yazılı olarak bildirdiler. Bunlar; sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin artırılması, sıkıyönetim mahkemelerinin kapsamı genişletilerek silah kaçakçılığının da bu mahkemeler kapsamı alanına alınması, yine bu mahkemelerin yetki ve dava sürelerinin artırılması, ceza yasası ve dernekler yasasının yeniden düzenlenmesi, gözaltına alma süresinin 15 günden 30 güne çıkartılması ve TRT'deki demeç ve konuşmaların kısıtlanması gibi bir dizi önlemler içermekteydi.⁴⁷

⁴⁴ *Milliyet*, 3.1.1980, s.1; Kenan Evren *a.g.e.*, s.s. 340,341

⁴⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 391

⁴⁶ *Milliyet*, 3.1.1980, s. 1

⁴⁷ Birand, *a.g.e.*, s. 161

Başbakan Demirel ile Başbakanlık konutunda dokuz saat süren toplantıda Demirel konuklara şöyle demişti: “*Benden bir Takrir-i Sükûn, iki İstiklal Mahkemeleri, üç sürgün, dört Tunceli Kanunu istemeyin. Ben hem bunları meclisten geçiremem, hem de bu tür kanunların demokrasi içinde yeri olduğuna inanmam. Devletin demokratik otoritesinin sağlanması gerektiğine sonuna kadar bende inanıyorum. Ama bu tür kanunların, tekrar edeyim, demokrasi içinde ve benim demokrasi anlayışında yeri yoktur.*”⁴⁸ Askere göre 1961 Anayasası’nın tanıdığı özgürlükler, sıkıyönetimden beklenen neticelerin meydana gelmesine engel teşkil etmekteydi.⁴⁹

Bu sırada ülkede mal temininde önemli darlıklar ve sıkıntılar yaşanmaktaydı. Yapısal bir dönüşüme ihtiyaç vardı.⁵⁰ Bu sebeple Demirel’in azınlık hükümetinde Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olarak görev yapan Turgut Özal Başkanlığında hazırlanan 24 Ocak Kararları ilan edildi.⁵¹ Bu kararlar sayesinde ekonominin darboğazdan çıkılacağı düşünülmüştü. Geleneksel korumacı ekonomi politikası sona erdi. İthalat serbestleştirilerek ihracat özendirildi. Sübvansiyonlar kaldırıldı. Fiyatların piyasaya şartlarına göre oluşmasının önü açıldı. Ekonomide kamu sektörünün ağırlığı azaltıldı ve KİT açıkları zamlarla karşılanmaya çalışıldı. Ücretler ve taban fiyatlar enflasyonun gerisinde kalacak şekilde düzenlendi.⁵²

⁴⁸ Yalçın Doğan, *Dar sokakta Siyaset 1980-1983*, Tekin Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 1985, s.s. 56,57

⁴⁹ Kenan Evren, *a.g.e.*, s.s. 300-309

⁵⁰ Fikret Başkaya, *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına-Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi*, Özgür Üniversite Yayınları, İstanbul 2004. s.s. 182,183

⁵¹ *Tercüman*, 26.1.1980, s. 1

⁵² Tefrik Çandar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*, İmge Kitabevi, İstanbul 2008, s. 263

Alınan kararlar doğrultusunda peş peşe zamlar açıklandı. Kömür, kâğıt ve demir-çeliğe %100'ün üzerinde zam yapıldı. Toplumda zamlardan dolayı hükümete olan tepki arttı.⁵³ Ecevit'in yapılan zamlara tepkisi çok sert oldu. İşçilerin haklarını almaları gerektiğine vurgu yaptı, halkı alınan kararlara tepki vermeye çağırdı.⁵⁴

5 Nisan 1980'de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresi sona erdi. Cumhurbaşkanı seçmek için toplanan mecliste ne CHP'nin adayı olan Muhsin Batur ne de AP'nin adayı olan Faik Türün ve hatta daha sonra aday gösterilmiş olan Saadettin Bilgiç Cumhurbaşkanı seçilemedi. Böylece Eylül ayına kadar sürecek kaos başladı. Bu süreçte meclis çalışmaları askıya alındı.⁵⁵ Mecliste 7 Haziran ile 11 Eylül arasında toplam 115 tur seçim öngörüldü. Bunların 14'ünde sadece gerekli çoğunluk sağlanamadığından oylamalara bile geçilemedi.⁵⁶ Cumhurbaşkanlığı seçiminin bir türlü sonuçlanamaması 12 Eylül'den sonra askerlerin müdahale gerekçelerinden biri oldu. Cumhurbaşkanlığı makamına vekâlet eden kişinin AP Senatörü İhsan Sabri Çağlayangil olması Demirel'in yeni Cumhurbaşkanı seçmek için aceleci davranmadığı iddialarına yol açmıştır.⁵⁷

Türkiye'de mevcut olumsuzluklar devam ederken askerlerin kafasında müdahale fikri iyice oturmaya başladı. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren 24 Nisan 1980'de not defterine şunları kaydetmişti: *“Durum hiç iyi değil! Hiçbir şeyin halledildiği yok. Galiba sonunda bu işe müdahale etmek zorunda kalacağız. Kuvvet komutanlarıyla*

⁵³ *Milliyet*, 28.1.1980, s.1

⁵⁴ *Milliyet*, 30.1.1980, s.1

⁵⁵ Cüneyt Arcayürek, *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya 1*, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, 2010 İstanbul, s.s. 279-291

⁵⁶ Turan, *a.g.e.*, s.s. 396-398

⁵⁷ Abdulvahap Akıncı, “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve e-Muhtıra”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15 Sayı 2, Edirne 2013, s. 41.

*yaptığımız görüşmelerde, önümüzdeki haftayı da beklemenin uygun olacağı neticesine vardık. Eğer durum böyle devam eder de, partiler bu anlayışsızlık içinde olurlarsa, müdahaleden başka çıkar yok kalmıyor”.*⁵⁸

Geçen süre içinde ülkede durmak bilmeyen anarşi olayları artık siyasi partilerin üst düzey yöneticilerini hedef almaya başladı. 27 Mayıs 1980’de eski Gümrük ve Tekel Bakanı MHP’li Gün Sazak öldürüldü.⁵⁹ Bu cinayet üzerine yurdun çeşitli yerlerinde ortam iyice gerildi. Sivas, Yozgat ve Çumra’da sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Elazığ’da çok sayıda esnaf dükkân kapattı. Çorum’da bazı gruplar olay çıkarıp işyerlerini tahrip ettiler.⁶⁰ Ülke içerisinde gerçekleşen katliamların ardından siyasi suikastlar başladı.15 Temmuzda CHP’li Abdurrahman Köksaloğlu öldürüldü.⁶¹ 19 Temmuz’da İstanbul’da 12 Mart Hükümeti’nin Başbakanı Nihat Erim öldürüldü.⁶² 22 Temmuz’da da Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurucu üyelerinden, DİSK eski Genel Başkanı olan Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü.⁶³

Sokaklarda yaşanan bu terör olaylarının yanında aynı tutumu farklı şekilde siyasilerde birbirlerine karşı takınmaktaydılar. Siyasi kadrolar karşıt görüşlere baskıcı tutumlar sergileyerek demokrasiyi yıpratmaktaydılar. Yaşanan terör ve şiddet olaylarını siyasilerin bu yaklaşımı daha da artırmıştı. İktidarı eline geçirenler,

⁵⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 399

⁵⁹ *Tercüman*, 28.5.1980, s.1

⁶⁰ *Milliyet*, 29.5.1980, s.1

⁶¹ *Cumhuriyet*, 16.7.1980, s.1

⁶² *Hürriyet*, 20.7.1980, s.1

⁶³ *Hürriyet*, 23.7.1980, s.1

ellerinde bulundurdukları gücü baskıcı yönde kullanırken, muhalefette kalanlar ise tehlikeli şekilde çözümü tamamen demokrasi dışı alanlarda arıyorlardı.⁶⁴

Herhangi bir görüşün mensupları karşıt görüş sahiplerini vatan haini olmakla suçluyor, kendi mücadelelerini de vatana sahip çıkmak olarak adlandırıyorlardı. Aradan geçen zaman sonucunda olaylar öylesine içinden çıkılmaz bir boyuta ulaşmıştı ki, mensup oldukları örgütler adına mücadele etmek ve savundukları görüşler uğruna ölmek adeta bir ideal haline gelmişti, ölen kişiler kendi örgütlerince adeta birer kahraman olarak görülmekteydi.⁶⁵

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle yayınladığı mesajında ülkedeki mevcut durumdan rahatsızlığını bir kez daha dile getirdi. Mesajında şunları söylemişti: *“Meclislerimiz aylardır çalışamaz ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevini yapamaz duruma getirilmiş olmasından ulusumuz derin ıstırap duyarken, ülkede huzur ve sükûnun sadece Sıkıyönetim Komutanlarından beklenmesinin, kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de onların suçlanmasının insafla ve sağduyu ile bağdaştırılması, elbette mümkün değildir. Yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacaklar; tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeşkanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve*

⁶⁴ Emre Gök, *1980 Sonrası Yönetimde Neo-Liberal Politikalar (Anavatan Partisi'nin Turgut Özallı Dönemi)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya 2008, s. 54

⁶⁵ Emre Kongar, *21.yy.da Türkiye*, Remzi Kitabevi, 23.Basım,1999, s.s. 208,209

*Yüce Türk Ulusu, bağrından doğan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yarattığı güven ortamı içinde sonsuza kadar daha birçok bayramları refah ve mutluluklarla kutlayacaktır.”*⁶⁶

6 Eylül'de MSP, Konya'da “Kudüs'ü Kurtarma Günü” adı altında bir gece düzenledi. Yeşil bayrakların yanı sıra cübbe, takke ve fes giymiş kişilerin de bulunduğu mitingde “Dinsiz devlet, yıkılacak elbet” ve “Şeriat gelecek, vahşet bitecek” şeklinde sloganlar atılmış, dahası İstiklal Marşı'nın okunduğu sırada bir grup yere oturarak İstiklal Marşı'nı protesto etmişti. Ertesi gün savcılık olay hakkında soruşturma açmıştı. Bu son olaylarla komuta kademesinin sabrı tükenmişti.⁶⁷

12 Eylül 1980 günü Genelkurmay Başkanı Kenan Evren önderliğinde bir araya gelen kuvvet komutanları Nejat Tümer, Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya ve Sedat Celasun Türkiye'de yeni bir askeri müdahale gerçekleştirdiler. Kendilerini “Milli Güvenlik Konseyi” olarak adlandıran ve beş generalden oluşan Konsey ülkemizdeki terör ortamının sonlanması için tüm insan hakları ve demokratik süreçleri geçici olarak askıya aldı. Bu dönemde TBMM kapatıldı ardından siyasi partilerin liderleri, milletvekilleri, önde gelen sendikacıların yanı sıra meslek örgütleri başkanları gözaltına alındı.⁶⁸

⁶⁶ *Cumhuriyet*, 30.8.1980, s. 1

⁶⁷ *Cumhuriyet*, 8.9.1980, s. 1

⁶⁸ Çavdar, *a.g.e.*, s. 265

Kenan Evren'in müdahale günü Anıtkabir özel defterine düştüğü not şöyledir; *“Ulu Önderimiz; kurduğun Cumhuriyetin, koyduğun ilkelerin sadık ve yılmaz bekçileri olan ve her zaman güvendiğin Türk Silahlı Kuvvetlerinin, rejimi ve ilkeleri koruyamayan ve milli birlik ve beraberlik içinde bıraktığın güçlü Türk devletini her geçen gün biraz daha karanlığa ve acze itenlere dur demek, ilkelerine ve demokrasiye yeniden işlerlik kazandırmak için ülke yönetimine el koymak zorunda kaldığı bugün, seni minnet ve şükranla bir kere daha anıyor ve huzurunda saygı ile eğiliyoruz.”*⁶⁹

12 Eylül 1980'de TRT'de konuşma yapan Kenan Evren, konuşmasında siyasi parti faaliyetlerinin durdurulduğunu, parlamento üyelerinin siyasi icraatlarından dolayı suçlanmayacaklarını, ancak yeni oluşturulmuş olan yönetime karşı herhangi bir suç teşkil edecek nitelikte davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacağı bildirildi.⁷⁰ Aynı gün yayınlanan 7 numaralı bildiriyle siyasi faaliyetler yasaklandı. Türk Hava Kurumu ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay haricindeki tüm derneklerin faaliyetleri durduruldu. Emniyet Genel Müdürlüğü Jandarma Komutanlığının emrine verildi. Grev ve Lokavtlar ertelendi.⁷¹

⁶⁹ *Milliyet*, 13.9.1980, s. 1

⁷⁰ *Aynı yer.*

⁷¹ *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Birinci Birleşim, Cilt 1, 19.9.1980, s. 8
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c001/mgk_01001001.pdf
(E.T 9.5.2019 Saat 23:47)

Harekâtın ardından 16 Eylül 1980 tarihinde düzenlenen basın toplantısında müdahalenin amaçları şu şekilde sıralandı;

- “1- *Milli birliği korumak,*
- 2- *Anarşi ve terörü önleyerek, can ve mal güvenliğini tesisi etmek,*
- 3- *Devlet otoritesini hâkim kılmak ve korumak,*
- 4- *Sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak,*
- 5- *Sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyetlere, insan haklarına dayalı laik Cumhuriyet rejimini işler hale getirmek,*
- 6- *Makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmek.”*⁷²

Birçok konuda aralarında fikir ayrılığı olan sosyal demokratların belki de üzerinde ortak bir mutabakata vardıkları konulardan birisi de 12 Eylül askeri müdahalesinin toplum üzerinde doğurduğu neticelerdir. Röportaj yaptığımız sosyal demokratlara göre, 12 Eylül askeri müdahalesini toplum üzerinde derin travmalar yaratmıştır.

Kemal Anadol’a göre, askeri müdahale ile 1961 Anayasası’nın emekçilere sağladığı hakların yok edilmesi amaçlanmıştı.⁷³ Fikri Sağlar’a göre müdahalelerde hedef her ne kadar siyasiler gibi gözükse de asıl hedef daima gençlerdi.⁷⁴ Tunç Soyer’e göre müdahale ile birlikte toplumun düşüncesine set çekildi ve üretimin durması sağlanmıştır.⁷⁵ Yüksel Çakmur’a göre müdahalelerin iyisi veya kötüsü olamazdı. Her müdahale, toplum üzerinde etkisi çok uzun sürecek yaralara yol

⁷² Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s.s. 204,205

⁷³ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol’la yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019, Saat 15.00.

⁷⁴ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Fikri Sağlar’la yapılan görüşme. Telefon, 11.07.2019, Saat 12.00.

⁷⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Tunç Soyer’le yapılan görüşme. İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı, İzmir 14.7.2019 Saat 14.45.

açmıştır.⁷⁶ Bülent Baratalı'ya göre müdahalenin amacı iki partili bir parlamento oluşturmaktı.⁷⁷ Aşkın Toktaş'a göre 1980 askeri müdahalesi sosyal demokratları bir çıkmaz içine sürüklemişti. Aslında bu müdahaleden sadece sosyal demokratlar etkilenmemişti. Eski siyasilerin yasaklanması ve eski partilerin kapatılması tüm siyasi hareketleri bir açmaz içinde bırakmıştı.⁷⁸

Abdullah Polat'a göre gerçekleşen askeri müdahale sonrasında “*Türk Sol'unun*” özellikle merkezde çok fazla ayrışması sonucu Türkiye’de sosyal demokrasi iktidardan uzaklaşmıştır.⁷⁹

⁷⁶ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Yüksel Çakmur'la yapılan görüşme. Telefon, 17.7.2019 Saat 16.00

⁷⁷ Sözlü Tarih Görüşmesi, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00

⁷⁸ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Aşkın Toktaş ile yapılan görüşme. Alsancak Kahve Dünyası, İzmir 9.7.2019 Saat 14.00

⁷⁹ Abdullah Polat, *a.g.t.* , s. 24

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ SONRASI DEVLETİN

YENİDEN YAPILANDIRILMASI

1. Milli Güvenlik Konseyi

Askeri müdahalenin ardından Milli Güvenlik Konseyi oluşturuldu. Konsey; Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun isimlerinden teşekkül etti. Devlet Başkanlığı ve MGK Başkanlığı görev ve yetkileri Orgeneral Kenan Evren’de toplandı. MGK Genel Sekreterliği görevine Orgeneral Haydar Saltık getirildi. Bu Konsey, Kasım 1983 tarihinde yapılacak olan seçimlere kadar ülke yönetiminin tek sahibi oldu.⁸⁰

Müdahale sonrasında yayımlanan ilk bildiriye ülkenin içinde bulunduğu şartlar dile getirilip, terör ve anarşiyle birlikte can ve mal güvenliğinin kalmadığı yolun sonunun iç savaş olduğuna vurgu yapılırken, milli birlik ve beraberlik çağrısı yapıldı.⁸¹

⁸⁰ *Resmi Gazete*, 12.9.1980; Muammer Yaşar, *Paşalar Politikası*, Tekin Yayınevi, 2.Basım, Ankara 1990, s. 4

⁸¹ Der. İlhan Gülsün, *Milli Güvenlik Konseyince Kabul Edilen Kanunlar, Yayımlanan Bildiri ve Kararlar ile Önemli Mevzuat*, 1.C. , Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, s. 241

Kenan Evren, Devlet Başkanı sıfatıyla 14 Eylül’de ilk basın toplantısı gerçekleştirdi. Açıklamada 24 Ocak kararlarına ve IMF ile imzalanan üç yıllık anlaşmanın şartlarına bağlı olduklarını belirtti. Bu açıklamanın sadece sözde olmadığına kanıtı, 24 Ocak Kararlarının mimarı Turgut Özal’ın görevinin başında kalmaya devam etmesiydi. Dış politika konusunda ise Evren, Türkiye’nin geleneksel dış politika çizgisi olan “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” ilkesine bağlı kalarak hareket edeceği anlaşılmaktaydı. Yunanistan’ın, NATO’nun askeri kanadına dâhil edilmesi hususunda ise Türkiye’nin vetosunun geri çekmesi ile ilgili bir takım tavizlerde bulunulacağına sinyalleri verilmişti.⁸²

MGK üyeleri 18 Eylül 1980’de TBMM binasında yapılan bir törenle ant içtiler. MGK, 25 Eylül 1980’de aldığı kararla askeri rejimin ilk belgesi olan “*Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü*” başlıklı tüzüğü çıkarttı.⁸³ Tüzük içeriğinde MGK’nın oluşumunu ve çalışma esaslarını belirlemişti. Tüzüğe göre Konseye Genel Kurmay Başkanı başkanlık edecek, MGK’nın danışmanlık ve sekreterlik görevini MGK Genel Sekreteri yapacaktı. Sekreter Konsey toplantılarına katılabilecek fakat oy kullanamayacaktı. Sekreter gerekli gördüğü takdirde yasa tasarısı teklif edebilecek, gerekli gördüğü konular üzerinde inceleme yapılabilmesi için geçici ihtisas kurulları oluşturabilecekti. Kanun teklif etme yetkisi MGK üyeleri ve Bakanlar Kurulu’na ait olacaktı. Konsey üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanacak, oylarda denklik olması durumunda Başkanın oyu iki oy olarak kabul edilecekti. Tutanaklar dergide yayımlanacaktı. Şayet bir oturum hakkında oturumun kapalı olarak gerçekleşmesine karar verilirse bu takdirde

⁸² Çölük, *a.g.t.*, s. 18

⁸³ <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk/12-1980M.G.K.Y.G.İ/İlkMetin/Sirasayısı4-25.9.1980TutanakEki.pdf> (E.T 14.5.2019, Saat 20.58)

oturumda alınan kararlar Konseyin izni olmadıkça açıklanmayacaktı. Başbakanlar ve Bakanlar Kurulu, MGK tarafından denetlenecek ve düşürülebilecekti.⁸⁴

27 Ekim 1980 günü MGK tarafından çıkarılan Anayasa Düzeni Hakkında Kanun ile ülkenin askerler kontrolünde idare edildiği 12 Eylül döneminin temel anayasal rejimi oluşturuldu.⁸⁵

2. Ulusu Hükümeti

MGK'nın, hem yasamayı hem de yürütme yetkisini elinde bulundurmasının hukuka uygun olmaması sebebiyle bir bakanlar kurulu oluşturulmasına karar verildi. Başbakan olarak sivil bir aday düşünülmesine rağmen uygun aday olmaması ve herhangi bir şaibeye yer verilmemesi için en doğru adayın emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu olduğuna karar verildi.⁸⁶

20 Eylül 1980 günü Bülent Ulusu hükümeti kurmakla görevlendirildi.⁸⁷ Emekli Oramiral Bülend Ulusu Başkanlığı'nda sivillerden oluşan bir kabine kuruldu. Bülent Ulusu tarafından hazırlanan liste Devlet Başkanı'na sunuldu ve 21 Eylül 1980'de hükümet kurulmuş oldu. Aslında Bülent Ulusu'nun hazırladığı listede görev alan bakanlar MGK tarafından seçilmişlerdi.⁸⁸ Bakanlar Kurulu'nda görev alan 9 üye

⁸⁴ Bülent Tanör, “*Siyasal Tarih (1980-1995)*”, *Türkiye Tarihi 5- Bugünkü Türkiye (1980-2003)*, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2003, s. 35

⁸⁵ Şükrü, Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 248

⁸⁶ Kenan Evren, *Kenan Evren'in Anıları Cilt 2*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s. 67

⁸⁷ *Resmî Gazete*, 21.9.1980

⁸⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 5.Kitap, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002. s.s. 413,414; Bülent Ulusu'nun kabinesi şu kişilerden oluşuyordu: Bülent Ulusu-

daha öncede yine TSK tarafından seçilmeleri desteklenmiş olan Erim, Talu ve Melen hükümetlerinde görev almış kişilerden oluşmaktaydı. Kabinede 24 Ocak Kararlarını hazırlayan Turgut Özal ve Kaya Erdem vardı.⁸⁹ Turgut Özal, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığının yanı sıra Maliye Bakanlığı'nın da kendisine bağlanmasını istemişti. Ancak bu konuda MGK'yı ikna etmeyi başaramadı. Maliye Bakanlığı'nın başına Kaya Erdem getirildi.⁹⁰

Sivil idare oluşturuluncaya kadar MGK, hükümet etme görevini bu kabine eliyle kullandı. Görev başındaki bir takım bürokratların eski siyasilere bağlı gören Kenan Evren bu bürokratları Ulusu Hükümeti aracılığı ile istifa ettirdi. Bu bürokratlara örnek olarak TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşarı Necdet Seçkinöz'ü örnek verebiliriz.⁹¹

Başbakan, Zeyyat Baykara, Turgut Özal-Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı, İlhan Öztrak- Devlet Bakanı, Mehmet Özgüneş-Devlet Bakanı, Nimet Özdaş-Devlet Bakanı, Cevdet Menteş- Adalet Bakanı, Ü. Haluk Bayülken-Milli Savunma Bakanı, Selahattin Çetiner-İçişleri Bakanı, İlter Türkmen- Dışişleri Bakanı, Kaya Erdem-Maliye Bakanı, Hasan Sağlam-Milli Eğitim Bakanı, Tahsin Önalp- Bayındırlık Bakanı, Kemal Cantürk-Ticaret Bakanı, Necmi Ayanoglu-Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, Recai Baturalp-Gümrük ve Tekel Bakanı, Necmi Özgür-Ulaştırma Bakanı, Sabahattin Özbek- Tarım ve Orman Bakanı, Turhan Esener-Çalışma Bakanı, Şahap Kocatopçu-Sanayi ve Teknoloji Bakanı, Serbülent Bingöl-Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, İlhan Evliyaoğlu-Turizm ve Tanıtma Bakanı, Şerif Tüten-İmar ve İskân Bakanı, Münir Raif Güney-Köy işleri ve Kooperatif Bakanı, Vecdi Özgül-Gençlik ve Spor Bakanı, Sadi Şadi-Sosyal Güvenlik Bakanı, Cihat Baban-Kültür Bakanı.

⁸⁹ Tolga Uslubaş, *Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye*, CNR Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 2013, s.s. 285,286, Yalçın Doğan, *Dar Sokakta Siyaset 1980-1983*, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 1985, s. 42

⁹⁰ Emin Çölaşan, *12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, 13.Basım, 1984, s. 45

⁹¹ Yaşar, *a.g.e.*, s.s. 77,78

3. MGK Yasama Dönemi

Orgeneral Haydar Saltuk, MGK Genel Sekreterliği süresince konseyin yapısı gereği Başbakan Bülent Ulusu'dan daha etkili olmuştu. 1981 yılının Ağustos ayında MGK Genel Sekreterliği'ne 1.Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ getirildi. Üruğ'un getirilmesi ile Genel Sekreter'in Ulusu hükümeti üzerindeki etkisi azaldı. Konseyin özel talebi olmadıkça Genel Sekreter, Ulusu Hükümeti'nin icraatlarına karşı bir müdahalede bulunmadı.⁹²

İdeolojik manada birbirinden ayrışan toplumun bir araya getirilmesi amacıyla Atatürkçülük ilkesi esas alınmıştı. Bu maksatla “Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması” hakkında bir yasa çıkarıldı. Yasa gereği Ankara'da “Atatürk Kültür Merkezi” kuruldu.⁹³

MGK 12 Eylül harekâtıyla göreve gelen yeni yönetimin uygulamalarının mevcut anayasaya ters düşmemesi için askeri rejimin esas düzenleyicisi olan “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” unu 27 Eylül 1980'de çıkarttı. Buradaki amaç resmen olmasa bile uygulamada geçerliliğini yitirmiş olan 1961 Anayasası'nın yerine geçici bir anayasa hazırlanarak doğacak olan sorunların önüne geçmekti.⁹⁴

Kanunun hükümlerinde; Anayasa'da TBMM'ye ait olduğu belirtilen görev ve yetkilerin, 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak MGK tarafından yerine getirileceği hükme bağlandı. Cumhurbaşkanına ait olan görev ve yetkilerse, MGK Başkanı ve Devlet Başkanlığı tarafından yerine getirilecekti. Bu sayede 1961

⁹² Yaşar, a.g.e, s.78

⁹³ “Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun”, Kanun No: 2302, *Resmi Gazete*, S 17117 (26.09.1980); Gülsün, a.g.e. , Cilt 1, s.27

⁹⁴ Ali Haydar Soysüren, İhsan Kurtbaş, “Meflûç Devlet İradesinden Kudretli Devlete”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, 2017, s. 65

Anayasası yürürlükte kalmaya devam edebileceği gibi MGK tarafından yapılacak hukuki uygulamalarda mesnetsiz kalmamış olacaktı. “*Anayasa Düzeni Hakkında Kanun*” sayesinde MGK’ya çok geniş yetkiler içeren düzenlemelerde yapılmıştı. Örneğin; MGK tarafından kabul edilen bildirimler, kararlar ve hükümler ile yayınlanacak olan kanunların anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemeyecekti, MGK’nin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlere 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerinin durdurulmasının veya iptalinin ileri sürülmesi hukuken imkânsız hale getirilmişti. Yapılan düzenlemeyle MGK’nin 1961 Anayasası’na uymayan karar ve yasaları, Anayasa ve kanun değişikliği olarak kabul edilecekti. Kanunun maddeleri incelendiğinde MGK bu kanunla yalnız yasama yetkisini değil, aynı zamanda Anayasa’da değişiklik yapma hak ve yetkisini de kendisinde toplamıştır.⁹⁵

Askeri rejimin kuruluş ve işleyişiyle ilgili diğer önemli metin 12 Aralık 1980 tarih ve 2356 sayılı “*Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun*” idi. Bu kanunda MGK’nin görev süresi belirtilmişti. Kanuna göre, Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulacak yeni anayasada yer alacak hükümlere göre oluşacak TBMM fiilen göreve başlayana kadar, MGK başkan ve üyelerin yetki, sorumluluk, rütbe ve yaş hadlerine bakılmaksızın bu tarihe kadar görevlerine devam edecekleri kesinliğe kavuştu.⁹⁶ Bu kanunla MGK Başkanlığı ya da üyeliğinin herhangi bir nedenle boşalması durumunda en kıdemli kuvvet komutanı ve MGK üyesinin MGK tarafından Genelkurmay Başkanlığına atanmasıyla, boşalan üyeliğin

⁹⁵ Necmi Yüzbaşıoğlu, Bülent Tanör, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 10. Basım, İstanbul Beta Yayınları 2011, s. 8

⁹⁶ “MGK Hakkında Kanun”, Kanun No: 2356, *Resmi Gazete*, S 17188 (12.12.1980)

de aynı şekilde kuvvet komutanının veya Jandarma Genel Komutanlığı'na atanan komutanın MGK'ye katılmasıyla doldurulacaktı. Bu yasa da “*Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun*” gibi yayınlandığı tarih olan 12 Eylül 1980'den itibaren yürürlüğe girdi.

12 Eylül Askeri Harekâtı'nın başlamasıyla ülkenin en önemli meselesi olan anarşi ve terörün en kısa zamanda halledilmesi için MGK, 2 numaralı bildiriyle sıkıyönetim komutanlarına, bildiride belirtilen tüm yetkileri verdi.⁹⁷ Böylece sıkıyönetim komutanlarının yapacakları icraatları engelleyecek ve eleştirecek bir makam da kalmamıştı. Artık kanun çıkarılması için eskisi gibi beklenilmeyeceğinden Kenan Evren, daha önce teklifi yapıp sonu gelmeyen görüşmeler yüzünden kanunlaşamayan yasaların en kısa zamanda ele alınması emrini verdi.⁹⁸

Yasama organının beş kişiden oluşmasının sağladığı kolaylıkla, yeni Anayasa'dan önce ve sonra birçok yasa değişikliği yapıldı. MGK ilk altı ayında 123, dokuzuncu ayında 175, 1981'in sonuna gelindiğinde ise 51 tanesi yeni yasa olmak üzere toplam 268 yasa çıkarmıştı. MGK yeni anayasa yürürlüğe girmesinden sonra da yasal düzenlemelerine devam ederek 6 Aralık 1983 tarihine kadar toplam 259 kanun çıkarmıştır. Bu kanunlardan en dikkati çeken sıkıyönetim kanun değişiklikleri, ceza yargılaması ve ölüm cezalarının yerine getirilmesi ile ilgili olanlarıydı.⁹⁹

Bülent Ulusu, ilk basın toplantısında 12 Eylül'den sonraki 80 gün ile 12 Eylül'den önceki 80 günlük terör olayları rakamlarını şu şekilde vermişti: Silahlı saldırı ve çatışma olayları 1609 iken 305'e inmiş, patlayıcı madde atma olayları

⁹⁷ *Resmi Gazete*, 12.9.1980, S 17103

⁹⁸ Evren, *a.g.e.*, s. 11

⁹⁹ Gülsün, *a.g.e.*, Cilt 4-5; Bülent Tanör, *a.g.m.*, s. 37

704'ten 288'e düşmüş, olaylar sonucunda ölenlerin sayısı sıkıyönetim ilan edilen 20 ilde 680 iken, 12 Eylül'den sonra 80 günde 67 ilde 137'ye düşmüştü.¹⁰⁰

MGK, 1981 yılında özellikle asayiş, yargı ve TSK'nın beklentileri ile ilgili yasa değişiklikleri yaptı. TCK'daki cezalar ağırlaştırıldı, görevi toplu terk, silah zoruyla cezaevinden kaçma, afiş ve pankart asma gibi suçların cezaları yeniden düzenlendi. Bu değişiklikleri ceza yargılamasıyla ilgili kanun değişiklikleri izledi. Ceza Muhakemeleri Kanunu değişiklikleri ile hâkimin reddi ve gıyapta yargılama konularını yeniden düzenlendi. Askeri Hâkimler Kanunu'nda, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılaması Usulü Hakkında Kanun'da değişiklikler yapıldı. Askeri personelin özlük durumlarını düzenleyen mevzuat değiştirildi.¹⁰¹

4 Kasım 1981'de üniversitelerin özerkliğine son verilerek Yüksek Öğretim Kanunu kabul edildi.¹⁰² Kenan Evren, kendi deyimiyle “*komünistlerin bayramı*” haline gelen 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Gününü ve 27 Mayıs Anayasa Bayramını, verdiği direktiflerle 17 Mart 1981'de kaldırttı. Evren, ülkenin mevcut hale gelmesini 1961 Anayasası'ndaki düzenlemelere bağlıyordu.¹⁰³ 1961 Anayasası'na yapılan eleştiriler dört başlık altında toplanmıştı; Anayasa özgürlüklerin kötüye kullanılmasına elverişliydi, iki meclisli sistem meclisi işlemez duruma getirmişti, yürütme güçsüz bir durumdaydı, yüksek mahkemelerin yasama ve yürütme üzerindeki denetim yetkileri bu organların işleyişini elverişsiz bir hale getirmişti, özerk kuruluşlara gereğinden fazla yetkiler verilmişti.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Evren, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁰¹ Tanör, *a.g.m.*, s. 38

¹⁰² Ekrem Uykucu, *Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1919'dan Günümüze*, Toker Yayınları, İstanbul 1994, s. 319

¹⁰³ Evren, *a.g.e.*, s. 260.

¹⁰⁴ Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Turhan Yayıncılık, Ankara 2002, s.s. 139,140

Müdahale ile birlikte ülke içerisinde temel hak ve özgürlükler kısıtlandı. Yaşama hakkı ve kişi dokunulmazlığı en fazla ihlal edilen hakların başında geldi. 1971-1973 yılları dışında 1964'ten beri uygulanmayan idam cezaları uygulanmaya başlamış ve haklarında idam cezası verilen elli kişi asılmıştı. Hukuka aykırı uygulamalar ve işkence iddiaları doruğa çıkmış, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri artmıştı. Bu süreçte çok sayıda dernek kapatılmış, birçok filmin gösterimi yasaklanmış, binlerce kitap ve dergi imha edilmişti. Birçok gazeteci ve yazar tutuklanırken, birçok akademisyen, öğretmen ve hâkimin işine son verilmiştir.¹⁰⁵ Bu süreçte Yargı yoluna başvurular kısıtlandırıldı; 3 yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırıldı.¹⁰⁶

12 Eylül müdahalesinin ardından Türkiye'de değiştirilen ilk yasa 1402 sayılı “Sıkıyönetim Kanunu” olmuştur. 1402 sayılı kanun 13 Mayıs 1971'de kabul edilmiş olup 15 Mayıs 1971'de Resmi Gazete'de yayınlanmasının ardından yasalalmıştır. Sıkıyönetim, savaş durumu ve ayaklanma olması, Cumhuriyet ve vatana karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olması gibi olağanüstü durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması ve korunması için ordunun yardımıyla sağlanan, özgürlükleri geçici olarak kısıtlayan fevkalade tedbirlerin alındığı bir yönetim şeklidir.¹⁰⁷ 1961 ve 1982 anayasaları sıkıyönetim ilanı için aldıkları temel gerekçelerinde tek bir fark haricinde değişiklik yoktur. Şöyle ki 1982 Anayasasında doğrudan doğruya sıkıyönetim ilanına gitmeksizin 120. Madde gereğince olağanüstü hal ilan etme olanağı vardır. Olağanüstü hallerde sivil güvenlik makamlarının yetkileri artar

¹⁰⁵ *Cumhuriyet*, “Darbenin Bilançosu”, 12.9.2000, s. 1

¹⁰⁶ *Resmi Gazete*, 10.6.1981, Sayı 17649; Uykucu, *a.g.e.* s. 319.

¹⁰⁷ Hilmi Ergüney, *Türk Hukukunda Lügat ve İstihlalar*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1973, s.374

(polisin ve mülki idare amirlerinin), sıkıyönetimde ise ülkedeki iç güvenlik görevlileri ile bunların yetkileri askeri makamlara geçmektedir.¹⁰⁸

MGK'ya yeterli derecede yetki vermediği sebebiyle ilgili kanunda birden fazla değişiklik yapılmıştır.1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. Maddesinde yapılan değişiklikle gözaltı süresi 90 güne kadar uzatıldı. Herhangi bir yargı kararına gerek duyulmaksızın sıkıyönetim komutanlarının kararıyla “*bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmamak üzere*” çok sayıda kamu görevlisinin işine son verildi. Vatandaşlık kanununda yapılan değişikliklerle yurtdışına kaçmak zorunda kalan pek çok Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, vatandaşlık haklarını kaybettiler, ülkede bulunan malvarlıklarına ise el konuldu.¹⁰⁹ Görüldüğü üzere alınan ve uygulanan kararlar hukuk devleti ilkelerini oldukça zorlayan bir boyuttadır. Esas olan ister olağanüstü olsun ister sıkı olsun yönetim sistemi biçimi olarak hukuk devleti kaidelerine riayet etmektir.¹¹⁰

MGK; kanun yapmak, hükümeti denetlemek, para basımına karar vermek, ölüm cezalarını onamak, hükümete güvenoyu vermek ve gerekirse düşürmek, ordunun silah kullanmasına karar vermek, kanun hükmünde kararname çıkarmak, antlaşmaları onaylamak, bütçe kanunlarını kabul etmek, anayasayı değiştirmek gibi birçok geniş kapsamlı yetkileri 12 Eylül rejimi döneminde kullandı.¹¹¹

Evren'in aklında 12 Eylül'den beri Cumhurbaşkanlığına bağlı bir denetleme kurulunun oluşturulması fikri vardı. Herhangi bir bakanlık veya kamu kuruluşuyla ilgili bir konuyu Cumhurbaşkanı'nın doğrudan tetkik ettirme imkânı yoktu. Bunun

¹⁰⁸ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1987, 7 B., s.345

¹⁰⁹ Tanör, *a.g.m.*, s.s. 39,40

¹¹⁰ Soysal, *a.g.e.*, s. 347

¹¹¹ Karatepe, *a.g.e.*, s.s. 239, 240.

önüne geçilmesi gerekliydi. Bu yüzden Denetleme Kurulu'nun kurulması hakkındaki kanunu 1 Nisan 1981'de kabul ettiler.¹¹²

Yapılan ve Yapılması istenen değişiklikler incelendiğinde Evren ve ekibinin 24 Ocak Kararları, yeni anayasa oluşumunda temel alınan esaslar, seçim ve siyasi partiler kanununda öngörülen değişiklikler ve işçi-işveren ilişkilerindeki yaklaşımları birçok çevre tarafından “*Demirel'siz Demirel Programı*” şeklinde algılanmıştır.¹¹³

12 Eylül askeri rejiminde sıkıyönetim komutanlıklarının bünyesinde kurulan ve giderek yetkileri arttırılan Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri sivilleri daha da içerecek şekilde yaygınlaştı. Özellikle 12 Eylül öncesinde işlediği ileri sürülen suçlardan dolayı normal sivil mahkemelerden beraat eden yada haklarında takipsizlik kararı verilen birçok kişi, 12 Eylül rejimi döneminde kurulan sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanarak ağır cezalara çarptırıldılar. Bunun sonucu olarak hukuk devleti özelliklerinden olan yargı denetiminin kısıtlanmasıyla ülke hukuk devleti özelliğini yitirdi. Vatandaşların sesini duyurabilmeleri için dilekçe hakkından başka ciddi bir seçeneği kalmamıştı. Askeri rejimin 7. ayı dolarken MGK'ye gelen dilekçelerin sayısı 59.318'e ulaştı.¹¹⁴

¹¹² Evren, *a.g.e.*, s. 272.

¹¹³ Hasan Cemal, *Tank Sesiyle Uyanmak-12 Eylül Günlüğü*, Doğan Kitap, Onuncu Baskı, İstanbul 2004, s.s. 43-48; Evren, *Kenan Evren'in Anıları 1*, s. 375

¹¹⁴ Tanör, *a.g.m.*, s.s. 40-41

Seçimle gelen devletin merkez organlarını dağıtan MGK, çok geçmeden yerel yönetimlere de el attı. 25 Eylül 1980 tarihli 2303 ve 2304 sayılı kanunlarla seçimle gelmiş belediye başkanları görevden alınıp, il genel meclisleri ile belediye meclisleri feshedildi.¹¹⁵ Mevcut belediye başkanları müdahaleden önceki partilere bağlı oldukları için böyle bir kanun çıkartılması gereği doğmuştu. Belediye Başkanlarının ve il genel meclislerinin görevleri vali ve il idare şube başkanlarından seçilen dört üyeden oluşan kurul tarafından yürütülmesi hükme bağlandı.¹¹⁶ Ardından da İçişleri Bakanlığı yeni belediye başkanlarını atamaya başladı.¹¹⁷

Yeni anayasanın oluşturulması sürecinde tartışmalar arttı. Bunun üzerine eleştirilerin önüne geçebilmek için kapatılan partilerin liderlerinin tartışmalara katılmalarını yasaklayan bir kanun çıkarıldı. Milli Güvenlik Konseyi, 2 Haziran 1981'de, "*11 Eylül 1980 tarihinde, parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademedeki siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmalarını*" yasakladı.¹¹⁸

Yeni anayasanın yapılması için çalışan Konsey, 29 Haziran 1981 tarihli toplantısında kabul ettiği kanuna göre; anayasa ve diğer kanuni düzenlemeleri yapacak olan kurucu meclisin, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi olmak üzere iki meclisten oluşmasına karar vermişti. 160 kişiden oluşacak olan Kurucu

¹¹⁵ "3.4.1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanununa Ek Kanun", Kanun No: 2303, *Resmi Gazete*, S 17120 (29.9.1980); "13.3.1329 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatna Ek Kanun", Kanun No: 2304, *Resmi Gazete*, S 17120 (29.09.1980).

¹¹⁶ Evren, *a.g.e*, s. 77.

¹¹⁷ Tanör, *a.g.m*, s. 36

¹¹⁸ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.s. 260,261

Meclisin üyelerinin kırkını MGK direkt olarak kendisi belirleyecek, bakiye 120 kişi ise şehirlerden valiler tarafından gösterecek adaylar arasından yine Konsey tarafından seçilecekti.¹¹⁹

1981'e kadar geçen sürede kırk üç binden fazla insan tutuklanıp yedi yüz binden fazla silaha el konulurken 167 toplu dava açıldı, gazeteler geçici olarak kapatıldı. Üniversitelerin özerklikleri sınırlandırıldı ve birçok öğretim üyesi meslektan atıldı. Eğitim sistemi müfredatı muhafazakâr Aydınlar Ocağı'nın entelektüelleri ile işbirliği yapılarak “*tarihin*” siyasal amaçlarla kullanılmasını sağlayan “*Türk-İslam*”¹²⁰ sentezini benimseyen değişiklikler yapıldı.¹²¹

Ekim 1981 yılında MGK, siyasal yapılanma için ilk adımı atarak yeni anayasanın hazırlanması için bir danışma meclisi atadı. Danışma meclisinin açılmasına bir hafta kala 16 Ekim 1981 tarihinde “*Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun*” çıkarılarak tüm siyasi partilerin varlığına son verildiği gibi arşivleri de dâhil olmak üzere tüm malvarlıklarına el koyuldu.¹²²

¹¹⁹ Karatepe, *a.g.e.*, s. 251

¹²⁰ Türk-İslam Sentezi: “*Türkiye’de İslamcılık ile Milliyetçiliğin birleştirilmesi anlamına gelen TİS, 1970’lerden itibaren Türkiye’de önemli bir siyasal akım haline gelmiş ve 12 Eylül Darbesi’nden sonra ise siyasal iktidar tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisi olarak benimsenmiştir.*”. Umut Turgut Yıldırım, “Türk Siyasal Hayatında Türk - İslam Sentezi Düşüncesi”, BİLSAM (Bilgi Yolu Eğitim Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset Ve Ekonomi, Malatya12-13.10.2018 https://www.academia.edu/38281803/Türk_Siyasal_Hayatında_Türk-İslam_Sentezi (E.T 26.6.2019 Saat 02.25)

¹²¹ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, Çev. Güneş Ayas, İstanbul 2011, s.352

¹²² “Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun”, Kanun No: 2533, *Resmi Gazete*, S. 17486 (16.10.1981)

4. Demokrasiye Dönüş

Yapılan kanuni düzenlemelerin ardından sıra yeni anayasanın yapım aşamasına geldi. Evren, Danışma Meclisinin, Anayasa Komisyonunun, anayasa taslağını tartışacağını ve 1982 yazında Milli Güvenlik Kuruluna sunacağını söyledi. Milli Güvenlik Konseyi, yeni anayasayı yapılmasını elzem olarak değerlendirdiği değişiklikleri yaptıktan sonra referandumla halkın oyuna sunacaktı. Halkın anayasayı kabul etmesi halinde siyasi partiler ve seçimlerle ilgili yeni kanunlar çıkarıldıktan sonra 1983'ün sonunda genel seçimlere gidilmesine karar verildi.¹²³

MGK, müdahaleye sebebiyet veren parti sistemlerindeki bölünmüşlük ve ideolojik kamplaşmaların önüne geçmek istemekteydi. Sistemin arızaya uğramasından dolayı parti liderleri ve yöneticileri sorumluydu. Yeniden darbeye yol açabilecek tüm sistem arızaları giderilmeliydi. Nitekim Siyasi Partiler Kanunu hakkında konuşmalar yapan Kenan Evren, müdahale öncesi Siyasi Partiler Kanununun bir “*rezalet*” olduğuna vurgu yaparak, parti liderlerinin bir defa yönetimi ellerine geçirdikten sonra ölene kadar lider kalabilmelerinin mümkün olduğunu buna karşılık ülke içerisinde tüm kurumlarda her bir görevin süresi olduğunu belirtmişti.¹²⁴

Askeri Yönetim, yeni kurulacak sistemde olabildiğince az partinin var olmasını istiyordu. Kurulacak olan yeni sistemde “*ılımlı devletçi*” ve “*liberal kutupları*” temsil eden iki partinin olması yeterliydi.¹²⁵

¹²³ Feroz, *a.g.e.*, s. 261; William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset (1789’dan Günümüze)*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s.210

¹²⁴ Cüneyt Arcayürek, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayıncılık, Ankara 1999, s. 86

¹²⁵ Ümit Cizre Sakalhoğlu, “1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 15,1996, s. 1248

Hazırlanacak olan yeni anayasa için ilk olarak kurucu meclis oluşturuldu. Kurucu meclis, MGK ve Danışma Meclisinden teşekkül etmekteydi. Yeni anayasa taslağının hazırlanması görevi Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı Başkanlığında kurulan bir komisyona verildi.¹²⁶ Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarı 17 Temmuz 1982 günü Danışma Meclisine teslim edildi. 4 Ağustos 1982 tarihinde gündeme alınan tasarı üzerinde iki kez görüşülüp bir takım değişiklikler yapıldıktan sonra oylandı ve salt çoğunlukla kabul edildi. Danışma Meclisinde kabul edilen tasarı kurucu meclisin ikinci kanadını oluşturan Milli Güvenlik Konseyine gönderildi. Konsey tarafından incelenen tasarıların bir takım maddeleri yeniden düzenlendi. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, yaptığı açıklamalarla hazırlanan yeni anayasaya kefil olduğunu, şayet yeni anayasa halk tarafından kabul edilmezse 12 Eylül öncesine dönüleceğini bildırıyordu.¹²⁷

Hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982’de referanduma sunuldu. Katılımın %91,3 olduğu yeni anayasa oylaması %91 gibi çok yüksek bir evet oy oranıyla kabul edildi.¹²⁸ 1982 Anayasasının genel özelliklerine bakacak olursak; 1982 anayasası diğer anayasalara göre daha uzun ve ayrıntılı bir anayasadır. Çerçeve anayasadan uzak olan kazuistik bir anayasadır. Kanunların uygulanma alanları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve değiştirilme koşulları daha zor şartlara bağlanmıştır. Bu açıdan katı bir anayasadır. Askeri müdahalenin ardından yapılan bu anayasa sivil yönetime geçiş için öncelikle bir geçiş dönemi öngörmüştür. Milli Güvenlik Konseyi Başkanı, Cumhurbaşkanı olarak yedi yıl için bu görevde kalacaktı. Genel seçimlerin yapılmasının ardından yeni meclis oluşturulacak fakat Milli Güvenlik Konseyi

¹²⁶ Hulusi Turgut, *12 Eylül Partileri*, 2. Baskı, ABC Ajansı, İstanbul 1986, s. 34

¹²⁷ Baskın Oran, *Kenan Evren’in Yazılmamış Anıları*, 8. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s. 110

¹²⁸ *Tercüman*, 8.11.1982, s. 1; “YSK’nın 444 Numaralı Kararı”, *Resmi Gazete*, S. 17863 (9.11.1982)

Üyeleri, Cumhurbaşkanı Konseyi Üyesi sıfatını kazanarak altı yıl daha görevde kalacaklardı. Hak ve hürriyetlerde devlet otoritesini korumayı tercih ettiği için 1961 Anayasası'na göre daha az özgürlükçüdür. Yürütme organını, yasama ve yargı karşısında daha güçlü bir konuma getirmiştir. Siyasi bunalım ihtimallerini azaltmak amacıyla 1961 Anayasası'ndaki tikanlıkları giderici bir takım hükümleri getirerek siyasi karar alma sürecindeki tikanlıkları gidermiştir. Depolitizasyonu ve siyasetten uzaklaştırmayı amaçlayarak daha az kişinin katıldığı bir demokrasi modelini benimsemiştir. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal yönetim uygulamalarını genişletmiştir.¹²⁹

Oylama öncesinde MGK, halkın oylarını etkileyecek şekilde yapılacak her türlü faaliyet ile Kenan Evren'in yapacağı beyanatların eleştirilmesini yasaklamıştı.¹³⁰ Evren, sadece devlet kurumlarını değil, medyanın büyük bir bölümünü ve TÛSİAD'ı da arkasına almıştı. Bireysel dahi olsa yeni Anayasa'ya karşı “hayır” kampanyası yürütmek mümkün değildi. Hatta oy pusulalarında dahi “evet-hayır” yerine “kabul-ret” yazılmıştı. Ayrıca seçim günü sandığa giden seçmen eline aldığı şeffaf zarfların içerisine koyacağı pusulanın dışarıdan görülüyor olması da seçmenin “hayır” kararı vermesini zorlaştırmıştır.¹³¹ Bülent Baratalı, anayasa oylaması sırasında zarfların içi gözüktüğünü dile getirdiği için hakkında cezai soruşturma yapılmıştır.¹³²

¹²⁹ Şükrü Karatepe, *a.g.e.*, s. 261

¹³⁰ Ali Haydar Soysüren, İhsan Kurtbaş, *a.g.m.*, s.s. 77,78

¹³¹ <https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-turkiye-39450106>, (E.T 15.05.2019 Saat 01.30)

¹³² Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek. I, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00.

Anayasa'nın halk tarafından kabul edilmesiyle birlikte rahatlayan Askeri Yönetim, Askeri Müdahale yapılmasına sebep olan devlet otoritesini ve kanun hâkimiyetini de yeniden düzenlemiş ve tesis etmiş oldu.¹³³

5. Yeni Siyasi Partiler Kanunu

1980 Askeri müdahalesi sonrası kurulan partilerin “kuruluş temellerini” anlayabilmek için müdahaleden sonra çıkarılan Siyasi Partiler Kanunu hakkında bilgi sahibi olma zorunluluğu gereklidir.

Kenan Evren siyasi partiler ile ilgili yaptığı konuşmasında;

“Restorasyon döneminin temelleri atılırken önce çalışmaları durdurulan siyasi partilere kayımlar tayin edilmiş ancak Türkiye'nin bu durumlara gelmesinde büyük sorumluluk taşıyan siyasi parti mensup ve yöneticilerinin milletin büyük çoğunluğuna uyararak bu gerçeği idrak etmeleri yeni anayasa yeni seçim ve partiler kanunu hazırlanıp normal seçimler yapılincaya kadar bu yönetime yardımcı olmaları hiç olmazsa köstek olmamaları veya gölge etmemeleri beklenirken maalesef yazı ve demeçlerle siyasi amaçlı faaliyetler gösterdikleri veya siyasi nitelik taşıyan tutum ve davranışlarda buldukları hatta kendi içlerinde iktidar kavgasını başlattıkları kısaca 12 Eylül'den önceki davranışlarını memlekete hiçbir şey olmamış gibi devam ettirmek çabası içinde buldukları görülmüş bunun üzerine Türk toplumunun

¹³³ Birol Akgün, *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s. 44

muhtaç olduğu huzur ve güven açısından bu gibi faaliyet ve davranışların önlenmesi maksadıyla siyasi partiler feshedilmiştir.”¹³⁴ demiştir.

Siyasi partilerin tekrar faaliyete başlaması 2820 sayılı yeni Siyasi Partiler Kanunu'nun¹³⁵ yürürlüğe girmesi ve MGK'nın 24 Nisan 1983 tarihli 76 sayılı kararında¹³⁶ siyasal faaliyetleri serbest bırakması ile olmuştur. Bu sebeple 12 Eylül müdahalesinin ardından siyasi partilerin kapatılması ve siyasal faaliyetlerin durdurulması, 1980 öncesiyle 1980 sonrası birbirinden ayıran somut bir göstergedir. Askeri rejim tarafından hazırlanan anayasa ve siyasi partiler kanunu aşırı derece baskıcı ve siyasal yaşamın tüm detaylarını kontrol altına alma amacı içerdiği için demokratik hukuk kuralları ve evrensellik ilkelerine aykırı idi.

Yeni Siyasi Partiler Yasasına göre ; *“Siyasi partiler, anayasa ve yasalara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli idarenin oluşmasını sağlayarak, demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.”¹³⁷*

1983 sonrasında kurulacak olan yeni siyasi partilerin işlevleri hakkında bilgi sahibi olmak için dönemin Siyasi Partiler Kanunu'nun 95. Maddesini hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Bu maddeye göre; *“Kapatılan siyasi parti bir başka ad altında kurulamaz. Bir siyasi partinin kapatılmasına söz veya eylemleriyle neden*

¹³⁴ Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri, Başbakanlık Basımevi, Cilt 1, Ankara 1981, s. 37

¹³⁵ “Siyasi Partiler Kanunu”, Kanun No: 2820, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

¹³⁶ “MGK'nın 76 Nolu Kararı”, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

¹³⁷ “Siyasi Partiler Kanunu”, Kanun No: 2820, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

*olan kurucuları dâhil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler.”*¹³⁸

Geçici birinci maddeye göre de; “1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerinde; genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreterleri, bunların yardımcılığı ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri; Anayasanın halk oylaması sonucu kabulü tarihinden başlayarak on yıl süre ile siyasi parti kuramazlar; Anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak siyasi partilere üye olamazlar, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahalli seçimlerde aday gösterilemezler ve aday olamazlar. Siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramazlar ve siyasi partilerde fahri olarak bile herhangi bir görev alamazlar” denilmekteydi.¹³⁹

Hazırlanan bu kanunların aşırı baskıcı ve siyasi hayatı kontrol alma amacıyla beklentilerin çok uzağında yasalar olması sebebiyle toplumun tüm kesimleri tarafından tepkiyle karşılanıyordu. İşçilere, sendikalara politika yapma imkânı tanınmıyordu.¹⁴⁰ Ülke genelinde % 10 il barajı getirilmiş ve buna ek olarak seçim çevresi barajı şart koşulmuştur. Kurulan partilerin seçimlere katılmaları ise illerin en az yarısında ve ilçelerinde en az üçte ikisinde örgütlenmesi ile mümkündü.

¹³⁸ “Siyasi Partiler Kanunu 95. Madde”, Kanun No: 2820, *Resmi Gazete*, S 18027 (24.4.1983) .

¹³⁹ *Aynı Kanun*.

¹⁴⁰ Doğu Perinçek, *Anayasa ve Partiler Rejimi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s. 65

İlgili maddeler incelendiğinde görüleceği üzere 1980’li seneler Türkiye’de siyasi partilerin askeri rejimin gölgesi altında kaldığı ve 1970’li yıllardaki parti liderlerinin siyasal yasaklı olduğu bir dönemdir. Bu dönemin başında Türkiye’nin başında bulunan askeri idare, yeni bir anayasayı, siyasal partiler kanununu ve milletvekili seçim kanununu yürürlüğe koymuştur. Yapılan düzenlemelerin en dikkat çekici özelliği ise siyasal bölünme ve istikrarsızlıkların önlenmesinin, sadece yasa yaparak giderileceğinin düşünülmüş olmasıdır.¹⁴¹

Anayasa’da her ne kadar siyasi partilerin demokratik hayatın vazgeçilmez öğelerinden olduğu belirtilmişse de devletin temel unsurlarının kanunlarla sıkı sıkıya düzenlenmiş olması hiçbir siyasi partinin gerçek manada iktidar olmasına izin vermeyecekti.¹⁴²

6. Genel ve Seçim Çevresi Barajları

İlk kez 6 Kasım 1983 günü yapılacak seçimde uygulanacak olan yeni Seçim Kanunu; seçime katılan partilerin milletvekili çıkarabilmeleri için belirlenen “*genel ve seçim çevresi barajlarını*” aşmayı şart koşmuştu. “*Genel Baraj*” bir partinin milletvekili çıkarabilmek için Türkiye’deki toplam geçerli oyların %10’u oranında oy almasını öngörmüştü. Bu sayıyı tutturan siyasi partilerin, bir seçim çevresinden milletvekili çıkarabilmeleri için de “*Seçim Çevresi Barajı’nı*” aşmaları şarttı.¹⁴³

¹⁴¹ Özbudun, Ergun. 1995, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi* 44 (1) , Ankara 1995

¹⁴² Taha Parla, *Türkiye’nin Siyasal Rejimi 1980-1989*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.s. 55-59

¹⁴³ *Hürriyet*, 16.6.1983, s. 13

Bu baraj sisteminin uygulanması ise Şu Şekildeydi; O seÇim çevresinde kullanılmıŐ olan geçerli oyların toplamı, o seÇim çevresinde çıkarılacak milletvekili sayısına bölünerek seÇim çevresi baraj sayısı belirlenecekti. Ancak belirlenen bu sayının üstünde oy alan partiler, o seÇim çevresinden milletvekili ıkarabileceklerdi. Baĝımsız adayların milletvekili seçilebilmeleri içinde, aynı barajı aşmaları gerekmektedir. Ancak bir seÇim çevresinde, baĝımsız aday veya adaylar, siyasi partilerden daha fazla oy almış ve partiler bu nedenle belirlenen baraj sayısını aŐamamıŐlarsa, baĝımsızlardan artan milletvekilliklerini paylaşabileceklerdi. Başka bir deĝiŐle bu durumda seÇim çevresi barajı söz konusu olmayacaktı.¹⁴⁴

Oyların partiler arasında eŐite yakın farklarla daĝılmıŐ olması halinde, Şayet bu partilerden yalnızca biri belirlenecek baraj sayısını aŐmıŐsa, seÇim çevresi barajı yöntemi nedeniyle o seÇim çevresinden çıkarılacak milletvekillikleri, barajı aŐmıŐ olan tek partiye tahsis edilecekti.¹⁴⁵ Halki Parti Genel Başkanı Necdet Calp, İl barajının kaygı verici olduĝunu beyan etmişti.¹⁴⁶

¹⁴⁴ *Hürriyet*, 16.6.1983, s. 13

¹⁴⁵ “Milletvekili SeÇim Kanunu”, Kanun No: 2839, *Resmi Gazete*, S 18076 (13.6.1983)

¹⁴⁶ *Hürriyet*, 13.6.1983, s. 13

7. Yeni Siyasi Partilerin Kurulması

Hazırlanan kanunların ardından artık demokratik rejime dönmenin zamanı gelmişti. Süreç içerisinde sistemin önünü tıkayacak olan ve öngörülebilecek tüm aksaklıkların önü kesilmeye çalışılmıştı.

Dönemin Başbakanı Bülent Ulusu, yaptığı bir konuşmada “*İstikrar sağlanmıştır, ancak memleket halen geçirdiği sıkıntıların etkisini hissetmektedir. Kazandığımız zemini sağlama almak için, parlamenter demokratik rejimin bütün müesseseleri ile işler hale getirilmesini hedef alan bu geçiş dönemi içinde itina ile hareket zarureti vardır.*” demişti.¹⁴⁷

Bu konuşmadan anlaşıldığı üzere yeniden inşa edilecek olan sistem çeşitli otokontrol mekanizmaları aracılığı ile kontrol altında tutulacaktı. Devleti bir daha darbeye götürecek şartların oluşmasının engellemek istendiği üzerine bastıra bastıra tekrarlanmıştı. Ancak yapılan düzenlemelerin Türkiye Cumhuriyeti’ni evrensel demokrasiden uzaklaşmasına yol açması kaygı verici gözükmekteydi.

Kenan Evren; “*Partilerin çoğalmasını arzu etmemek lazım. Birçok arkadaşımızda bunu arzu etmiyordur. Çünkü bunun çok zararını gördük. Ne geldiyse koalisyon hükümetlerinden geldi. Komünist idare bile, böyle beş-on kişilik, taviz koparan partilerin koalisyonundan daha iyidir.*” açıklamasını yaptı.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Başbakan Bülent Ulusu’nun Konuşma, Demeç ve Mesajları, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, s. 32

¹⁴⁸ Erbil Tuşalp, 12 Eylül Tutanakları Bin Tanık, Tekin Yayıncılık, İstanbul 1985, s. 21

Bu arada MGK tarafından hazırlanan yasaklardan dört tanesi yürürlükte kalmaya devam edecekti. Yasaklar içeren bu maddeler şöyledir;

- 1- Feshedilmiş partilerin eski mensupları partilerini ve kendilerini savunacak beyanda bulunamayacaklardı.
- 2- Yeni kurulan partiler, eski parti ve siyasileri suçlayıcı ya da savunucu beyanda bulunamayacaklardı.
- 3- 12 Eylül'den itibaren MGK icraatı, Cumhurbaşkanı'nın beyanları ve sıkıyönetim komutanlarının yasakları ve kararları tartışılmayacaktır.
- 4- Anayasada özel yasak getirilmiş eski siyasilerin durumu değişmeyecektir.¹⁴⁹

Siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmesinin ardından birçok yeni parti kuruldu. 1982 Anayasası ve seçim kanunlarında yapılan değişikliklerden dolayı istikrarın kendiliğinden ortaya çıkacağı öngörülmüştü. Yapılacak seçimler sonrasında teşekkül edecek olan parlamentoda değişik siyasi taleplerin temsil edilmesi olanağı kısıtlanmıştı. Çünkü yapılan düzenlemelerle birden fazla partinin TBMM çatısı altına girmesine sistem izin vermeyecekti. Özellikle yıkıcı sol, bölücü Kürt ve irticai sağ olarak adlandırılan hareketler engellenmek istenmişti.¹⁵⁰ Askerler ayrıca kurulan bu partilerin yanında kendilerine yakın ve kontrol altında tutacakları bir parti kurmak düşüncesindeydiler. Yeni Anayasa'nın almış olduğu oy oranına göre bu hiç de

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 25.4.1983, s. 1

¹⁵⁰ Pınar Bedirhanoğlu, *Türkiye'de Neo-liberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü*, https://www.academia.edu/7474410/t%C3%BCrkiye_de_Neoliberal_Otoriter_Devletin_AKP-li_Y%C3%BCz%C3%BC (E.T 08.04.2019 Saat 00.30). Kolektif, Derleyen İlhan Uzel – Bülent Duru, *AKP Kitabı; Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoneix Yayınları, Ankara 2009

yabana atılacak bir fikir değildi. Böylece askerlerin el altından kuracakları bu parti yıllarca iktidarda kalacak ve Konsey üyeleri cezai kovuşturma geçirme tehlikesinden korunmuş olacaktı. Hatta bir ara MGK'nın partileşmesi fikri ön plana çıktıysa da sonradan bu fikirden vazgeçildi.¹⁵¹

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Tunceli konuşmasında: “*Biz yeni bir politikacı tipi yaratma ve onlarla yola çıkma çabası içindeyiz. İnaniyoruz ki, millet de 12 Eylül'den evvelki politikacı tipini değil, bu yeni politikacı tipini istemektedir.*” dedi. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bu sözleri Türkiye'nin 6 Kasım 1983 tarihinde gireceği “*Demokrasiye Geçiş*” sürecinin genel çerçevesini çizmesi bakımından önemliydi. Bu aynı zamanda Milli Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 1980'den beri ısrarla gözettiği ve izlediği hedeflerin de bir özeti idi; “*Yeni Siyasi Partiler ve Yeni Politikacı tipi.*”

MGK'ya göre, seçilecek olan milletvekillerinde aranan bir takım kıstaslar vardı ki, bunlar danışma Meclisi üyelerinin seçiminde oldukça açıktı. Yeni politikacı, Atatürk İlkelerine bağlı olmalıydı. Toplumun manevi ve dinsel duygularına saygılı, çağdaş, laikliği benimsemiş, vatandaşlar arasında ayırım gözetmeyen, vatandaşlık bağı ile Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı ve en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı herkesi toparlayan “*Atatürk Milliyetçiliğini*” özden benimseyen kişiler olacaktı. En önemlisi de Türkiye'nin 12 Eylül 1980 öncesi siyasal anlayışıyla bağları bulunmayacaktı.¹⁵²

¹⁵¹ Turgut Yılmaz Güven, *Demirel'li Yıllar-Hamzakoy'dan Demokrasi Mahzenine*, Başak Matbaacılık, Ankara 1991, s. 139

¹⁵² *Nokta*, 29/4.9.1983, s. 6

Güngör Mengi, yazısında milletvekili adaylarının belirlenmesinde partilere çok büyük görev düştüğünü belirterek seçilecek adayların MGK tarafından onaylana bilirliği kadar halkın beklentilerini karşılayacak nitelikte olmasının önemini vurgulamıştı. Aday belirlemedeki ölçüt sadece veto korkusu olmamalı, toplum endişeleri de gözetilmeliydi.¹⁵³

Mehmet Barlas, sıranın hoşgörüyeye geldiğini belirterek siyasal kavgalardan uzak durulması gerektiğini, aksi takdirde geçmişte yaşadığımız siyasal kavgaların biçim değiştirerek geleceğe aktarılacağına tanık olabileceğimizi dile getirmiştir.¹⁵⁴

8. Sosyal Demokratların Faaliyetleri

1980 öncesi sosyal demokratlar arasındaki derinleşmiş olan görüş farklılıkları vardı. Askeri müdahalenin gerçekleşmesi ve siyasal faaliyetlerin sonlanmasıyla dağılan siyasal kadrolar, yeni siyasal oluşumlara izin verilmesinin ardından yeniden faaliyetlerine başladılar. Fakat sosyal demokratların aralarındaki hizipler bir çatı altında bir araya gelinmesine engel teşkil etmekteydi.

Kemal Anadol'a göre, müdahaleden önce CHP içerisinde birbirinden farklı düşünceye sahip dört ayrı grup vardı. Bülent Ecevit, CHP içerisinde bir hizip lideri konumundaydı ve bu konumdan çok rahatsızdı.¹⁵⁵ Hakkı Uyar'a göre, 12 Eylül Askeri Müdahalesi, CHP içerisindeki muhalefet ile Bülent Ecevit arasındaki

¹⁵³ Güngör Mengi, "Seçimin Şartı", *Yeni Asır*, 1.9.1983, s. 1

¹⁵⁴ Mehmet Barlas, "Sıra Hoşgörüdür", *Milliyet*, 1.9.1983, s. 1

¹⁵⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00

çekişmenin sonunu getirmiştir.¹⁵⁶ Fikri Sağlar, müdahale gerçekleşmeseydi dahi Ecevit'in, CHP içerisinde tasfiyeye gideceği ya da CHP'yi kapatacağı aşikârdı demektedir.¹⁵⁷ Fikri Sağlar'ın, bu düşüncesini Hakkı Uyar'da desteklemektedir. Uyar'a göre 12 Eylül Askeri Müdahalesi olmasaydı 1981 yılında CHP içerisinde büyük bir hesaplaşma yaşanacak ve bu hesaplaşma sonucunda galip gelen taraf parti içerisinde kendisiyle uyuşmayan grupları tasfiye edecekti.¹⁵⁸

Öğrencilik yıllarından itibaren hayatını CHP'ye adanmış olan Engin Aydın, 12 Eylül'den sonra merkez sol çizgide yeni bir parti kurma fikrini ortaya atmıştı.¹⁵⁹ Engin Aydın'ın bu fikri kendisi ile aynı düşüncüyü paylaşan ve çoğu CHP'nin Gençlik ve Kadın Kollarından yetişmiş olan gazeteci Aytekin Yıldız, Dr. Turhan Temuçin¹⁶⁰, Avukat Günseli Özkaya, emekli General Şerafettin Uğur ve Avukat Ümit Teoman tarafından karşılık bulmuştu. Artık yeni parti için çekirdek kadro hazırды.¹⁶¹ Bu çekirdek kadro kurulduktan sonra bu fikri harekete geçirecek ve yürütecek güçlü bir kadro ve teşkilata, ardından bu harekete liderlik edecek bir lidere ihtiyaç duyulmuştu. Akıllarına ilk gelen isim 27 Mayısçılardan emekli Albay Ekrem

¹⁵⁶ Hakkı Uyar, *a.g.e.*, s. 6

¹⁵⁷ Sözlü Tarih Görüşmesi, EK I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon, 11.7.2019 Saat 12.00.

¹⁵⁸ Hakkı Uyar, *a.g.e.*, s. 340

¹⁵⁹ Ercüment Berk, *1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler Ve Programları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2015, s. 108

¹⁶⁰ Turhan Temuçin, 1931'de Of'ta doğdu. Tıp öğrenimi yaptı. Ankara Tabip Odası Başkanlığı, Numune Hastanesi Başhekimliği ve Sağlık Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünde bulundu. Halkçı Partinin ilk kurucularından olan Temuçin, partinin kuruluşu sırasında Kanser Hastanesi klinik şefliğinden emekli oldu. Yeni Ortam, Ulus, Demokrat İzmir, Ayrıntılı Haber, Demokrat, Yedigün, Arayış gibi gazete ve dergilerde fıkra yazarlığı yaptı. 1968 Yusuf Ziya Ortaç güldürü öyküsü yarışmasında birincilik ödülü aldı. Hastane mi Kestane mi adlı bir tiyatro oyunu vardır. Evli ve üç çocukludur. Temuçin Turhan, *Parti mi Marti mi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984, s. 3

¹⁶¹ Hulusi Turgut, *12 Eylül Partileri*, Temel Yayınları, İstanbul 1986, s. 189

Acuner'di. Fakat yapılan istişarelerin ardından Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp'te karar kılınmıştı.¹⁶² Nokta, Necdet Calp'in emekliliğine hazırlandığını ancak bu emekliliğin hareketli bir emeklilik olacağından bahis ederek “*yeni bir parti*” oluşumunu bildirmişti.¹⁶³ Yıllar sonra Calp'in bu fikri Erdal İnönü tarafından kaleme alınan hatıralarında; “*Calp, CHP'nin mirasının üzerine konacak bir parti kurma düşüncesindeydi.*” şeklinde dile getirilmiştir.¹⁶⁴

Tercüman, “*Sosyal Demokratlar Cephesi*” başlıklı haberinde Erdal İnönü'nün hukuki ve siyasi çerçeveyi değerlendirme çalışması içinde olduğunu, İsmet İnönü'nün eski Özel Kalem Müdürü Necdet Calp'in, “*Halkçı Parti*”yi kuracağını, tüzük ve programın bitmek üzere olduğunu, gazeteci İsmail Cem'in sendika çevreleri ve Anadolu ile temaslarının devam ettiğini, Dr. Çağlar Kıpçak'ın ise muhtemelen “*Sosyal Demokrat*” adında bir parti kuracağını bildirdi.¹⁶⁵

Calp, siyasi teşkilatlanmada ortaya çıkan çok sayıda grubun büyük ölçüde tasfiyeye uğrayacağını belirterek devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye taraftar, özel teşebbüse, mülkiyete ve mirasa karşı olmayan sosyal demokrat bir parti kuracağını ve partisinin merkez solda en güçlü parti olacağını beyan etti. Siyasi ve ekonomik bakış açısına ilişkin görüşlerini şöyle açıkladı: “*24 Ocak programına temelde karşı değiliz. Bu programın bazı ağır faturaları olmuştur. Biz burada yapılan hataları azaltarak uygulayan bir yaklaşım içinde olacağız. Biz de enflasyonla mücadele edeceğiz ama bu mücadeleyi işsizliğe meydan vermeden, üretim ve yatırımları arttırarak yapacağız. Biz memleketin kalkınmasında,*

¹⁶² Yalçın Doğan, *Dar Sokakta Siyaset 1980-1983*, Tekin Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 1985, s. 205

¹⁶³ *Nokta*, 4/10.4.1983, s. 8

¹⁶⁴ Erdal İnönü, *Anılar ve Düşünceler 1*, Yorum Yayınevi, Yirminci Baskı, İstanbul 1998, s. 201

¹⁶⁵ *Tercüman*, 27.4.1983, s. 1

*yatırımlarda devletçiliğe ağırlık verecek bir partiyiz. Ama bu demek değil ki, özel teşebbüse destek olmayacağız. Hatta bizim söylediğimiz çerçevede özel sektör şimdikinden daha büyük destek görecektir. Teşvik görecektir.”*¹⁶⁶

Bu arada tabana dayalı olmayan bir girişimin sosyal demokrat görüntü vermeyeceği kanısındaki çeşitli gruplar ardı ardına toplantılar yapmaya başlamıştı. Orta sol örgüt önderlerinin eski il başkanları düzeyinde yaptığı toplantıya katılanların amacı “*bir küçük ilkeler bildirgesi yayınlamak*” ve bununla beraber beş veya yedi kişilik bir “*girişimci heyet*” oluşturmaktı.¹⁶⁷ Eski CHP il başkanları olan Erol Köse ve Ümit Gürtuna’nın sürüklediği bu yeni akımın seçeceği kurulun amacı ise sosyal demokrat parti kurucularıyla yönetimin nasıl olması gerektiği konusunda öteki gruplarla temas haline geçip bir yörünge saptanmasını içermekteydi. Toplantıya öncülük eden Erol Köse, Milliyet’in sorularını cevaplarken amaçlarının tabandaki sosyal demokrat hareketi bütünleştirmeye yönelik olduğunu ve bu amaç etrafında ilk olarak il temsilcileriyle bir araya geldiklerini açıkladı.¹⁶⁸

Kastamonu temsilcisi Atıf Uğurlu toplantıda, dönemin koşulları altında siyasi parti kurmanın yararının tartışılmasını istemişti. Toplantıya 78 kişi katılmış, bu komite daha sonra 8 kişiye indirilmişti. Ancak komite tespitinin seçimle yapılmış olmaması olumlu karşılanmamış ve yeniden partileşmenin ebeliğini yapacakların hizipçiliği tavandan tabana indirecekleri belirtildi.¹⁶⁹

¹⁶⁶ *Tercüman*, 28.4.1983, s. 6

¹⁶⁷ *Milliyet*, 1.5.1983, s. 7

¹⁶⁸ *Aynı Yer*.

¹⁶⁹ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 10

İzmir'den Sedat Akman¹⁷⁰ ise tartışmalara şu beyanatıyla katılmıştı : “Biz Ancak, demokratik sol hareketin gerçek tabanını oluşturan halk kesimlerinden kaynaklanacak bir örgütlenmede yer alabiliriz. Böyle bir hareketin örgütlenmesine de kapalı kapılar ardındaki veya dar çerçeveler içindeki yazıhane toplantılarından veya kulis çalışmalarından değil, tarlalardan, iş yerlerinden başlanabilir. Halkı ve demokratik sol düşüncüyü yansıtacak bir partinin kadrosu izinle değil ancak halkın onayı ve desteği ile oluşturulabilir. Onun için bu aşamadaki partileşme girişimleri içinde yer almıyoruz, ama siyasetin dışında da değiliz. Gerçek anlamda siyasetin tam içindeyiz. Türkiye’de demokratik siyasal yaşamın çerçevesini ve kurallarını zaman içinde demokratik yöntemlerle ve kendi özgür iradesi ile belirlenmesine katkıda bulunacağız.”¹⁷¹

Muammer Yaşar, gazetesinde yayınlanan makalesi ile solun içinde bulunduğu duruma dair çeşitli görüşler ileri sürmüştü. Bu görüşler, görüş olmaktan daha çok sosyal demokratların yaptığı veya yapmaktan imtina ettikleri faaliyetlere de bir cevap niteliği teşkil etmişti. Demokratik kitle örgütlerinin anlamının hala unutulmadığını, önce Dernekler Yasası’nı sonra devlet düzenini hiçe sayan tüzüklerinde yasal, faaliyetlerinde yasal olmayan bu derneklerin faaliyetlerinin devlet tarafından sonlandırıldığından bahisle bu derneklerle işbirliği yapan partiler sayesinde yasal siyasetin Meclis’ten sokağa taşındığını belirtmişti. Bu tür dernekler artık fesh edilmiş olmasına rağmen gerek bu dernek üyelerinin gerekse bu düşüncede olan kişilerin bu

¹⁷⁰ Sedat Akman, 1961-1962 yıllarında CHP İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı ve 1977-1980 yıllarında CHP İzmir İl Başkanlığı görevlerinde bulundu. 12 Eylül müdahalesinde sıkıntılı bir dönem geçirdi. CHP’nin yeniden açılması için mücadele verdi.

<https://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/212/150265/siyasete-adanmis-bir-omur.html>

(E.T 8.7.2019 Saat 22.10)

¹⁷¹ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 10

gerçeği kabul edemediklerini, hala bu tür oluşumların canlandırılması suretiyle yeniden bir sol taban oluşturulma çabasının devam etmesinin istendiğini bu sağlanmadığı takdirde oluşacak partilerin tabanının olamayacağını ve bunların suni parti olarak kalacaklarına inanan ve bu nedenle herhangi bir sol parti kurulmasına gerek olmadığını söyleyenlere cevap verdiği yazısında milletin yüzde doksan ikisinin oyuyla kabul ettiği Anayasa ve bu Anayasa'ya göre çıkarılmış bulunan Siyasi Partiler Kanunu'nun getirmiş olduğu düzenlemelere boğun eğmek zorundadırlar düşüncesini açıkça yazmıştı. Bu düşüncede olanların kimler olduğunun toplum tarafından bilinmesinin kolay olduğunu belirterek Türk solunu ciddi anlamda baskı altına alanlara inat bunların baskılarına kulak asmadan Türk solunun Anayasa sınırları içinde Meclis'te temsilinin gerçekleştirilmesinin gerekliliğine de vurgu yapmıştır.¹⁷²

Vedat Dolakay'ın ev sahipliği yaptığı toplantıdan bir sonuç çıkmadı. Başını Hüdayi Oral ve Muammer Erten'in çektiği grup da oluşturacakları partinin adını Türkiye Sosyal Demokrat Partisi olarak açıklamışlardı.¹⁷³

Sosyal demokrat kesimde kurulma aşamasına gelen tek parti olan HP lideri Necdet Calp, Ak Ajansa yaptığı açıklamada “*Biz durumumuzu ortaya koyduk. Ne kimseye birleşmek için bir teklif de bulduk ne de bize böyle bir teklif yapıldı*” diyordu. Münfesi CHP'nin eski il başkanlarının toplantılarının kendi oluşumlarıyla bir alakası olmadığını belirten Calp, 8'ler diye adlandırılan kesimle de hiçbir ortak çalışmalarının bulunmadığını beyan etti.¹⁷⁴ Partinin programının hazırlanmasında Alman Sosyal Demokrat Partisi tüzüğünden ve yeni anayasadan faydalanılmıştı.

¹⁷² Muammer Yaşar, “Sola Soldan Baskı Var”, *Yeni Asır*, 7.5.1983, s. 6

¹⁷³ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 11

¹⁷⁴ *Milliyet*, 1.5.1983, s. 7

Ayrıca, Prof. Suna Kilinin “Atatürk ve Devrimleri” ile Prof. Yüksel Ülgen’in “Atatürk ve Ekonomi” adlı eserleri de kaynak olarak değerlendirilmiştir.¹⁷⁵

Görüldüğü üzere sosyal demokratlar aralarında inanılmaz derecede farklı gruplara bölünmüşlerdi. Tabana dayalı güçlü bir sosyal demokrat hareketinin meydana gelmesini sağlamanın yolları aranılmıştı. Hemen hemen bütün taraflar daha güçlü olmak için birleşmek istemiş fakat politika ve kadrolar belirlenmeden nasıl birleşilecek sorusunun cevabını kimse ortaya koyamamıştı. Necdet Calp kuracağı parti hareketini mümkün olduğu kadar bu tartışmalı konuların dışında tutarak akıllı bir siyaset izlemişti.

Necdet Calp, sosyal demokrat bir parti olduklarını, aşırı solla birleşmelerinin mümkün olmadığını, yabancı bir ajansa verdiği demeçte ise özgürlükçü parlamenter demokrasiden yana olduklarını ve partilerinde işçilerin ve köylülerin kurucu üye olarak görev alacaklarını bildirdi. Kendisine sorulan bir soru üzerine iktidar olmak istediklerini açıklamış, seçimlerin yapılacağı zamana kadar 2 ya da 3 partinin kalacağını belirtmişti.¹⁷⁶

Necdet Calp, yayınladığı bildiride; “Biz, Türkiye Cumhuriyeti’nin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği ilkesini yürekte benimseyenlerle bütünleşebiliriz. Biz işçinin, köylünün, dar gelirli memurun, esnafın, küçük sanatkârın, emeklinin, dul ve yetimin ekonomik açıdan güçlenmesini ve insanca bir yaşam düzeyine ulaşmasını amaçlayan siyasi görüşte beraber olabiliriz. Biz siyasal hayatta kısa zaman önce büyük zararlarına tanık olduğumuz ve ülkemizi bu yüzden büyük acılara uğradığını

¹⁷⁵ *Nokta*, 9/15.5.1983, s.s. 11,12

¹⁷⁶ *Yeni Asır*, 1.5.1983, s. 6

gördüğümüz hizipçiliği benimsemeyen elinin tersiyle iten uygar siyaset anlayışının sahipleri ile beraber olabiliriz. Biz program politikalar ve kadro üzerinde tam bir anlaşmaya varabileceğimiz kesimlerle işbirliği yapabiliriz. Biz yeni koşullar altında taze bir siyasi yaşam hazırlanırken kişisel ikbal peşinde koşmamakta kararlı olan ve yönetimin bir an önce normal yönetime devri ile parlamentonun açılıp çalışmasını sağlamayı hedef alanlarla birlikte olabiliriz. Biz büyük Atatürk'ün devrim ve İlkeleri önünde hiç tereddüt etmeksizin yürüyebilecek olanlarla kol kola olabiliriz. Yüce Türk Milletinin mutluluğu refahı ve ülkenin çağdaş ekonomik yöntemlerle kalkınmasını sağlayabilecek uygar demokratik sol güçlerle el ele verebiliriz. Bizim dayanağımız, tabanımız, aslında en yüce tavan olan Türk Milletidir.”¹⁷⁷ demiştir.

Necdet Calp, yayınlamış olduğu bu bildiriyle kendi ve kuracağı partinin düşünceleri hakkında kamuoyu oluşturmaya çalışırken, demokratik sol çizgide bir siyasi parti oluşturma yönünde çalışan gruplar birbirlerini sürekli olarak halktan kopuk olmakla suçlamışlardı. Bu gruplara yaklaşıp diğer gruplar hakkında ne düşündüklerini sorduğunuz zaman cevap olarak “*onların tabanları mı var*” cevabı adeta klişe haline gelmiş olarak görülmekteydi. Eski parlamenterlere göre il ve belediye başkanları tabanı temsil etmiyorlardı. İl ve belediye başkanları ise eski parlamenterleri tabanları olsa 1977 seçimlerini kaybetmezlerdi diye suçlamışlardı.¹⁷⁸

Cumhurbaşkanı Kenan Evren siyasi faaliyette bulunacakları uyararak seçim isteniyorsa yasalara uyulmasını, herkesin kendi koydukları hizaya gelmesini, 12 Eylül öncesine benzer bir tabloyla karşı karşıya kalındığını, 15 gündür Türkiye’de bir siyasi hırs fırtınası estirildiğini, MGK kararlarına uymayanlar hakkında sıkıyönetim

¹⁷⁷ *Yeni Asır*, 5.5.1983, s. 6

¹⁷⁸ *Yeni Asır*, 6.5.1983, s. 5

komutanlıklarının gerekli tedbirleri alacaklarını ve almaya başladıklarını, Parti kurmaya çalışanların 12 Eylül öncesinden hiçbir ders almadıklarının anlaşıldığını üzerine basarak deklare etmişti.¹⁷⁹

Siyaset yapma yasağının kalkmasından sonra Nokta'nın daveti ile İstanbul'lu sosyal demokratlar bir araya geldiler. Yapılan davete Şevki Bakırcı (Sarıyer), Süreyya Yönder (Kadıköy), Ramazan Kılıçaslan (Fatih), Vahit Çalın(Eyüp), Yaşar Tezcan (Beşiktaş), İrfan Karadayı (Bakırköy), Hacı İmrak (Beyoğlu), ve İlhan Oğuz (Beykoz) icap ettiler. Toplantıya katılanların ortak noktada buluştukları konu Atatürk'ten bu yana gelen sosyal demokrat geleneğine sahip çıkmalarıydı. Ayrıca yeni kurulacak partide yeni yüzlerin fazla olması istendiği gibi özellikle Mümtaz Soysal adı tartışmasız bir şekilde onaylanmış, katılımcılar İsmail Cem, Uğur Mumcu adlarını da memnuniyetle karşılamışlardı.¹⁸⁰

Üzerinde anlaşılan diğer bir konu ise işçi ağırlığının harekette etkin bir yer işgal etmesiydi. Bunun içinde sosyal demokrat sendikalarla yakın ilişkiler içinde bulunulması gerekli idi. Nokta editörlerinin, İstanbul'lu sosyal demokratlara Ankara toplantıları hakkında ne düşündüklerine dair sorusuna verilen cevap genelde olumlu idi. Ancak şüpheleri de yok değildi ki bu konu da Hacı İmrak'ın değerlendirmeleri şöyleydi : *“Ankara da yapılan toplantıların tabana dayalı olup olmadığı konusunda daha henüz karar vermiş değilim. Taban kelimesini çok fazla kullandıkları için teşekkür ederiz. Yani akıllarına gelip tabanla nasıl ilişki kuracaklarına dair bir yöntem tespit ediyorlarsa onları tebrik ederim. Ama hala tabandan geliyoruz, biz tabanı temsil ediyoruz demekle yetiniyorlarsa, ben şüphe içindeyim.”* Sarıyer'den

¹⁷⁹ *Milliyet*, 8.5.1983, s. 1

¹⁸⁰ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 58

gelen Şevki Bakırcı ise “*üç yılda üç kere bir araya gelemeyenlerin bir günde üç kere bir araya gelmeleri parti oluşturmaya yetmez.*” demişken, Eyüp’ten gelen Vahit Çalın bu tür bir araya gelmelerin önemli bir başlangıç teşkil edeceğini diyalogun çok önemli olduğunu belirtti. Ramazan Kılıçaslan’a göre zamanın kısıtlı olması tabanın görüşlerinin alınmasına engel değildi. Ancak bu yapılmadı. İstanbul’lu sosyal demokratlara göre doğruya ulaşmak babında bir araya gelinmesi çok önemliydi, hepsinin ortak fikri solu temsil edecek tek bir partinin kurulması ve eski hiziplerin önlenmesiydi.¹⁸¹

Tavan taban, taban tavan ilişkisinin aşırı derece kullanılması insanları rahatsız eder boyutlarda idi. Lider aday konusunda ise ortak bir noktada buluşmuş, seçilecek kişinin geçici bir başkan olacağını zaman içinde hareketin doğal başkanının ortaya çıkacağı belirtilmişti. Erdal İnönü’nün adaylıktan çekilmesi üzüntüyle karşılandı. Çünkü Erdal İnönü ismi tüm hizipleşmelerin önüne geçecek bir önlemdi. İlhan Oğuz ise isimlere, soyadı İnönü olsa bile önem verilmemesi gerektiğini belirtmişti. Eğer Erdal İnönü bir görev istiyorsa bahane ileri sürmeden davanın peşinden koşmalıydı.¹⁸²

İstanbul’lu sosyal demokratların Necdet Calp için görüşleri ise olumsuzdu. Fatih’li Ramazan Kılıçaslan, Calp’in başarılı olamayacağını, Beşiktaş’tan Yaşar Tezcan Calp’in çok hafif kalacağını kuracağı partinin bir dernek ya da gecekondü görünümünden daha ileri gidemeyeceğini, Calp’in sağı mı solu mu temsil ettiğinin

¹⁸¹ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 59

¹⁸² *Aynı yer*, s. 60

anlaşamadığını ve kuracağı partinin sağ kesimde muvazaa partisi olarak görülen partilerin dahi yanına yaklaşamayacağı alenen dile getirilmişti.¹⁸³

Aynı hafta içinde Karadeniz Lokantası'nda bir araya gelen Petrol İş Genel Başkanı Cevdet Selvi, Yol İş Genel Başkanı Muzaffer Saraç, Ağaç İş Başkanı Kemal Sarısoy ve Tez Büro İş Genel Başkanı Uğur Batmaz 15 sendika adına hareket ettiklerini belirten ve sekreteryaya görevini de üstlenen bu sendikacılar özgürlük, eşitlik, dayanışma ve demokratik temelde tek bir sosyal demokrat partinin kurulması gerektiğini deklare ettiler.¹⁸⁴

Necdet Calp, 8 Mayıs 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in talebi doğrultusunda bir araya geldiklerini, Cumhurbaşkanı'na parti kurma çalışmalarını hakkında bilgi sunduğunu ve Cumhurbaşkanı'nın kendisine başarılar dilediğini basına açıkladı.¹⁸⁵

Lider adaylarına sorulan Türkiye'nin en büyük sorunu nedir sorusuna Necdet Calp: "*Demokratik bir nizama sağlıklı bir geçiştir.*" yanıtını vermişti.¹⁸⁶

¹⁸³ *Nokta*, 9/15.5.1983, s. 61

¹⁸⁴ *Aynı yer*, s. 65

¹⁸⁵ *Yeni Asır*, 9.5.1983, s. 1

¹⁸⁶ *Hürriyet*, 12.5.1983, s. 1

8.1 Sosyal Demokratlarda Birleşme Çağruları

Sosyal demokrat bir çizgide parti kurmaya çalışan “*Sosyal Demokrat Güç*”¹⁸⁷, “*Dokuzlar*” ve Çağlar Kırçak ekipleri arasında birleşme fikri ağırlık kazanmıştı.¹⁸⁸ Gruplar birbirleriyle görüşmeler yapmışlar ve birleşme ilkeleri arasında her ne kadar mutabakat sağlansa da gücü elde tutmak açısından her grup birleşme teklifinin karşı gruptan gelmesini beklemişlerdi. Fikret Gündoğan siyasi parti kurma çalışmaları yapan İsmail Cem’in havlu attığını, Aytekin Kotil’in de küçük bir politikacı olduğunu, sol kesimin birleşmesini istediğini ancak hizipçiliğin aşılmasının pek mümkün görünmediğini belirtti.

Aytekin Kotil ise kendisinin sosyal demokrat düşünce etrafında kurulacak bir partiden yana olduğunu ancak kendisinin bir parti başkanlığını düşünmediğini ifade ederek; “*Türkiye’yi 12 Eylül’e getiren siyasi partilerin aynı biçimde doğmasının yanlış olduğu kanısındayım. Çoğunluğu yeni isimlerden oluşan yeni partilerin kurulması gerektiğine inanıyorum. Bu parti belli kişi veya hiziplerin kontrolünde olmamalıdır, şu veya bu şahsın etiketini taşımamalıdır. Sosyal demokrat parti kurma çalışmalarında herkes tarafından güvenilen, tarafsızlığına inanılan 3-5 kişilik bir çekirdek oluşturulmasını öneriyorum. Üçte iki dışarıdan, üçte bir eski partililerden meydana gelecek ekip yeni bir parti olur, sıfır kilometreden hizmet yarışına katılır.*

¹⁸⁷ “*Sosyal Demokrat Güç*” hareketi büyük ölçüde Deniz Baykal tarafından yönlendirilen gruptur. Bkz. Şaban Sevinç, *Yenilmiş Komutanlar Müzesi (...CHP 2000)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000, s. 141

¹⁸⁸ Teoman Ergül, *Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (Sosyal Demokratların On Yılı)*, Cilt 1, Gündoğan Yayınları, Ankara 1995, s.s. 160-175

Bir parti kuracağım diye yola çıkmadım. Ayrıca hizip başı değilim, herhangi bir hizip hareketinin içinde değilim ve hiziplere karşıyım.”¹⁸⁹ açıklamasını yapmıştır.

1980 müdahalesinden sonra merkez solda yeni bir parti kurma çalışmaları birden fazla grup üzerinden devam etti. 12 Eylül'den önce CHP, adeta bir hizipler partisine dönüşmüştü. Müdahalenin ardından CHP'nin kapatılması ve parti lideri Bülent Ecevit'in siyasi yasaklı hale gelmesi solun darmadağın olmasına yol açmıştı.¹⁹⁰ Üstüne üstlük Bülent Ecevit, yüzünü kendisine çeviren CHP kadrolarıyla ilişkisini tamamen koparmayı tercih etmişti.¹⁹¹ Tüm bunlar yetmiyormuş gibi Ecevit, eski CHP'li parlamenterlere gönderdiği mesajda yeni bir sol parti kurmak için zamanın henüz erken olduğunu belirterek, 1987 yılının beklenmesini tavsiye ediyordu. Ecevit'in bu görüşüne karşı çıkanlar ise yeni parti kurulmazsa tabanın kaybedileceği inancındaydılar.¹⁹² Bülent Ecevit'in bu tercihi Kemal Anadol'a göre bilinçli bir tercihti. Çünkü Bülent Ecevit, hiziplerden arınmış bir parti kurmanın planlarını yapmış ve bunun için uygun vaktin gelmesini beklemeye başlamıştı.¹⁹³

Sosyal demokrat güç adıyla çalışan grubun eski siyasi ve yöneticilerle yapmış oldukları temaslar sonuçsuz kaldı. Aralarında Necdet Uğur ve Sırrı Atalay'ın da bulunduğu eskiler, hizipleri kaldıran birlik sağlayın açıklamasını yaptılar. Komite Üyesi Vedat Dolakay ise çalışmalarının olgunlaştığını heyecanlı olduklarını ve üç yıldır nadasa bırakılan toprağa rahmet gibi yağacaklarını belirtti.¹⁹⁴

¹⁸⁹ *Yeni Asır*, 11.5.1983, s. 6

¹⁹⁰ Turhan Temuçin, *a.g.e.*, s. 44

¹⁹¹ Ergül, *a.g.e.*, s.s. 75-85

¹⁹² Hakkı Uyar, *a.g.e.*, s.s. 344,345

¹⁹³ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019
Saat 15.00

¹⁹⁴ *Nokta*, 16/22.5.1983, s. 59

11 Mayıs 1983 günü akşamı Bahçelievler'deki Yeşiltepe Kooperatif evleri 8/4 numaralı dairede bir toplantı yapıldı. Burası Kars eski milletvekili ve meclis eski başkanlarından Kemal Güven'in eviydi. Toplantıya Muhsin Batur'un yanı sıra İsmail Hakkı Birler, Necdet Uğur, Cahit Karakaş ve İrfan Özaydınlı katılmıştı. Partinin bir lider tespit edilerek tavandan kurulması yanlısıydılar ancak anlaşmadan ve bir neticeye varamadan toplantıyı sonlandırmak zorunda kaldılar.¹⁹⁵

Hüdai Oral ve Muammer Erten'in başını çektiği dokuzlar ve eskiler adı verilen grup her şeyi tamamlamış ve sıra partinin açıklanmasına gelmiş gibiydi. Ancak el altından görüşmeler ve ittifak arama çalışmaları devam etmekteydi. Bir süre sonra ise uzlaşmaz tutumlarla karşı karşıya kalındı ve üçüncü parti ortaya çıktı. Arada kalan milletvekilleri ise bu grubun desteğinde görülmüşlerdi. Bunların hepsi eskiden ya ünlü milletvekili ya da parti yöneticileriydiler. Bu yüzden taban tarafından tanınma konusunda bir sıkıntılarını olmadı. Bu sebeple de her hangi bir grupla birleşmelerine gerek yoktu.¹⁹⁶

Calp, hali hazırda bir birleşme olgusunun içinde olmadıklarını ancak tespit edilen ilkeler doğrultusunda birleşme hususunda kapılarının herkese açık olduğunu, kendileri dışında bir grupla herhangi bir çalışmalarının olmadıklarını ve kendilerinin de bir davet almadıklarını kurucu olarak tespit ettiği kişilerle görüşmelerinin devam ettiğini, ileride kendilerine yapılacak olan muhtemel birleşme taleplerinin değerlendirilebileceğini kaydetmişti.¹⁹⁷

¹⁹⁵ *Nokta*, 16/22.5.1983, s 59.

¹⁹⁶ *Aynı yer*.

¹⁹⁷ *Yeni Asır*, 11.5.1983, s. 6

Birleştiriciler adı verilen grubun çabaları sosyal demokrat tabanın bölünmemesine yönelikti. Bunların içinde hasta olduğu için fazla aktif olamayan Kemal Güven'in yanı sıra en büyük çabayı harcayan isim Sırrı Atalay'dı. Ancak nedense insanlar bir türlü aynı noktaya gelememişlerdi. Çözömlenmesi gereken çok büyük meseleler vardı ve bunların en başında hizipçilik gelmekteydi.¹⁹⁸

Sosyal demokrat kanatta bir parti kurmak amacıyla yola çıkan ve kesin hatlarını ortaya koyan tek grup Calp'in grubuydu. Mevcut yönetimin kendilerine iyi niyet ve sempatiyle baktıklarını belirtmişlerdi. Sosyal demokrat cenahta diğer gruplar bir siyasi partinin devamı gibi gözükürlerken Calp grubunun çalışmaları ve kuracakları parti böyle görölmemiş ve değerlendirilmemişti.

İstanbul'daki sosyal demokratlar pek hareketli değillerdi. Aytekin Kotil birlik oluşturulması gerektiğini aksi takdirde solda birden fazla parti ortaya çıkacağını, bunun da ülkenin zararına olacağını belirterek eski hizipleri canlandıracak isimlere kimsenin itibar etmeyeceğini de vurgulamıştı. İsmail Cem ise sosyal demokratların bir araya gelmesi hakkındaki düşüncesini tekrarladı.¹⁹⁹

Cinnah Caddesindeki yeni parti binasına taşınan Necdet Calp, halkın karşısına solda tek parti olarak çıkmak arzularında olduklarını ve diğer gruplara önerdikleri koşulların kabulü halinde birleşme imkânına kavuşacaklarını, Anayasal çerçeve içinde kendilerinden daha solda bir parti kurulamayacağına inandığını, meşruiyet çizgisinin dışına çıkmayacaklarını beyan etti.²⁰⁰

¹⁹⁸ *Nokta*, 16/22.5.1983, s. 59

¹⁹⁹ *Aynı yer*, s. 60

²⁰⁰ *Hürriyet*, 14.5.1983, s. 11

İKİNCİ BÖLÜM

HALKÇI PARTİNİN KURULUŞU

Calp ve ekibi HP'nin tüzel kişiliğini kazanması için hukuki şartları tamamlamışlardı. Sırada partinin tüzel kişiliğini kazanması için yetkili devlet makamlarına müracaat etme zamanı gelmişti. Necdet Calp, 9 kişilik kurucu grupla 20 Mayıs 1983 tarihinde saat 08.53'te HP'nin kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığı'na sundu. Necdet Calp, Günseli Özkaya, Naci Cidal, Niyazi Aras, Rıfat Yılmaz, Ayhan Fırat, Mucip Ataklı, Besim Göçer ve Bilal Şişman'dan oluşan 9 kişilik kurucu grup İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner tarafından kabul edildi.²⁰¹ Necdet Calp' ten kuruluş bildirisini alan İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner “*Şu andan itibaren partiniz tüzel kişilik kazanmıştır. Memlekete ve millete hayırlı, uğurlu olsun*” dedi.²⁰²

Bir gazetecinin Erdal İnönü'nün birleşme yönünde bir talebi gelmesi durumunda tutumunun ne olacaklarına dair sorusuna: “*Bu hiç önemli değil. Ama biz bugün fiilen ve hukuken tevessül etmiş bir partiyiz. Bu hüviyete sahip partilerle her an konuşabiliriz. Bu hüviyete sahip olmayan gruplar bizimle konuşmak isterse, ona da hazırız.*” cevabını vermişti.²⁰³

²⁰¹ *Hürriyet*, 21.5.1983, s. 11

²⁰² *Tercüman*, 21.5.1983, s. 6

²⁰³ *Milliyet*, 21.5.1983, s. 6

HP'nin kurucuları yaptıkları ilk toplantıda oybirliği ile partinin Genel Başkanlığına Necdet Calp'i seçtiler.²⁰⁴ Yapılan seçimler sonucunda Genel Başkan Yardımcılıklarına da Aytekin Yıldız, Şerafettin Uğur, Turgut Altinkaya ve Niyazi Araz getirildiler. Partinin Genel Sekreterliğine ise Ümit Teoman seçildi. Ayrıca Abdullah Kütküt, Kemal Aydar, Özel Gürbüz ve Mehmet Şahin Genel Sekreter Yardımcılıklarına Rahmi Tuncagil de Genel Saymanlığa getirildiler.²⁰⁵

Calp, bu seçimden sonraki konuşmasında “*sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam kalitesini düzeylerini yükseltmeye ve toplum içindeki saygınlıklarını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren özgürlükçü parlamenter demokrasiye taraftar sosyal demokrat bir partiyiz.*” açıklamasını yaptı.²⁰⁶

²⁰⁴ Necdet Calp, İlhami Calp ile Nedime hanımın oğlu olup 7 Eylül 1922 yılında Karamürsel’de doğdu. İlk öğrenimini Karamürsel’de yaptı. Ortaokulu İzmit’te tamamladı (*Milliyet*, 16.5.1983, s. 7). 1940 yılında Ankara Erkek Lisesi edebiyat bölümünü pekiyi ile bitirdi. Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni, ardından fark sınavlarını vererek Hukuk Fakültesi’ni bitirdi (*Milliyet*, 16.5.1983, s. 7). Ayrıca Londra İktisadi İlimler Yüksek Okulu’nda bir süre mahalli idareler ders ve seminerlerini takip etti. Çalışma hayatına Kocaeli Valiliğinde maiyet memuru olarak başladı. Daha sonra Kütahya’nın Altıntaş İlçesi kaymakamlığı görevini yaptı. 1947’de askere giden Necdet Calp, topçu sınıfını birincilikle bitirdi. Askerlikten sonra kendi isteği ile Diyarbakır’ın Çınar ilçesine kaymakam olarak atandı. Kaman ve Haymana kaymakamlıklarını yaptıktan sonra, 1955-1956 yıllarında mülkiye müfettişi oldu. 1960 ihtilalinden sonra Siirt Valiliği’ne getirildi. İhtilalden dört ay sonra Cumhurbaşkanı Gürsel’in başbakanlık görevini sürdürdüğü sırada özel kalem müdürlüğüne atandı. 1961 seçimleriyle başlayan demokratik düzende hükümet kuran İsmet İnönü’nün özel kalem müdürlüğünü yaptı (*Milliyet*, 16.5.1983 s. 7). 1965 yılının 30 Haziran günü yaşamını Sevil (Örten) Calp ile birleştirirken Calp’in nikâh şahidi İsmet İnönü’ydü, gelinin şahidi ise General Selahattin Selşik’ti. 11 Şubat 1978’de İzmir valiliği görevinde bulunan Calp 1979’da merkeze alındı. 27 Ekim 1980’de atandığı Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden 11 Nisan 1983 günü emekliye ayrılırken 39,5 yıllık devlet hizmetini tamamladı (*Milliyet*, 24.10.1983 s. 7). Ayrıca Sümerbank Yönetim Kurulunda görev yaptı. Aktif siyasette bulunmuş olup Halkçı Parti Genel Başkanlığı ve Ankara milletvekilliği yaptı. 13 Eylül 1998 yılında Ankara’da vefat etti.

²⁰⁵ *Yeni Asır*, 21.5.1983, s. 6

²⁰⁶ *Hürriyet*, 21.5.1983, s. 11

HP, kırmızı zemin üzerinde bir güneş ve güneşin içinde HP'nin baş harflerinin bulunduğu, güneşin saçtığı ışıkları altı kısa ve altı uzun toplam 12 adet çizgiden oluşan logoyu parti logosu olarak dizayn ettirdi.²⁰⁷ Slogan olarak parti logosuyla birliktelik sağlamak için "Aydınlık Günler İçin Güneş'i Seçin" tercih edildi.²⁰⁸

²⁰⁷ *Tercüman*, 20.5.1983, s. 6

²⁰⁸ *Hürriyet*, 20.6.1983, s. 1

1. HP'nin Kuruluş ve Amacı

HP'nin parti tüzüğünün kuruluş ve amaç başlığı altındaki maddelerin incelenmesi durumunda Kemalist ilkelere sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir. Her iki başlık altında da Atatürk İlke ve İnkılaplarına yapılan atıfların haricinde izlenilecek siyasetin Atatürkçülük politikalarına uygun olması esas alınmıştır. Bunların yanında daha fazla demokrasi için ortadaki tüm engellerin kaldırılması amaçlanmıştır.

Kuruluş

- Halkçı Parti, programındaki anlamları ile CUMHURİYETÇİ, MİLLİYETÇİ, HALKÇI, DEVLETÇİ, LAİK ve DEVRİMCİ siyasi bir kuruluştur.
- Merkezi Ankara'dadır.
- Halkçı Parti'nin Amblemi; çevresinde altı uzun, altı kısa ışın bulunan ve ortasında (H.P.) harfleri yer alan güneştir. Güneş, kırmızı zemin üzerine beyaz renktedir.²⁰⁹

²⁰⁹ *Halkçı Parti Tüzüğü*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok, s. 2

Amac

“Halkçı Partinin amacı, Atatürk devrim ve ilkeleri doğrultusunda, Türk Ulusu'nun bağımsızlığını, Ülkesi ve Ulusu ile bölünmezliğini, güvenlik ve bütünlüğünü, Cumhuriyetçi, çoğulcu, özgürlükçü, katılımcı, demokrasiyi korumak sosyal adalete dayalı bir devlet anlayışı ile yapısı içinde, hızlı ve hakça bir gelişmeyi gerçekleştirerek toplumsal dayanışmayı, halkın mutluluğunu ve refahını sağlamak: Kişinin temel hak ve özgürlüklerini sosyal hukuk devleri ve sosyal adalet esasları ile bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırarak, kamu çalışmalarını etkilemek, yönetmek yönlendirmek ve denetlemektir.”²¹⁰

2. Necdet Calp'ın Mal Beyanı

Halkçı Partinin kuruluş sürecinde Hürriyet Gazetesi, siyasi parti liderleri ve kurucularını mal beyanında bulunmaya çağırdı.²¹¹ Bu olay toplumumuz için yeni bir olay değildi. 1945 yılından beri yürürlükte olan kanun hükümlerine göre “*devlet memurlarının mal beyanında bulunmaları*” zorunluydu. Keza 1961 Anayasası’ da bu ilkeyi ayakta tutmaya çalışmıştı. 1982 Anayasası’nın 71. Maddesi da aynı yönde karar almıştı. Ancak mal beyanında bulunmak maalesef tek başına yeterli bir olay değildi. Mal beyanının zaman zaman tekrarlanması ve izahı olmayan artışlarla ilgili hesabın öncelikle kamuoyu tarafından sorulması gerekli idi. Aksi takdirde mal beyanı sadece “*servet beyanı*” haline dönüşmekten başka bir anlam ifade etmeyecekti. Hürriyet Gazetesi’nin bu daveti liderler tarafından icabet gördü. Necdet Calp’ın malvarlığı ise şöyleydi:

²¹⁰ *Halkçı Parti Tüzüğü*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok, s. 2

²¹¹ *Hürriyet*, 21.5.1983, s. 1

- 1- Ankara'da bir daire.
- 2- Ankara'da bir arsa.
- 3- Karamürsel'de 2 katlı ahşap evin ve 600 metrekare arsanın 3'te biri(ailesinden).
- 4- Karamürsel'de 27 dönümlük elma bahçesinin 6'da 4'ü (aileden).
- 5- Bankada 1 milyon 700 bin lira.
- 6- İstanbul'da 2 katlı bir kooperatif evi (eşinin).
- 7- 1974 model 1 Renault marka otomobil (eşinin).²¹²

3.Necdet Calp'in Çeşitli Dergi Ve Gazetelere Verdiği Röportajlar

3.1 Hürriyet Gazetesinin Necdet Calp İle Röportajı

Necdet Calp'e göre demokrasiye yumuşak geçişin olması için partilerin eskiden olduğu gibi, husumete dayalı değil, hizmete dayalı, politik mücadele vermesi gerekiyordu. Bu açıdan partisini kurarken aralarına bu şartlara uygun olmayan kişileri almadıklarını belirterek, politik yönden Türkiye'nin şartlarına uygun sentezi seçmekle öğünmüştü.

Necdet Calp, HP'nin solunda bir parti kurulamayacağı tezini anayasaya dayandırıyor. Mevcut anayasadaki tanımlamaya göre sosyal demokrat parti sınıf değil kitle partisi olmalıydı. Bu nedenle partinin orta ve alt toplum kesimlerine hitap etmesi gerekmektedir. Calp, HP için bunun çok önemli olduğunu, diktatörlük ve faşizmin HP'den men edildiğini, HP'nin solunda bir parti kurulacak olursa sınıf hâkimiyetine dayalı olacağını bunun da kanunen mümkün olamayacağını beyan etmişti.

²¹² *Hürriyet*, 25.5.1983, s. 1

HP kurulduğunda “Orta-Solda” başka parti yokken mevcut durumda oluşan yeni sol partilerin hareket tarzlarında bir değişime yol açıp açılmayacağı hususunda Necdet Calp, aynı görüşe sahip olanların ayrı çatılar altında ortaya çıkmasının gayri tabii olacağından bahisle, aynı düşüncelere sahip olanların aynı çatı altında toplanma gerekliliğine işaret etmiştir. Erdal İnönü’yü iyi tanıdığından bahis eden Necdet Calp, partileşme sürecini tamamladıktan sonra SODEP’le bir araya gelip birleşme sürecini değerlendirmelerinin olumlu olacağından bahsetmişti.²¹³

3.2 Tercüman Gazetesinin Necdet Calp İle Röportajı

Tercüman Gazetesi, seçime girecek parti liderleriyle bir araya gelerek, kendileriyle özel röportajlar gerçekleştirdi. HP Genel Başkanı ile yapılan röportajda Calp, HP’yi: “*Sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların standartlarını yükseltmeye ve onların toplum içindeki durumlarını, saygınlıklarını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter rejime taraftar bir parti*” olarak tanımlamıştı.²¹⁴

Necdet Calp, Milli gelirden ekonomik dengeler içerisinde her kesimin eşit pay almasını istemiş ve dönemin şartları itibariyle bunun mümkün olmadığını söylemişti. Ekonomik politika olarak devletçiliğe ağırlık veren karma ekonomiyi benimsediklerini söyleyen HP lideri, özel teşebbüsün dinamizminden ve aklından istifade edeceklerini belirtti. Özel sektörün çeşitli nedenlerle girişmeyeceği alanlardaki sahalarda devlet büyük altyapı girişimlerinde bulunmak zorunda

²¹³ *Hürriyet*, 23.5.1983, s. 13

²¹⁴ *Tercüman*, 17.9.1983, s. 7

olduğunu belirten Calp, her şeyin “*kâr etmek*” şartıyla yapılamayacağını devletin yapılması gerekenleri yapmak zorunda olduğunu ifade etmişti.²¹⁵

24 Ocak tedbirlerini IMF reçetesi olarak gören Calp, Türkiye kredi alabilmek için bu kararları almak zorundaydı şeklinde beyanat vermişti. Ancak bu kararlar Türkiye'nin şartları ve müesseselerin yeterliliği dikkate alınmadan uygulandığına vurgu yapan genel başkan, buna örnek olarak da faizler serbest bırakılırken bunun yan tedbirleri alınmadığından müesseseleri de meydana getirilmediği için bankerzede olayı ile karşı karşıya kalındığına dem vurmuştu. Binlerce insan paralarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırken işletmeci vatandaşlar ucuz faizli kredi elde edemediğinden yatırımlar durmuştu.²¹⁶

Türkiye'de sanayi yapısının doğru kurulamadığını belirten genel başkan, sanayinin tüketime dönük ve çok basit olduğunu belirtti. Tarım ve Sanayi birbiriyle ve uyum içinde gelişmeli idi. Planlamaya ağırlık verilmeli, planlama ise zorlayıcı değil teşvik edici nitelikte olmalıydı. Yabancı yatırımcıya kapılarının açık olduğunu belirten Calp, bunun sadece ülkeye para getirilmesi şeklinde anlaşılmasını aynı zamanda yabancıların teknolojiyi de Türkiye'ye getirmeleri gerektiğini belirtti. Stratejik konularda yabancılar Türk teşebbüsleri ile iştirak halinde oldukları takdirde kendilerine kolaylık gösterilebilecekti.²¹⁷

²¹⁵ *Tercüman*, 17.9.1983, s. 7

²¹⁶ *Aynı yer.*

²¹⁷ *Aynı yer.*

AET'ye, Türkiye'nin zaten Ankara Antlaşması ile girdiğini belirten Calp, Türkiye'nin üzerine düşen görevleri yerine getirmeyi tehir ettiği için sürenin geciktiğini belirtmişti. Türkiye'deki eğitim sisteminin ortaokula kadar temel eğitim olarak kabul edilmesini isteyen genel başkan, ortaokuldan sonra bütün yurtda bir genel sınav yapılarak çocuklarımızın geleceğine yön vermeliyiz görüşünü savunmuştu. Kasaplıktan berberliğe kadar her işte bir teknik eğitim sistemi düşünülmesi gerekmektedir. Türkiye'nin an itibarıyla üretime dönük olmayan geniş bir kültür liseleri mezunu ile karşı karşıya kaldığını belirten Calp, bunların teknik adam olabilmeleri halinde Türkiye'nin sanayileşme alt yapısının çok daha farklı gelişim göstereceğini savundu.

3.3 Yankı Dergisinin Necdet Calp ve Yaşar Aysev İle Röportajı

Yankı'nın konuğu olan Necdet Calp'e sorulan: "*Halkçı parti bir muvazaa partisi midir?*" şeklindeki soruya; muvazaadan neyin kastedildiğinin açıkça ortaya konması gerektiğini belirttikten sonra HP'nin kiminle niçin muvazaa yapmaya ihtiyaç duyacağını açıklanması gerektiğini ve parti bin bir maddi sıkıntı içerisindeyken bazı çevrelerin hala böyle bir atıfta bulunmasının kabul edilemez olduğunu belirtmişti.²¹⁸

Yankı muhabirinin; "*Tipik HP'liyi tarif eder misiniz?*" sorusunu HP propaganda ve basın-yayın birimi başkanı ve kurucu üye Yaşar Aysev şöyle tanımladı: "*HP'li kendini halkına adanmış kişidir. Halkçı politika özveri ister. Toplum çıkarlarını eksantrik eğilimlere üstün tutar. HP'li halktan kopmamış, halkın sade*

²¹⁸ Yankı, 3/9.10.1983, s. 11

yaşamını benimsemiş eylemi düşüncesiyle çelişmeyen kişidir. İşçi, memur, köylü, esnaf, işletmeci ve diğer meslek mensupları olarak HP'lilerin ortak özelliği, üretkenliğe ve alın terine önem vermektir".²¹⁹

Yankı, yapılan röportajlar sonrasında HP ve sosyal demokrasi hakkında kendi görüşlerini de belirtmeyi ihmal etmemiştir. Zaman içerisinde siyasi yelpaze muhakkak bir zemine oturacaktı. O zaman geldiğinde “sosyal demokrat kitleyi” kazanmak için HP ve SODEP arasında büyük bir rekabetin gerçekleştirileceği öngörülmüştü. Çağdaş sosyal demokrat partiler ekonomide “Devletçi” olmaktan ziyade “Katılmacı” bir eğilim gösterdikleri halde HP bu alanda eski geleneği sürdürmeye devam ediyordu. Sanayileşme ve sosyal sonuçları, HP programında yer almamıştı. Sendikacılık anlayışı bir özellik ihtiva etmemişti. Eğitim konusunda çekici bir özellik yoktu. Programın bu özellikleri ile HP'nin 1982 Anayasası'nın sınırları içinde sosyal demokrat niteliğinin zayıflığı ortada idi. Ancak bu sorunlar, dönemin özelliklerinden aceleye gelmiş, partiye yeterince ilgi gösterilmemesinden kaynaklanmış olabilirdi. HP zaman içinde yönetici kadrolarını takviye ederek programını gözden geçirmesi gerekliydi.²²⁰

4. Yıllık Konut Açığı ve HP'nin Görüşü

1983 yılı itibariyle Türkiye'nin yıllık konut açığı 220.000 dolayında idi. Ülkede devlet yönetimi yeniden sivil kadrolara devredilmesiyle ilgili çalışmalar sürerken vatandaşlar, partilerin ekonomik olduğu kadar, toplumsal bir sorun haline

²¹⁹ *Yankı*, 3/9.10.1983, s. 14

²²⁰ *Aynı yer*, s. 66

gelen konut ve kira konusundaki çözüm önerilerini de merak etmişlerdi. Ülkemizdeki konut sorunu “Konut Üretimi” ve “Konut Kirası” olmak üzere iki ayrı alanda çözüm beklemişti. İmar ve İskân Bakanı Ahmet Samsunlu yıllık konut açığının 220 bin olduğunu söyledi ve son yıllardaki konut yapımındaki sayısal düşüşü işaret etti.²²¹

HP, iktidara geldiğinde sosyal konutların yaygınlaştırılması için devletin ve kooperatiflerin konut yaptırma için gücünün arttırılacağını deklare etti. Deklare edilmekle kalınmadı, bunun için atılacak somut adımlar da açıklandı: Doğayı ve çevreyi korumak için konutlar yeni kentleşme alanlarına kaydırılacak, bu yeni alanların ulaştırma sorunu toplu taşımacılıkla çözümlenecekti. Kooperatiflere, konut yapımına özendirmek için devletçe gerekli kolaylıklar gösterilecekti. Kurulu gecekonduların güzelleştirilmesi alt yapı tesislerinin yapılması ve yasallaştırılması için gerekli önlemler alınacaktı. Başka konut imkânı sağlanmadan kimsenin konutu yıkılmayacaktı. Kira denetimi etkin bir şekilde yapılacak ve kiraların büyük artış göstermesi engellenecekti. Kendi evini yapmak isteyenlere uygun alanlar gösterilecek ve bunların altyapıları devlet ve belediyelerce yapılacaktı.²²²

5. HP ve Ekonomi

HP’ye göre Türkiye’nin darboğazları enflasyon, enerji sıkıntısı, konut açığı ve ihracatın arttırılmasıydı.²²³ Siyasi partiler programlarında en geniş yeri ekonomiye ayırmışlardı. HP devletçiliği ön planda tutan karma ekonomi programını esas almıştı,

²²¹ *Milliyet*, 11.7.1983, s. 7

²²² *Aynı yer.*

²²³ *Hürriyet*, 25.8.1983, s. 1

ancak programda yer verilen ana ilkeler, uygulama politikalarına yansımamıştı.²²⁴ Devletçiliğin temel varlık nedeni olan sanayi politikasına yer verilmeyen programda buna karşılık bankacılık, kredi, iç ve dış ticaret konularına geniş yer ayırarak üretimin arka plana atılması eleştirileri üzerine çekmişti.²²⁵ Halk ortaklarından oluşan halk kesiminden yana sermaye birikimi sağlamak için dış kuruluşların yardımına da izin verilecekti.²²⁶ AET' ye üye olma hususunda “*Dış ekonomik ilişkilerde bir ülke ya da bir gruba kayıtsız şartsız bağlanmaya*” karşı çıkmıştı.²²⁷

Grev hakkı ve lokavta programında yer vermeyen HP, sendikaların daha demokratik ölçülerde faaliyet göstermesine imkân verecek tedbirlerin alınmasına çalışılacağını, işçilerin ve tüm çalışanların ekonomik çıkarlarının en üst düzeyde savunulacağını da belirtilmişti.²²⁸

Necdet Calp, 24 Ocak Kararları hakkında ne düşündüğü sorusuna, 24 Ocak Kararlarının enflasyonla mücadele kararlarından bazılarını içerdiğini, kendilerinin de enflasyonla mücadele azminde olduğunu ama farklı olarak enflasyonla mücadele ederken, 24 Ocak Kararlarının ekonomiye ve topluma getirdiği yükleri ortadan kaldıracı bir yaklaşım içine gireceklerini ve bunları gerçekleştirecek istikamette kararlar alacaklarını açıkladı.²²⁹

²²⁴ *Milliyet*, 12.7.1983, s. 6; *Halkçı Parti Programı*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok, s. 4

²²⁵ *Milliyet*, 27.8.1983, s. 6

²²⁶ *Milliyet*, 12.7.1983, s. 10

²²⁷ *Aynı yer*, s. 6

²²⁸ *Aynı yer*, s. 10

²²⁹ *Milliyet*, 6.6.1983, s. 5

6. HP'nin Seçim Vaatleri

Seçimlerden sonra Türkiye'de açılacak yeni dönemin başlıca niteliği parlamenter demokrasiye geçmektir. Böylece halkoyu ile oluşturulacak bir parlamentonun meydana getirilmesi, Türk halkının rejime bağlılığını ve demokrasiyi yaşatmakta olan kararlılığını ortaya koymuş olacaktır.

Seçimlerden sonra ister iktidarda ister muhalefette olsun siyasal partilere daha önemlisi parlamentoya ve tüm demokratik kuruluşlara başlıca düşen görev; parlamenter demokratik rejimin, alışlagelmişin tam tersine, tüm hizipleri bırakarak çok sağlıklı temeller üzerine kurularak yaşatılması için ortak bir gayretin içine girilmesi gerekli idi. HP bu konuda üzerine düşeni yerine getireceğinin taahhüdünü vermişti.

Dışsal sorunların çözümünde ise en gerçekçi ve geleneksel formül olan; Atatürk'ün, “*Yurtta Barış, Dünyada Barış*” özdeyişiyle özetlenen politikaya sıkı sıkıya bağlanacağı belirtilmişti.²³⁰

Anka Ajansına demeç veren Necdet Calp, Türkiye'nin çağın teknolojisinden mahrum kalamayacağını belirterek: “*Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olması zaruridir.*” açıklamasını yaptı. Kayseri il binasını açarken iktidara geldikleri takdirde en kısa zamanda işsizlik sigortası konusunu ele alacaklarını belirtti.²³¹

²³⁰ *Hürriyet*, 26.8.1983, s. 13

²³¹ *Tercüman*, 28.9.1983, s. 8

Ekonomideki darboğazları çeşitli önlemlerle çözeceğini belirten HP bu önlemlerin ne olduğu ayrıntısına girmemişti. HP olarak iktidara gelindiğinde maaşlı ve ücretli kesimin aldıkları ödeneklere enflasyonun en az 1-2 puan üzerinde ücretlendirme yapacaklarının sözünü veren Calp, milli gelirden her kesimin eşit ve adaletli pay almalarının sağlanması için gerekenleri yapma sözünü vermeyi de ihmal etmemişti.²³²

7. HP Seçim Bildirgesinin Temel İlkeleri

HP, seçim bildirgesini tamamlayarak partinin temel ilkelerini kamuoyuna açıkladı. HP Basın ve Halkla İlişkiler Komisyonu Başkanı, kurucu üye ve milletvekili adayı Yaşar Aysev açıklanan seçim bildirgesinin temel ilkeleri konusunda bilgi verdi. Yasa gereği seçim bildirgesinin tamamı 16 Ekim’de bizzat Genel Başkan Necdet Calp tarafından açıklanacaktı. Aysev tarafından açıklanan temel ilkeler şu şekildeydi;²³³

- “-Katılımcı etkin ve demokrat plandan yanayız.*
- Plana uygun çalışan özel girişimi destekliyoruz.*
- Ülkemiz çıkarına uygun yabancı sermayeyi özendiracağız.*
- Bölgesel dengesizliği gidermek amacımızdır.*
- İşsizliğe çözüm getirmeyi görev sayıyoruz.*
- Hızlı kalkınmaya yöneleceğiz.*

²³² *Tercüman*, 29.9.1983, s. 10

²³³ *Cumhuriyet*, 11.10.1983, s. 6

- Var olan kaynakları tasarruflu kullanacağız
- Yeni kaynak yaratıcı önlem alacağız.
- Atıl kapasiteyi harekete geçireceğiz.
- Çağdaş ve adil vergi sisteminden yanayız.
- Kitleri geliştirmeyi ve verimlerini arttırmayı amaçlıyoruz.
- Türkiye'yi çağdaş uygarlığa erdştirmek için bütün kaynakları seferber edeceğiz.
- Devletçiliğe ağırlık veren karma ekonomiden yanayız.
- Devlet çalışanlarının ücretlerini ve verimini arttıracacağız.
- Devlet kadrolarında tasfiyeye gitmeyeceğiz.
- Devletin tüketiminde “savurganlığa paydos” diyeceğiz.
- Ciddi bütçe uygulayacağız.
- Vergi tahsilatını hızlandıracağız.
- Vergi adaletsizliklerini ve kaçacağını önleyeceğiz.
- Yerel hizmetleri iyileştireceğiz.
- Hayat pahalılığını üretimi arttırarak önlemeye kararlıyız.
- Dar gelirli halkın satın alma gücünü arttıracacağız.
- Ulusal gelirin adil dağılımından yanayız.
- Tüketiciyi koruyacağız.²³⁴

²³⁴ Cumhuriyet, 11.10.1983, s. 6

-Esnaf ve sanatkârı destekleyeceğiz.

-Dış ilişkilerimizi çıkar dengesine dayandıracağız.

-Dış ticaret açığını kapatmaya çaba harcayacağız.”²³⁵

8. HP'nin Kurulmasından Sonra Sosyal Demokratların Durumu

Hakkındaki Görüşler

Sol kesimde bütün gruplardan erken davranarak parti kurmak ve bir an önce faaliyete girişmek sol kesimi temsil etmek için bir avantaj olamazdı. Sosyal demokrat kesimi temsil edebilmek için başkaca vasıflara ihtiyaç olmalıydı. Nitekim Muammer Yaşar'a göre: Calp, parti liderliği için yetersiz birisiydi. Sosyal demokratları bir araya getirip temsil edebilme imkânı da yoktu.²³⁶

Nokta'nın konuğu Sedat Akman işçi, köylü, esnaf ve dar gelirli vatandaşların sol bir partiye büyük bir özlem duyduğunu, fakat kurulan ya da kurulacak olan partilerin toplumun bu sınıfını hayal kırıklığına uğratacağını bu durumun kendisinin dahi parti kurmasıyla değişmeyeceğini belirtmişti.²³⁷ Sendikasız, köylüye ve işçiye dayanmayan bir sosyal demokrat partinin olması mümkün olamazdı. Kurulmuş ya da kurulmakta olanlar en sonunda merkez partisi olacaklardı. Sosyal Demokrat Güç içinde yer almasının mümkün olmadığını söyleyen Sedat Akman'a göre, Bu tür çalışma içinde olanlar zaten daha önceki çalışmalarında karşılarında olan hiziplerdi, Alyanak olsun, Muğlalı Tufan olsun, Manisalı Erdoğan Yetenç ya da Erol Köse

²³⁵ *Cumhuriyet*, 11.10.1983, s. 6

²³⁶ Muammer Yaşar, “Solda Son Durum”, *Yeni Asır*, 26.5.1983, s. 6

²³⁷ *Nokta*, 30/5.6.1983, s. 66

olsun bunlar Deniz Baykal grubundandı ve hiç birisinin tabanda gücü yoktu. Bu nedenle de o günün koşullarında gerek yasalar babında gerekse batılı anlamda bir sosyal demokrat parti kurma imkânı olmadığını düşünen Sedat Akman, bu şartlar altında herhangi bir grubun içinde yer almasının mümkün olmadığını açıkladı. Amaçlarının “*Demokrasiyi kurallarıyla rayına oturtmak*” olduğunu belirten Sedat Akman, demokrasinin 1960 öncesinden çok daha geriye gittiğini iddia etmişti. Necdet Calp, için efendi ve çalışkan bir zat olduğunu söyleyen Sedat Akman, Halkçı Parti’nin çok iddialı olduğu İzmir’de bile maalesef tabanlarının olmadığını belirtmişti.²³⁸

Erdal İnönü’nün kurucular listesi içerisinde yer almayı reddeden Prof. Münici Kapani, Nokta muhabirinin sorularını cevapladı. Prof. Kapani, batılı anlamda sosyal demokrat bir partiyi, her şeyden önce tam bir özgürlük ortamı içinde, hiçbir yasal engelleme ve kısıtlama ile karşılaşmaksızın tabandan örgütlenerek diğer partilerle eşit koşullarda iktidar yarışmasına katılan bir oluşum olarak tarif etmişti. Sosyal demokrat partilerin geniş emekçi kitlelerin özlemlerini yerine getiren dolayısıyla en büyük desteklerini bu kitlelerden alan partiler olarak sendikalarla yakın bir ilişki içinde olmaları gerektiğini belirten Kapani, bu ilişkinin bazen İngiliz İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi organik bir ilişkiye dönüşebileceğini vurguladı. Ayrıca aralarında organik bir ilişki bulunmasa bile, bugün batılı sosyal demokrat partilerin çoğunluğunun tabanını işçi sendikalarının oluşturduğunun bir realite olduğunu açıklamıştı.²³⁹

²³⁸ *Nokta*, 30/5.6.1983, s. 66

²³⁹ *Nokta*, 6/12.6.1983, s. 66

Kapani, 1983 itibariyle mevcut anayasa'nın, Siyasi Partiler Kanunu ve Milli Güvenlik Konseyi kararlarının batı tipi bir sosyal demokrat parti kurulmasına imkân vermediğini kabul etmişti. Mevcut ya da kurulacak partilerin yukarıdan aşağıya doğru kurulmak zorunda olduğunu ve başarılarının çok nitelikli bir örgütlenme ve taban oluşturmalarıyla mümkün olabileceğini belirtip bu konuda Erdal İnönü'nün kuracağı partinin Necdet Calp'ın kurduğu partiden daha şanlı olduğunu dile getirmişti. Şartların elverişli olmaması sebebiyle sosyal demokrat bir parti kurulmamasının ise meydana tamamen sağ partilere bırakmak anlamı geldiği düşüncesinde olduğundan dolayı bu düşüncede olanlara karşı olduğunu söyledi.²⁴⁰

Görüldüğü üzere 1980 askeri müdahalesinin ardından yeniden örgütlenmeye çalışan merkez solun karşısında artık yepyeni bir hukuksal yapı ve siyasal sistem vardı. Bu yeni sistem içerik itibarıyla baskıcı bir siyasal rejim, özgürlüklerin sınırlandırıldığı hatta askıya alınmasını sağlayan yeni bir anayasa ve yeni anayasayla paralel özellikler taşıyan siyasi partiler kanunundan oluşturulmuştu. Tabandan oluşturulacak bir sosyal demokrat parti için girişimde dahi bulunmak sonunun ceza kanunlarına muhatap olunmasına sebep olacak bir suç teşkil etmesi demektir. Sosyal demokrat bir partinin olmazsa olmazı olan sendikalar, meslek kuruluşları, dernekler, kooperatifler gibi örgütlerle kurulan ya da kurulacak olan tüm bağlar 1982 Anayasası'nın 69. Maddesine göre yasaklanmıştı. Bu yasaklar oluşturmaya çalışılan yeni bir sosyal demokrat partinin varlığını tehdit eder nitelikteydi. Sosyal demokratlara bir hareket alanı bırakılmamıştı. Ekonomik alanda serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı, ithal ikameci politikanın terkedilerek ihracata yönelik

²⁴⁰ *Nokta*, 6/12.6.1983, s. 66

büyümei öngören neo-liberal politikalar, siyasi açıdan milliyetçi-muhafazakâr ideolojiyi topluma dayatmış olan sağ görüşler, merkez soldaki siyasal aktörlerin faaliyet alanlarının sınırlandırılmasında etkili olan bir diğer faktördü.

Partileşme süreci içerisinde sosyal demokratlar açısından iki sorun ortaya çıkmıştı; bunlardan ilki örgütlenmenin ne şekilde olması, ikincisi ise kurulacak yeni sosyal demokrat partinin kimlik ve ideolojisinin ne olması gereğine ilişkindi. Bir kısım sosyal demokratlar örgütlenmenin eski kadrolar eliyle tepeden yapılmasını istemişlerdi. Bu görüşü savunanların gerekçesi tabandan başlayacak olan bir hareketin olgunlaşma sürecinin, zaten dağılmış olan sosyal demokratları içinden çıkamayacakları bir duruma getirebilme ihtimaliydi. Bu takdirde solda oluşacak olan boşluğun kimin ve ne şekilde dolduracağını öngörülememesi yanında bilinmez bir oluşumla karşı karşıya kalınması durumunda sosyal demokrasinin geleceği tehlike altına girebilecekti. Örgütlenmenin tabandan olmasını isteyen sosyal demokratlar ise yeni kurulacak olan sosyal demokrat partide görev alacakların eski siyasetçilerden oluşmasına karşı çıkmaktaydılar. Bu görüştekilere göre halkın içinden örgütlenerek seçilecek olan kişiler halkın sorunlarını çözüme kavuşturmada eski siyasetçilere göre daha başarılı olacakları gibi halkın nabzını da yakından takip edecekler ve 1980 öncesi hizipleşmeyi de ortadan kaldıracaklardı.

Partileşme sürecindeki tartışmaların yoğunlaştığı ikinci unsur olan parti kimlik ve ideolojisi hususunda bir kısım sosyal demokratlar yeni sol partinin CHP geleneğine uygun hareket edecek bir parti olmasını isterlerken buna karşı olanlar ise batılı anlamda bir sosyal demokrat partinin kurulmasını istemekteydiler. Bu konu kurulacak olan partinin ambleminden, örgütlenme modeline, ismine, program ve tüzüğüne kadar birçok konuda gruplar tarafından mücadele alanı haline gelmiştir.

Sözü geçen bu konularda zaten birbiriyle anlaşamayan sosyal demokratların büyük bir kesimi siyasi parti hüviyetine kavuşmayı başarmış olan HP'yi sosyal demokratları temsil eden bir parti olarak kabullenmediler. Hakkı Uyar'a göre, bunda HP'nin, CHP'liler tarafından bir “*muvaaza partisi*” olarak algılanmış olmasının etkisi çok büyüktür.²⁴¹

9. İlk Vetolar

1982 Anayasası'ndaki Geçici 4. Madde ile seçimlerde aday olmaya ilişkin kısıtlamalar getirilmiştir. Kapatılan partilerden 11 Eylül günü iktidarda olanlarla, ana muhalefet partisi ve bunların dışında partilerden partinin kendisi, merkez yöneticilerden biri ya da milletvekili ve senatörlerinden biri hakkında 12 Eylül'de devletin şahsiyetine karşı cürümlerden biri ile ilgili bir kamu davası açılmış olanların Anayasanın kabul tarihinden itibaren on yıl süre ile yerel seçimlerde aday gösterilemeyeceği ve aday olmayacağı hükme bağlanmıştır. Aynı kısıtlama 1 Ocak 1980 ve sonrasında merkez yöneticisi ya da merkezi organlarda üye olmuş kişileri de kapsamaktadır.²⁴²

1 Haziran 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren Çorumda halka hitaben: “*Parti kurma müsaadesi çıkar çıkmaz her şey unutuldu. Sanki Türkiye 'de bir 12 Eylül dönemi yaşanmamış, Milli Güvenlik Konseyi ortadan kalkmış, Türkiye 'de sıkıyönetim yokmuş gibi bir kısım siyasi parti mensupları ve onların başları yine gizli*

²⁴¹ Hakkı Uyar, *a.g.e.*, s. 340

²⁴² “T.C. 1982 Anayasası”, Kanun No: 2709, *Resmi Gazete*, S 17863 (9.11.1982)

ve açık parti kurma faaliyetlerine başladılar.” diyerek, eskiye ve eskilere dönüşe asla izin verilmeyeceğini duyurdu.²⁴³ Bu açıklama isteyen herkesin siyaset yapmasının mümkün olmadığını ve 1982 Anayasası’nın geçici 4. Maddesinin işleteceğinin de habercisiydi.

Bu arada 6 Haziran 1983 tarihinde Erdal İnönü başkanlığında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) kuruldu. İnönü hatıralarında kendisini ikna eden “*Lordlar*” hareketinden bahsetmektedir.²⁴⁴ Lordlar hareketi içinde bulunan Necdet Uğur, sonradan yasaklı olmasına rağmen SODEP’in tabandan değil tavandan kurulmasına katkıda bulunmuştur.²⁴⁵

7 Haziran 1983 tarihinde MGK, 1982 Anayasası’nın Geçici 4.maddesi uyarınca aldığı ve Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığı ile saat 17.55’de Halkçı Parti Genel merkezine tebliğ ettiği karara göre: “*Ümit Teoman*²⁴⁶, *Aytekin Yıldız*²⁴⁷, *Abdullah Kütüküt*²⁴⁸, *Engin Aydın*²⁴⁹, *Turgut Altinkaya*²⁵⁰, *Mehmet Şahin*²⁵¹ ve *Naci*

²⁴³ *Yeni Asır*, 2.6.1983, s. 1

²⁴⁴ İnönü, *a.g.e.*, s.s. 215-244

²⁴⁵ Doğan, *a.g.e.*, s.s. 218,219

²⁴⁶ Ümit Teoman: 1940’da Eskişehir’de doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1965-1973 yılları arasında Türk-İş baş hukuk müşaviri oldu. Yeni Teknik Enerji-İş, Ağaç-İş, Basın-İş, Türkiye Topraksu, Tarım-İş, Likat-İş, Yeni Metal-İş, Barut-İş, Yapı İmar sendikalarında müşavir Avukat Olarak çalıştı. Ankara Barosu’na kayıtlıydı. Evli ve iki çocuk babasıydı. *Milliyet*, 08.06.1983, s. 6

²⁴⁷ Aytekin Yıldız: 1941’de Erzurum’da doğdu. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (AİTİA) mezunudur. Uzun yıllar gazetecilik yapan Yıldız, Türkiye Gazeteciler Sendikası’nda yöneticilik yaparken AA’nın Genel Müdürlüğü’ne atandı. Ayrıca hükümet temsilcisi olarak TRT Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. Evli ve çocuksuzdu. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁴⁸ Abdullah Kütüküt: 1937 Kadırlı’da doğdu. İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’ni bitirdi. Maliye Bakanlığında sırasıyla vergi memuru, Petrol ve Madenler Şubesi Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1974’te Enerji Bakanlığı Petrol İşleri Genel Müdür Yardımcılığı 1978-79 yıllarında Çukobirlik Genel Müdürlüğü görevlerini yürüttü. Evli ve iki çocuk babasıydı. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁴⁹ Engin Aydın: 1938’de Giresun’da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1960’da TBMM’de

*Cidal*²⁵², politika yapmaya uygun görülmeyerek veto edildiler.²⁵³ Böylece Kenan Evren'in Çorum'da halka hitaben yapmış olduğu konuşmadaki uyarılar uygulamada kendisini göstermişti. Veto edilen kişiler kanunda belirtilen şartlara uymadıklarıyla gerekçesiyle veto edildikleri gibi MGK'nın keyfi uygulamalarıyla veto ettiği kişilerde vardı. Bu kişilerin ortak özelliği kamuoyunda kendi alanlarında fikir önderi olmalarıydı.²⁵⁴

8 Haziran 1983 tarihinde SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, HP'ye bir ziyarette bulundu. Gazeteciler, Erdal İnönü ile bir araya gelmeden önce Necdet Calp'e vetolar birleşmeyi sağlar mı şeklindeki sorularına gülen Calp, bu konuda bir fikri olmadığı şeklinde cevap vermişti. HP Genel Merkezi'ne gelen Erdal İnönü ile Necdet Calp bir araya geldiler. Görüşme sonunda liderler birleşme hususunun ele alınmadığını, bir nezaket ziyaretinin gerçekleştiğini belirttiler. Bu arada Erdal İnönü partilerin birleşmesi ihtimalini göz önünde bulundurmuş ve bu konuda kapıyı açık

memuriyete başladı. 1978'de TBMM kanunlar müdürü iken, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bakan danışmanı olarak atandı, vekâleten özel kalem müdürü ve yurtiçi kuruluşların daire başkanlığı görevini yürüttü. 1981'de istifa ile memuriyetten ayrıldı. Ankara Barosu'na kayıtlı avukattır. Evli ve bir çocuk babası idi. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁵⁰ Turgut Altınkaya: 1930'da Hopa'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 2. Ve 4. Dönem Artvin milletvekilliği yaptı. 1978-1981 arasında Merkez Bankası Meclisi üyeliği yaptı. Ankara Barosuna kayıtlı evli ve bir çocuk babası idi. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁵¹ Mehmet Şahin: 1923 yılında Çorum'da doğdu. Meslek Kalfa Okulu'nu bitirdi. Maden işçisi olarak çalıştı. 1948'de Maden İşçileri Sendikası'nda görev aldı, genel sekreteri daha sonra Zonguldak Sendikalar Başkanı oldu. 1965'te Türkiye Maden İşçileri Sendikaları genel Başkanvekilliğine seçildi. Evli ve beş çocuk babası idi. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁵² Naci Cidal: 1925'te Hakkâri-Yüksekova'da doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. 1973'te Hakkâri'den senatör seçildi. 1975-1976 yılları arasında Avrupa Konseyi üyeliği, 1979'da Cumhuriyet Senatosu İdare Amirliği yaptı. Evli, çocuksuzdu. *Milliyet*, 8.6.1983, s. 6

²⁵³ *Milliyet*, 8.6.1983, s. 1

²⁵⁴ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Aşkın Toktaş ile yapılan görüşme. Alsancak Kahve Dünyası, İzmir 9.7.2019 Saat 14.00

bırakmıştı. Erdal İnönü'de partisinin kurucu listesinin MGK denetiminden geçmesini ve bu kararın açıklanmasını beklemişti.²⁵⁵

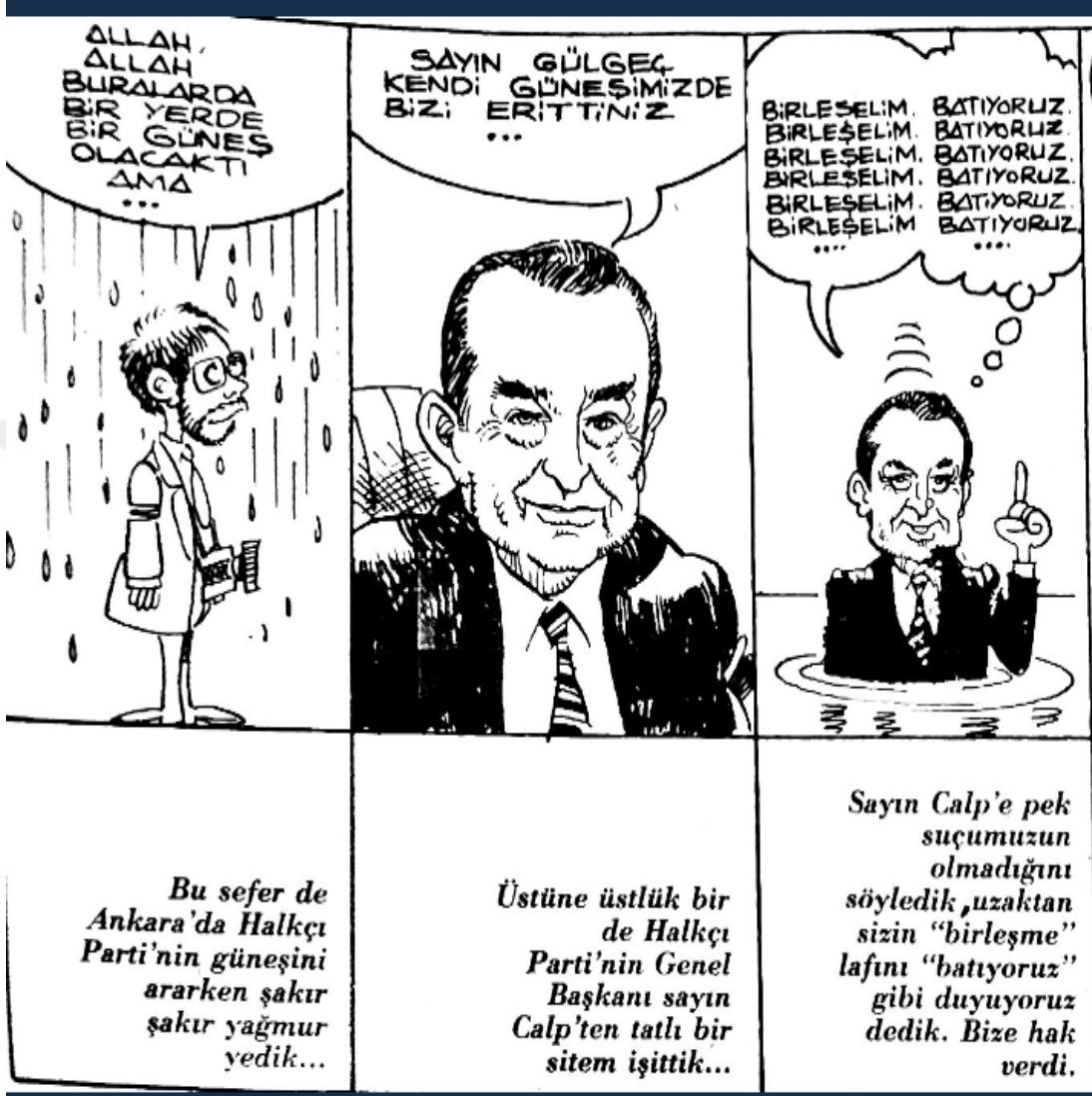
Muammer Yaşar, sol potansiyelin HP'yi çatısı altında toplanılacak bir hareket olarak değerlendirmedeği için partinin her konuda ve özellikle maddi açıdan kendisine bir olanak sağlama imkânı olmadığını belirtmişti. Bu şartlar altında en iyi çare aynı çizgide bulunan ve sosyal demokrat kesimde ana parti olacağı şimdiden belli olan SODEP'le birleşmek çok iyi bir çözümdü.²⁵⁶

Olayın aslı derinlemesine incelendiğinde veto edilenler sadece üç partinin adaylarından ibaret değildi. 6 Kasım seçimlerine 482 gibi rekor sayıda bağımsız aday başvurmuş ve bunların yüzde 90'ı veto edilmişti.²⁵⁷ Necdet Calp veto edilen parti üyelerinden dolayı partinin vurgun yediğini söyledi. İsmail Gülgeç, çizgiye döktüğü karikatüründe Necdet Calp'in eşinin isteğine özen göstererek Calp karakterini elinden geldiğince yakışıklı çizmeye çalışmıştı.

²⁵⁵ *Nokta Dergisi*, 13/19.6.1983, s.s. 6,7

²⁵⁶ *Yeni Asır*, 14.6.1983, s. 6

²⁵⁷ Yavuz Donat, *Buyruklu Demokrasi (1980-1983)*, 2. Baskı., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987, s.s. 423, 424

258

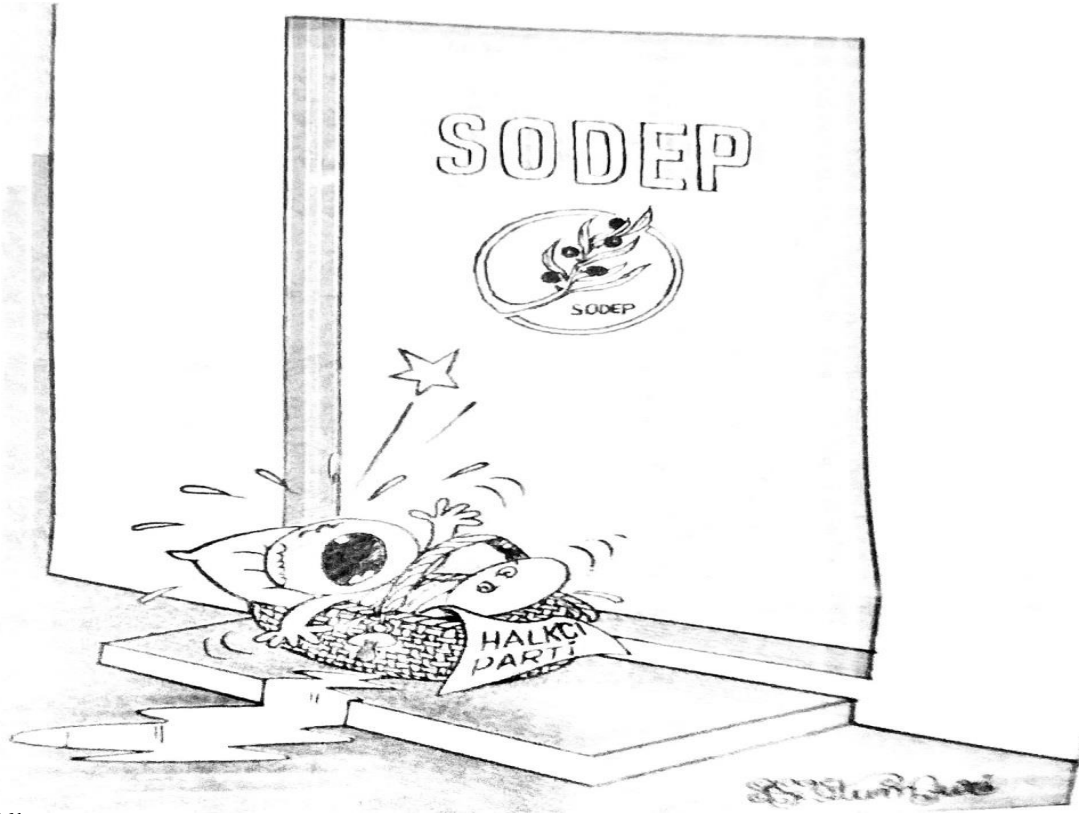
²⁵⁸ İsmail Gülgeç, *Cumhuriyet*, 16.6.1983, s. 7

259

²⁵⁹ İsmail Gülgeç, *Cumhuriyet*, 16.6.1983 s. 7

SODEP Genel Başkan Vekili Cezmi Kartay programları ile aynı niteliklere sahip olanları aynı çatı altında görmek istediklerini belirtirken, Necdet Calp 'de Anadolu Ajansı muhabirine politikası aynı olan parti veya partilerin bir araya gelmesi kadar tabii bir şey olamaz derken seçim sisteminin de bunun zorun hale getirdiğini belirterek birleşmelerin gerçekleşmesini istediğini açıkladı.²⁶⁰

261

²⁶⁰ *Milliyet*, 21.6.1983, s.1

²⁶¹ Eflatun Nuri, *Yeni Asır*, 15.6.1983, s. 1

Necdet Calp 15 Haziran 1983 tarihinde Erdal İnönü'ye iade-i ziyaret gerçekleştirmiş yapılan görüşmelerden sonra her iki liderde memnuniyetlerini ifade ederek birleşme konusunun gündeme gelmediğini ifade etmişlerdi.²⁶²

Yapılan tetkiklerin ardından MGK, SODEP'in kurucuları ile ilgili denetim kararının sonucunu açıkladı. Sonuç SODEP'te deprem etkisi yarattı. Çünkü veto edilenler sadece üyelerle sınırlı değildi, partinin Genel Başkanı Erdal İnönü, MGK'dan vize alamadı. Erdal İnönü'nün veto edilmesinin temelinde SODEP'in içerisinde çok fazla sayıda CHP kökenli sosyal demokratın bulunmasıdır. Bu kişiler SODEP'i tıpkı 1980 öncesi CHP gibi "hizipler koalisyonuna" dönüştürmüştü. Bu hizipler koalisyonunun birlikteliğini koruyan kişi Erdal İnönü'ydü. Yeniden kurulacak olan siyasi yapıyı tehdit etme riski olan SODEP liderinin veto edilmesi sayesinde MGK, yapılacak olan seçime katılmayacaklarının mesajını vermiş olacağı gibi partinin iç çekişmeler sayesinde dağılacığını da düşünmüştü.

MGK'nın kararı 23 Haziran 1983 tarihinde öğlenden sonra SODEP Genel Sekreteri Ahmet Durakoğlu'na tebliğ edildi.²⁶³ Emre Kongar'a göre demokrasiye olan inancı hakkında olumsuz hiçbir emaresi olmayan ve geçmiş dönemde politika yapmamış Erdal İnönü'nün veto edilmesi oldukça ilginç bir durumdu.²⁶⁴ Kemal Anadol, SODEP'in kurulmasının önlenmesinin Konsey tarafından bilinçli olarak yapıldığını savunmaktadır. Anadol'a göre Konsey iki partili bir parlamento dizayn etmek istemişti. Parlamentoda bir sağ bir de sol görüşlü parti olması yeterliydi. Fakat HP'nin ne kadar sol, MDP'nin ise ne kadar sağ olduğu tartışmalı bir durumdu.

²⁶² *Yeni Asır*, 16.6.1983, s. 6

²⁶³ *Milliyet*, 24.6.1983, s. 1

²⁶⁴ Emre Kongar, *Demokrasimizle Yüzleşmek*, 2. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007, s. 233

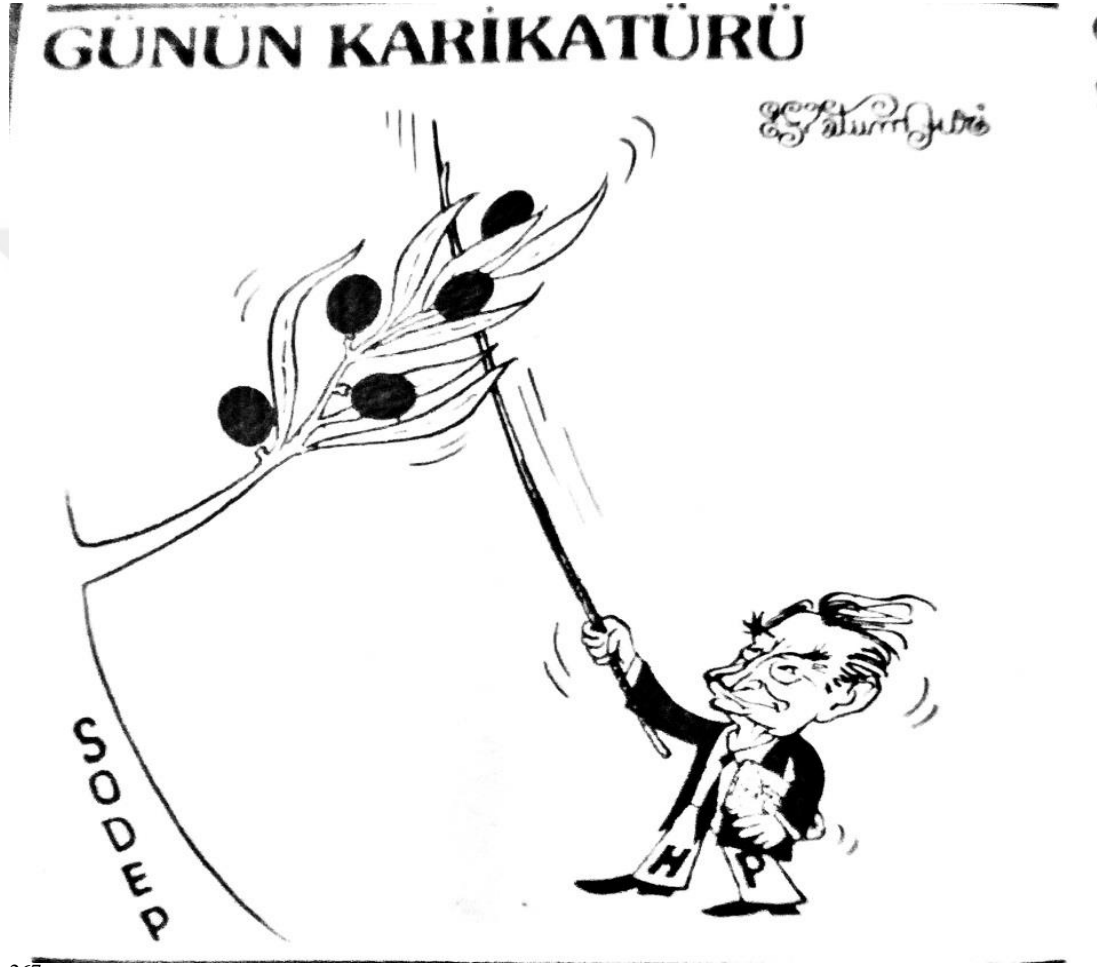
Konsey'in bu oyununu Amerika bozmuştu. Sırf Amerikancı olduğu için Turgut Özal'ın önü açılmıştı. Turgut Özal, MSP'nin İzmir milletvekili adayıydı. Oysa o sırada MSP'nin birçok yetkilisi ve milletvekilleri tutukluymdu.²⁶⁵ Kemal Anadol'un, Turgut Özal hakkındaki düşüncesi bu yönde olmasına rağmen Turgut Özal'ın, Bülent Ulusu hükümetindeki görevleri akla geldiğinde Konsey'in Turgut Özal'ın siyaseten önünü kesmeye kalkması MGK'nın kendi içinde çelişkiye düşmesi demek olurdu ki bu durumun kamuoyuna açıklanabilmesi mümkün olamazdı.

Yüksel Çakmur, Konsey'in SODEP' e engel olmasını, solda kurulacak ve daha fazla özgürlükleri içinde barındıracak bir sol partiyi istememiş olmasına bağlamaktadır.²⁶⁶

²⁶⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00

²⁶⁶ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme. Telefon, 17.7.2019 Saat 16.00

Yeni Asır'da, SODEP'e gelen vetolar sonrasında çıkan karikatürde ise Necdet Calp, elindeki sopa ile zeytin dallarından düşecek zeytinleri toplama peşindeydi.

267

²⁶⁷ Eflatun Nuri, *Yeni Asır*, 23.6.1983, s. 6

Vetoların ardından Cumhurbaşkanı Kenan Evren yeni parti kuranları Mardin'den yeniden uyarmayı ihmal etmemişti.²⁶⁸ Aslında durumun böyle olacağını çok önceden tahmin eden Necdet Calp, Cumhurbaşkanının ikazlarının dikkate alınarak eski alışkanlıklarından arınmış yepyeni kadrolarla ortaya çıkılmazsa demokrasiye geçişin oldukça güçleşeceğini Kenan Evren'in açıklamalarından daha önce görüş bildirerek herkesi uyarılmıştı.²⁶⁹ Bununla birlikte Necdet Calp'in SODEP'in maruz kaldığı vetolara üzüldüğünü söylemek çok da gerçekçi değildir. Çünkü Necdet Calp, 6 Kasım 1983'te gerçekleşecek olan seçimlere solun tek partisi olarak girmeyi hedeflemişti.²⁷⁰

SODEP'te Erdal İnönü'nün vetosu sonrasında partinin varlığını nasıl devam ettireceği önemli bir sorun teşkil edecekti. Yirmi bir vetonun getirdiği şok parti üzerinde büyük bir baskı yarattı. Ancak bu şoku üzerinden ilk atan kişi Genel Sekreter Yardımcısı Oktay Ekşi oldu. Vetolar beklenmedik bir şey değildi ama Erdal İnönü'nün veto edilmesi kimsenin aklına gelmemişti. Duygusallığı üzerinden atan Oktay Ekşi, SODEP'in siyasete devam etmesi gerektiğini bildirdi. Kurucuların kararı da ertesi gün Oktay Ekşi'nin görüşü ile aynıydı. Muammer Yaşar, bu kararlar SODEP'e güven ve sempatinin daha da arttığını söyledi.²⁷¹

Vetoların ardından siyasete devam kararı alan SODEP'liler genel başkan olarak SODEP içerisindeki en tarafsız kişi olarak gördükleri Cezmi Kartay'ı genel başkanlığa aday gösterdiler. SODEP kurucular kurulu bir araya gelerek veto edilen

²⁶⁸ *Yeni Asır*, 25.6.1983, s 1

²⁶⁹ *Tercüman*, 3.6.1983, s 6

²⁷⁰ Mustafa Serhan Yücel, *Türkiye'nin Siyasal Partileri 1859-2005*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s. 69

²⁷¹ Muammer Yaşar, "Erdal 'sız SODEP", *Yeni Asır*, 25.6.1983, s 6

üyeler yerine yeni üyeler seçimini gerçekleştirdi ve Genel Başkanlığa Cezmi Kartay seçildi.²⁷² Cezmi Kartay'ı seçenler, bu sayede ileride doğabilecek olan liderlik sorununun da önüne geçmiş oldukları kanaatindeydiler. Kartay'ın, 12 Eylül müdahalesinin arkasından MGK tarafından CHP kayyumlar kurulu başkanlığında bulunmuş olmasının ve bu sayede CHP ile yakın bağ kurmasının SODEP Genel Başkanlığı'na seçilmesinde etkisi büyüktür.²⁷³

Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU) ile Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi olan ve SODEP Genel Başkan Yardımcısı iken veto edilen Muzaffer Saraç, 21 vetonun bir şok olduğunu ve gerek partinin gerekse veto edilenlerin bundan etkilenmemesinin mümkün olamayacağını açıkladı. SODEP'in amacının ülkemizde şerefli bir demokrasi inşa edilmesine katkı sağlamak olduğunu belirten Saraç, devam kararını olumlu buluyordu. HP ile SODEP'in arasında hiçbir benzerliğin bulunmadığını belirten Saraç, HP'nin geleceğini diğer partilerdeki vetolara bağlamasının tirajı komik olduğunu söyleyerek Necdet Calp ve arkadaşlarının il ve ilçe teşkilatlarını kurma takviminde çok geride kaldıklarını belirterek iki parti arasında birleşmenin imkânsızlığına vurgu yapmıştı.²⁷⁴

Tercüman'ın sorularını cevaplayan Calp, aynı tabana hitap eden, aynı ilkeleri savunan kişi ve partilerin birleşmeleri gereğinden bahsederek, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak seçimlerin önemli olduğunu teşkilatlanmalarının devam ettiğini, ancak vetoların kendilerini bir süre için yavaşlattığını vurguladı. Solda boşluk olup

²⁷² *Yeni Asır*, 28.6.1983, s 6

²⁷³ SODEP'in yeni yönetici kademesi şu isimlerden oluşmuştur: Genel Başkan Yardımcıları Oktay Ekşi ve Rafet Tüzün, Genel Sekreter Ahmet Durakoğlu, Genel Sekreter Yardımcıları Ertuğrul Ünlüer, Selahattin Canbay ve Vahit Yılmaz, Sayman Uğur batmaz. Ergül, *a.g.e.*, s.126

²⁷⁴ *Nokta*, 4/10.7.1983, s. 66

olmadığı hakkında ise sol ve solcu kelimesinden ne anlaşılması gerekliliğine vurgu yaparak, eğer sol kelimesinin içine aşırı solda katılacaksa bu anlamda solda bir boşluk vardır gerçekliği aşikârdır demişti. Ancak eğer sol ve solculuktan çıkarılan anlam anayasa sınırları içerisinde faaliyet gösteren sol ise bu takdirde bir boşluk olmadığı görüşünde idi.²⁷⁵

Öte yandan daha önce veto edilen 7 kurucu üyenin yerine bildirilen yeni 7 kurucu üyenin inceleme süreleri dolmuş ve gözler MGK'ya çevrilmişti.²⁷⁶ Yapılan inceleme sonucunda 1 Temmuz 1983 tarihinde MGK, HP'nin bildirdiği yeni 7 kurucu üyenin dördünü veto etti. Veto edilenler Avukat Yüksel Babür, Gümrük ve Tekel Bakanlığı eski Müsteşar Yardımcısı Yavuz Baysan, emekli Vali Kâşif Tosun ve esnaf Refik Özat'tı. Yeni vetolarla HP'nin kurucu üye sayısı otuzun altına düştüğü için parti tekrardan yeni kurucu isimleri belirleyip, beş gün içinde bildirmek zorundaydı²⁷⁷ Bu arada HP'nin İzmir'deki İl Başkanı Durcan Emirbayer'e, İl yönetim kurulları yönetimine atanan Ufuk Büyükkırkık ve Fahriye Şekercioğlu'na aktif politika yapamayacakları gerekçesi ile MGK tarafından yasak getirildi.²⁷⁸

HP, beş günlük süre içinde Danışma Meclisi Ankara üyesi Mahmut Akkılıç'ın, Zonguldak üyesi İsa Vardal ile eski parlamenterlerden Şinasi Özdenoğlu'nun ve Yem Sanayii eski Genel Müdürü İhsan Gürbüz'ün isimlerini İçişleri Bakanlığı'na sundu.²⁷⁹ MGK'ca yapılan tetkikler neticesinde HP'nin sunduğu yeni üyelerin kabulü gerçekleşti ve böylelikle HP'nin kurucu üyeleri tamamlandı. Bu

²⁷⁵ *Tercüman*, 30.6.1983, s. 11

²⁷⁶ *Cumhuriyet*, 1.7.1983, s. 7

²⁷⁷ *Yeni Asır*, 2.7.1983, s. 6

²⁷⁸ *Yeni Asır*, 4.7.1983, s. 6

²⁷⁹ *Milliyet*, 6.7.1983, s. 6

sayede HP, parti adı ile parti amblemini kullanabilecekti.²⁸⁰ SODEP yeni vetolarla barajı yine aşamadı.²⁸¹

9.1 Vetoların Hukuki Açından Değerlendirmesi

Aslında Siyasi Partiler Kanunu, Milli Güvenlik konseyine partilerin kurucularını veto hakkını verdiği kamuyunda bu vetoların sayısının kısıtlı olacağına dair bir beklenti vardı. Oysaki 31 Haziran 1983 itibariyle vetoların sayısı 260'ı geçmişti. Nazlı Ilıcak, *Tercüman*'da yazdığı köşe yazısında güçlü bir parlamentonun teşekkülü hakkında millet ne kadar söz sahibi olursa Meclis'in de ancak o ölçüde başarıya ulaşacağını belirtti. Bu arada yapılacak seçimlere 30 kurucu üyeyi tamamlayan partilerin katılacağı da açıklandı. Nazlı Ilıcak, veto olayının istenmeyen kişilerin parlamentoya sokulmaması noktasını aşip adeta istenmeyen partilerin önünün kesilmesi haline döndüğüne vurgu yapmıştı.²⁸²

Anayasa'nın 68.maddesine göre her parti izin almadan kurulmaya ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürmeye hakkı vardı. Seçim faaliyetlerine katılmak da yine partilere verilmesi gereken bir haktı. Bu şekilde vetoların partilerin seçime katılmalarını sağlayacak olan 30 kişilik kurucu heyetin oluşmasını engelleyecek bir biçimde kullanılmasının doğru olup olmadığı ve bunun kamuoyu vicdanındaki yaratacağı tahrifatın ölçülmesi oldukça tartışmalı bir durumdu. Anayasanın 68. maddesine göre veto yetkisi partileri değil parti kurucularının veto edilmesi şeklinde idi. Bu nedenle daha başlangıçtan itibaren Anayasa'ya aykırı

²⁸⁰ *Milliyet*, 19.7.1983, s. 7

²⁸¹ *Milliyet*, 31.7.1983, s. 1

²⁸² Nazlı Ilıcak, "Veto", *Tercüman*, 31.6.1983, s.s. 1,10

kararlar almak 7 Kasım 1982 referandumundan itibaren kurulan hukuk düzenini sarsmak demektir.

9.2 Milletvekili Adayların Belirlenmesi ve Vetolar

Seçime katılacak partiler 2 Eylül 1983 kadar aday adaylarını saptayıp Yüksek Seçim Kurulu'na sunmak zorundaydılar. Yüksek Seçim Kurulu gerekli incelemeleri yapıp 9 Eylül'de listeleri açıklayacaktı. Seçim yasası listelerin incelenmesi için MGK'ya 12 günlük süre verilmişti. MGK'nın partilerin kurucu üyelerinde olduğu gibi, partili ve bağımsız milletvekili adaylarını da “*veto yetkisi*” vardı. Uygun görülenlerle görünmeyenlerin 21 Eylül'de Konsey'ce açıklanmasından sonra siyasi partiler, iki gün içerisinde MGK'nın olumlu görüşünü alarak açıklarını kapatacaklardı.²⁸³

Bu arada SODEP seçimlere katılabilmesi için açık kalan kurucu üyeliklerinin yerini doldurmadığı gerekçesiyle yapılacak genel seçimlere katılma şansı kalmamıştı.²⁸⁴ Ancak SODEP, Siyasi Partiler Kanunu'nun öngördüğü milletvekili seçilme yeterliliğine sahip en az 30 kurucu barajını aşarak yasallaştı.²⁸⁵

Halkçı Parti, 2 Eylül 1983 tarihinde aday listelerini yasal sürenin bitiş saati olan 17.00'da YSK'ya teslim ederek seçimlere katılmama tehlikesini son dakikada önledi.²⁸⁶

²⁸³ “Milletvekili Seçim Kanunu”, Kanun No: 2839, *Resmi Gazete*, S 18076 (13.6.1983)

²⁸⁴ *Nokta*, 29/4.9.1983, s.s. 6,7

²⁸⁵ *Yeni Asır*, 9.9.1983, s. 6

²⁸⁶ *Yeni Asır*, 3.9.1983, s. 6

Halkçı Parti aday listelerinin tamamı şu isimlerden oluşmaktaydı.²⁸⁷

²⁸⁷ Halkçı Parti Milletvekili Aday Listesi:

- Adana : Nuri Korkmaz, Fehmi Arazlı, Vehbi Batuman, Cüneyt Canver, Veli Boz, Kemal Dağtekin, Hilmi Özgül, Zeki korkmaz, Cengiz Özer, Metin Üstünel, Osman Karavelioğlu, Turgut Topaloğlu.
- Adıyaman : Ahmet Özbek, Atıf Gürsoy, Mustafa Yıldız, M. Şerif Yıldırım.
- Afyon : Mustafa Şükrü Yüzbaşıoğlu, Yılmaz Çarkgil, Halil İpek, Mustafa Güzel, Abdullah Kelle.
- Ağrı : Paşa Sarıoğlu, İbrahim Taşdemir, Turgut Koç, Muzaffer Yurtseven.
- Amasya : Hasan Savaş Arpacıoğlu, kasım İpek, Muharrem Akhun, Fehmi Eser.
- Ankara : Necdet Calp, Halil İbrahim Karal, Yaşar Aysev, Doğan Sönmez, Emin Sarıkaya, Özdemir Kalpakçioğlu, Hazım Ersoy, Kemal Aydar, Rahmi Tuncagil, Orhan Gürhan, İsmail Uğureminler, Mehmet İğnebekçili, Mehmet Seyfi Oktay, Neriman Elgil, Cemalettin Saltık, Yusuf Güngör, Hilmi Yılmaz, Niyazi Aral, Ceyhun Kılıç, Kasım Parlar, Suna Tural, Mehmet Kılıçoğlu.
- Antalya : Ali Rıza Akkaş, Kadir Yunusoğlu, M. Cemil Cenit, Şaban Tat, Necmettin Eminoğlu, Mustafa Erkan.
- Artvin : Volkan Kaynak, Necati Muti, Mehmet Altınkaya.
- Aydın : Halil Çoral, Osman Eskiltıpi, Muzaffer Tuncel, H. İbrahim Oyuk, Ahmet Güvenç, Mustafa Ülgen.
- Balıkesir : Cahit Tutum, Davut Abacıgil, Mehmet Şengönül, Kurtis Demirkapı, Naciye Dulga, Kemal Koloğlu.
- Bilecik : Yılmaz Demir, Hüseyin Zengin.
- Bingöl : Haydar Ünsal, Faik Ertuğrul, Eşref Deyapoğlu.
- Bitlis : İlker Yıldız, Haydar Gündüz.
- Bolu : İsmet Cantürk, Turgut Arapkirli, Ayhan Sabit Tüzün, İbrahim Karadağ, Ercan Uğurluoğlu.
- Burdur : Haydar Erçiftçi, Mahmut Sayla, Ramazan Taşan.
- Bursa : Mahmut Kemal Gökçara, Mehmet Azizoğlu, Necati Akgün, Hüseyin Kavas, Mürteza Erol, Halit Demiröz, Zeki Demirkale, Selami Yazgan, Kemal Yıldız, Mustafa Türkkkan, Nurettin Akgün.
- Çanakkale : Şeref Bozkurt, Müjdat Cidar, Hilmi Arıkan, İlker Eroltu.
- Çankırı : Bayram Bayrak, M. Agâh Çelenk, Ahmet Bican Tekin.
- Çorum : Besim Göçer, Ali Rıza Akaydın, Erdoğan Vural, Nusret Duran, Bektaş Yalçın.
- Denizli : İbrahim şahin, Mustafa Kani Gürke, Hakkı Aslan, M. Şahin Çağırğan, Cengiz Ayyavuz.
- Diyarbakır : Kadir Narin, Mahmut Uyanık, Siddık Eser, Şehmuz Ateşoğulları, Kamil Akan, Salih Sümer, Şükrü Erciyes.
- Edirne : Ali Pirko, Muhittin Yıldırım, Muhittin Konuksever, Ahmet Ergüden.
- Elazığ : Ferit Özdil, İbrahim Tükelkaya, Nuri Sarısaltık, Mehmet Altıntaş.
- Erzincan : Kamber Yıldız, Veysel Varol, Hüsametdin Yıldırım.

Erzurum	: Hilmi Ramsartoğlu, Şeref Tolunguē, Ali Haydar Sinangüven, Tayyar Küçük.
Eskişehir	: Münir Sevinç, Mehmet Nuri Özel, Sermet Malkoç, Aynuk Eren Berk, Necati Sazak.
Gaziantep	: Hayri Osmanoğlu, Mehmet Sermet Sıvacı, Süleyman Koyuncugil, Ramazan Çakır, Cafer Ateş, Halit Yaşar Yula, Mehmet Yılmaz.
Giresun	: Hasbal Keskin, İbrahim Türk, Arslan Gür, Sacit Karaibrahimoğlu, Galip Kemal Dedeoğlu.
Gümüşhane	: Vecihi Ataklı, Talat Kondulut, Hüseyin İrdem.
Hakkari	: Evliya Parlak, Cumhuri Keskin.
Hatay	: İhsan Gürbüz, Mustafa Çelebi, Hasan Gezen, Mehmet Mıcoğulları, Abdülkadir Kocabaş, Mehmet Çoşkun, Öztürk Çolak.
Isparta	: Turhan Özbil, Orhan Aydoğan, Sefer İkiz, İsmet Benli.
İçel	: Muzaffer Ezer, Edip Özgenç, Süleyman Şimşek, Oral Mavioğlu, Abdullah Öztürk, Yetil Özkan, Mehmet Ramazanoğlu.
İstanbul	: Reşit Ülker, Şerafettin Uğur, Ali Toprak, Fuat Öge, Halil Gültekin, Günseli Özkaya, Ata Burcu, Gönül Aliye Cidal, Ömer Necati Cengiz, Ramazan Paydaş, Yaşar bayraktar, Yılmaz İhsan Öztürk, Sabit Batumlu, Ümran Oyman, Doğan Onur, Reşat Ayanoğlu, Dursun Eki, Hasan Karahasanoğlu, Avni Güler, Tülay Öney, Aktaş Sarıkaya, Kamer Koçak, Mustafa Karaköse, Kemal Özer, İbrahim Ural, Ayhan Necdet Yetiner, Selahattin Yiğit, Hüseyin Cavit Kuş, Mucip Ataklı, Bilal Şişman, Fermani Altun, Semih Tonkfir, Ziya Uzel, Bekir Kayademirci, Şükrü Kaya.
İzmir	: Rüştü Şardağ, Naciye Aydın, Ali Aşkın Toktaş, Şahin Biner, Sermet Yüzer, Fikret Filorat, Ramazan Aslan, Mahmut Akkılıç, Emir Başar, Ertuğrul Akdalmamış, Ali İzbul, İbrahim Yılmaz, Kayhan Tuncer, Yılmaz Öner, Hüseyin Aydemir, Haydar Olca.
Kars	: Sabri Koç, Halis Soylu, Ömer Kuşan, Ziya Müstahi, Fevzi Avşar, Medet Ercan.
Kastamonu	: Emin Tutum, Ayhan Karağ, Hayati Demirtaş, Necati Okay.
Kayseri	: Mahmut Yüceler, Muzaffer Yıldırım, Mehmet Üner, Ali Baran, Sadi Avcı Doğan, Hasan Durmuş, İbrahim Güven.
Kırklareli	: Mustafa Öztin, Ali Çoşkun Yanardağ, Mustafa Karaca.
Kırşehir	: Mehmet Canbolat, Hacı Yusuf Canbolat, Ahmet Yağmur.
Kocaeli	: Mustafa Alpdündar, Kemal Sadi Şirin, Salih Güngörmez, Ferit Ataman, İlhan Cihanoğlu.
Konya	: Osman Erden, Hüseyin Keçeli, Sıtkı Vural, Sami Baysal, Mehmet Güler, Ali İhsan Demiralan, Ziya Güzel, Sabri Irmak, Niyazi dinç, Selim Erel, Mustafa Konukseven, Ziya Gülsem, Kemal Őentürk.
Kütahya	: Ali Hikmet Korkmaz, Mustafa Orhan, Mustafa Kazım Aygün, İhsan Benli, Hilmi Çabuk.
Malatya	: Ayhan Fırat, İlhan Dinçel, Sabri Bolluk, Hüseyin Deniz, Mevlüt Gül, Sıddık Çoşkun.
Manisa	: Abdullah Çakırefe, Vakıf Özkul, Muharrem Karaahmetoğlu, Hasan Akgör, Yalçın

HP'de liste oluşturma çabalarını sıralamadan önce ve sıralamadan sonra olmak üzere ikiye ayırmak gerekmektedir. Sıralamadan nceki adayların elenmesini, sonraki dönemde de kalburun üstünde kalan 400 adayın sıralanması izledi. Sıralamadan önce pek bir sorun ıkılmamıştı. Ancak sıralamanın açıklanmasından sonra ortalık karıştı. Listelerdeki yerlerini beğenmeyen adaylar istifalarını vermek üzere HP'nin kapısına yüklenirken, şehir dışındakilerin gönderdiği istifa

K. Maraş	: Doğan, İbrahim Doğançay, Alaattin eker, Mehmet Kolalı. : Mehmet Beyazıt, Ali şahin, Mehmet Ocak, Tevfik Durakpaşa, Muharrem Temurtaş, Mehmet Gürler.
Mardin	: Abdullah Timur, Yunus Kavak, Yaşar zdemir, Fikret Yurdanur Altuğ, İrfan Sevim.
Muğla	: İdris Gürpınar, Mehmet Reşat Titiz, Behrat Fidan, Erol Temelkuran.
Muş	: Abdurrahman Grre, Cengiz etin, Nusrettin Tekin.
Nevşehir	: İsmet şahin, Hüseyin Terzioğlu, Ali Eğer.
Niğe	: Süleyman Kobay, Suat Bayhan, Arif Toprak, Nadir Uk, Dede zcan.
Ordu	: Bahriye ok, şükran Tezcan, Hüseyin Avni Sağesen, Kemal Ataka, Osman Harun Koyuncu, Osman zyret.
Rize	: Turgut Balta, lk Arol, Erdoğan Kenanoğlu, şevket Turgay.
Sakarya	: Turgut Szer, Mustafa Turgut Zer, Dursun Başel, Fazıl hakan, Hüseyin etin.
Samsun	: Vahdettin Uluç, Mustafa Başalan, Nadir Elçi, Turhan Yaprakdal, İsmail Ekşi, Bahri Cömert, Vedat Banoğlu, Osman Orhan Kayhan.
Siirt	: Rıza Tekin, Müjdat Bayan, Suat Saçan.
Sinop	: Özer Gürbüz, Halit Barışcan, Rasim akar.
Sivas	: Mustafa kemal Palaoğlu, şevki Taştan, Ruşan Işın, Muharrem Nazenin, Arif Eyiol, Vedat Karadeli.
Tekirdağ	: Saffet Can, Selçuk Akıncı, Salih Alcan, Yiğit Erden.
Tokat	: İlhan Uslu, Orhan Ulusoy, Bedirhan zalp, Cemal zdemir, Celal Yavaş, Ömer Balak.
Trabzon	: Mehmet Kara, Yusuf Ziya Kazancıoğlu, Kemal Karanış, Zihni kalafat, Cahit Semra Boysan, Korkut Akyüz.
Tunceli	: Rıdvan Yıldıırım, Musa Ateş.
Urfa	: Hadi Kaya, Mithat Melik, Halil Kılıç, Mahmut Emin Gll, Mithat Kandemir.
Uşak	: Hayri Erdem, mit İnceefe, Ahmet Işık.
Van	: Salih Yıldız, İhsan Bedirhanoğlu, Hilmi Saker, Servettin bukel.
Yozgat	: Yunus şahin, İlhan Başel, İsmail Akçay, Cahit Ayanoğlu, Emin Ayaydın.
Zonguldak	: İsa Vardar, mer akan, Muhteşem Vasıf Yücel, Cevdet Kurdoğlu, Cahit Karakaş, Mehmet Korfal, Nazmi zkul, Faik Büyükbayram, <i>Hürriyet</i> , 03.09.1983, s. 7

telgraflarından dolayı posta memurları HP'ye istifa telgraflarını taşımışlardı. Bu nedenle aday listelerinin oluşması zorlaşmış, neredeyse seçimlere girme hakkının kaybedilmesine yol açılmıştı.²⁸⁸

Verilen listelerde yapılan hatalar HP'nin listelerini arap saçına döndürmüştü. Parti kurucularından feshedilen Cumhuriyet Senatosu'ndaki Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek ve Danışma Meclisi'nin sendikacı üyesi Feridun Şakir Öğünç'ün adları unutulmuştu. Erzurum, Antalya ve Tokat illerinin listelerinin verilmesi de unutulmuştu. Bu üç ilin listelerinin “*arabada unutulduğu*” gerekçesiyle YSK'ya başvuran HP, YSK'nın yaptığı toplantıda bu listeleri kabul etmesiyle rahatlamıştı. Yapılan düzenlemelerle birlikte Fahri Özdilek ve Feridun Şakir Öğünç'ün adları da listelere eklenmiş, fakat bu adayların gösterildikleri yerler ve sıralarından dolayı bu adaylardan gelen tepkiler karşısında HP çaresiz kalmıştı.²⁸⁹

Aday olan il başkanlarının otomatikman görevden ayrılmaları 43 il örgütünde boşluklara yol açmıştı. Bu boşluklara bir de, listelerden memnun olmayan Çorum, Kayseri, İzmir, Zonguldak gibi il örgütlerinden gelen istifaların eklenmesi partiyi oldukça zorladı. İzmir'de ise çöküş vardı. İzmir Merkez İlçe Başkanı Osman Mumcu ve Merkez İlçe Yönetim Kurulu'ndan, Yönetim Kurulu Sekreteri Temel Özdiril, Sayman Özmen Tümet, Üye Turgay Günöy, Mehmet Yavuz ve Vecdi Erturgut istifa ettiklerini açıkladılar. Ordu ilinin Korgan, Fatsa ve Kumru ilçe başkanları, bu yerlerde parti örgütünü kuran Abdullah Kumrulu'nun milletvekilliği aday listeleri

²⁸⁸ *Hürriyet*, 3.9.1983, s. 13

²⁸⁹ *Yeni Asır*, 5.9.1983, s.s. 1,6

dışında bırakılması gerekçesiyle istifaları geldi. Zonguldak 1.bölge 4.sırada aday gösterilen Cevdet Müftüoğlu adaylıktan çekilerek partiden istifa etti.²⁹⁰

Muammer Yaşar, yazısının başlığını “*Slogan: Perişanlık*” olarak atmıştı. Siyasi parti ve partilere saygılı olduklarını belirten Yaşar, “*siyasi partilere ve siyasetçilere saygılı olmamız onları eleştirmeyeceğiz anlamına gelmemelidir.*” şeklinde görüş belirtmişti. HP’nin sosyal demokratları temsil edeceğinden duyduğu şüpheyi dile getirirken aday seçiminde yapılanları “*çorabını çekemeyen pasaklı kadınlar gibi perişanlık içine düşülmüş*” olarak telakki etmişti. Siyasetin zorluğuna vurgu yapan yazar özellikle de solda siyaset yapmanın zor ve öneminden bahsederken; önceden aday listelerinin belirlenmesi ile ilgili takvim ortadayken “*içine düşülen bu rezilliği*” bizim paramız yok gibi ucuz mazeretler uydurulmaması gerekliliğine dem vurarak HP’nin rakiplerinin bu konudaki çalışmalarını övmüştü.²⁹¹

MGK, 1675 adayın yüzde 40’ını uygun görmeyerek veto etti. Parti adaylarına yönelik veto oranları yaklaşık yüzde 20 iken bağımsızlarda bu oran yüzde 90’lara dayanıyordu.²⁹² HP aday listelerinden tam 89 kişi veto edilmişti.²⁹³

²⁹⁰ *Hürriyet*, 7.9.1983, s. 13

²⁹¹ Muammer Yaşar, “Slogan: Perişanlık”, *Yeni Asır*, 7.9.1983, s. 6

²⁹² *Tercüman*, 22.9.1983, s. 1

²⁹³ Halkçı Parti’nin veto edilen adayları şu isimlerden oluşmaktadır:

Adana	: Fehmi Arazlı, Zeki Korkmaz, Cengiz Özer, Osman Karavelioğlu.
Adıyaman	: Mustafa Yıldız, M. Şefik Yıldırım.
Afyon	: Yılmaz Çarkgil, Abdullah Kelle.
Ankara	: Emin Sarıkaya, Niyazi Aras, Ceyhun Kılıç.
Antalya	: Mehmet Zeki Durmaz, Necmettin Eminoğlu.
Artvin	: Mehmet Altınkaya, Necati Muti.
Balıkesir	: Halil İbrahim Oyuk, Mustafa Ülgen.
Balıkesir:	: Kurtiş Demirkapı.
Bingöl	: Faik Ertuğrul.

Güngör Mengi, bu vetolarla birlikte MGK'nın yeni kurulacak olan parlamentonun yeni bir başlangıç olma fırsatındaki kararlılığının tekrar teyit edildiğini yazmıştı. Parti katında kurucu üye olarak kabul edilen bu insanların

Burdur	: Mehmet Soylu.
Bursa	: Mustafa Selami Yazgan.
Çanakkale	: Çilter Eroltu.
Denizli	: M. Ali Basmacı.
Diyarbakır	: Mamut Uyanık, Siddık Eser, Şehmuz Ateşoğulları.
Elazığ	: İbrahim Yüksekaya.
Erzincan	: Kamber Yıldız.
Erzurum	: A. Haydar Sinan Güven.
Gaziantep	: Mehmet Servet Sıvacı, Cafer Ateş, Mehmet Yılmaz.
Giresun	: Hasbal Keskin.
Hakkâri	: Evliya Parlak, Cumhur Keskin.
Hatay	: Mehmet Micioğulları.
Isparta	: Sefer İkiz.
İçel	: Mustafa Ezer, Süleyman Şimşek, Oral Mavioğlu.
İstanbul	: Ata Burcu, Gönül Aliye Cidal, Ramazan Paydaş, Ümran Oymak, Doğan Onur, Kamer Koçak, A. Fermane Altun.
İzmir	: Naciye Aydın.
K. Maraş	: Ali Şahin.
Kars	: Sabri Koç, Ziya Muftahi, Fevzi Avşar, Medet Ercan.
Kayseri	: Mehmet Yüceler, Veli Çoşkun.
Kırklareli	: Mustafa Öztin, A. Çoşkun Yanardağoğlu, Mustafa Karaca.
Kırşehir	: Mehmet Canpolat, Ahmet Yağmur.
Kocaeli	: Mustafa Alpdündar, Kemal Sadi Şirin.
Konya	: Ali İhsan Demiralay, Niyazi Dinç.
Manisa	: Vakıf Özkul, Abdurrahman Karahmetoğlu.
Mardin	: Abdullah Timur, Yunus Kavak.
Muş	: Abdurrahman Dürre, Durmuş Çetin.
Ordu	: Şükrü Tezcan.
Rize	: Turgut Balta, Ülkü Arol.
Samsun	: Turan Yaprakdal, İsmail Ekşi.
Tekirdağ	: Saffet Can, Yiğit Erden.
Tokat	: İlhan Uslu, Orhan Ulusoy, Ömer Balak.
Urfa	: Hadi Kaya, Mithat Melik, Halil Kılıç.
Uşak	: Hayri Erden, Ahmet Işık.
Van	: İhsan Bedirhanoğlu.
Yozgat	: Yunus Şahin, Mustafa Türkkan.
Zonguldak	: Orhan Tetikel, <i>Yeni Asır</i> , 22.9.1983, s. 6

milletvekili olarak veto edilmelerini siyaseti örgütlemek konusunda tecrübeden yararlanmak ancak aktif siyaset yapma hususunda sınırlama getirmek şeklinde yorumlanmıştı.²⁹⁴ Necdet Calp, vetoları sürpriz olarak değerlendirdi.²⁹⁵

23 Eylül 1983 tarihinde HP veto edilenlerin ve istifa edenlerin yerine yenilerini liste haline getirerek YSK'na teslim etti.²⁹⁶ Ardından MGK'nın yeni

²⁹⁴ Güngör Mengi, "Son Adımlar", *Yeni Asır*, 22.9.1983, s. 1

²⁹⁵ *Hürriyet*, 22.9.1983, s. 15

²⁹⁶ 23.9.1983 tarihli Halkçı Parti Milletvekili (Veto ve İstifa Edenlerin Yerine Bildirilen Yeniler)

Aday Listesi:

- Adana : Ali Kemal Yazıcıoğlu, Halil Önenç, Mehmet Cerit, Kenan Orhan, Mehmet Kaya, Çoşkun Bayram, Abdül Ümrân, Ünsal Kökten.
- Adıyaman : Sedat Çuhadar, Abdülkadir Fırat, Vakkas Ferit Balta, Ahmet Bal.
- Afyon : Nedim Özen, Halil saçaklı, M. Kazım Aygün, M. Rıza Aydın.
- Ankara : Ahmet Nurettin Yıldız, Latife Engin, H. Yüksel İşbilen, Sururi Baykal, Mahmut Memiş, Kamil Boran Sevinç.
- Antalya : Mehmet Cemil Çenit, M. Atilla Uçal, Selahattin Kırıcı, M. Ali Atalay.
- Artvin : Üstün Pehlivan, Muzaffer Baydur, Güven Durukan, Erman Berber.
- Aydın : Hulusi Dursun, Hüseyin Şahin, Ahmet Fındık, Hüsnü Kayahan.
- Burdur : Yaşar Çevişli, Emin Kovan.
- Bingöl : Ali Karaaslan, Ahmet Terece.
- Bursa : Kemal Yıldız, Sadık Özden.
- Balıkesir : Mehmet Müfit Koç, Ziya Çanakçı.
- Çanakkale : Ali Kapıcıoğlu, İlyas Göncü.
- Denizli : M. Ali Ekselioğlu, Yusuf Karadeniz.
- Diyarbakır : Hayrettin Ozansoy, Aziz Erdem, Turgut Akın, Şehmus Bahçeci, İhsan Arslan, Mustafa Saffet Yeşil.
- Elazığ : Necmettin Demirel, Hüseyin Deniz.
- Erzincan : Özcan Tokyürek, Abdülrezzak Erdoğan.
- Erzurum : Tayyar Küçük, Mehmet Altay.
- Giresun : İ. Yılmaz Erenel, Cevdet Karşlı.
- Hatay : Süleyman Miçoğulları, Tevfik Bilal.
- Hakkâri : Salih Gezer, Mehmet Sait Erol, Hüsnü Timur, Sezgin Önal.
- Gaziantep : Mehmet Güvenç, Necip Mazlum Akpek, Salman Kır, Mehmet Haratoğlu, Çoşkun Gün, Ahmet Türk.
- İstanbul : Feridun Şakir Öğünç, Mehmet Acar, Mehmet Sait Şensöz, Ahmet Karagözlüoğlu, Nesrin Ünalçin, Hıdır Özdağ, Mehmet Kafkaslıgil, Ö. Faik Güven, Nuri Uzun, Şükrü Albasan, Sadettin Bingöl, Nizamettin Zenger, İ. Şevket Atakent,

listeleri 7 gün içerisinde inceleyerek son şeklini vermesi beklenmeye başlandı.²⁹⁷ Veto edilen milletvekilleri yerine bildirilen yeni listeler MGK tarafından kabul edildi. Böylelikle listeler kesinleşmiş oldu. HP tarafından bildirilen asil ve yedek adaylardan 78 kişi uygun bulundu. Seçimlere katılma hakkına sahip olan üç parti 21 ilde eksik adayla seçime girecekti.²⁹⁸

İzmir	: M. Ferhat Aşkara.
İçel	: Fikret Ertan, Arif Madran Efe.
Isparta	: Kemali Saybaşı, Ali İhsan Elgin, Ersoy Bulut, Durmuş Fikri Sağlar, Mehmet Necati Salar, Ertuğrul Yüksel.
K. Maraş	: Arif Hikmet Çelik, Atilla Bartınlioğlu.
Kars	: Hüseyin Cahit Doğu, Tatlı Ateşoğulları.
Kayseri	: Mehmet Alp, K. Baki Pehlivanlı, Hürrem Koç, Cemil Gürbüz Tosun, M. Vedat Çoşkun, Esmani Kalender, Gazi Aydın, M. Münir Oktay.
Konya	: Ömer Kapusuz, Mirza Köksoy, M. Osman Toker, Tekin Yüceler.
Kocaeli	: Mehmet İlhan Yentur, Hanefi Aytekin, Ali Kökbudak, Nuri Baysal.
Kırklareli	: Hasan Basri Turuncu, Orhan Otağ, Oğuz Günyıltekeli, Yavuz Kırıl.
Kırşehir	: Erol Ağagil, Ali Gençay, Sefa Demirkaya, Şükrü Babacan, Eyüp Akdeniz, A. Baki Keklik.
Mardin	: Sabri Yavuz, Tevfik Güneş, Ahmet Alaş, M. Kemal Ünlü.
Manisa	: Kenan Nuri Nehrozoglu, Servet İçinsel, Namık Kurtay, Bülent Ercan.
Muş	: İsmet Turhangil, Necmettin Gürsoy, Remzi Göker Hızıroğlu, Lütfi Topal.
Tekirdağ	: Mustafa Kasım Çelebi, Ali Haydar Feroğlu, Hayri Tümer, Dursun Sezer.
Tokat	: Nevzat Malkoçlar, Alaaddin Yeşilyurt, M. Alev Alkan, Ali Sevinç.
Ordu	: Enver Özcan, Hasan Dimdik, A. Rıza Karabekiroğlu, M. Abdülkadir Karadeniz, Kerametdin Duman, Cemil Önsipahioğlu.
Rize	: Abdullah Kumrulu, Sami Yalçın.
Samsun	: Teoman Yalazan, Rıza Bakoğlu, Adnan Kurtuluş, Kemal Hacıosmanoğlu.
Uşak	: Hasan Ataman, Orhan Özkefeli, Hasan Altay, Tevfik Cansu.
Urfa	: Necati Akın, Erdoğan Dernek, Mustafa Kemal Oktay, Ethem Erdem.
Van	: Lütfi Aker, Selahattin Celal Erdor, Vecihi Ataklı, Necdet Şilt, Emin Kılıç, Hüsamettin Yarımsakal.
Yozgat	: Ethem Cemal, Remzi Polat.
Zonguldak	: Selahattin Teflioğlu, Mehmet Kıyat, Sebahattin Şahin, Celalattin Yılmaz.
	: Ali Kayalı, Kudret Çobek, <i>Hürriyet</i> , 24.09.1983, s. 11

²⁹⁷ *Tercüman*, 24.9.1983, s. 1

²⁹⁸ *Milliyet*, 1.10.1983, s. 1

10. HP'nin Seçim Faaliyetleri

Demokratik geleneğin en temel unsuru seçimlerdir. Seçimler, siyasal partilerin ve diğer bağımsız adayların yönetimle ilgili her türlü düşünce ve taahhütlerini seçmene anlatmak ve seçmeni ikna ederek oyunu almak için yürütülen bir süreci kapsamaktadır. Prof. Dr. Aziz Aysel seçim faaliyetlerini “*meclislere yasa yapmak için ya da yerel yönetimlere yönetenleri seçmek üzere, ülke genelinde ya da ülkenin belirli yörelerinde yapılan seçimlerde siyasi partilerin gösterdikleri milletvekili adaylarının ya da yerel yönetim adaylarının ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde seçimleri kazanmak üzere yürüttükleri propaganda çalışmalarında kullanılan tekniklerin tümü*” şeklinde tanımlamaktadır.²⁹⁹

HP, seçim faaliyetleri hususunda elinde dar bir bütçe olmasına rağmen yapmış olduğu mitingler, gazete ilanları, örgüt çalışmaları ile elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır. Dönemin tek TV kanalı olan TRT’de ve tek radyo kanalı olan TRT radyoda kendilerine tanınan süreler dâhilinde halka HP ifade edilmeye çalışılmış ve iktidara talip olunmuştur.

10.1 Kaman İlçe Örgütünün Açılışı

Kırşehir iline bağlı Kaman’a ilçe örgütünün açılışı için giden Calp’e, burada seçmenler tarafından sorular yöneltildi. Calp’i, daha önceden öğretmen ve kaymakam olarak tanıyan Kaman’lılar bu kez sorularını bir partinin genel başkanı’na

²⁹⁹ Aysel Aziz, *Siyasette Etkili İletişim Teknikleri*, 1. Baskı, İstanbul, 2011, Başlık Yayın Grubu, s. 111

sordular. Bürokrasi ile parti ve politika ilişkisini keseceklerini belirten genel başkan, bürokratları kıdem ve ehliyetlerine göre değerlendireceğiz dedi. Tarımda ziraat mühendisleri, teknisyenler ile köylülerin bir araya getirileceği ve bu teknik elemanların belirlediği kredileri köylüye sunacaklarını belirtti. Anavatan Partisi'nin bal vereceğini vaat ettiğini belirten Kaman'lılar siz ne vereceksiniz sorusuna; “*Biz ne vereceğimizi devamlı olarak açıklıyoruz. Halkçı Parti yani güneş olmazsa arıların bal vermesi mümkün değildir.*” şeklinde cevapladı.³⁰⁰

10.2 Yurt Gezilerinin İlk Durağı: Malatya

Liderler propagandalarını gerçekleştirmek, halkla yakınlaşmak, onlara partileri ve seçilirlerse yapacakları vaatleri anlatmak üzere ülkenin dört bir yanına dağıldılar. HP propagandaya Malatya'dan başladı. Ancak bu bir tesadüf değildi. Siyasal tarihimizin yeri doldurulmaz siması İsmet İnönü'nün memleketi ilk durak için özellikle seçilmişti. Necdet Calp: “*Nasıl İngiltere, dünya 'da demokrasinin beşiği sayılırsa, Malatya'da, Türkiye demokrasinin büyük kurucusu İsmet İnönü'yü bağrında yetiştirmiş bir kent olarak demokrasinin kalesidir.*” dedi. Türkiye'nin Malatya'nın gidilecek ilk buluşma noktası olmasının bir diğer özelliği ise Türkiye'de doğu ve batı ayrımı yapmaksızın tüm bölgelerin önemli olduğunu göstermek içindi.³⁰¹ Malatya'dan sonra gittiği Kahramanmaraş ve Gaziantep'te beklediği ilgiyi göremeyen Necdet Calp, Urfa'ya vardığında Urfalıların kendisine gösterdiği ilgi dolayısıyla asılan yüzünün yerinde gülücükler oluşmuştu.³⁰²

³⁰⁰ *Cumhuriyet*, 13.10.1983, s. 7

³⁰¹ *Yeni Asır*, 17.10.1983, s. 6

³⁰² *Yeni Asır*, 19.10.1983, s. 6

6 Kasım 1983 seçimleri yaklaşırken yurt gezileri de sıklaştı. Doğu illerine gezilerini sürdüren Calp, Erzurum'dan Kars'a kadar uğradığı tüm ilçelerde gördüğü ilgiden memnundu.³⁰³ Ardından Ağrı, Hakkâri ve Van gezileri ile 5 günlük doğu illeri gezisini tamamlayan HP lideri Ankara'ya döndü. Ardından 29 Ekim 1983'de güney illeri gezilerine başladı.³⁰⁴ Güney illeri gezilerinin ilk durağı Adana idi. Antakya'da beklediği ilgiyi görmeyen Calp'in morali Kırıkhan ve İskenderun'da gördüğü ilgiyle yerine geldi. Güney illeri gezisinin son durağı Mersin olmuştu.³⁰⁵

1 Kasım 1983'de İzmir mitinginde Konak'taki kalabalığa kayıtsız kalamayan Calp'in ağzından ilk kez "İktidar" sözcüğü dökülmüştü. Milliyet mitingi ilk sayfasına taşıyarak "HP İzmir'de Gövde Gösterisi" yazmıştı.³⁰⁶ Calp, İzmirli bankeredelerin zararlarının devlet tarafından karşılanacağı müjdesini verdi.³⁰⁷ Güngör Mengi, İzmir'deki kalabalığın bir tesadüf olmadığına, soldaki seçmenin "Sosyal demokrasi Türkiye'de geriledi." denmesine asla izin vermeyeceğine vurgu yapmıştı.³⁰⁸ Hürriyet yazarı İsmet Solak, İzmir gezisini imbat' a güneşin düştüğü şeklinde yorumlamıştı.³⁰⁹

3 Kasım 1983 Tarihli Samsun gezisi adeta İzmir mitinginin tekrarı şeklinde olması Calp'in sevincini bir kat daha arttırmıştı. Samsunlulara, bize oy verin köprü satılmasın diyen Calp tüm illerde seçime katıldıklarını bunun dışındaki söylemlere inanılmamasını istedi. Holding partilerinin desteklenmemesini, asgari ücreti Gelir

³⁰³ *Yeni Asır*, 26.10.1983, s. 6

³⁰⁴ *Hürriyet*, 29.10.1983, s.s. 3, 13

³⁰⁵ *Hürriyet*, 31.10.1983, s.s. 3, 15

³⁰⁶ *Milliyet*, 2.11.1983, s. 1

³⁰⁷ *Yeni Asır*, 2.11.1983, s. 6

³⁰⁸ *Aynı yer.*

³⁰⁹ İsmet Solak, "Satılmadık Sattırmayız", *Hürriyet*, 2.11.1983, s. 3

Vergisi dışında bırakacaklarını belirten Genel Başkan, küçük esnaf ve çiftçinin defter tutma yükümlülüklerini kaldıracakları vaadini vermişti.³¹⁰

10.3 Siyasi Parti Liderleri Televizyonda

22 Ekim 1983 günü liderler televizyonda halkın karşısına çıktılar. Seçime on üç gün kala üç lider saat 21.00'da karşı karşıya geldiler. Liderler birleşik oy pusulalarındaki sıralarına göre program moderatörü gazeteci Hüsamettin Çelebi'nin sağından itibaren Sunalp, Calp ve Özal biçiminde oturdular. 120 dakika süren açıkoturumda Turgut Özal 35, Sunalp 33, Calp ise 28 dakika konuşarak halka kendilerini tanıtmaya çalıştılar. Moderatör Gazeteci Hüsamettin Çelebi'nin soruları ise 24 dakika sürmüştü.

Hürriyet, liderleri verdiği yıldızlarla değerlendirdi. Liderler arasında Necdet Calp iki kategoride beş yıldız almayı başardı. Necdet Calp'in beş yıldız aldığı konular şöyleydi:

- a) İkna kabiliyeti, çarpıcılık, orijinallik, etkileyicilik.
- b) Seyirci ile diyalog kurabilme.

³¹⁰ *Milliyet*, 4.11.1983, s. 6

TABLO 1:

Liderler (Oy Pusulasındaki Sıraya Göre)	SUNALP	CALP	ÖZAL
Ekran karşısındaki rahatlık oturuş, Jestler, mimikler, giyim, kuşam	**	***	****
Türkçe' ye hâkimiyet, açık seçiklik, hitabet yeteneği	**	****	****
Sorulara doğrudan cevap verme, meselenin özüne inme	*	***	****
İkna kabiliyeti, çarpıcılık, orijinallik, etkileyicilik	**	*****	****
Seyirci ile diyalog kurabilme	*	*****	****
Karşıtlarına saygı ve müsamaha gösterme	****	**	***
Taraftarlarına moral verme	*	***	***
Süreye riayet zamanı iyi kullanabilme	***	****	***
SONUÇ Toplam yıldızlar	**	****	****
Açıkoturum Yöneticisi **			
*Çok zayıf ** Zayıf	***Orta	****İyi	*****Çok iyi

311

³¹¹ *Hürriyet*, 23.10.1983, s. 1

Yeni Asır ise 2290 seçmen ile birebir görüşerek yaptıkları araştırmanın sonuçlarını okurlarına duyurdu. Yeni Asır'a göre açikoturum sonucunda Calp ve Özal ağır basmişti.

TABLO 2:

GÖRÜŞÜLEN KİŞİ SAYISI		
	2290	
PROGRAMI İZLEME DURUMU		
	Kişi Sayısı	Yüzde
İZLEYENLER	1791	78.21
İZLEMİYENLER	499	21.79
EN ÇOK ETKİLEYEN LİDER		
	Etkilenen Kişi Sayısı	Toplama Göre Yüzde
Necdet Calp	392	21.87
Turgut Özal	596	33.30
Turgut Sunalp	375	20.93
Hiçbirisi	428	23.90
PROGRAMIN OY TERCİHİNE ETKİSİ		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Etkiledi	799	44.61
Etkilemedi	521	29.08
Önceden Tercih Yapmıştım	471	26.29

³¹²

Açık oturumda HP liderine gelen ilk soru “12 Eylül’e neden gelindiği ve bugün itibariyle anarşinin sönüp sönmediği” idi. Anarşinin masum öğrenci hareketleri ile başlayarak zamanla sokaklara yayıldığını belirten Calp, bu durum karşısında otoritenin çaresiz kaldığını ve Türkiye’nin sosyal ve ekonomik şartları nedeniyle ideolojik yapıya döndüğünü belirtmişti. Calp’a göre bu duruma

³¹² Yeni Asır, 23.10.1983, s. 1

Türkiye'nin zayıflamasını, parçalanmasını isteyen güçlerin katılmasıyla olaylar daha da körüklenmişti diyerek 12 Eylül harekâtının kaçınılmazlığına vurgu yapmıştı. Her ne kadar askeri müdahale yangını söndürmüştü de küller hala vardı. Olayları bu hale getiren mihraklar hala faaldi. İnsanların ekonomik şartları arasındaki uçurum, gençlerin üniversiteye gidemeyen kısmı, işsiz kalan kısmı, askerliği yapmayanlar bu mihraklar tarafından hala kullanılabilirdi. Bu nedenlerle bu sorunun sadece polis tedbirleri ile çözülemeyeceğini belirten Calp, sorunun çözülmesi için gerekli ekonomik çözümleri ve tedbirleri uygulamaya koyacaklarını belirtmişti.

Calp, "*Partiniz kalkınmadan ne anlıyor?*" sorusuna kalkınmayla büyümenin aynı manaya gelmediğini, memleketin ekonomik olarak gelişmesinin kalkınma olarak kabul edilemeyeceğini belirtip, toplumdaki anlayış ve düşünce değişikliğinin de sağlanması gerektiğini söyledi.

Konu KİT'lerden açıldığında 11 yıl KİT'lerde çalıştığını belirten Calp, KİT'leri almaya talip çıkmaz diyerek bunu örneklendirmişti. Bazılarının Köprüyü satmaktan bahsettiğine dem vuran HP Genel Başkanı; "*köprü kime satılacak? İşçi mi alacak, memur mu? Emekli dul ve yetim mi alacak bunu? Hayır, üst düzey geliri olan insanlar alacak. Halkın bu malını, gelirini niye onlara vereyim ben? Ve sonra stratejik bir konudur. Yarın köprüyü alanlar, "para az geliyor bize, fiyatını arttır" diyecekler. Köprüyü satacağıma ben neden onun geliri ile ikinci köprüyü yapmayayım. Veya onun gelirini göstererek neden ikinci köprü için borçlanmayayım? Bunlar varken ortada "köprüyü satacağım, yapacağım." Yapamazsınız efendim. Satamazsınız beyefendi, satamazsınız*" demişti.³¹³ Bu arada

³¹³ TRT Arşivi, *Liderler Açık Oturumu*, 22.10.1983, Saat 21.00

lafa karışan Anavatan Partisi Turgut Özal; “*Satarım beyefendi, gayet rahat satarım.*” şeklinde karşılık vermişti. Necdet Calp ; “*Hayır satamazsınız beyefendi, kaç yıllık gelirini satıyorsunuz? İla nihaiye mi? Haydi efendim güldürmeyin beni*” şeklinde karşılık vermişti.³¹⁴

Fikri Sağlar, Necdet Calp’in Turgut Özal’a “*köprüyü satamazsınız*” şeklindeki çıkışının dağılmış bir görüntüde olan sosyal demokratları tekrar bir araya gelmesi için gerekli fitili ateşlediğine işaret etmiştir.³¹⁵

Mehmet Barlas’a göre ekonomik konularda Turgut Özal diğer liderlere nazaran ağır basmıştı. Televizyonda en karlı çıkan liderin Sunalp olduğuna vurgu yaparken, Calp’in eline geçen fırsatı kaçırdığını belirtmişti. HP genel başkanının konulara adeta şimdiden muhalif bir parti rolünü oynayan bir kuruluşun lideri olarak gözüktüğünü ve yüzündeki tikler kadar sözlerinin de televizyon başındaki insanların hafızasında kalacağını yazmıştı.³¹⁶ Teoman Erel açikoturumun üvey evladı Calp oldu yorumunu yapmıştı.³¹⁷

22 Ekim 1983 tarihli liderlerin bir araya geldiği günü takip eden diğer üç gün sırasıyla liderler tek tek televizyonda halkın karşısında gazetecilerin sorularını cevaplandırdılar. 23 Ekim 1983 günü açikoturumun konuğu HP lideri Necdet Calp idi. Necdet Calp; 5 yardımcısı ile birlikte 7 gazetecinin sorularını cevaplandırdı. Zaman zaman sinirlenen Calp’in açikoturumu 82 dakika sürdü.

³¹⁴ TRT Arşivi, *Liderler Açık Oturumu*, 22.10.1983, Saat 21.00

³¹⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon, 11.7.2019 Saat 12.00

³¹⁶ Mehmet Barlas, “Galip Var Mı?”, *Milliyet*, 23.10.1983, s. 1

³¹⁷ Teoman Erel, “Calp Üvey Evlat”, *Milliyet*, 23.10.1983, s. 3

Program sonrasında PIAR’ın kamuoyu araştırmasının çeşitli açılardan Necdet Calp’e verilen puanları gösteren aşağıdaki cetvelin altındaki puan toplamı, onun 900 üzerinden aldığı sonuçlardır. Aldığı notun 57,9 olduğu da, bu puanların yüz üzerinden hesaplanmasıyla saptanmıştı.

Tablo : 3

Calp’in ‘basın toplantısı’ puanları			
Özellikler	Olumlu	Kararsız	Olumsuz
Sevimlilik	62	17	21
Güven vermek	56	23	21
Ciddiyet	77	14	9
Konuşma Yeteneği	68	14	18
Konuya egemenlik	52	28	20
İnandırma Yeteneği	57	23	20
Beceriklilik	38	36	26
Liderlik vasfı	58	22	20
Öteki liderlere hoşgörü	53	25	22
Puan Toplamı	521	202	177
Yüz üzerinden ‘olumlu not’, ‘kararsızlık’, ‘olumsuz not’	57,9	22,4	19,7

³¹⁸

Muammer Yaşar’a göre HP Başkanı’nın kaynak yaratmak açısından diğer iki liderden farkı yoktu. Vergi ıslahı, vergide adaletten söz eden başkan anayasal sınırlar içinde sosyal demokrat bir partiyiz demesine rağmen sağ partilerden farklı bir model ortaya koyamaması büyük bir sıkıntı idi. Calp ile yapılan sohbette Calp’in kendilerine ; “Şurada seçime 16 gün kaldı, henüz kendimizi halka yeni tanıtıyoruz,

³¹⁸ Milliyet, 25.10.1983, s. 1

nerede kaldı model aramak” dediğini okurları ile paylaştı. Bu sözlerden sonra gazeteciler Calp’ın sosyal demokrat olduğunu ancak sosyal demokrasiyi yeterince kavrayamadığına dair ortak bir kanaat oluşmuştu.³¹⁹

Hürriyet yaptığı değerlendirmede Calp’ın sorulara kaçamak cevaplar verdiğini ve gazeteciler karşısında oldukça zorlandığını belirterek üçlü lider oturumunda elde ettiği kazanımları bu program ile kaybettiğini belirtti.³²⁰

Milliyet yazarı Cüneyt Arcayürek, Necdet Calp’ın kendisine sorulan sorulara tatmin edici cevaplar veremediğini, pek çok sorunu iktidara geldikten sonra ele alacağı izleniminin kendisinde olumsuz bir izlenim bıraktığını dile getirdi. Calp’ın genelde sorulara değil de sorunun içindeki konuya dönük parti programını anlatır bir tavır içerisine girmesi rahatsızlık verici idi. Cüneyt Arcayürek’e göre seçimlere giden tek sosyal demokrat partinin yelpazedeki ve soldaki boşluğu tümüyle doldurup doldurulamayacağını ifade edilmesi ne yasalara nede Anayasa’ya aykırılık teşkil etmezdi.³²¹

Necdet Calp, TRT’de yapılan liderler açık oturumunda Turgut Özal’a hitaben sağda solda benim hakkımda bankerlere para kaptırdığımı söylüyorsunuz bunu neye dayandırılıyorsunuz sorusuna Turgut Özal bir arkadaşımın duydum diyerek cevap vermişti. Arkadaşının kim olduğunun açıklanmasının istendiğinde ise cevap verememişti. Hürriyet yazarı Hasan Pulur “*açık oturumun ayıbı*” başlığı ile kaleme aldığı yazısında Turgut Özal’ın, Necdet Calp’i asılsız bir itham ile elinde belge

³¹⁹ Muammer Yaşar, “Televizyonda Basın Maratonu”, *Yeni Asır*, 23.10.1983, s. 4

³²⁰ *Hürriyet*, 24.10.1983, s. 1

³²¹ Cüneyt Arcayürek, “Sormadan Edemedim”, *Milliyet*, 24.10.1983, s. 7

olmaksızın suçlayarak konuşmasından duyduğu öfkeyi dile getirmişti. Toplumumuzda bulunan büyük bir ayıbı hatırlatıyordu Pulur: “*Kara Çalmak*”.³²²

Muammer Yaşar, liderlerin meydanları dolduramamasına karşılık Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in konuşmalarında halkın dalga dalga meydanları doldurduğunu belirtti. Manisa ve Akhisar konuşmalarında Evren’in koalisyon hakkındaki düşüncelerinin değiştiği hakkındaki dedikodulara itibar edilmemesi gerektiğini Cumhurbaşkanı’nın koalisyona kesinlikle karşı olduğunu vurgulamıştı.³²³

Televizyon başında geçen dört gece sonunda Hasan Pulur’a göre eğer televizyon bir ölçüyse bu seçimin galibi Turgut Özal olacaktı. Açık oturum lafi ortaya atıldığından beri liderleri daha önceden tanıyanlarında ortak görüşü Turgut Özal’ın diğerlerine fark atacağı yönünde idi. Köprü çıkışı ve Özal’ın kendisi hakkındaki asılsız ithamlarına gayet yerinde çıkış yapan Necdet Calp ise ortalıkta etkin değildi. İnsan sadece işçiler, memurlar, emekliler, dul ve yetimler diye başlayan tiratlarla sosyal demokrat olduğunu ispat edemezdi.³²⁴

28 Ekim 1983 tarihinde seçime katılacak olan parti liderlerinin radyo ve televizyonlarda yayınlanacak seçim konuşmalarının bant ve görüntü kayıtlarının yapılmasına başlandı. 30 Ekim 1983 tarihli yayımlanan konuşmasında Necdet Calp, yurttaşlardan mutlak suretle sandık başına gitmelerini istedi.³²⁵

³²² Hasan Pulur, “Açıkoturumun Ayıbı”, *Hürriyet*, 24.10.1983, s. 5

³²³ Muammer Yaşar, “Meydanların Gerçeği”, *Yeni Asır*, 23.10.1983, s. 6

³²⁴ Hasan Pulur, “Televizyon Başında Geçen Dört Gece”, *Hürriyet*, 28.10.1983, s. 5

³²⁵ *Hürriyet*, 31.10.1983, s. 3

Uğur Mumcu yaptığı açıklamasında, bu aşamada önemli olanın seçimlerin yapılmasıdır diyerek, ANAP ve MDP arasında bir fark göremediğini HP'nin ise iktidar olma şansının hiç olmadığını belirtti. Yalçın Doğan ise HP'nin barajı bile geçeceğinden şüphe duyduğunu belirtti. Çetin Altan'da HP'ye hiç şans vermeyenlerdendi.³²⁶

31 Ekim 1983 saat 21.00'da TRT'de HP adına konuşması yayımlanan Prof. Dr. Aydın Güven Gürkan ekonomik ve sosyal konulara değinerek, bizi iktidar yapın, sorunları çözmeye başlayalım açıklamasını yaptı. Dünyanın birçok yerinde gelir bölüşümünün Türkiye'den çok daha ileri olduklarını örnekleriyle açıklayan Gürkan, bu durumu kendilerinin düzeltebileceğini belirtmişti.³²⁷

1 Kasım 1983 saat 21.22'de TRT'de HP adına konuşma yapan kişi Rıfat Yılmaz'dı. Köylü olduğunu ve köylülüğünden şeref duyduğunu belirten Rıfat Yılmaz, köylünün parasını zamanında alacağını partisi adına vaat etti.³²⁸

2 Kasım 1983 saat 21.10'da TRT'de HP adına konuşma yapan kişi HP Genel Sekreter Yardımcısı Yılmaz Hastürk, esnafa düşük faizli kredi verileceğini müjdeledi. Çiftçiye icraatla gidilmesine gerektiğine vurgu yapan Yılmaz Hastürk, bunun bir bakanlık aracılığı ile olması gerektiğini bu nedenle Tarım ve Orman Bakanlığı kuracaklarını açıkladı.³²⁹

³²⁶ *Nokta*, 31/6.11.1983, s. 23

³²⁷ *Hürriyet*, 1.11.1983, s. 3

³²⁸ *Hürriyet*, 2.11.1983, s. 3

³²⁹ *Hürriyet*, 3.11.1983, s. 3

11. Seçim Öncesi Cumhurbaşkanı Kenan Evren'nin Demeci

4 Kasım 1983 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren seçime yaklaşık 24 saat kala radyo ve televizyondan halka hitaben yaptığı konuşmada; “*Milli Güvenlik Konseyi'nin bu üç senelik icraatından memnun iseniz, Konsey'in icraatını devam ettirecek ve bir daha memleketi kargaşa ortamına sürüklemeyecek bir yönetimi iş başına getireceğinize inanıyorum.*” dedi.³³⁰ Konuşmasını devamında hakikate aykırı beyanlarda bulunanların daha sonra iş başına geldiklerinde yapacaklarından kuşkululu olduğunu belirten Evren, asıl üzüntü verenin; “*12 Eylül'den sonra yönetimde yer alıp, görevde kaldıkları sürece bütün iyi kararları kendilerinin aldığını, Ekonomik Kurulu, Bakanlar Kurulu'nu ve Milli Güvenlik Konseyi'ni yok kabul edenlerdir.*” demişti.³³¹

Ankara'da HP tarafından gerçekleştirilen mitingde Calp; “*Ne horoz ötecek ne arı vızıldayacak*” dedi. İsmet Solak ise Ankara mitinginin beklenenin çok gerisinde olduğunu hatta Cebeci pazarının dolmadığını belirtti.³³² Son miting ise İstanbul'da gerçekleşti.³³³

4 Kasım 1983 saat 21.00'da halka son seslenişin yapıldığı programa çıkan Necdet Calp, vatandaşları diledikleri gibi oy kullanmaya çağırırken; “*Demokrasi boş ve geçersiz oyla karşılanmaz. Böyle bir davranış demokratlardan beklenemez. Unutmayınız ki 6 Kasım bir son değil, başlangıçtır.*” demişti.³³⁴

³³⁰ *Tercüman*, 5.11.1983, s. 1

³³¹ *Milliyet*, 5.11.1983, s. 8

³³² *Hürriyet*, 5.11.1983, s. 3

³³³ *Milliyet*, 5.11.1983, s. 1

³³⁴ *Hürriyet*, 5.11.1983, s. 3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1983 GENEL – 1984 YEREL SEÇİMLERİ

1. 6 Kasım 1983 Genel Seçimleri ve Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

1983 Askeri Müdahalesinin sonucu ortaya çıkan askeri idarenin gerekli yasal değişiklikleri yapmasının ardından artık sıra Milletvekili Genel Seçimlerinin yapılmasına gelmişti. Genel Seçimler 6 Kasım 1983 günü yapıldı. Seçim sonuçları açıklandığında ortaya sürpriz bir tablo çıktı. Askeri rejimin desteklediği MDP seçimlerden üçüncü parti olarak çıkarken, Evren'in seçim gününden hemen önce yapmış olduğu konuşma ile cephe aldığı ANAP en yüksek oyu almayı başarmıştı.

TABLO 4: 1983 Genel Seçim Sonuçları

SOL PARTİLER		SAĞ PARTİLER	
Atatürkçülük Sosyal Demokrasi		Ekonomik Liberalizm Muhafazakârlık	Milliyetçilik
HP		ANAP	MDP
5,285,804/30,46		7,833,148/45,14	4,036,970/23,26
5,285,804 / 30,46		11,870,118 / 68,4	
Toplam Seçmen Sayısı: 19,767,366 Toplam Kullanılan Oy : 18,238,362 Toplam Geçerli Oy : 17,351,510 Katılım Oranı: (%) 92.26	Bağımsızlar 195,588 (%1,12) oy almıştır. Bu seçimde, geçersiz oy kullanmış ve sandığa gitmemiş 2.415.856 (%12,22) seçmen bulunmaktadır.		

335

³³⁵ TBMM resmi sitesi – 1950-1999 Milletvekilli Genel Seçim Sonuçları,
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/seçim_sorgu.genel_seçimler (E.T 25.3.2019, Saat 21.00)

Askeri İdare, seçimden önce hangi siyasi partilerin seçimlere katılıp katılmayacağını belirlemiş ve demokrasinin en önemli aracı olan seçimler, maalesef antidemokratik uygulamalara sahne olmuştur.³³⁶ Seçim sonuçlarını sağ ve sol görüşler açısından değerlendirirsek karşımıza sağ kanadın baskın üstünlüğü çıkmaktadır. ANAP ve MDP' nin oy oranları toplamı %68,41 ve toplam milletvekili sayıları ise 282'dir. Solu temsilen seçimlere giren HP'nin muvazaa partisi olarak görülmesi de sol oyların bu partiye yönelmemesinde etkili olmuştur.³³⁷ Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer hususta 1980 öncesi sayıca fazla olan sağ partilerin kapatılmış olması ve seçime sağda sadece iki partinin katılmasıdır.

1983 Genel seçimlerine katılan üç liderinde ortak özelliği askeri yönetimin “*mutemet*” unsuru olmalarıydı. Turgut Özal, Bülent Ulusu hükümetinin Başbakan Yardımcısı'ydı. Necdet Calp, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü'ydü. Turgut Sunalp ise eski bir komutan olarak yeni dönemin başbakan adayıydı.³³⁸

1983 genel seçimleri hakkında daha ayrıntılı bir fikir sahibi olabilmemiz için mutlak suretle bir önceki seçim olan 1977 genel seçimlerine göz atmamız gerekmektedir.

³³⁶ Emre Gök, *a.g.t.* , s. 80

³³⁷ Çölük, *a.g.t.* , s. 94

³³⁸ Abdullah Polat, *a.g.t.* , s. 24

Tablo 5: 1977 Genel Seçim Sonuçları

SOL PARTİLER		SAĞ PARTİLER		
Atatürkçülük Sosyal Demokrasi	Sosyalizm	Ekon. Liberalizm Muhafazakârlık	Milli Görüş İslamcılık Muhafazakârlık	Türk Milliyetçiliği Ülkücülük Muhafazakârlık
CHP	TİP	AP	MSP	MHP
6,136,171/41,38	20,655/0,13	5,468,202/36,87	1,269,918/8,56	951,544/6,41
TBP	-	CGP	-	-
58,540/0,39	-	277,713/1,87	-	-
-	-	DP	-	-
-	-	274,484/1,85	-	-
6,194,711/41,77	20,655/0,13	6,020,399/40,59	1,269,918/8,56	951,544/6,41
6,215,366 / 41,9		8,241,861 / 55,56		
Toplam Seçmen Sayısı: 21,207,303 Toplam Kullanılan Oy : 15,358,210 Toplam Geçerli Oy : 14,827,262 Katılım Oranı: (%) 72,41		Bağımsızlar 370,035 (%2,49) oy alarak dört vekil çıkarmıştır. Bu seçimde, geçersiz oy kullanmış ve sandığa gitmemiş 6.380.041 (%30,01) seçmen bulunmaktadır.		

339

Her iki tablo göz önüne alındığına 1983 genel seçiminde merkez sol partinin bir önceki seçime göre oyunun %11,31 oranında azaldığı, buna karşın liberal ve milliyetçi sağ partilerin oy oranının ise %14,35 oranında artmış olduğu görülmektedir. Oy oranındaki bu farklılıklar, 1977 genel seçiminde kayıtlı olan seçmen sayısının 21.207.303 kişiden, 19.767.366 kişiye düşmüş olması da sebep olarak görülebilir. Oysaki 1983 Genel seçimlerinde oy kullanması gereken kişi sayısı yaklaşık olarak 24.000.000 kişi civarında olması gerekirdi. Seçmen sayısında bir miktar azalmanın olmasının sebebi seçim kanunu ile seçmen yaşının 21'e çıkarılmasının etkisi vardır.³⁴⁰

³³⁹ TBMM resmi sitesi – 1950-1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/seçim_sorgu.genel_seçimler (E.T 25.3.2019, Saat 02.00)

³⁴⁰ Kemal Yıldırım, “1950-2011 Yılları Arasında Yapılan Genel Seçimlere Yönelik Seçmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl 2, Sayı 4, Ankara 2013, s.23

Tablo 6: 1950-2011 Yılları Arasındaki Kayıtlı Seçmen Verileri

Genel Seçim Yılları	Seçmen Sayısı Toplamı	Yeni Seçmen Sayısı	Seçmen Artış Oranı (%)	Değerlendirme
1950	8,905,743	-	-	-
1954	10,262,063	1,356,320	15,22 / 4: 3,81	Seçmen sayısı %0,54 artmış.
1957	12,078,623	1,816,560	17,70 / 3: 5,90	Seçmen sayısı %2,63 artmış.
1961	12,925,395	846,772	7,01 / 4: 1,75	Seçmen sayısı %1,52 azalmış.
1965	13,679,753	754,358	5,84 / 4: 1,46	Seçmen sayısı %1,81 azalmış.
1969	14,788,552	1,108,799	8,11 / 4: 2,03	Seçmen sayısı %1,24 azalmış.
1973	16,798,164	2,009,612	13,59 / 4: 3,40	Seçmen sayısı %0,13 artmış.
1977	21,207,303	4,409,139	26,25 / 4: 6,56	Seçmen sayısı %3,29 artmış.
1983	19,767,366	-1,439,937	-6,79 / 6: -1,13	Seçmen sayısı %4,40 azalmış.
1987	26,424,868	6,657,502	33,68 / 4: 8,42	Seçmen sayısı %5,15 artmış.
1991	30,025,531	3,600,663	13,63 / 4: 3,41	Seçmen sayısı %0,14 artmış.
1995	34,243,595	4,218,064	14,05 / 4: 3,51	Seçmen sayısı %0,24 artmış.
1999	37,561,314	3,317,719	9,69 / 4: 2,42	Seçmen sayısı %0,85 azalmış.
2002	41,407,027	3,845,713	10,24 / 3: 3,41	Seçmen sayısı %0,14 artmış.
2007	42,799,303	1,392,276	3,36 / 5: 0,67	Seçmen sayısı %2,60 azalmış.
2011	50,237,343	7,438,040	17,38 / 4: 4,34	Seçmen sayısı %1,07 artmış.

341

1950-2011 yılları arasında yapılan seçimlerdeki kayıtlı seçmen sayıları ve kayıtlı seçmen sayılarının değişim yüzdeleri yukarıdaki tabloda ortaya konmuştur. 1950-1973 yılları arasında kayıtlı seçmen sayısı bir seçimden diğerine en fazla 2 milyon civarında bir artış gösterirken, 1973-1977 yılları arasında sebebi bilinmeyen bir şekilde 4.409.139 kişi artmıştır. Buna karşılık tablo incelendiğinde 1977 ile 1983 yılları arasında yaklaşık 6 yıl bulunmasına rağmen kayıtlı seçmen sayısı 1.439.937

³⁴¹ TBMM resmi sitesi – 1950-1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu_genel_secimler (E.T 25.3.2019, Saat 21.00)
TÜİK resmi sitesi 1950-2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (E.T 25.3.2019, Saat 17.00)
YSK resmi sitesi 2011 Yılı Genel Seçiminde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları <http://www.ysk.gov.tr/tr/12-haziran-2011-xxiv-donem-milletvekili-genel-secimi/4929> (E.T 25.2.2019, Saat 19.00)

kişi azalmıştır. Her ne kadar seçmen yaşı ile ilgili değişiklik yapılmasının bu azalmada etkisi olsa da Hikmet Uluğbay'a³⁴² göre, kayıtlı seçmen sayılarındaki sert düşüş ve yükselme sebeplerinin arkasındaki nedenlerin ortaya çıkarılması için Yüksek Seçim Kurulu ve Türkiye İstatistik Kurumu geçmiş seçim verilerini uzmanlardan oluşacak bir çalışma grubuna inceletmesi gerekmektedir.³⁴³

Oyların dağılımına bakıldığında ilk göze çarpan 1977 seçimlerinde “*ortanın sağ*” ve “*ortanın solunun*” aldıkları oylarla, 1983 seçimlerinde ortanın sağını temsil eden ANAP ve ortanın solunu temsil eden HP'nin aldıkları oylarla 1977 seçimlerindeki alınan oy oranlarının korunduğunu görmekteyiz. Toplam oy oranına göre merkez solun oy oranı düşük görünmekle birlikte son beş seçimde bu kesimin oy ortalamasının %33,5 olduğu düşünüldüğünde HP'nin aldığı oy oranının geçmiş seçimlerin ortalamasını yakaladığı görülmektedir.³⁴⁴ 1983 Genel seçiminde milliyetçilik söylemini ön plana çıkaran MDP ve dört eğilimi kucaklayacağını söyleyen ANAP'ın kapatılan AP, MSP ve MHP'li seçmen tabanından alternatifsizlik sebebiyle toplamış oldukları oylar da dikkate alınmalıdır.

³⁴² Hikmet Uluğbay, 1939 Isparta doğumludur. Orta öğrenimini Ankara Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 1961 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümünden mezun oldu. 24 Aralık 1995 ve 18 Nisan 1999 seçimlerinde Demokratik Sol Parti'den Ankara Milletvekili seçilmiştir. 55. Hükümet'te Milli Eğitim Bakanı, 56. Hükümet'te Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ve 57. Hükümet'te Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır. Evli ve iki çocukludur. <https://hikmetulugbay.wordpress.com/hakkında-2/> (E.T 17.8.2019, Saat 02.18)

³⁴³ <https://hikmetulugbay.wordpress.com/2007/05/11/kayitli-secmen-sayilarina-yakindan-bakis/> (E.T 17.8.2019, Saat 02.20)

³⁴⁴ Hasan Cemal, *Demokrasi Korkusu*, Bilgi Yayinevi, İstanbul 1986, s.463.

1983 ve 1977 yılları arasında yapılan genel seçimler yanında 14 Ekim 1979'da yapılan milletvekili ara ve senato üçte bir yenileme seçimlerinin galibi AP'ydi. Açık bulunan 5 milletvekilliğinin tümünü ve 33 senatörlüğü AP kazanmıştı, CHP ise 12 senatörlük kazanabildi. CHP'nin oyları % 41'den %29'a düşmüştü.³⁴⁵ 1979 seçimlerinde CHP'nin almış olduğu oy oranını 1983 genel seçimleri sonucunda HP'nin korumayı başardığını görmekteyiz.

Hürriyet'e göre iki eski siyasal akımın varlığının korunduğu, ancak onları yöneten eski lider ve kadroların etkinliklerini sürdürdüğü söylenemezdi. Katılma oranının yüksekliği, daha da önemlisi geçersiz oyların azlığı, bu gerçeği ortaya koymuştu.³⁴⁶

Tablo 7: 1983 Genel Seçimlerinde Partilerin aldıkları oy oranı.

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
ANAP	7.833.148	45,14
HP	5.285.804	30,46
MDP	4.036.970	23,27
BAĞIMSIZ	195.588	1,13

347

³⁴⁵ *Milliyet*, 15.10.1979 s.1

³⁴⁶ *Hürriyet*, 9.11.1983 s. 3

³⁴⁷ TBMM resmi sitesi, 1983 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1983 (E.T. 25.3.2019, Saat 22.00)

HP, kesinleşen sonuçlara göre 117 milletvekili çıkartarak ANAP'ın ardından ikinci parti olarak TBMM'de ana muhalefet partisi oldu.³⁴⁸

³⁴⁸ TBMM 17.Dönem Halkçı Parti Milletvekilleri şu isimlerden oluşmuştur:

Adana

Coşkun Bayram
İbrahim Cüneyt Canver
Metin Üstünel
Nuri Korkmaz
Vehbi Batuman

Adıyaman

Ahmet Sırrı Özbek

Afyonkarahisar

Mustafa Şükrü Yüzbaşıoğlu

Ağrı

İbrahim Taşdemir
Paşa Sarıoğlu

Amasya

Arsan Savaş Arpacıoğlu

Ankara

Ahmet Kemal Aydar
Halil İbrahim Karal
Mehmet Seyfi Oktay
Necdet Calp
Neriman Elgin
Sururi Baykal

Antalya

Aydın Güven Gürkan

Aydın

Halil Nüzhet Goral
Osman Esgin Tipi

Balıkesir

Cahit Tutum
Davut Abacıgil

Bilecik

Yılmaz Demir

Bursa

Mehmet Azizoglu
Mehmet Kemal Gökçora

Çanakkale

Onural Şeref Bozkurt

Çorum

Ali Rıza Akaydın
Mehmet Besim Göçer

Denizli

Halil İbrahim Şahin
Mustafa Kani Bürke

Diyarbakır

Hayrettin Ozansoy
Kadir Narin
Şeyhmus Bahçeci

Edirne

Muhittin Yıldırım
Seyit Hüsamettin Konuksever

Erzincan

Veysel Varol

Erzurum

Hilmi Nalbantoğlu

Eskişehir

Mehmet Nuri Üzel
Münir Sevinç

Gaziantep

Mehmet Hayri Osmanlıoğlu
Süleyman Koyuncuğil

Giresun

Ahmet Cevdet Karalı

Hakkâri

Lezgin Önal
Mehmet Sait Erol

Hatay

İhsan Gürbüz
Mustafa Çelebi
Tevfik Bilal

İçel (Mersin)

Ali İhsan Elgin
Durmuş Fikri Sağlar
Edip Özgenç

İstanbul

Bilal Şişman
Feridun Şakir Öğünç
Günseli Özkaya
Hüseyin Avni Güler
İbrahim Halil Ural
Kemal Özer
Mehmet Kafkaslığil
Mucip Ataklı
Ömer Necati Cengiz
Reşit Akif Ülker
Sabit Batumlu
Tülay Öney
Yılmaz İhsan Hastürk

İzmir

Ali Aşkın Toktaş
Durcan Emirbayer
Fikret Ertan
Hakkı Yılmaz Önen
Hayrullah Olca
Hüseyin Aydemir
Mahmut Akkılıç
Mehmet Rüştü Şardağ

Kırklareli

Erol Ağagil
Şükrü Babacan

Kırşehir

Tevfik Güneş

Kahramanmaraş

Mehmet Turan Bayazıt

Kars

Halis Soylu
Ömer Kuşhan

Kayseri

Mehmet Üner
Muzaffer Yıldırım

Kocaeli

Orhan Otağ
Yusuf Salih Güngörmez

Konya

Emin Fahrettin Özdilek
Sabri Irmak
Salim Erel

Malatya

Ayhan Fırat
İlhan Dinçel

Seçimler sonrasında Selma Güven'e ilk röportajını veren Calp, "ANAP ile MDP arasında bu kadar büyük fark beklemediğini" belirtmişti.³⁴⁹ Necdet Calp,

Manisa Abdullah Çakırefe Şen İsmet Turhangil	Mardin Kenan Nuri Nehrozoğlu	Muğla İdris Gürpınar	
Niğde Arif Toprak	Ordu Bahriye Üçok Hüseyin Avni Sağesen	Sakarya Turgut Sözer	
Samsun Hasan Altay İbrahim Tayyar Fahrettin Uluç	Şanlıurfa Vecihi Ataklı	Siirt Rıza Tekin	Sinop Halit Barış Can Özer Gürbüz
Sivas Mustafa Kemal Palaoğlu Ruşan Işın Şevki Taştan	Tekirdağ Salih Alcan Selçuk Akıncı	Tokat Cemal Özdemir Enver Özcan	Trabzon Mehmet Kara Ziya Kazancıoğlu
Tunceli Ali Rıdvan Yıldırım Musa Ateş	Uşak Yusuf Demir	Yozgat Selahattin Tafloğlu	Zonguldak Cahit Karakaş İsa Vardal Vasıf Yücel Rıza Öner Çakan

www.tbmm.gov.tr (E.T 13.7.2019, Saat 01.54)

³⁴⁹ *Milliyet*, 8.11.1983, s. 6

seçimden önce sağdaki parçalanmışlıktan faydalanarak partisinin iktidar olacağı inancını taşımaktaydı.³⁵⁰

Türkiye’ de sol anlayışın sanayileşme ve şehirleşmeye paralel olarak, 1965’ten sonra siyasette ağırlığını hissettirmeye başlamasıyla “Devletçi-Seçkinçi” veya devlet partisi niteliğindeki CHP, yoğun sancılardan sonra bu tutumunu terk ederek “demokratik sol” a yönelmiş ve böylece geleneksel CHP’li oyları da önemli ölçüde “sol oylara” dönüştürmüştür. 1983 seçimlerinde de “İnönü’nün özel kalem müdürü” imajına verilen önem de bunun bir göstergesiydi.

Tablo 8:

HP’NİN EN BAŞARILI OLDUĞU İLLER						
	Tarımsal Ücretli	İşveren	Kendi	Ücretsiz	Oy	
	Nüfus	Nüfus	Hesabına	Amele		
	%	%	Çalışan	İşçisi	%	%
	%	%	%	%	%	%
Adana	58,92	45,57	0,57	20,76	32,77	40,26
Diyarbakır	71,88	23,49	0,27	24,21	52,02	42,02
Edirne	65,35	31,62	0,53	23,46	44,36	41,32
Erzincan	66,23	28,36	0,32	20,96	50,17	36,60
Hakkâri	82,50	15,88	0,08	19,98	64,05	51,09
Hatay	60,08	40,44	0,46	22,12	36,96	36,37
Kırklareli	60,98	34,60	0,48	22,79	42,60	36,96
Kocaeli	34,42	55,83	1,17	17,26	25,08	38,54
Sinop	82,49	15,04	0,23	23,41	61,25	44,77
Tekirdağ	58,68	35,11	0,64	22,46	31,33	37,25
Tunceli	79,50	17,98	0,15	21,29	59,73	63,56
Zonguldak	49,91	44,34	0,54	16,17	38,89	46,69

351

³⁵⁰ Fatin Dağıştanlı, *Sosyal Demokratlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 124

³⁵¹ DİE,(1984), 1983 Milletvekili Seçim Sonuçları, Ankara: Devlet İstatistik Kurumu Yayınları.1984 TÜİK resmi sitesi 1950-2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,

Tablo 9:

HP'NİN EN BAŞARISIZ OLDUĞU İLLER						
	Tarımsal	Ücretli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz	Oy
	Nüfus	Nüfus	Nüfus	Çalışan	Amele İşçisi	
	%	%	%	%	%	%
Afyon	44,08	20,63	0,31	25,50	53,36	20,4
Bitlis	80,51	16,36	0,16	22,21	61,27	5,2
Bolu	71,91	24,16	0,57	24,50	50,75	19,4
Çankırı	80,17	17,30	0,18	21,87	60,54	17,3
Erzurum	73,13	23,06	0,31	29,95	54,65	16,5
Isparta	55,25	32,22	0,37	26,20	14,37	19,7
Kütahya	69,66	24,96	0,47	23,67	50,96	17,4
Muş	84,12	13,19	0,13	22,28	64,10	18,8
Rize	68,22	27,09	0,46	17,88	54,44	19,0

352

Bir partinin kendi oy dağılımında “*en başarılı*” olduğu iller, o partinin sosyal yapıda hangi kesimlere daha fazla mesaj verebildiğini, “*başarısız olduğu illerde*” ise hangi kesimlerde etkisiz kaldığını göstereceği için partiye oy veren seçmen davranışıyla sosyal yapı arasındaki bağlaşma ortaya çıkmaktadır. Geleneksel CHP

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (E.T 25.3.2019, Saat 17.00)

TBMM resmi sitesi – 1950-1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (E.T 25.3.2019, Saat 18.00)

YSK resmi sitesi, 1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri,

<http://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (E.T 18.4.2019, Saat 23.00)

³⁵² DİE,(1984), 1983 Milletvekili Seçim Sonuçları, Ankara: Devlet İstatistik Kurumu Yayınları.

TÜİK resmi sitesi 1950-2011 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (E.T 25.03.2019, Saat 23.00)

TBMM resmi sitesi – 1950-1999 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler (E.T 25.3.2019saat 21.00)

YSK resmi sitesi, 1983-2007 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri,

<http://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (E.T 18.4.2019, Saat 24.00)

oylarının dağılımını bir kenara bırakırsak, sanayileşme ve ücretli oranlarının artmasına göre HP'nin oy oranlarında artışlar net gözükmemektedir. Nitekim HP'nin en başarılı olduğu illerdeki ortalama başarı oranı %42.95 iken başarısız olduğu illerde bu oran ortalama %17.07'ye kadar inmektedir. Tunceli'de HP, Türkiye'deki en yüksek oy oranına ulaşmıştır. Tunceli'nin 1982 Anayasası'na en yüksek ret oyu vermiş olması bakımından olay çok daha ilginç boyutlara ulaşmaktadır.³⁵³

Muhalefet liderleriyle bir araya gelen Cumhurbaşkanı Kenan Evren, kendilerinden yapıcı bir muhalefet gerçekleştirmelerini istedi. HP lideri için; *“ilk defa politikaya atılan bir arkadaşımızın böyle bir başarı elde etmesinden kendisini kutlarım”* dedi. HP'nin elde ettiği başarının *“övgüye değer”* olduğunu belirten Evren, Necdet Calp'i kutladı.³⁵⁴

Uğur Mumcu'ya göre Özal ezici bir zafer elde etmişti. Sunalp silinmiş, Calp ise Türkiye'de güçlü bir sol birikimin varlığını ispatlamıştı. Ancak 1982 Anayasası'nın, Cumhurbaşkanı'na vermiş olduğu geniş yetkiler sebebiyle göreve gelecek olan Başbakanların, Cumhurbaşkanı ile *“hoşgörü”* ve *“karşılıklı güven anlayışı”* içinde çalışmalarını gerektirmekte idi. Bu yasal mevzuatın zorladığı uyum olmadığı takdirde bir *“güven bunalımı”* ile karşı karşıya kalınması kaçınılmazdı. Nitekim Cumhurbaşkanı Kenan Evren, seçimden iki gün önce yaptığı konuşmasında Turgut Özal' a duyduğu güvensizliği açıkça dile getirmişti. MDP, 1961 yılında, o zaman ki Yeni Türkiye Partisi gibi siyasal sahneden silinmeye mahkûmdu.

³⁵³ 1982 Anayasası Referandumu, Tunceli Seçim Sonuçları, %17,4 Ret, %82,6 Kabul, *Cumhuriyet*, 9.11.1982, s. 1

³⁵⁴ *Milliyet*, 10.11.1983, s. 6

“*Muvazaa Partisi*” olarak nitelenen bütün engellere ve mali güçlüklerle karşın HP çok anlamlı bir sonuç elde etmiştir.³⁵⁵

Muammer Yaşar, seçimlerden duyduğu memnuniyeti dile getirerek nazar değmesin demişti. Yeni dönemde hiziplerin bitmesini iktidar ve muhalefetin kutuplaşmanın önüne geçmesini Türkiye için atılacak olumlu konularda birlikte hareket edilmesini ve muhalefetin iktidarla bağlarının hiçbir şekilde kopmasına izin verilmemesini istemişti.³⁵⁶

Tercüman, başyazısında artık herkes üzerine düşen görevi birbirine kenetlenerek yerine getirmek zorunda olduğunu ve bundan asla kaçılmaması gerektiği görüşünde idi.³⁵⁷

Şahin Alpay, seçimlerden önce ortanın solunda kararlı seçmenlerin büyük bir bölümünün seçime katılmaması ya da boş oy kullanmasını bu sebeple de HP'nin, parlamentoya girmekte zorlanacağını düşünürken bunun tam tersinin olmasından memnun olduğunu belirtti.³⁵⁸

Mehmet Barlas, Türk halkı kararlı bir tutumla koalisyon pazarlıkları ve karşılıklı tavizlerin önünü kesmiştir diyerek, seçimlerin lekesiz ve tartışmasız bir seçim olduğunu belirtmiştir.³⁵⁹

Çetin Altan'a göre sonuçların bu şekilde olması gayet normaldi. Ülkemizin tarihi geleneğine bakıldığında dini alan içinde gözükken, resmi olana karşı olma anlayışına sahip bir akım vardı. Bu akım liderler tarafından yaratılmamakla beraber onlar tarafından kullanılmakta idi. Bu sebeple Sunalp ya da Turgut Özal'dan birisi

³⁵⁵ Uğur Mumcu, “Güven Bunalımı”, *Cumhuriyet*, 8.11.1983, s.s 1,11

³⁵⁶ Muammer Yaşar, “Nazar Değmesin”, *Yeni Asır*, 10.11.1983, s. 4

³⁵⁷ *Tercüman*, 7.11.1983, s. 1

³⁵⁸ *Nokta*, 14/20.11.1983, s. 12

³⁵⁹ Mehmet Barlas, ”Başardık”, *Milliyet*, 8.11.1983, s. 1

kazanır derken kastettiğinin resmi olan Sunalp, resmiye karşı Özal derken resmi görüş yerine resmiye karşı olan görüşün başarılı olduğunu vurgulamıştı.³⁶⁰

Mehmet Ali Kışlalı, Turgut Özal'ın ekonomik yönden topluma ve işadamlarına büyük bir ümit vaat ettiğini belirterek, Milli Güvenlik Konseyi'nin üç yıllık iktidarının ilk yarısında Turgut Özal'ın tam sorumlu, ikinci yarısında ise Özal'ın dışarıda kalmasının ANAP Lideri açısından çok yararlı olduğunu belirtti. Bu sayede alınan iyi sonuçlar Turgut Özal'ın itibarını arttırırken kitleleri rahatsız eden hususlardan etkilenmemişti. Özal'ın her kesimin oyuna talip olması sebebiyle toplumun her kesimine ulaşmıştı. Seçim sonuçları Türkiye'de %35 civarında "ortanın solu" potansiyelinin olduğu ve demokratik bir düzende bu kesimin dikkate alınması gereği de ortaya çıkmıştı. Calp'in, tüm yaşamı boyunca ön planda görünmekten kaçınmasına rağmen, televizyondaki başarısı seçim sonuçlarında çok etkili olmuştu.³⁶¹

Güneri Cıvaoğlu, halkın tercihini ekonomiden yana kullandığını belirterek, HP'nin aldığı oyların Türkiye'deki sol birikimin göstergesi olduğunu vurguladı. Yalçın Doğan, 6 Kasım seçimlerini 1950 seçimleriyle karşılaştırmanın mümkün olduğunu belirterek, halkın kime oy verdiğine değil kime oy vermediğine bakılması gerekliliğine işaret etmişti.³⁶²

Cüneyt Arcayürek: Türk halkı demokrasi yanlısıdır, ancak Türk seçmeni "sandık rejimi" başlayınca zora ve zorlamaya gelmeyeceğini ispatlamıştır şeklinde görüş beyan etmişti.³⁶³

³⁶⁰ *Nokta*, 14/20.11.1983, s. 12

³⁶¹ Mehmet Ali Kışlalı, "Neden Anavatan Neden HP", *Hürriyet*, 9.11.1983, s. 15

³⁶² *Nokta*, 14/20.11.1983, s. 13

³⁶³ Cüneyt Arcayürek, "Sevindiren Olumlu Gelişmeler", *Milliyet*, 10.11.1983, s. 7

HP olayının çok yönlü olduğunu belirten İlhan Selçuk, sol bir partinin beş milyon oy almasının hiç de küçümsenecek bir oran olmadığını belirtmişti. HP kadrolarının neler yapacağını zaman gösterecek derken, Türkiye'nin sorunlarının “*demokratik sol*” ile sınırlanamayacak kadar büyük olduğunu belirtti.³⁶⁴

Teoman Ezel, 1961'deki askeri geçişi kolaylaştıracak İsmet Paşa gibi bir mahirden insanların mahrum olduğuna vurgu yaparak mevcut koşullarda millete bir değil yüz bin İsmet Paşa lazım demişti.³⁶⁵

Doç. Dr. Sabri Sayarı, olağanüstü koşullarda yapılmasına rağmen 6 Kasım seçimlerinin dönemin mevcut koşullarından çıkılarak sağlıklı bir sonuca ulaşılmasında büyük anlam ifade ettiğini belirterek, bu seçimlerin 1961 ve 1973 seçimleri gibi yakın tarihin dönüm noktalarında birisi olacağını düşünmekte idi.³⁶⁶

Doç. Dr. İlkay Sunar, seçimler hakkında söylenilecek en önemli şeyin seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılmış olmasıdır diyerek, artık Parlamentoda halkı temsil eden partilere çok büyük görevler düştüğüne vurgu yapmıştı.³⁶⁷

2. Avrupa Basınında 6 KASIM 1983 Seçimleri

Nokta dergisinin, dış basında 1983 seçimlerinin yankılarıyla yapmış olduğu aktarmalar şöyledir;

Süddeutsche Zeitung, Türkiye'deki bütün sınırlamalara rağmen seçimin galibi demokrasi oldu yazmıştı. Gerek Türkiye'de gerekse Batı'daki bazı çevrelerin Batılı

³⁶⁴ İlhan Selçuk, “Demokratik Sol ve HP”, *Cumhuriyet*, 30.11.1983, s. 2

³⁶⁵ *Nokta*, 14/20.11.1983, s. 13

³⁶⁶ *Aynı yer*, s. 15

³⁶⁷ *Aynı yer*, s. 15

anlamda Türkiye'nin henüz yeterli olgunluğa ulaşmadığını iddia ettikleri Türk Halkı bunu hiç de öyle olmadığını kanıtladı ifadesine yer verdi.³⁶⁸

Die Welt, Türkler en kritik durumda kendilerinden beklenenin tam tersini yapmasını bilen bir halk diyerek, seçimin sonucunda halkın tercihini normal bir yönetim ve ılımlı bir parlamenter rejimden yana kullandığını belirtti.³⁶⁹

Dagens Nyheter gazetesi, Özal'ın zaferinin Türk köylüsü ve işçisi için bir ümit olmaktan uzak olduğunu belirterek 8 Kasım 1983 tarihli yorumunda Özal'ın asker yardımı olmadan ülkeyi yönetmesinin imkânsızlığını vurguladı.³⁷⁰

Fransa, 6 Kasım seçimlerinin “*gözetiminde demokrasiye utangaç bir dönüşü*” simgelediğine değinmişti.³⁷¹

Yüksek düzeydeki bir AET diplomatı, Özal'ın iktidara gelmiş olmasını ortadaki alternatifler içerisinde Türkiye-Avrupa ilişkilerinin iyileştirilebilmesi için en olumlu sonuç değerlendirmesini yapmıştı.³⁷²

3.SODEP ve DYP'ye Yerel Seçimlere Katılma Hakkı

6 Kasım 1983 genel seçimine katılan partilerin yanı sıra, diğer partilerin de seçimlere katılabilmelerinin kesinleşmesi SODEP ve DYP'de müthiş bir sevinçle karşılandı. SODEP Başkanı Cezmi Kartay ; “*Önümüzdeki yerel seçimlerin tam bir demokratik seçim olacağı kuşkusuzdur.*” dedi.³⁷³

³⁶⁸ *Nokta*, 14/20.11.1983, s. 15

³⁶⁹ *Aynı yer.*

³⁷⁰ *Aynı yer.*

³⁷¹ *Aynı yer.*

³⁷² *Aynı yer.*

³⁷³ *Yeni Asır*, 12.11.1983, s. 1

Güngör Mengi, mahalli seçimlere katılacak partilerle ilgili sınırlamaların kaldırılmasının mutluluk verici olduğunu belirtti. DYP ve SODEP açısından güç sınama tetkikine tabi tutulacakları seçimden dolayı heyecanlanmalarının doğal olduğunu belirterek, parlamentodaki partilerin tabanlarını koruma kaygısını vurguladı.³⁷⁴

Mehmet Barlas, Türk solunun aldığı %30'luk oy oranının bir başarısızlık örneği olduğunu vurguladı. Barlas'a göre "işçi, memur, çiftçi, esnaf, emekli, dul, yetim" gibi genel sloganlarla oy toplayan Türk solunun artık bunları aşması gerektiğini, "İkinci Boğaz Köprüsünü", "Atatürk Barajını" da biz yapacağız demek cesaretini göstermesi gerektiğini belirtmişti. Bir sosyal demokrat partinin MDP'nin oy oranlarını geçmesini marifet saymamasını büyük bir kalkınma projesini ya da ihracat hamlesi için gerekli hususları ortaya koyması gerekirdi.³⁷⁵

HP lideri, SODEP ve bundan sonra kurulması tasarlanan diğer sosyal demokrat partileri gücünü kanıtlamış olan partisi çatısı altında toplanmaya çağırdı.³⁷⁶ SODEP Genel Başkanı Cezmi Kartay, Calp'ın birleşme çağrısına saygı duyduğunu ancak önümüzdeki günlerde Sosyal Demokrasi Partisi'nin ve sosyal demokratiğin ilkelerinin ne olduğunu açıklayacağız demişti.³⁷⁷

³⁷⁴ Güngör Mengi, "İçeridekiler-Dışarıdakiler", *Yeni Asır*, 12.11.1983, s. 1

³⁷⁵ Mehmet Barlas, "Sosyal Demokratlar", *Milliyet*, 15.11.1983, s. 1

³⁷⁶ *Hürriyet*, 16.11.1983, s. 3

³⁷⁷ *Milliyet*, 12.11.1983, s. 7

HP Genel başkanı Necdet Calp yerel seçimlerde başarılı oldukları takdirde yeni bir seçim için beş yıl beklemeye gerek olmadığını söylerken, SODEP Genel Başkanı Cezmi Kartay yapılacak yerel seçimlerin sonunda sosyal demokrat oyların gerçek sahibinin kim olduğu ortaya çıkacaktır şeklinde açıklama yapmıştı.³⁷⁸

Necdet Calp başkanlığında toplanan kurucular toplantısında Üye İsa Vardar örgütün yeniden düzenlenmesi ve sevilen kişilerin yönetici olarak görevlendirilmesine ilişkin isteği tüm üyeler tarafından memnuniyetle karşılandı. İsa Vardar; “*Örgütü değiştirmesek yerel seçimlerde hüsrana uğrarız.*” dedi.³⁷⁹

Necdet Calp, yerel seçimler konusunda ilginç bir çıkış yaparak parlamento çatısı dışında kalan partilerin yapılacak yerel seçime katılmayacaklarını belirtti. Gerekçe olarak da yerel seçimlerle ilgili kanun tasarısının MGK’nın gündeminde olduğunu ve yakında çıkacağını belirterek; parlamento dışında kalan partilerin seçime katılmaları için kongrelerinin seçimden 6 ay önce tamamlamalarının gerektiğini bunun ise mümkün olmadığını belirtti.³⁸⁰

Calp’in bu açıklamalarına SODEP Genel Başkanı sessiz kalırken, DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı: “*Bu memleket Calp’in babasının çiftliği değil*” şeklinde cevaplandırdı.³⁸¹ Calp’in, yerel seçimlere parlamento dışındakilerin katılmaları hakkındaki yorumlarının bir dilek mi yoksa bir tahmin mi? Olduğunu soran Güngör Mengi, bu açıklamaların yeni Meclisin açılma sevincini gölgelediğini belirtti.³⁸²

³⁷⁸ *Milliyet*, 15.11.1983, s. 6

³⁷⁹ *Milliyet*, 18.11.1983, s. 6

³⁸⁰ *Yeni Asır*, 25.11.1983, s. 8

³⁸¹ *Yeni Asır*, 28.11.1983 s. 4

³⁸² *Yeni Asır*, 25.11.1983 s. 1

25 Kasım 1983 tarihinde saat 11.00'da parti meclis grubunu toplayan Necdet Calp'in ilginç söylemleri devam ediyordu. Grubuna hitaben: “*HP olmasaydı Türkiye 6 Kasım'da belki de seçime gidemeyecekti.*” diyen genel başkan, parti örgütünü güçlendiremedikleri takdirde HP'nin yerini başka partiler alabilir açıklamasını yaptı.³⁸³ 3 Aralık 1983'te Erdal İnönü yurda geri döndü. Gazetecilere yaptığı açıklamada görevden kaçmadığını belirtti.³⁸⁴

Bu arada HP, partiyi güçlendirme çalışmalarına başladı. Bu sebeple Genel Başkan Yardımcısı Niyazi Aras başkanlığında bir komite kuruldu. Komisyon başarısız olunan illerde o illerin özelliklerini göz önüne alınarak partiyi o çevrede yaygınlaştıracak ve etkin kılmak için gerekli önlemleri alacaktı.³⁸⁵

4 Aralık 1983 tarihinde TBMM, meclis başkanı olarak Necmi Karaduman'ı seçti. HP'nin meclis başkanı adayı olan Cahit Karakaş ilk turda 96, ikinci turda 106 oy almayı başarmıştı.³⁸⁶

MGK'nın 76 sayılı bildirisine aykırı hareketten en az üç ay hapis istemiyle yargılanan SODEP eski genel başkanı Erdal İnönü beraat etti.³⁸⁷ Beraatın ardından 17 Aralık 1983 tarihinde yapılan SODEP Kurucular Kurulu toplantısında, Cezmi Kartay parti genel başkanlığı görevinden istifa ettiğini açıkladı. Genel başkanın kim olması gerektiği hakkında devam eden toplantıya dışarıda bekleyen Erdal İnönü salona davet edildi. Toplantıdan sonra basına açıklama yapan Genel Başkan yardımcısı Oktay Ekşi, SODEP'in yeni genel başkanının Erdal İnönü olduğunu

³⁸³ *Milliyet*, 26.11.1983 s. 6

³⁸⁴ *Milliyet*, 3.12.1983 s. 1

³⁸⁵ *Yeni Asır*, 16.12.1983 s. 6

³⁸⁶ *Milliyet*, 5.12.1983, s. 1

³⁸⁷ *Milliyet*, 10.12.1983, s. 1

açıkladı.³⁸⁸ Yeni Asır, köşe yazarı Muammer Yaşar, Erdal İnönü isminin genel başkan olarak sürpriz olmadığını belirtirken, gelişmelerin DYP'nin ve SODEP'in güçleneceğine işaret ettiğini belirtti.³⁸⁹

4. İktidar Partisi'nin Programı Karşısında Muhalefetin Görüşleri

22 Aralık 1983'te yapılan meclis görüşmelerinde ANAP'ın açıkladığı hükümet programı muhalefet tarafından eleştirildi. Programı en sert eleştiren HP lideri Necdet Calp oldu. Calp, hükümet programına ret oyu vereceklerini belirtti.³⁹⁰

Calp mecliste yaptığı konuşmasında 24 Ocak kararları ve Özal hükümetinin getirdiği programın bir kriz idaresi programı olduğunu, bu modelin kısa vadeli olması gerektiğini aksi takdirde Türkiye'nin yine enflasyonla, yatırımın durması ve işsizlikle karşılaşacağına vurgu yapmıştı. Hükümet programının sadece vaatlerden oluştuğunu bu vaatlerin nasıl ve ne zaman gerçekleşeceğine dair bir açıklama bulunmadığına işaret etmişti. Devletin ve milletin köprü, baraj gibi öz kaynaklarını satılmayacağını belirtmişti. KİT'lerin ekonomimiz ve istihdam açısından çok önemli olduğuna vurgu yapan Calp, bunların devlete yük teşkil ettiğine dair görüşleri şiddetle reddetti. ANAP programının devleti küçültme anlayışına sahip olduğunu, Devlet Planlama Teşkilatının 1980-1981 ve 1982 yılı programlarında ekonomideki toplam yatırımların %40'ının özel sektör %60'ının ise devlet tarafından yapılması gerektiğini öngördüğünü açıkladı.

³⁸⁸ *Yeni Asır*, 18.12.1983, s. 4

³⁸⁹ *Yeni Asır*, 19.12.1983, s. 6

³⁹⁰ *Hürriyet*, 23.12.1983, s. 1

Tarım ve Toprak reformunun Hükümet programındaki yer alış şeklinin Anayasa'nın 44. Maddesine aykırılık teşkil ettiğini belirtti. Nükleer enerji konusunda Türkiye'nin çok geç kaldığını bu konuya ilişkin kararların derhal alınmasını istemişti. Eğitim konusunun değiştirildiğine, Üniversiteler konusundaki ibret verici suskunluğa anlam veremiyorum demişti. Dış politika konusunda programın temel unsurları yoktu. Tüzel kişiliklerini tamamlayan partilerin seçime katılmasını isteyen Calp, bu konudaki yasal engellerin ivedilikle çözüme kavuşturulmasıyla birlikte, yerel seçim tarihinin de bir an önce belirlenmesini talep etmişti.³⁹¹

MDP, ANAP Hükümetinin programına karşı doyurucu bir muhalefet etmiyor, vaatlerinizi yerine getirin görelim şeklinde yaklaşmıştı.

Güngör Mengi, Türkiye'nin yepyeni ufuklara yelken açtığını, MDP'nin yapıcı olduğunu HP'nin ret oyu vereceğini açıklamasının ise sadece muhalefet olgusundan kaynaklanmadığını her şeyden önce Özal ve Calp'in araçlardan çok meselelere yaklaşım açısından farklı kulvarlarda olduklarını yazdı. Bu açıdan MDP'nin ret oyu kullanmayacağını dile getirmesinin kendi geleceği için bir risk olduğunu belirtti.³⁹²

Mehmet Barlas, Sol'un felsefesini değiştirmenin zamanının geldiğine vurgu yaparak, milliyetçilik ve millilik ilkelerine sahip çıkılmasının gerektiğini, sekterlikten vazgeçilmesini ve eskiden yapımına karşı çıkılan köprü, televizyon gibi

³⁹¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, 17. Dönem, 1. Yasama Yılı, 11. Birleşim, Cilt 1, 22.12. 1983, s.s. 108-117, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c001/tbmm17001011.pdf> (E.T 29.3.2019, Saat 11.00)

³⁹² Güngör Mengi, "MDP'nin Mesajı", *Yeni Asır*, 25.12.1983, s. 1

eserlere, bugün “*bunlar milli değerdir, kimse satamaz*” yaklaşımının tutarsızlık olduğunu da kavramalıdır dedi.³⁹³

6 Kasım 1983 Genel seçimlerinden sonra oluşan parlamento sadece Konsey’in izin verdiği partiler ve milletvekillerinden oluşmuştu. Diğer tabirle Parlamento Konsey tarafından seçilmişti. Halk sadece hangi partinin kaç milletvekili ile temsil edileceğine karar vermişti. Bu nedenle 17. Dönemde halkın oylarıyla oluşan parlamentonun meşruluğu değilse bile ne kadar demokratik olduğu hususu tartışmalıdır.

5.Yerel Seçim Süreci

Genel Seçimlerle birlikte meclisin oluşmasının ardından sıra yerel yönetimlerin oluşturulmasına gelmişti. Ancak yerel seçimlere hangi partilerin katılabileceği hususu hala netlik kazanmış değildi. Bu konu hakkında kuruluşunu tamamlamış olan partilerin tamamı seçimlere katılma hakkı olduğunu deklare etmeyi tercih etmişti. Fakat buna muhalif görüşlerde vardı. Bu konunun çelişkiye sebep olması kanundan kaynaklanmıştı.

Partiler Seçmen Kütükleri Kanunu’nun 14. Maddesinin Seçim Kanunu’nun 45. Maddesiyle değiştirilen 11. Fıkrası şöyleydi: “*Siyasi partilerin milletvekili genel ve ara seçimlerine ve belediye ve il genel seçimlerine katılabilmeleri için illerin en az yarısında oy verme gününden en az 6 ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini*

³⁹³ Mehmet Barlas, “Demokratik Sol”, *Milliyet*, 24.12.1983, s. 1

yapmış olmaları veya TBMM’de gruplarının bulunması şarttır.”³⁹⁴ Kanunda yerel seçimlere katılabilme şartları kafaları karıştırmıştı.

Yüksek Seçim Kurulu Başkanı İsmet Yanıkömeroğlu, SODEP ve DYP’nin seçimlere girebileceğini açıklamıştı.³⁹⁵ İsmet Yanıkömeroğlu’na göre maddedeki 6 ay şartı sadece teşkilata ilişkili kongreleri bağlayamazdı.³⁹⁶ Danışma Meclisi üyesi ve Anayasa Komisyonu Başkanı Kemal Dal ise Seçim Yasasındaki altı aylık sürenin örgüt kurmak için gerekli olduğunu belirtti.³⁹⁷ Yüksek Seçim Kurulu eski başkanı Orhan Aydın “6 ay şartının büyük kongreyi de bağladığı” görüşündeydi.³⁹⁸

HP Genel Sekreteri Özer Gürbüz mahalli seçimlere katılmak için seçime katılacak partilerin mecliste grubu bulunmasını bu konuda yapılacak kanun teklifinin kendileri tarafından değerlendirileceğini açıkladı.³⁹⁹ Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Boyacıoğlu ise TBMM’deki partiler dışında kalan partilerin seçimlere girmesinin önlenmesinin Anayasa’nın 10. maddesindeki “zümreye imtiyaz” tanınması anlamına belirterek, bazı partilerin seçim yarışı dışında kalmasını öngören yasaların Anayasa’ya aykırılık teşkil edeceğini açıklamıştı.⁴⁰⁰

³⁹⁴ “Seçim Kanunu”, Kanun No: 2839, *Resmi Gazete*, S 18076 (13.6.1983)

³⁹⁵ *Milliyet*, 5.12.1983, s. 6

³⁹⁶ *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 5

³⁹⁷ *Milliyet*, 5.12.1983, s. 6

³⁹⁸ *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 5

³⁹⁹ *Milliyet*, 5.12.1983, s. 6

⁴⁰⁰ *Yeni Asır*, 28.12.1983, s. 4

ANAP parlamentoda grubu bulunmayan partilerin seçime girmemeleri yönünde görüş açıklaması sert eleştiriler toplamış ve yoğun tartışmalara yol açmıştı. ANAP'ın bu görüşü karşısında HP, tüm partilerin seçime girmesi yönünde karar almıştı.⁴⁰¹

SODEP ve DYP'nin seçimlere katılma konusu, Türkiye'nin Avrupa'daki itibarı açısından da önemliydi. AET'nin vermesi beklenen 650 milyon dolarlık kredi akışının kolaylaşması bir anlamda seçim yasaklarının kalkmasına bağlıydı. Nitekim siyasi tabloyu incelemek üzere ülkemize gelen Alman Hıristiyan Demokrat milletvekilleri Reinhard Metz, Heinz Schwarz ve Rudolph Seinters: “*SODEP ve DYP'nin mahalli seçimlere katıldıkları görülmeden Türk üyelerin Avrupa Konseyi'nde yer almaları güç olur.*” şeklinde verdikleri beyanatta Özal'ın fikirlerinin değişmesinde bir etkendi.⁴⁰² Başbakan Turgut Özal'ın, muhalefet partileri yerel seçimlere tüm partilerin girmesini istiyorlarsa önerge sunsunlar açıklamasına, Necdet Calp'ten olumlu cevap gelmişti.⁴⁰³

Solda üçüncü bir parti kurulması hazırlıklarını, solun ilkesizliğine bağlayan Güngör Mengi, halkın eğilimlerine göre politika düzenleyen solculuk anlayışının Türkiye'nin en köklü partisini ne hale soktuğuna vurgu yapmıştı. Halkçılığın, ortanın solu macerası ile başlayan yolculuğu kısa bir zamanda nasıl sosyal demokratlığa oradan da sosyalist enternasyonale uzandığını sorgulamıştı.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 5

⁴⁰² *Aynı yer*, s. 4

⁴⁰³ *Milliyet*, 4.1.1984, s. 6

⁴⁰⁴ *Yeni Asır*, 4.1.1984, s. 1

Vaktiyle 7 tane sol partinin varlığına vurgu yapan Rauf Tamer, bu partilerin her birinin birbirini “*sosyal faşist*” diyerek suçladığını ama kendilerini demokrat olarak nitelediklerine bakılırsa solda birleşme ve bütünleşmenin olamayacağını fakat solun bol bol şube açabilme yetisini çok iyi gösterdiğini yazdı.⁴⁰⁵

ANAP Genel Başkanı Turgut Özal, büyük bir sürpriz yaparak yerel seçimlerin 25 Mart 1984 tarihinde yapılmasını ve seçimlere SODEP ve DYP’nin katılmalarına imkân sağlayan yasayı çıkarttı. Oysa bir gün önce komisyon kararı ile parlamento dışı partilere kapatılan seçim yolu, bir gün sonra Anavatan grubunda açılmış oldu. HP lideri Necdet Calp, iktidarın kendileriyle aynı noktaya gelmesinden duyduğu sevinç dile getirdi. Fakat seçimin bu kadar öne alınmasına kızan HP ve MDP ortaklaşa protestoya girerek Meclisi terk etti. Cüneyt Arcayürek Özal’ın ne düşündüğünü anlayan varsa beri gelsin yazmıştı.⁴⁰⁶ Oysaki Özal, yapması gereken ekonomik zamları bir an önce yapabilmek ve zamlardan dolayı oylarının azalması ihtimaline karşılık yerel seçimleri mümkün olduğunca öne çekmek istemişti. ANAP Milletvekili Orhan Ergüder’de bunu doğrulamıştı.⁴⁰⁷

Mecliste kabul edilen Yerel Seçimler Yasasının, Anayasaya aykırı olduğunu belirten HP, yasanın iptalini savunurken bu konuda HP sözcüsü Sururi Baykal, Cumhurbaşkanı’na müracaat edeceklerini belirtti.⁴⁰⁸ Mahalli seçimlere girmeye hak kazanan SODEP ve DYP’de sevinç havası doğdu.⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Rauf Tamer, “Soldaki Durum”, *Tercüman*, 6.1.1984, s. 2

⁴⁰⁶ Cüneyt Arcayürek, “Zig Zag”, *Milliyet*, 6.1.1984, s. 8

⁴⁰⁷ *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 7

⁴⁰⁸ *Hürriyet*, 7.1.1984, s. 1

⁴⁰⁹ *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 7

Uğur Mumcu'ya göre Özal, bir taşla iki kuş vurmuştu. Hem parlamento dışındaki partilerin seçime katılmalarını sağlamış hem de seçim tarihini erken bir zaman alarak partileri hazırlıksız yakalamıştı. HP ve SODEP'in ilk adım olarak yerel seçimlere ortak adayla girmeleri zorunlu idi. Aksi takdirde aynı siyasal ve ideoloji sahiplerinin yerel seçimlerde birbirlerine zarar verilmesi kaçınılmazdı.⁴¹⁰

Güngör Mengi, seçime tüm partilerin katılmasının memnuniyet verici olduğunu açıklarken hükümetin seçim tarihini erkene alması ısrarından vazgeçmesi gerektiğini belirterek, SODEP ve DYP'nin seçime girmesinin zararının HP ve MDP'de yakından hissedileceği çünkü yerel seçimlerde iktidar partisinin her zaman daha avantajlı olduğuna vurgu yapmıştı.⁴¹¹

ANAP'ın yerel seçimlerde meclis grubu dışından bir partinin katılmaması yönündeki kararından vazgeçmeyeceğini düşünen muhalefet seçimlere parlamento dışındaki partilerin katılması yönündeki kahramanca tavırları Turgut Özal'ın aniden fikir değiştirmesiyle onları bir anda ANAP'ın tuzağına düşürmüştü. Anavatan Çorum Milletvekili İhsan Tombuş, yerel seçim kanunundaki kararları bir hafta önceden aldıklarını belirterek HP'nin tutumunu izlediklerini, onların seçime SODEP'in katılmasını istemedikleri halde istedikleri gibi bir izlenim vererek puan toplamaya çalışacaklarını tahmin ettiklerini belirterek: “*HP'nin silahını elinden aldık.*” açıklamasını yaptı.⁴¹²

⁴¹⁰ Uğur Mumcu, “Mart Kapısı”, *Cumhuriyet*, 7.1.1984, s. 11

⁴¹¹ Güngör Mengi, “Yerel Seçim”, *Yeni Asır*, 6.1.1984, s. 1

⁴¹² *Yankı*, 9/15.1.1984, s. 7

Necdet Calp : “*Sol yerel seçimden güçlü çıkanın yanında toplanacak*” derken, SODEP’in seçimlere girmesinin kendi partisinin oylarına bir etkisi olmayacağını düşündüğünü açıkladı.⁴¹³ HP İzmir İl Başkanı Kamuran Sağlam, Yeni Asır’a verdiği röportajda İsmet İnönü ile Erdal İnönü’nün farklı kişiler olduğunu anlatma mecburiyetleri bulunduğunu belirtti. SODEP’in seçimlere girmesinin kendilerine zarar vereceğini belirten Sağlam, bunun sınırlı olacağını vurgulamıştı.⁴¹⁴

9 Ocak 1984 yılında HP Örgütlenme Genel Başkan Yardımcısı Şerafettin Uğur partisinden istifa etti. Şerafettin Uğur, Necdet Calp’in sosyal bir demokratik hareketin liderliğini yapmasının mümkün olmadığını belirtti. Necdet Calp ise bu istifanın beklenen bir durum olduğunu belirtti. Halkçı Parti Başkanlı Divanı yaptığı toplantıda Şerafettin Uğur’un istifasını kabul etti.⁴¹⁵

Sol taban seçimde HP-SODEP işbirliği istemişti. Her iki partinin de güç denemesi yapmasının oyları bölmekten başka bir şeye yarayacağı düşünülemezdi. Tabanın bu isteğine duyarsız kalamayan HP ve SODEP arasında işbirliği arayışı da başlamış olmuştur. HP Genel Başkan Yardımcısı Kemal Aydar solun başarısı için işbirliğinin şart olduğunu vurguladı. Ancak bütünleşme yolunda ilk adımın SODEP’ten gelmesi beklenmişti. SODEP Genel Sekreteri Atilla Sav ise tabanın bütünleşme istediğinin farkında olduklarını bunun için ilk adımın HP’den gelmesini beklediklerini açıkladı.⁴¹⁶

⁴¹³ *Yeni Asır*, 9.1.1984, s. 6

⁴¹⁴ *Aynı yer*, s. 10

⁴¹⁵ *Hürriyet*, 10.1.1984, s. 15

⁴¹⁶ *Milliyet*, 11.1.1984, s. 6

11 Ocak 1984 tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Yerel Seçim Yasası'nın bazı hükümlerinin “*demokrasi, egemenlik ve eşitlik ilkelerine aykırı düştüğünü*” belirterek tekrar görüşülmek üzere meclise geri gönderdi. Yasadaki parlamento dışındaki partilerin seçime katılmasına ve seçimin tarihine dair bir itiraz yoktu.⁴¹⁷

Yerel Seçim Yasası'nın veto edilmesinin istismar edilmemesi gerektiğine vurgu yapan Güngör Mengi, bunun altında bir güven bunalımı çıkmaması için herkesin itidalli olması gerektiğini belirtmişti.⁴¹⁸

Yeni Anayasamızın da tıpkı 1961 Anayasası gibi kanunların denetlenmesi için mekanizmalar oluşturduğuna vurgu yapan Mehmet Barlas, Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile parlamento arasındaki anlaşmazlık özde değil şekilde olduğunu yazmıştı.⁴¹⁹

Başbakan Turgut Özal, yasanın veto edilmesine hayırlı olsun derken Necdet Calp vetodan duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Calp'e göre sırf kendi sayısal çoğunluklarına bakarak yasayı ne kendi milletvekillerine incelemeyen ne de muhalefete göstermeyen zihniyetin bundan ders alması gerektiğini belirtti. MDP Genel Başkanı Sunalp veto kararının yerinde olduğunu dile getirdi. SODEP Genel Sekreteri Atilla Sav'a göre yasa, yasama tekniği açısından kusurluydu. RP Genel Başkanı Ahmet Tekdal, veto kararını olumlu bulurken, ANAP'ın yerel seçimleri yapmak için acele etmesini eleştirdi.⁴²⁰

⁴¹⁷ *Hürriyet*, 12.1.1984, s. 13

⁴¹⁸ Güngör Mengi, “Vetoya Bakış”, *Yeni Asır*, 12.1.1984, s. 1

⁴¹⁹ Mehmet Barlas, “Çankaya ve TBMM”, *Milliyet*, 13.1.1984 s. 1

⁴²⁰ *Hürriyet*, 12.1.1984 s. 13

Kamuoyundan gelen HP ile birleşme baskısı ve Bülent Ecevit'in yeni bir parti kurma hazırlığı haberleri, SODEP yöneticilerini tabana yayılma hususunda acil kararlar almaya itmişti. Kurulacak olan DSP'nin kamuoyunda güçlenmesini önlemek ve HP'ye karşı güçlü görünmek için yeni üye kayıtları başlatıldı. Teoman Ergül'e göre, il ve ilçelerde özellikle Topuz'cu, Baykal'cı demeden eski milletvekilleri, eski belediye başkanları üye olarak partiye kaydedildi.⁴²¹ SODEP'lilerin ana stratejisi hiç kimseye sırt çevirmemek ve hiç kimseyi başka sol partilere kaptırmamaktı.

13 Ocak 1984 tarihinde aralarında bakanlık görevlerinde de bulunmuş 77 eski parlamenter yapılan törenle SODEP'e katıldı. Katılanlar arasında Süleyman Genç⁴²², Kemal Anadol, Hasan Fehmi Güneş⁴²³, Muammer Aksoy⁴²⁴ gibi solun ağır topları vardı. Gerçekleşen bu güçlü katılım seçimler öncesi SODEP'in gücüne güç kattı.⁴²⁵

⁴²¹ Ergül, *a.g.e.*, s.s. 231,232

⁴²² Süleyman Genç 1944 yılında Rize İkizdere'de doğdu. 1965 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun Ege Bölge temsilciliği ve CHP İzmir İl Gençlik Kolları Başkanlığını yaptı. 1968 yılında İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun oldu. 1973 yılında CHP kontenjanından İzmir Milletvekili olarak meclise girdi. <https://www.suleymangenc.com> (E.T 22.6.2019, Saat 21.12)

⁴²³ Hasan Fehmi Güneş, 1934 yılında Adapazarı'nda doğdu. Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. Serbest Avukatlık, Nallıhan Cumhuriyet Savcılığı, Sakarya Mühendislik Akademisi Öğretim Üyeliği, Cumhuriyet Senatosu Sakarya üyeliği yaptı. 18. Ve 22 Dönem İstanbul Milletvekilliği ve İçişleri Bakanlığı yaptı. Evli ve iki çocuk babasıdır. https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Hasan_Fehmi_G%C3%BCne%C5%9F (E.T 22.6.2019, Saat 21.42).

⁴²⁴ Muammer Aksoy, 1917 yılında doğdu. 1939 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Zürih Üniversitesi Hukuk ve Devlet Bilimleri Fakültesi'nde doktora yaptı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Profesör oldu. 1977'de CHP İstanbul Milletvekili olarak meclise girdi. 12 Eylül 1980'den sonra Ankara Barosu Başkanlığı'na seçildi. 1989'da Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Bahri Savcı, Münci Kapani ve Bahriye Üçok gibi aydınlarla birlikte Atatürkçü düşünce Derneği'ni kurdu. 31 Ocak 1990 günü Ankara Bahçelievler'deki evinin önünde uğradığı silahlı saldırı sonucu vefat etti. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/muammer-aksoy-kimdir-olum-yil-donumunde-unutulmadi-40726774-adresinden> (E.T 22.6.2019, Saat 21.58)

⁴²⁵ *Milliyet*, 14.1.1984, s. 1

SODEP' e katılımı, garip bir nikâh şeklinde değerlendiren Güngör Mengi, 1980 ncesi aktörlerinin çoğunun tekrar bulunduğunu belirtti. Bu buluşmanın sonucunda birbirlerinin gözünü oyanlar yaptıklarından pişman mıydı, yoksa nerede kalmıştık gayesi mi taşıyorlardı.⁴²⁶ SODEP başkanı Erdal İnönü, solda birleşmenin muhakkak gerçekleşeceğini belirtti. Calp ise birleşmenin bir spekülasyon olduğunu açıkladı.⁴²⁷

Calp'in birleşme ile ilgili görüşlerinin aksine Uğur Mumcu, birleşmek için bundan daha elverişli bir ortam olmaz demişti. HP ve SODEP'in eninde sonunda birleşeceğini öngören Mumcu, bunun için öncelikle parti başkanlarının ve yönetici kadrolarının bir araya gelmelerini önerdi. Aynı mirasın varisleri olan bu partilerin taban ve seçmenleri aynıydı. "İsmet Paşa'nın zel Kalem Müdürü" ile oğlu arasında ne gibi bir çekişme olabilirdi. Birleşmede zveri gösteren, kitle tabanında ve sol kamuoyunda gç ve saygınlık kazanacaktı. Mumcu'ya göre ilerici, devrimci, halkçı, zgrlk, devletçi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını baş tacı etmiş, sözcüklerden ve kavramlardan korkmayan, sözcüklerin üstüne basa basa ve göğsünü gere gere "devrimci" ve "milliyetçi" olduğunu söyleyen ve Atatrk "tam bağımsızlık" inancı ile yoğrulmuş bir sol parti, zgrlk demokrasi için en büyük güvence idi.⁴²⁸

HP'nin Genel Sekreteri zer Gürbüz, eski milletvekillerinin katılımlarının SODEP'in gücünü göstermediğini, bunun bir taban değil tavan hareketi olduğunu belirtti.⁴²⁹

⁴²⁶ *Yeni Asır*, 14.1.1984, s. 1

⁴²⁷ *Hürriyet*, 13.1.1983, s. 13

⁴²⁸ Uğur Mumcu, "Birleşmek İçin", *Cumhuriyet*, 14.1.1984, s. 1

⁴²⁹ *Milliyet*, 16.1.1984, s. 6

Solda HP ve SODEP’i birleştirmeye çalışanların aslı amacının “*sağı iktidardan indirmek*” olduğunu belirten Güngör Mengi, Necdet Calp’in bu oyunlara gelmeyerek soldaki seçmenine gerçek bir seçim yapma fırsatı verip veremeyeceğini sormuştu.⁴³⁰

Gazeteler SODEP Genel Sekreteri Ahmet Durakoğlu’nun ölüm haberini “*politikacının ölümü*” başlıkları ile duyurdular. Ahmet Durakoğlu, Bolu’da partisinin düzenlediği toplantısında konuşurken kalp krizi geçirmiş ve vefat etmişti. Cenazesi Ankara Maltepe Camisinden kaldırılmıştı. Camide tüm sol partilerin ve kurulma hazırlıkları yapan sol partinin öncü kadrolarının bir araya geldiklerini belirten Uğur Mumcu, bunların köklerinin aynı olmasına rağmen nasıl oluyor da ayrı düşebildiklerini sorgulamıştı. Bunların görüşleri aynı değil miydi? Neden tek ve güçlü bir sol değil de üç ayrı tüzel kişilik vardı? Ne yazık ki sol sadece cami avlularında bir araya geliyor ve bu birliktelik bir Fatihalık süreden sonra sona eriyordu.⁴³¹

Muammer Yaşar’a göre ise Türk solunun Dünya solundan farklı dinamikleri olduğu gerçeğini dile getirmişti. HP ile SODEP birleşmesinden en karlı çıkacak partinin SODEP olduğuna vurgu yapan Yaşar, bu sayede SODEP’in birden kendisini mecliste temsil ettirme yetkisine kavuşacağını bu oyunu ise Necdet Calp’in gördüğünü belirtti. Birleşmenin HP’nin sonunu getireceğini bilen Necdet Calp’in birleşmeye karşı direneceğini öngörülmüştü. HP ve SODEP’i yeterince sosyal demokrat bulmayan Türk İş eski Genel başkanı Halil Tunç ve İzmir CHP eski il

⁴³⁰ Güngör Mengi, “Seçim Yapmak”, *Yeni Asır*, 15.1.1984, s. 1

⁴³¹ Uğur Mumcu, “Aynı Kök”, *Cumhuriyet*, 15.12.1983, s. 11

başkanı Doktor Sedat Akman parti kurma çalışmalarının durmayacağına vurgu yaptılar.⁴³²

Mecliste yapılan görüşmeler neticesinde Yerel Yönetim Seçim Yasası 112 ret oyuna karşılık 205 oyla kabul edildi. Daha öncede kabul edilen %10 baraj sistemi ve yerel seçim tarihi 25 Mart olarak onaylandı. HP yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuracağını açıkladı.⁴³³ Meclisin 6 Kasım 1983 seçimlerinin ardından yerel seçim kararının alınmış olması demokrasi açısından çok önemlidir. Genel seçimlerin sonucunda halkın temayülünün meclise yansımalarının ardından şimdide yerelde halkın iradesi il yönetimlerine yansıtılacaktı. Bu da yerel demokrasinin işlerliğinin yeniden aktif olması demekti.⁴³⁴

Sol kesim temsilcilerinden ardı ardına birleşme yok şeklinde açıklamalar gelmişti. Demokratik sol parti kuruluş çalışmalarında çekilen Halil Tunç, solda birleşme olmaz demişti. HP genel Sekreter yardımcısı İstanbul Milletvekili Yılmaz Hastürk, “*neden birleşelim biz taş gibi grubuz*” derken, SODEP genel başkan Yardımcısı Cezmi Kartay, birleşmeyi düşünmüyoruz demişti.⁴³⁵

HP grup toplantısında konuşma yapan Necdet Calp, birleşme gibi bir konunun gündemlerinde olmadığını belirtti. Toplantıda SODEP'in içinde hizipler olduğuna vurgu yapan Calp, gerekirse parti başkanlığını Erdal İnönü'ye devredebileceğine vurgu yaparken, bunun olması için önce bize oy verenlerin ne düşündüğünü anlamam gerekir demişti.⁴³⁶

⁴³² Muammer Yaşar, “HP-SODEP-DSP”, *Yeni Asır*, 15.1.1984, s. 6

⁴³³ *Milliyet*, 18.1.1984, s. 1

⁴³⁴ Tanju Tosun, *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Kitabevi, Ankara 2009, s. 225

⁴³⁵ *Hürriyet*, 19.1.1984, s. 13

⁴³⁶ *Tercüman*, 19.1.1984, s. 10

T.C. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Sosyal Demokrasi Partisi, Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi'nin yerel seçimlerin yapılacağı 25 Mart 1984 tarihinden 6 ay önce illerin en az yarısında örgütlenme şartını yerine getirdiği için seçimlere katılabileceğini Yüksek Seçim Kurulu'na bildirerek adı geçen partilerin seçime katılmalarını kesinleştirdi.⁴³⁷

HP Genel Başkanı Necdet Calp, SODEP'in tabanında da sosyal demokratların bulunduğuna işaret ederek bunlarla her zaman birleşmenin mümkün olduğunu belirtirken, tavanında ise aşırı Sol'un bulunduğunu açıkladı.⁴³⁸ SODEP'in eski Genel Başkanı Cezmi Kartay ise Calp'in SODEP'e iftira attığını açıklamıştı.⁴³⁹

SODEP ve HP arasındaki uzlaşma ve anlaşma ortamı yerini çatışma ve yıpratma sürecine dönüştüğünü belirten Uğur Mumcu, bu savaşın kimin yarına olacağını sorgulamıştı. Calp'in, SODEP'i kapatılan bir partinin devamı olarak suçlamasını ve HP'yi benimsemeyen çevreleri de “*Marksistlik*” ile nitelemesinin bir ihbar niteliğinde olduğunu belirten Mumcu, bunun Necdet Calp'e duyulan saygıyı kaybetmesi anlamına geldiğini belirtti. Erdal İnönü'yü de HP için “*sosyal demokrat görünümlü parti*” deme yanlışlığına düştüğü için eleştirdi.⁴⁴⁰

⁴³⁷ *Yeni Asır*, 19.1.1984, s. 4

⁴³⁸ *Yeni Asır*, 24.1.1984, s. 4

⁴³⁹ *Yeni Asır*, 25.1.1984, s. 4

⁴⁴⁰ Uğur Mumcu, “Miras Kavgası”, *Cumhuriyet*, 25.1.1984, s.s. 1,11

Cumhurbaşkanı Vekili ve TBMM Başkanı Necmettin Karaduman tarafından imzalanarak yürürlüğe giren Yerel Seçim Yasasının bazı maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptali için HP tarafından hazırlanan başvuru dilekçesini Genel Başkan Necdet Calp, 25 Ocak 1984 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne sundu.⁴⁴¹

HP milletvekillerinin büyük bir bölümü, Genel Merkez Yönetimini etkin muhalefet yapamamaktan dolayı eleştirmişti. Tabanın SODEP'e kayması ise huzursuzluk yaratmıştı. Son iki gün içinde HP'den 100, Anavatan Partisinden 20, MDP'de ise katılan 30 kişi SODEP'te mutluluk yaratmıştı.⁴⁴²

28 Ocak 1984 tarihinde ilk yurt gezisine çıkan Erdal İnönü'nün durağı İsmet İnönü'ye vefa gösteren Malatya idi. Muammer Yaşar, Profesör İnönü'nün SODEP'in savunduğu solu tehlikelerden koruyup koruyamayacağını merak etmişti. Calp'in saldırgan tutumuna karşı Erdal İnönü'nün ağırbaşlılığına vurgu yapan Yaşar, bu yönüyle Erdal İnönü'yü takdir etti.⁴⁴³

Güngör Mengi, SODEP'in sol kanatta yer alan seçmenler tarafından hızla yayılan bir ümit olma yolunun, partiye gerçekleşen eski parlamenterlerin katılımlarıyla kesildiğini, buna rağmen HP'nin cesaretinin arttığına işaret etti.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ *Yeni Asır*, 26.1.1984, s. 4

⁴⁴² *Hürriyet*, 31.1.1984, s. 17

⁴⁴³ *Yeni Asır*, 29.1.1984, s. 6

⁴⁴⁴ Güngör Mengi, "Geçmişin Gölgesi", *Yeni Asır*, 30.1.1984, s. 1

5.1 Siyasetin Yerel Seçim Süreci

HP Genel Başkanı Necdet Calp, seçim çalışmalarına İzmir’den başladı. Genel Seçimlerde İzmir HP’ye 8 tane milletvekili verdiği için partinin adeta kalesi gibiydi. Calp’e göre yerel seçimler sonuçlandığında HP iktidara gelecekti. Bunun nasıl olacağını soranlara yerel seçim sonucunda oylarını arttıracaklarını ve iktidarda ise çözümler başlayacağı şeklinde açıklıyordu. Bu sayede kilit parti konumuna gelinecek ve oluşturulacak koalisyonun ana ortağı olunacaktı. Partisinin herhangi bir birleşmenin oluşumunda yer almayacağını belirten Calp, SODEP’in içinde aşırı sol örgütlerin bulundurması sebebiyle Anayasa’nın çizdiği sınırların dışında bulunduğunu belirtti. Bu arada HP ilçe teşkilatlarından SODEP’e katılmalar devam etmişti.⁴⁴⁵

Başbakan Turgut Özal, yerel seçimlerde en büyük rakiplerinin SODEP olduğunu belirtti. Bunun üzerine Erdal İnönü’de partisinin mahalli seçimlerin yıldızı ve en çok oy olan parti olacağını belirtti.⁴⁴⁶

Rauf Tamer, Calp’in Erdal İnönü’ye merhum İsmet İnönü’yü bile yönetimden indiren kişilerle işbirliği yapmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmesi SODEP’ e yapılacak en büyük ikaz olduğunu dile getirmişti. Bunun haricinde birbirlerine karşı tehlikeli sloganlardan kaçışı ise “*Türk solunda*” bir çağ aşaması olarak görmüştü.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ *Yankı*, 30/5.2.1984, s. 6

⁴⁴⁶ *Aynı yer*, s. 7

⁴⁴⁷ Rauf Tamer, “Soldaki Tartışma”, *Tercüman*, 5.2.1984, s. 2

HP Genel Başkanı, yurt gezilerine Trakya’da devam ederken ilk durağı olan Kırıkkale’de TRT Kanunu’nun 19. Maddesinin hükümete propaganda imkânı veren bir madde olamayacağını belirterek iktidar partisinin TRT’de yayımlanan İcraatın İçinden adlı program sebebiyle TRT’yi dava edeceğini belirtti.⁴⁴⁸ Tekirdağ’da açıklamalarına devam eden Calp, seçimlerde başarısızlığa uğrarlarsa koltuktan çekileceğini açıkladı.⁴⁴⁹

Oktay Akbal’ a göre genel seçimlerde HP’nin aldığı oylar emanetti. Seçimlere iki adet sosyal demokrat parti girecekti. Gerçekleşmesi muhtemel yeni bir sosyal demokrat partinin bu seçimlere girme şansı yoktu. Seçime giren her iki sosyal demokrat parti arasında liderlerin kişisel çekişmelerinden başka bir ayrılık söz konusu değildi. Öyleyse tek akılcı yol aynı çatı altında birleşmeyi gerektirirdi.⁴⁵⁰

Ege Bölgesinde seçim çalışmalarını sürdüren Erdal İnönü, gezisinin son gününden Kuşadası, Söke, Germencik, Aydın, Muğla ve Nazilli’de yaptığı konuşmalarda yerel seçimlerden sonra ANAP ve SODEP dışındaki partilerin tarihe karışacaklarını söyledi. Bu sayede Türkiye’de yeniden iki partinin söz sahibi olacağını bununda istikrarı getireceğini savundu.⁴⁵¹

Mahalli Seçimler öncesi yumuşak muhalefet yapmakla suçlanan HP atağa kalktı. Çeşitli konularda iktidarı eleştiren Calp, iki önemli af teklifi ile gündeme gelmişti: “Öğrenci Affı ve Genel Af”. HP’nin getirdiği Öğrenci Affı, ANAP’ın oylarıyla reddedilirken, ANAP kendisinin hazırladığı daha geniş kapsamlı bir Af teklifini Meclis’e getirdi. HP’nin hazırladığı Genel Af teklifinde Anayasa’nın 14.

⁴⁴⁸ *Milliyet*, 6.2.1984, s. 7

⁴⁴⁹ *Hürriyet*, 7.2.1984, s. 3

⁴⁵⁰ Oktay Akbal, “Nasıl Bir Araya Gelinecek”, *Cumhuriyet*, 6.2.1984, s. 2

⁴⁵¹ *Yeni Asır*, 7.2.1984, s. 4

Maddesinde yazılı suçlar kapsam dışında bırakıldı. HP'nin Genel Af teklifinde orman suçları da af kapsamı dışında kaldı. Bu suçlar dışında 6.11.1983 tarihine kadar işlenmiş bütün suçlarda mahkûm olanların cezası hakkında indirim yapılmıştı. Bu sayede “*şartlı salıverme*” imkânı ortaya doğacaktı.⁴⁵²

Genel Seçimler öncesi siyasi çevrelerde tartışma konusu olan “*Boğaz Köprüsü*” satışı yerel seçimlerin yaklaşmasıyla beraber tekrar alevlenmişti. Milliyet'in bu konudaki sorularını cevaplayan Calp, ne köprüyü sattırırız ne de kar dağıtımını yapılmasına izin veririz açıklamasını yaptı. Köprünün halkın malı olduğunu vurgulayan Calp, köprünün kârının da halka ait olduğunu belirtti.⁴⁵³

Oktay Akbal, solun paylaşacağı oy oranı hali hazırda yaklaşık olarak %35-%40 civarında iken sosyal demokratların seçimlere ayrı siyasi örgütler olarak katılmalarının mantıksızlığına vurgu yapmıştı. Hiç değilse büyük illerde yapılacak bir ittifakın ne kadar önemli olduğunu belirtmişti.⁴⁵⁴

Yerel Seçimlere katılma hakkına sahip olan SODEP'te Türkiye'nin birçok ilinde adaylar arasında sıkı bir çekişme başladı. Adaylar arasında devamlı çıkan tartışmaları önleyebilmek için Erdal İnönü büyük bir çaba harcamıştı. HP ise SODEP'in çeşitli kademelerindeki yöneticilerinin il ve ilçeler bazında HP yetkililerine artık birleştik diyerek HP tabelalarını indirmekle suçlamışlardı.⁴⁵⁵

⁴⁵² *Yankı*, 6/12.2.1984, s.s. 5,6

⁴⁵³ *Milliyet*, 8.2.1984, s. 6

⁴⁵⁴ Oktay Akbal, “Oylar Dağılacak”, *Cumhuriyet*, 12.2.1984, s. 2

⁴⁵⁵ *Yeni Asır*, 12.2.1984, s. 6

Zonguldak'tan iktidarın ekonomi politikalarını eleştiren Calp, Anavatan Partisi'nin ekonomik uygulamaları ülkeyi yeniden 70 sente muhtaç hale getirecektir dedi.⁴⁵⁶

Yerel Seçimler için en çok müracaatı alan parti SODEP'ti. Bunda eski sosyal demokratların SODEP etrafında bir araya gelmesinin ve HP'nin muvazaalı parti olması söylemlerinin etkisi çok büyüktü. SODEP büyükşehirlere ayrı bir önem vermişti. Çünkü Türkiye'deki sol oyların en yüksek oranları büyük şehirlerde idi ve bunların çoğu HP'ye yönelmişti. SODEP bu oyları kendi bünyesinde toplayarak özel bir siyasi ağırlık elde etmek istemişti. SODEP'in İstanbul adayı Aytekin Kotil ya da vetolu Korel Göymen olacaktı. İzmir Belediye Başkan adayı olarak İhsan Alyanak ile Ekrem Bulgun'un adı geçmişti. Ankara Başkan adaylığından çekildiğini açıklayan Murat Karayalçın'ın ardından geriye tek aday olarak Vedat Dolakay kaldı.⁴⁵⁷

HP lideri Necdet Calp üçüncü defa SODEP bizden fazla oy alırsa parti başkanlığını bırakacağını açıkladı. Bu Türkiye'nin alışık olmadığı bir üsluptu. Oysaki "*rahle i tedrisatından*" geçmiş olduğu merhum İsmet İnönü 1950'den 1969'a kadar devamlı yenilgiye uğradığı halde bir gün bile olsun istifayı düşünmemişti. Kemal Anadol'a, göre bu durum Calp'in grubunu ve seçmenini elinde tutması için bir oyunuydu.⁴⁵⁸ Rauf Tamer'e göre Calp'in bunu dile getirmesinin sebebi sosyal kanattaki "*temsil kargaşasının*" sonlanmasını istemesinden kaynaklanmakta idi. Calp bu sözleriyle centilmen bir sosyal demokratlık gösterdiğini vurgulayan Rauf Tamer,

⁴⁵⁶ *Milliyet*, 12.2.1984, s. 10

⁴⁵⁷ *Yankı*, 13/19.2.1984, s. 6

⁴⁵⁸ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00

HP'nin olası bir seçim yenilgisi bütünleşmeye muhtaç sol için bir umut kaynağıdır dedi.⁴⁵⁹

Yapılacak yerel seçimin günü yaklaştıkça ayrı bir önem kazandı. Çünkü 1950'den beri olduğu gibi iktidar partisi seçimlerden başarılı çıkarsa yapacakları : *"Millet iktidarımızın gücünü pekiştirmiştir."* açıklaması doğal bir sonuç olacaktı. Yerel seçimlerde muhalefetin gücü arttığı takdirde, bu sefer de muhalefet: *"Bu hükümet istifa etmelidir. İktidar bizimdir."* diyecekti. Bu seçenekte ise iktidar partisi muhalefete kulağını tıkayacaktı. Lider sultası ise halk açısından ayrı bir dertti koltuğa yapışan bırakmasını bilmezdi. Oysa bu seçimlerde HP'nin liderinin enteresan çıkışı birisinin ilk defa koltuk sevdalısı olmadığını göstergesi idi. Hasan Pulur : *"Ver oyunu SODEP'e gönder Calp'i evine"* demişti.⁴⁶⁰

Başından beri parasızlıktan yakınan Calp, mahalli seçim masrafları içinde paralarının olmadığını söyledi. Oysa SODEP'ten hiç bu yönde bir yakınma duyulmamıştı. HP'nin İstanbul için adayı il başkanı Niyazi Yurtseven'di, İzmir için adayı vetolu kuruculardan merkez karar ve yönetim kurulu üyesi Engin Aydın'dı, Ankara için ise vetolu kuruculardan Dr. Turhan Temuçin'di.⁴⁶¹

Antalya, Alanya ve Burdur'da sevgi gösterileriyle karşılanan SODEP Lideri Erdal İnönü; *"Seçimden sonra HP ile birleşeceğiz."* şeklinde beklenmedik bir açıklama yaptı. Burdur'da açıklamalarını bir üst çıtaya taşıyan Erdal İnönü, birleşme gerçekleşikten sonra göz kamaştıracağız dedi. SODEP'e geri dönme misyonunun

⁴⁵⁹ *Tercüman*, 14.2.1984, s. 2

⁴⁶⁰ Hasan Pulur, "Ver Oyunu SODEP'e", *Hürriyet*, 15.2.1984, s. 3

⁴⁶¹ *Yankı*, 13/19.2.1984, s. 8

sosyal demokratları aynı çatı altında toplamak olarak ifade eden SODEP Genel Başkanı seçimlerden sonra buna bir engelin kalmayacağını vurguladı.⁴⁶²

Necdet Calp, iktidar partisinin muhalefetin uyarılarına kulak tıkadığına ve kamu mallarının satışını öngören kanunun Meclis'te kabul edilmesinin oldubittiye getirilmesini eleştirdi.⁴⁶³ İzmir'de yarışan sosyal demokrat başkan adayları arasında da söz düellosu başlamıştı. HP İzmir belediye başkan adayı Engin Aydın, rakip SODEP İzmir belediye başkan adayı İhsan Alyanak'ın oğulları bile bana oy verecek derken, İhsan Alyanak; "*bana rakip dayanmaz.*" açıklaması yaptı.⁴⁶⁴

Anayasa Mahkemesi, Yerel Seçim Kanunu'nda Anayasa'ya aykırı bir husus görülmediği gerekçesiyle muhalefet partilerinin yapmış olduğu başvuruyu reddetti. HP lideri Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karara karşı saygılı olduklarını belirtti.⁴⁶⁵

HP Meclis Grubu'nda yapmış olduğu toplantıda Calp'in SODEP ile birleşmeme hususundaki tutumu grup tarafından da onaylandı. HP sözcüsü Baykal'a yerel seçimlerde SODEP'in fazla oy alması durumunda ne olabileceği hakkındaki soruya verdiği cevapta grubun şartlı bir karar almadığını açıklamıştı.⁴⁶⁶ Birleşme konusundaki tartışmalar sertleşirken Erdal İnönü; "*Olamayacak şey söylemem.*" derken Calp; "*İnönü kafaları karıştırıyor.*" demişti.⁴⁶⁷

⁴⁶² *Hürriyet*, 1.3.1984, s. 13

⁴⁶³ *Milliyet*, 1.3.1984, s. 6

⁴⁶⁴ *Nokta*, 27/4.3.1984, s. 20

⁴⁶⁵ *Tercüman*, 2.3.1984, s. 1

⁴⁶⁶ *Yeni Asır*, 3.3.1984, s. 4

⁴⁶⁷ *Hürriyet*, 3.3.1984, s. 13

Seçim günü yaklaştıkça sosyal demokrat tabana hitap eden liderler birbirlerine karşı olan söylemlerini sertleştirdiler. SODEP Başkanı Erdal İnönü, Necdet Calp'ın demokrasiyi anlayamadığını vurguladı.⁴⁶⁸ Necdet Calp ise sosyal demokratlara saldırının sağdan değil soldan geldiğini açıkladı.⁴⁶⁹ Erdal İnönü'nün bazı HP'li milletvekillerinin istifa ederek, TBMM'de SODEP'i destekleyecekleri iddialarını eleştirerek; “*Aç tavuk kendini darı ambarında zanneder*” dedi.⁴⁷⁰ Eleştirilerin dozunu arttıran HP lideri, Erdal İnönü'yü kendisini şehzade zannetmekle itham etti.⁴⁷¹ Tevazuu İsmet İnönü'den öğrendiğini belirten Calp, Lenin'in de kurduğu partinin adı Sosyal Demokrat Parti'siydi söylemiyle eleştiri dozlarını tavana çıkarttı.⁴⁷² Kemal Anadol, Calp'ın yaptığı bu eleştirilerin, sosyal demokrat lider olduğunu iddia eden bir kişiye yakışmadığı düşüncesindedir.⁴⁷³ Görüldüğü üzere yerel seçim sürecinde yaşananlar yukarıda isimleri geçen gazete köşe yazarlarını sosyal demokratların yerel seçim öncesinde birbirlerine nasıl zarar vereceklerine dair öngörülerin de haklı çıkarmıştı.

SODEP yöneticilerine göre, sosyal demokrat oylar mahalli seçimlerde SODEP'te toplanacak HP tabansız bir parti olarak kalacaktı. Böyle bir durumda ise HP'nin TBMM'deki konumu sarsılacaktı.⁴⁷⁴ Kuruluş hazırlıklarını sürdüren solun üçüncü partisi DSP kendisini tartışmaların dışında tutmuştu. DSP'nin çalışmalarında

⁴⁶⁸ *Milliyet*, 6.3.1984, s. 3

⁴⁶⁹ *Yeni Asır*, 5.3.1984, s. 6

⁴⁷⁰ *Hürriyet*, 5.3.1984, s. 13

⁴⁷¹ *Hürriyet*, 8.3.1984, s. 3

⁴⁷² *Hürriyet*, 12.3.1984, s. 11

⁴⁷³ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019
Saat 15.00

⁴⁷⁴ *Yankı*, 12/18.3.1984, s. 5

görev alan Cahit Ülkü, kendilerinin isimden dolayı değil yapılanma şeklinden dolayı demokratik bir sol parti olduklarını vurguladı.⁴⁷⁵

Mehmet Barlas, “*sosyal demokrat kesimin alternatif politikalar üretmesinin Türk siyasi hayatının yeni bir darboğaza girmesini engelleyeceği*” düşüncesindeydi. Türk sosyal demokratların bu işi başaracağına inancının tam olduğunu vurgulayan Barlas, siyasetin kin ve nefrete dayalı bir kör döğüşü olmaktan çıkarılması gerektiğini belirtti. Gerçekten de “*Serbest Pazar Ekonomisi*” katı doktriner sol açısından reddedilebilir, ancak Polonyalı Marksist Lange’nin bile kabul ettiği “*Pazar Sosyalizmi*” Türk solu tarafından ülkemize uyarlanabilirdi.⁴⁷⁶

Sol’un Türkiye’de “*anıtlaşmış*” olduğuna vurgu yapan Ergun Göze, solun geniş bir kavram olduğunu kendisinin ise solun “*anıtlaşan*” kısmından bahsettiği yazısında; ülkemizde yıllardır beyazı siyah, akı kızıl yapmaya uğraşanlar her başarısızlıktan sonra aldıkları yeni talimat ve tahsisatla iftiralara devam etmektedir demişti. Bu şartlar altında bizdeki Sol’un başarıya ulaşma şansı yoktu.⁴⁷⁷

Uğur Mumcu, Necdet Calp’in “*Lenin’in kurduğu partinin de adının sosyal demokrat olduğunu*” ileri sürerek SODEP’i adeta Türkiye devletinin resmi kurumlarına ihbar etmesinin kabul edilemez olduğunu belirtti. Necdet Calp’in kastettiği eski Marksistlerin bir kısmının holding basınının köşelerinde IMF damgalı, tepeden inme alaturka kapitalizme hizmet ettiklerini yazdı. Mumcu’ya göre bu kesimin SODEP’in çalışmalarına katılacak vakti yoktu.⁴⁷⁸

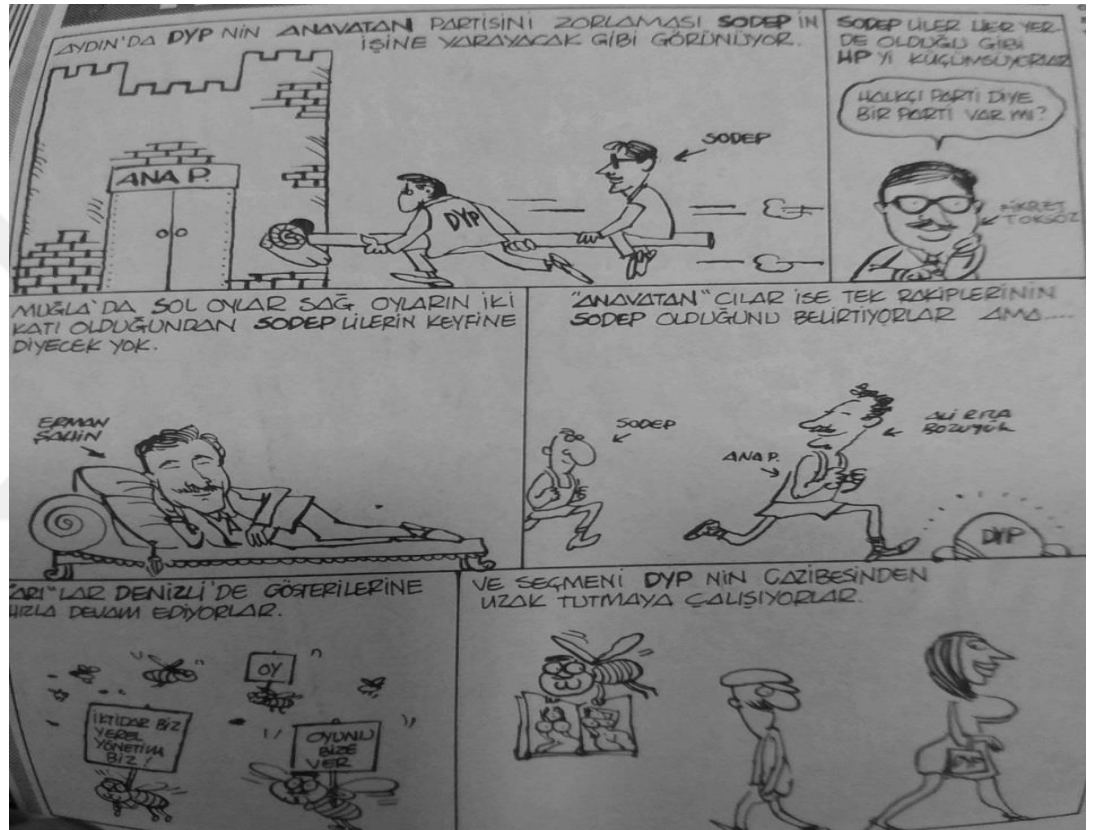
⁴⁷⁵ *Yankı*, 12/18.3.1984, s. 7

⁴⁷⁶ Mehmet Barlas, “Sosyal Demokrasi”, *Milliyet*, 12.3.1984, s. 1

⁴⁷⁷ Ergun Göze, “Anıtlaşan Sol”, *Tercüman*, 16.3.1984, s. 5

⁴⁷⁸ Uğur Mumcu, “İhbarcılıkla Olmaz”, *Cumhuriyet*, 15.3.1983, s.s. 1,11

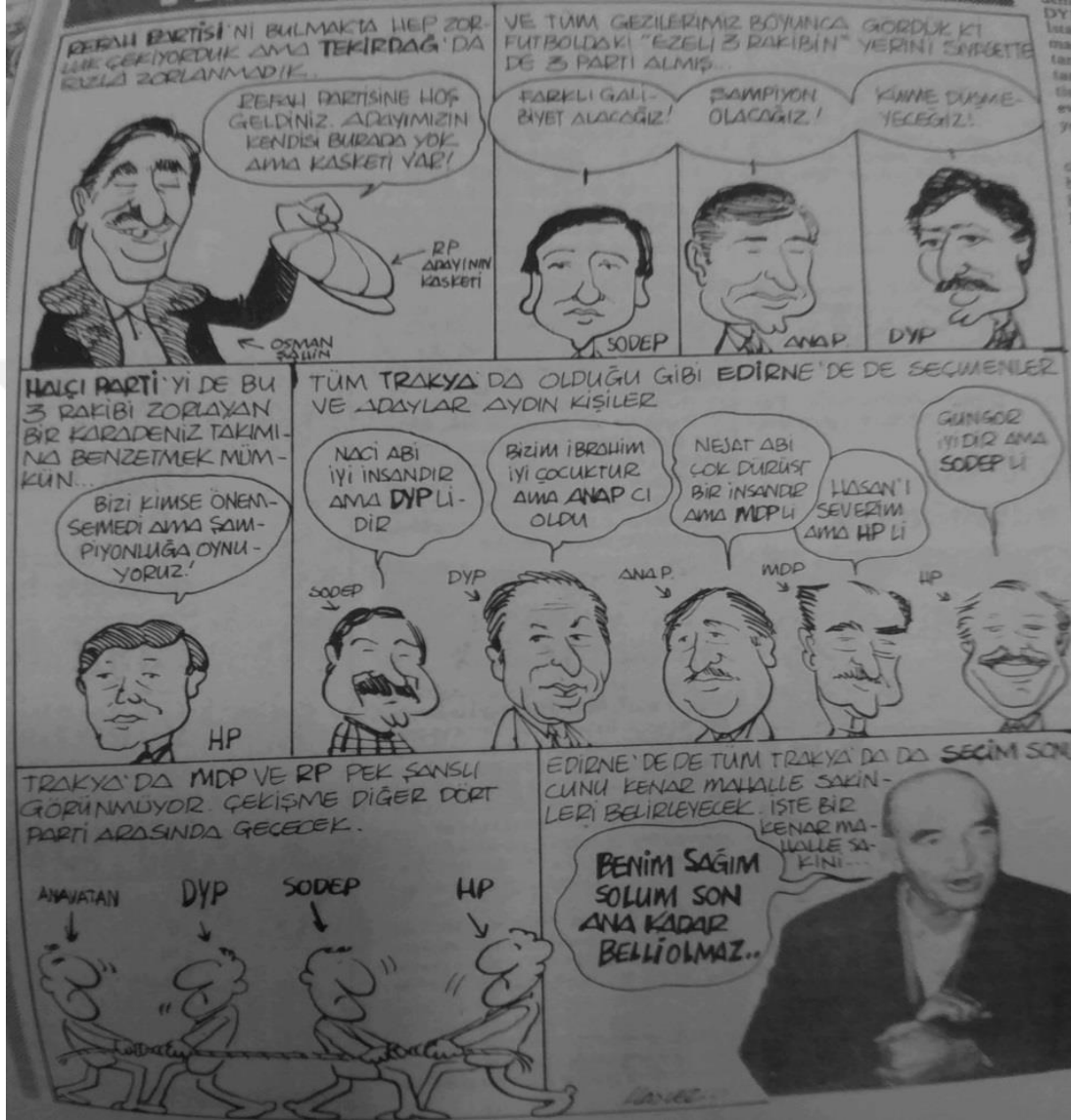
Aslında yapılacak 1984 yerel seçimleri halkın nabzının ölçülmesi için açısından çok büyük önem taşımaktaydı.⁴⁷⁹ Çünkü seçim sonuçları iktidar partisinin aleyhine gelişirse Türkiye yeni bir erken seçime gitmek zorunda kalabilirdi.⁴⁸⁰ Yerel Seçimlerle ilgili gidişatı Milliyet Gazetesi karikatüristi Haslet Soyöz, karikatürleriyle görselleştirdi.⁴⁸¹

⁴⁷⁹ Şeyda Belhan, *Anavatan Partisi'nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2005, s. 128

⁴⁸⁰ Ahmad, *a.g.e.*, s. 224

⁴⁸¹ Haslet'in Çizgisiyle, *Milliyet*, 17.3.1984

482

⁴⁸² Haslet'in Çizgişiyle, *Milliyet*, 18.3.1984

483

⁴⁸³ Haslet'in Çizgisiyle, *Milliyet*, 20.3.1984

Partilerin birbirlerine sarf ettikleri saygısızca benzetmelerden her kesimin oldukça rahatsız olduğunu belirten Uğur Mumcu bu durumdan kurtulabilmek için ne yapılması gerektiğini sorgulayan tek yazardı. Yaşanan bu olaylar karşısında toplumun karamsar olmamasını isteyen Mumcu, bu koşulların aşılabilir nitelikte olduğunu belirtmişti. Sosyal demokratların bir araya gelmesi gerektiğini her fırsatta vurgulayan Uğur Mumcu, bu yapılmadığı takdirde atı alanın Üsküdar'ı geçeceğini yazarak liderleri ikaz etti.⁴⁸⁴

Cüneyt Arcayürek ise yerel seçime giderken seçime katılacak partilerin liderlerinin yapacaklarından daha çok birbirlerine hırçın bir şekilde saldırmasının anlaşılır bir şey olmadığını belirtti. Liderler sadece birbirlerine bel altı vurmaktan çekinmedikleri gibi birbirlerinin iç işlerine katılmasının enteresanlığına vurgu yapmıştı.⁴⁸⁵

5.2 Yerel Seçim Sonuçları

1983 Genel Seçimlerinden sonra iktidara tek başına gelen Anavatan Partisi bu seçimler sonucunda siyasal yaşamda ağırlığını giderek hissettirmeye başlamıştı. Yıllarca koalisyonlardan bunalmış halkın desteğini alan bunun da bilinci ile kendi gücünü kanıtlayama ve iktidarda tek parti olursa işlerin nasıl hızlı gideceğini halka göstermeye çalışmıştı. 1983 seçimlerinde gerek sosyal demokratların aldığı %30,5 civarındaki oy yüzdesi gerekse askerlerin desteğini almasına rağmen sadece %23,3 oy alabilmiş olan MDP, Anavatan partisini tedirgin etmemişti. O günün koşullarında iktidarın kendisine verdiği güce ve avantajlara güvenen Özal, bir an önce yerel

⁴⁸⁴ Uğur Mumcu, "Ne Yapmalı", *Cumhuriyet*, 23.3.1984, s. 11

⁴⁸⁵ Cüneyt Arcayürek, "Hesap Kitap İş'i", *Milliyet*, 22.3.1984, s. 7

seçimlerin gerçekleşmesini istedi. Hakeza sosyal demokratların oylarının bölünmesi ve DYP'nin başında emanetçi kadroların bulunması seçimin ona büyük avantaj sağlayacağına inanmıştı.

25 Mart 1984 tarihinde yapılan seçim aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere sonuçlandı.

Tablo 9:

1984 Yerel Seçim Sonuçları

Parti	Belediye Başkanı(%)	Belediye meclisi(%)	İl Genel Meclisi(%)	Büyükşehir Bld.Baş.(%)
ANAP	43.2	43.6	41.5	50.2
DYP	11.8	12.0	13.3	4.5
HP	7.8	8.1	8.8	7.9
MDP	5.5	5.7	7.1	4.3
RP	3.7	5.0	4.4	3.7
SODEP	24.9	24.5	23.4	29.0
Bağ.	3.1	1.2	1.6	0.4
Toplam	100	100	100	100

486

⁴⁸⁶ Devlet İstatistik Enstitüsü (1984), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 25 Mart 1984, İl Genel Meclisi Üyeleri, Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1984

1984 Yerel Seçimlerini, diğer yerel seçimlerden ayıran dört temel fark vardır. Bu farkları madde madde sıralayacak olursak;

- 1- 1977'de yerel seçimlere katılan hiçbir parti 1984 yerel seçimlerine katılamaması,
- 2- 1980'den sonra kurulmalarına rağmen, 1983 milletvekili genel seçimlerine katılmayan partiler bu seçime katılması,
- 3- Bu seçimle birlikte belediyelerin yapısının değiştirilmesi,
- 4- Yerel seçimlere ilişkin tek bir yasanın çıkmış ve baraj getirilmesidir.⁴⁸⁷

Halkın siyasal eğilimlerini belirlemede kullanılan il genel meclisi seçim sonuçlarına bakıldığında iktidar partisi 1983 genel seçimlerinde yakaladığı %45,1'lik oy oranına ulaşamadı. 1983 seçimlerine katılmayan SODEP ise, il genel meclisi sonuçlarına göre %23,4 oranındaki oyla ikinci parti oldu. HP'nin oylarının ise SODEP'e gittiği aşikârdı. SODEP yerel seçimlerde başarısız olsaydı zaten hizipler koalisyonu hüviyetinde olan parti dağılılabirdi. Ancak dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalan parti HP oldu. MDP'nin oyları %7,1'e düşmüş oylarının büyük bir kısmı DYP'ye kaymıştı. Seçimlere katılım oranı 1980 yerel seçimlerine katılma oranlarına göre daha yüksek olmuştu. İl Genel Meclis Üyeliği için katılım oranı %91,1 idi.⁴⁸⁸ Bunun ana sebebi seçimlere katılmanın zorunlu olmasıydı. 1984 Yerel

⁴⁸⁷ Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 194,195

⁴⁸⁸ Tanju Tosun, *a.g.e.*, s. 227

seçimleri 12 Eylül döneminin bazı özelliklerini ortadan kaldırmış, seçimle yeni belediye başkanları göreve gelmiştir.⁴⁸⁹

Prof. Dr. Hakkı Uyar'a göre, 1984 yerel seçim sonuçlarının SODEP açısından önemi soldaki toparlanma adresinin artık SODEP olduğunun tescillenmiş olmasıdır.⁴⁹⁰

Anavatan Partisi, Yerel Seçimler 'den birinci parti olarak çıkmayı başarmıştı. Bu öngörülmesi çok zor bir durum değildi. Genel Seçimler yapılabildiği daha çok yeniydi. Halk istikrar istiyor ve bu doğrultuda yerel yönetimlerin iktidarla uyumlu olduğu takdirde kendisine daha çok hizmet vereceğini düşünmüştü. Tabii olarak ANAP seçime giderken iktidarı elinde bulundurmasının tüm avantajlarından da yararlanmıştı. İktidarın “*İcraatçı Belediyecilik*” söylemi halkta karşılığını bulmuştu.⁴⁹¹

Hasan Cemal'e göre, hükümet yerel seçim sonuçlarıyla rahat bir nefes almıştı ve parlamentodaki yerini sağlamlaştırmıştı.⁴⁹² Seçim sonuçları, iktidarı değil, fakat muhalefeti değiştirmişti. Halk, hükümet ile belediye yönetimleri arasında parti farkı istememiş ve oyunu siyasi istikrardan yana kullanmıştı.⁴⁹³ SODEP, parlamento dışındaydı, fakat artık ana muhalefet partisi konumuna gelmişti.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Ali Eşref Turan, *a.g.e.*, s. 206

⁴⁹⁰ Hakkı Uyar, *a.g.e.*, s. 366

⁴⁹¹ Tanju Tosun, *a.g.e.*, s. 227

⁴⁹² Hasan Cemal, “ANAP'a Güvenoyu ve Sonrası”, *Cumhuriyet*, 26.3.1984, s.11

⁴⁹³ Yalçın Doğan, “İktidar Değişmedi, Muhalefet Değişti”, *Cumhuriyet*, 26.3.1984, s. 12

⁴⁹⁴ Dağıstanlı, *a.g.e.*, s.125

Aşkın Toktaş⁴⁹⁵ ve Fikri Sağlar⁴⁹⁶, SODEP'in başarısını yine SODEP'in yerelde gösterdiği adaylara bağlarken, Kemal Anadol'a⁴⁹⁷ göre ise halkın gerçekte kimin sol olduğunun farkında olmasına bağlıyordu. Yüksel Çakmur⁴⁹⁸, her şey zamanla aslına döner diyerek, sosyal demokratların askeri idareye karşı bir birlik oluşturduğunu ifade etmiştir. Çakmur, seçmenin asla muvazaa yapmayacağını vurgulamıştır. Tunç Soyer⁴⁹⁹, demokrasinin dışına çıkılması için tarihte zaman zaman çeşitli yollara başvurulduğu, ancak bu tür girişimlerin her zaman duvara tosladığı görüşündedir. Soyer'e göre bu duvar milletin iradesidir. Bülent Baratalı'ya⁵⁰⁰ göre halk HP'nin bir konjonktür partisi olduğunu fark etmişti.

5.3 Basında Yerel Seçim Sonuçları ve Liderlerin Değerlendirmeleri

Hürriyet, seçim sonuçlarını okurlarına Anavatan ezdi, geçti şeklinde verdi. Erdal İnönü, meclis dışındaki bir partinin TBMM'deki muhalefet partilerinden oy aldığını belirterek, bu durumun parlamentoya aksetmesi gerektiğini işaret etmişti.⁵⁰¹ Milliyet, ANAP'ın zaferi başlığını attı.⁵⁰² Tercüman ise seçim sonuçlarını Özal'ın 2. Zaferi başlığı ile verdi.⁵⁰³

⁴⁹⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Aşkın Toktaş ile yapılan görüşme, Alsancak Kahve Dünyası, İzmir 9.7.2019 Saat 14.00

⁴⁹⁶ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon, 11.7.2019 Saat 12.00

⁴⁹⁷ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00

⁴⁹⁸ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme. Telefon, 17.7.2019 Saat 16.00

⁴⁹⁹ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Tunç Soyer ile yapılan görüşme. İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı, İzmir 14.7.2019 Saat 14.45

⁵⁰⁰ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00

⁵⁰¹ *Hürriyet*, 26.3.1984, s. 1

⁵⁰² *Milliyet*, 26.3.1984, s. 1

⁵⁰³ *Tercüman*, 26.3.1984, s. 1

Necdet Calp, il genel meclisi seçimi sonuçlarına göre SODEP, HP'den fazla oy alırsa parti başkanlığından istifa edeceği iddiasını oy atarken sandık başındaki gazetecilere tekrarladı.⁵⁰⁴ Gece saat 02.00'de yeni açıklamalar yaparak istifa etmemesi için arkadaşlarının ısrarcı olduklarını bu yüzden onları yarı yolda bırakamayacağını belirtirken şayet kalırsa kendi politikalarını yürüteceğini belirtti.⁵⁰⁵

Erdal İnönü, seçimlerden sonra sosyal demokratların tabanda birleşeceklerine dair öngörüsünün gerçekleştiğine vurgu yaparak, belediye meclislerinde muhalefetin kendilerine geçtiğini açıkladı.⁵⁰⁶ Aslında Erdal İnönü'nün öngörüsü tam anlamıyla gerçekleşmemişti, her şeye rağmen HP seçimlerde %9'u bulan bir oy almayı başarmıştı.

Türkiye'deki sol oy oranını %30 olarak yorumlamanın yanlış olacağını belirten Ahmet Taner Kışlalı, mevcut sol partilerin seçmene programıyla, kadrolarıyla ve gerisindeki toplumsal desteğiyle inandırıcı bir iktidar seçeneği sunamadığını belirtti.⁵⁰⁷

Atilla İlhan, oy oranlarına bakıldığında SODEP'in aldığı memur oylarının yüzdesi işçilerden aldığı oy oranlarının yüzdesinden yüksekti. Oysa tabiat gereği oy tabanlarında işçi oylarının yüksek olması gerekli idi. Yoksa SODEP'in falında da HP'nin akıbetimi gözükyor demişti. İlhan'a göre bu akıbet kesin olmasa bile kesin

⁵⁰⁴ *Yeni Asır*, 26.3.1984, s. 1

⁵⁰⁵ *Tercüman*, 26.3.1984, s. 10

⁵⁰⁶ *Milliyet*, 27.3.1984, s. 7

⁵⁰⁷ Ahmet Taner Kışlalı, "Seçmen Haksız Mı?", *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 19

olan bir şey vardı ki böyle bir SODEP'in ülkenin gereksindiği işçi tabanlı, demokrat sosyalist, özgürlükçü ve “bağımsız bir iktidar” asla olamayacağıydı.⁵⁰⁸

Milletin muvazaaya hayır dediğini belirten Nazlı Ilıcak, halkın seçime ısrarla sokulan iki partinin de tasfiyesini istediğine vurgu yapmıştı. Ortaya çıkan tabloda iktidarın suçu olmadığını belirten Ilıcak, her ülkede iktidarın yanında muhalefetin oluşmasının normal olduğunu, ancak oluşan muhalefetin haklarının korunması da en az iktidarın haklarının korunması kadar önemlidir demişti. Üçüncü bir seçime halkın dayanamayacağını belirten Nazlı Ilıcak, çare olarak HP ile SODEP'in birleşmesini göstermişti.⁵⁰⁹

Eski CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit International Herald Tribune gazetesine yazdığı makalede sosyal demokrat olduklarını ileri süren iki partinin de solun kalesi olan il merkezlerinin tamamını kaybettiğini belirterek, Türkiye’de geçmiş ile bağların tamamen koparıldığına işaret etti. Bülent Ecevit’e göre geçmişle bağların kopmuş olması yeni bir demokratik sol için olumlu bir gelişme idi.⁵¹⁰

Uğur Mumcu, seçim sonuçlarına göre HP ve SODEP'in birleşmekten başka çareleri kalmadığını belirtti. Bu sayede muhalefet birikimi parlamentoaya yansımış olacaktı. Sistemin iki partiye doğru kaydığını belirten Mumcu, solun bütünlemeye kaldığını önümüzdeki dört yıllık süreçte halkın karşısına güçlü bir oluşumla gidilmesini istedi. Bunun yolu da solun ilkeli ve inançlı bir birlikteliği yaratmasıyla mümkün olabilirdi.⁵¹¹

⁵⁰⁸ Atilla İlhan, “Seçimi Bürokrasi Kaybetti”, *Milliyet*, 3.4.1984, s. 2

⁵⁰⁹ Nazlı Ilıcak, “Millet Muvazaaya Hayır Dedi”, *Tercüman*, 27.3.1984, s.s. 1-10

⁵¹⁰ *Yankı*, 16/22.4.1984, s. 8

⁵¹¹ Uğur Mumcu, “Tek Kanatlı Kuş”, *Cumhuriyet*, 27.3.1984, s. 11

İsmail Cem, seçim sonuçlarına bakıldığında 1970'lerin sonunda belediyelerde %47'ye, ülke genelinde ise %42'ye kadar çıkan sol eğilimli oyların, an itibariyle %30'lara gerilediğine dikkat çekerken, eğer Türk merkez sağ çok büyük hatalar yapmazsa bundan sonraki seçimlerde %30'lara ulaşılması dahi sadece bir hayal olacak açıklaması yaptı.⁵¹²

HP Genel Sekreteri Özer Gürbüz, seçim sonuçlarına bakıldığında halkımızın yeni bir seçim istemediği açıktır derken, gazetecilerin Necdet Calp'in istifasına ilişkin sorduğu soruya; Merkez Karar ve Yönetim Kurulumuz Genel Başkanımızın istifasını kabul etmeyecektir dedi. Birleşme konusunda halktan bir mesaj alamadıklarını belirtti.⁵¹³

Yankı'ya röportaj veren Gürbüz, partiler liderleriyle yaşar ve bütünleşir dedi. Gürbüz'e göre vatandaş nasıl ANAP'a Özal'ın partisi diyorsa HP içinde Calp'in partisi demektiydi. Bu nedenle Calp'in istifası kabul edilemezdi. Genel Sekreter Yardımcısı Paşa Sarıoğlu da SODEP'i Anavatan'a hizmet etmekle suçladı. HP'lilerde SODEP'e duyulan kızgınlık kurulacak olan DSP'ye karşı sempatiye dönüşmüştü.⁵¹⁴ HP Genel Sekreteri Kemal Aydar, Necdet Calp'in hesap vermeden gitmesinin hem Calp açısından hem de parti açısından yakışsız olacağı açıklamasını yaptı.⁵¹⁵

İlhan Selçuk, seçimin ardından sosyal demokratların birbirini yıpratmak yerine iki parti yöneticilerinin yaşanan olayların anlamını çok dikkatlice değerlendirmelerini ve %30 oy oranına yaklaşan halk kesiminin bilincine yaraşır

⁵¹² *Nokta*, 9/15.4.1984, s. 25

⁵¹³ *Yeni Asır*, 27.3.1984, s. 8

⁵¹⁴ *Yankı*, 2/8.4.1984, s. 15

⁵¹⁵ *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 8

yaklaşım sergilemelerini diledi.⁵¹⁶ Deniz Baykal'a göre Politize olmamış kişiler oy kullanmaya zorlandığında bu durum statükocu, sağcı partilerin lehine, radikal ve sosyal demokrat partilerin aleyhine bir etki meydana getiriyordu ki seçim sonuçlarına göre bu görüş oldukça gerçekçi idi.⁵¹⁷

Özer Gürbüz'ün, istifaya karşı olduğuna ilişkin görüşlerinin beyan etmesinden sonra HP'de kazan kaynamaya başladı. Genel Sekreter Yardımcısı Niyazi Aras ile Genel Sekreter yardımcısı Yılmaz Hastürk görevlerinden istifa ettiler. Aras, seçim sonrasında Genel Başkan Calp'ın istifa olayından vazgeçmesini bir talihsizlik olarak değerlendirdi. HP İzmir milletvekili Yılmaz Önen, halka verilen sözlerin tutulmasını, ilk kurultaya kadar kurucu milletvekillerinin bir araya gelerek yönetimi devralmasını istedi. TBMM Grup toplantısında Necdet Calp, hiçbir arkadaşımızın SODEP'le ilişkisi olduğuna inanmıyorum derken, Erdal İnönü, Ankara'ya HP'deki dostlarımı toparlamaya gidiyorum açıklamasını yaptı.⁵¹⁸ Sinop Milletvekili ve Genel Sekreter Özer Gürbüz açıklamalarına kaldığı yerden devam etti. Seçim sonuçlarındaki başarısızlık için SODEP ve Erdal İnönü'yü adres göstermişti. Gürbüz'e göre Erdal İnönü seçimden sonra HP ile birleşeceğiz açıklamaları yapmasaydı, bu kadar oy almaları mümkün olamazdı.⁵¹⁹

HP Genel Başkanı Necdet Calp'ın çok dürüst ve içten bir insan olduğunu belirten Uğur Mumcu, Calp'i tanıyan herkes kendisini sever ve saygı gösterir demişti. İstifa konusunda ise istifanın tek taraflı bir müessese olduğunu belirten Mumcu, SODEP'in HP'den fazla oy alacağı takdirde istifa edeceğini söylerken HP

⁵¹⁶ İlhan Selçuk, "Doğru Gerçek ve Gerçekçilik", *Cumhuriyet*, 27.3.1984, s. 2

⁵¹⁷ *Yankı*, 16/22.4.1984, s. 11

⁵¹⁸ *Hürriyet*, 28.3.1984, s. 17

⁵¹⁹ *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 8

Genel Başkanın partinin yetkili kurumlarından izin almadığını bu sebeple de istifasını bu kurulların kararı ile çekmesinin mümkün olmadığına vurgu yaptı. Mecliste artık HP'nin tabanı kalmadığını SODEP'in ise Mecliste grubu bulunmamasına rağmen oy tabanına sahip olduğunu belirten Mumcu ufukta bir seçim olmadığına göre bu sorun tez elden çözülmelidir dedi. Mumcu, HP Genel Başkanı Necdet Calp istifa etmediği takdirde; 12 Eylül öncesinde “*dün dündür, bugün bugündür.*” deyişi ile simgelenen siyasetin 12 Eylül sonrası uygulayıcısı olacağını belirtti. Bir an önce birleşme çalışmalarının başlamasını isteyen Mumcu, aksi takdirde HP'nin tam ortasından çatlayacağını yazdı.⁵²⁰

Mecliste emanet oy var mı yok mu tartışmalarına halkın, mecliste emanet oy vardır dediğine dikkat çeken Yavuz Donat, seçim sonucunda emanet oyların yuvasına döndüğünün görüldüğünü belirtti.⁵²¹

Oktay Akbal, seçimin ardından solun adresinin SODEP olduğu kesinleşmiştir derken, SODEP ve DYP'nin aldıkları %40 oy oranı ile gerçek muhalefetin meclis dışında kaldığına vurgu yaparak yeni bir genel seçim yapılmasının gerekliliğine işaret etti.⁵²²

HP grubu bir deklarasyon yayınlarak SODEP'i ve Erdal İnönü'yü ağır bir dille suçladı. Deklarasyonun içeriğinde SODEP'in ANAVATAN partisine hizmet ettiği ve Erdal İnönü'nün sağa hizmet ettiği vurgulandı. Bu deklarasyonun ardından HP'deki eski vetolu kurucular ve bazı milletvekillerinin katılımıyla bir bildiri yayımlandı. Basın tarafından bildiriye ON'lar deklarasyonu adı verildi. Engin Aydın,

⁵²⁰ Uğur Mumcu, “Calp'in İstifası”, *Cumhuriyet*, 28.3.1984, s.s. 1-11

⁵²¹ Yavuz Donat, “Seçimin Getirdikleri”, *Tercüman*, 28.3.1984, s.s. 3

⁵²² Oktay Akbal, “Seçimden Sonra”, *Cumhuriyet*, 28.3.1984, s.s. 2

Turhan Temuçin, Aytekin Yıldız, İsmet Cantürk, Avni Güler⁵²³, Niyazi Aras, Mucip Ataklı⁵²⁴, Cabir Irmak, Abdullah Kütküt, Fahri Özdilek⁵²⁵ tarafından imzalı bildiride Calp'ın komisyonda verdiği sözü tutarak istifası, başkanlık divanının görevden çekilmesi, HP'nin tüm örgütlerinin yeniden kurulmak üzere feshedilmesi, merkez karar ve yönetim kurulunun yenilenmesi istendi.⁵²⁶

HP grubunun deklarasyonuna cevap veren Erdal İnönü, sosyal demokratlara dostlarım diyerek seslenmesinin yadırganmasından dolayı duyduğu şaşkınlığı ifade ederek, halk sosyal demokratların birleşmesini istedi.⁵²⁷

Bu aşamada istifa etmemesi gerektiğine inanan Calp, şayet istifa ederse partisine ihanet edeceği düşüncesindeydi. Biraz zaman geçip ortalığın durulmasını beklediğini belirten Calp, “herkesi tatmin edecek açıklamalarım olacaktır.” demişti.

⁵²³ Hüseyin Avni Güler, 1925 yılında doğdu. Emekli Hava Pilot Kural Albay ve eski Halkçı Parti İstanbul TBMM 17. Dönem milletvekili. 1 Mayıs 2013 yılında vefat etti. *TBMM Albümü 1920-2010*, 3. Cilt 1983-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 1143

⁵²⁴ Mucip Ataklı, asker-şair, siyaset adamı. 1919 tarihinde Erzurum'da doğdu. Harp Okulu ve harp Akademisi Hava Tabiye ve Strateji Ders Grubu ve Planlama Grubu başkanlığı yaptı. 1960 askeri harekâtına katıldı. Milli Birlik Komitesinde görev aldı. Bir süre tabii senatörlük yaptı. XVII. Dönem İstanbul HP kontenjanından milletvekili seçildi. 18 Kasım 1984 tarihinde vefat etti. *TBMM Albümü 1920-2010*, 3. Cilt 1983-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 1142

⁵²⁵ Emin Fahri Özdilek, asker, orgeneral, siyaset ve devlet adamı, başbakan yardımcısı, bakan, senatör, milletvekili. 1898 yılında Bursa'da doğdu. Harp Okulunu ve Harp Akademisini bitirerek 1936 yılında kurmay subay oldu. 27 Mayıs 1960 ihtilaline katıldı. Milli Birlik Komitesinde görev aldı. Birinci Cemal Gürsel Hükümetinde 1960 yılında Milli Savunma Bakanlığı görevine getirildi. İkinci Cemal Gürsel Hükümetinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevine getirildi. 1961 yılında emekliye ayrılarak Cumhuriyet Senatosu tabii üyesi oldu. Senato'da Milli Birlik Grubu başkanlığına seçildi(1961). 12 Eylül müdahalesinden sonra siyasi partilerin yeniden kuruluşu sırasında HP'nin kurucuları arasında yer aldı. XVII. Dönemde Konya'dan milletvekili seçilerek TBMM'ye girdi. 13 Mart 1989 yılında Ankara'da vefat etti. *TBMM Albümü 1920-2010*, 3. Cilt 1983-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 1154

⁵²⁶ *Milliyet*, 29.3.1984, s. 3

⁵²⁷ *Hürriyet*, 29.3.1984, s. 13

Nokta editörlerine göre açıklamalar ne yönde olursa olsun bu takdirde deklarasyonu yayınlayanlar zarar görecekti.⁵²⁸ Necdet Calp, istifa için il genel meclisi sonuçlarının kesinleşmesini beklediğini söyledi. İzmir Milletvekili ve Disiplin Kurulu Başkanı Rüştü Şardağ HP'den istifa etti. Bu istifanın ardından HP'nin TBMM'deki milletvekili sayısı 116'ya düştü.⁵²⁹ Yaptığı açıklamada Rüştü Şardağ, Calp'in dünyanın en iyi insanlarından birisi olduğunu ancak parti lideri olmanın ayrı bir takım vasıflar istediğini vurguladı.⁵³⁰ 31 Mart 1984 tarihli Hürriyet'in haberine göre Necdet Calp, istifa sözünün yerine getirmek için önce istifa edecek ardından 3 Nisan 1984 tarihinde yapılacak olan Genişletilmiş Kurucular Kurulu tarafından oybirliği ile yeniden başkan seçilecekti.⁵³¹

“*Sosyal Demokrat*” denilen kanatta, HP-SODEP kavgasının halkı bezdirecek yeni bir yanılı olduğunu yazan Ahmet Kabaklı, kendi dünya görüşü aynı olan sosyal demokratların birbirlerine bu kadar düşmanken memlekete nasıl bir faydaları olabileceğini sorguladı. Kabaklı, Türk solunun milletin karşısına medeni, insani ve barışçı seviyesine ulaşmış yazarlar ve yayın organları ile çıkmadıkça ve milli iradeye saygı duymadıkça oy oranı %1 dahi artmayacaktır demişti.⁵³²

Tercüman'a verdiği özel röportajda SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, sosyal demokrat partilerin birleşmesi gerektiğine vurgu yaptı. HP'li dostların kendisine yapacakları hakaretlere dahi yanıt vermeyeceğini belirten Erdal İnönü, sosyal demokratların birleşmesi için her türlü özveriyi göstereceğini söyledi.⁵³³

⁵²⁸ *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 9

⁵²⁹ *Tercüman*, 30.3.1984, s. 1

⁵³⁰ *Milliyet*, 30.3.1984, s. 6

⁵³¹ *Hürriyet*, 31.3.1984, s. 13

⁵³² *Tercüman*, 31.3.1984, s. 2

⁵³³ *Aynı yer*, s. 10

SODEP seçimlerden her ne kadar HP'ye göre başarılı çıkmışsa da yine de çantada keklik gibi gözükten İzmir, İstanbul ve Ankara belediye başkanlıklarının kazanılamamış olması parti içinde sorgulanmıştı.⁵³⁴

Seçim sonuçlarının ardından HP'nin başarısızlığının bir muvazaa partisi olduğuna bağlanması hakkındaki düşüncelerini sorduğumuz sosyal demokratların bu konudaki görüşü ikiye ayrılmaktadır. Birincisi dönem itibariyle HP'de görev yapmış sosyal demokratlar ikincisi ise HP'nin dışında kalmış sosyal demokratlardır. Bu arada dönem itibariyle çok genç olan ve şu anda İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı olan Tunç Soyer'in HP'nin bir muvazaa partisi olup olmadığı hakkındaki görüşleri diğer röportaj yapmış olduğumuz sosyal demokratlara göre çok daha tarafsızdır.

Kemal Anadol'a⁵³⁵ göre HP tam anlamıyla bir muvazaa partiydi ve bu husus seçim sonuçları ile halk tarafından da tescil edilmişti. Fikri Sağlar⁵³⁶ ve Aşkın Toktaş'a⁵³⁷ göre HP bir muvazaa partisi değildi, yerel seçimlerdeki başarısızlık HP adayların SODEP adayları karşısında güçsüz olmasından kaynaklanmıştı. Tunç Soyer'e⁵³⁸ göre ise HP muvazaanın bir tık ötesindeydi. Halka genel seçimlerde dikte edilen kısıtlamalar kalktığında, halkın cevabı sandıkta ortaya çıkmıştı. Yüksel Çakmur'a⁵³⁹ göre bu konu üzerinde herhangi bir tartışma yapılmasına gerek yoktu. Çünkü HP'nin bir muvazaa partisi olduğu kanıtlydı. Bülent Baratalı⁵⁴⁰, HP'nin bir

⁵³⁴ *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 10

⁵³⁵ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00.

⁵³⁶ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon, 11.7.2019 Saat 12.00

⁵³⁷ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Aşkın Toktaş ile yapılan görüşme. Alsancak Kahve Dünyası, İzmir 9.7.2019 Saat 14.00

⁵³⁸ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Tunç Soyer ile yapılan görüşme. İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı, İzmir 14.7.2019 Saat 14.45.

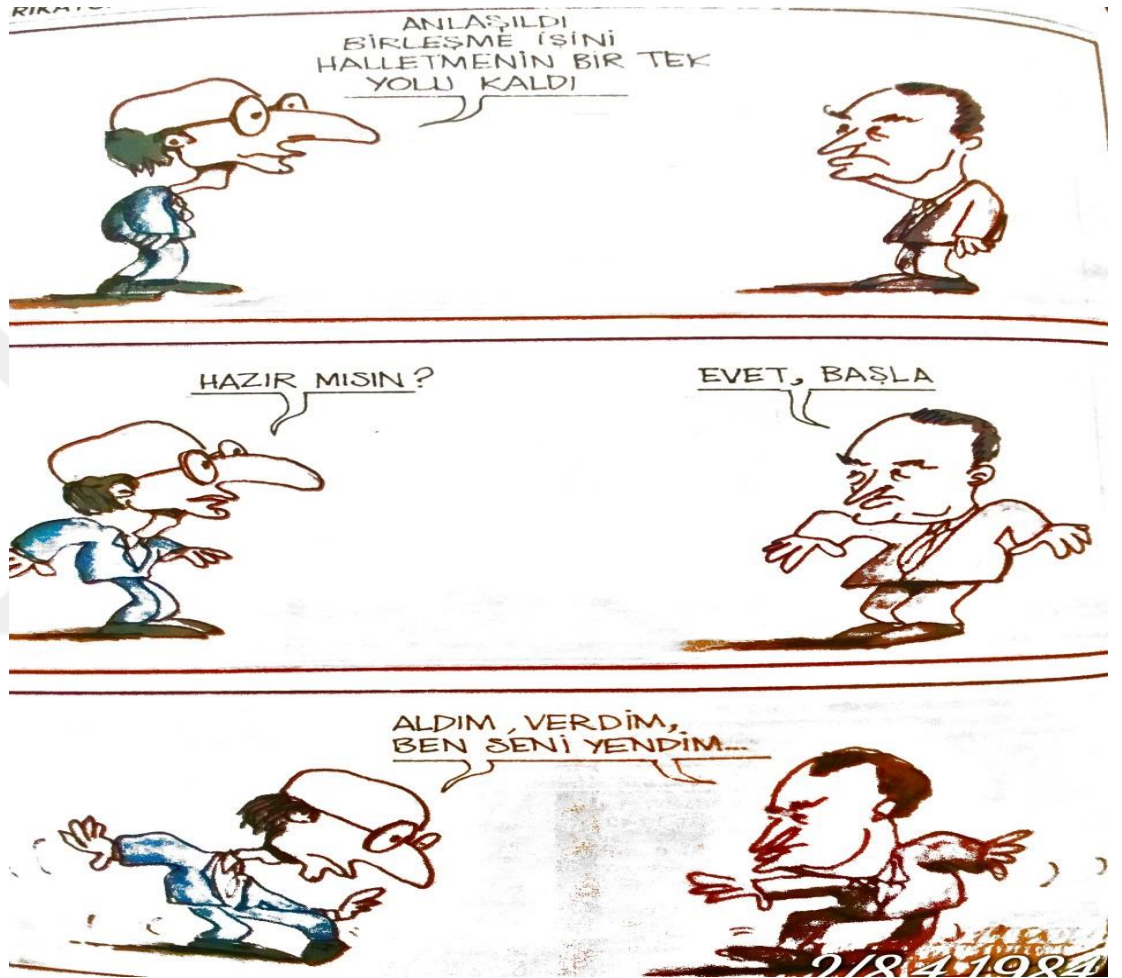
⁵³⁹ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Yüksel Çakmur ile yapılan görüşme. Telefon, 17.7.2019 Saat 16.00.

⁵⁴⁰ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00

muvaaza partisi olduğunu çok kolay bir şekilde ispatlayacağını vurgulamıştır. Öncelikle kendisinin yasaklı bulunduğu sırada kendisine Necdet Calp tarafından il başkanlığı ve milletvekilliği adaylığı teklif edildiğini açıklamaktadır. Bülent Baratalı, Calp'e kendisinin yasaklı olduğunu, bu nedenle Calp'in teklif ettiği görevlerde bulunmasının imkânsızlığını belirttiğinde, Calp'in Baratalı'ya; "*Ben o işi Konsey'den hallederim*" dediğini ifade etmektedir. Bunu asla kabul edemeyeceğini belirten Baratalı bu konuda size birden fazla ismi örnek verebilirim demektedir. Baratalı'nın ifadesine göre Durcan Emirbayer yasaklı olmasına rağmen Necdet Calp'in girişimleri ile siyasi yasakları kalkmış ve HP'den milletvekili olmuş bir kimsedir.⁵⁴¹

⁵⁴¹ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00

Necdet Calp ve Erdal İnönü çekişmesini Salih Memecan aşağıdaki şekilde karikatürize etmişti.

542

⁵⁴² *Nokta*, 2/8.4.1984, s. 18

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HP'DE PARTİ İÇİ MUHALEFET

1.HP'de Parti İçi Ayrışma

Nisan ayına girilmesiyle birlikte HP'de yaşananların muhasebesini sağlama zamanı gelmişti. 1 Nisan 1984 tarihinde toplanması gereken Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, Genel Merkez yanlısı üyelerin katılmaması sebebiyle ekseriyet sağlanamayınca toplanamadı.⁵⁴³ Bunun üzerine parti içi muhalefet bunun bir tertip olduğunu açıkladı.⁵⁴⁴ Genel Başkan yardımcılığından istifa eden Niyazi Aras, bu tür tertipler soruna çare olamaz dedi.⁵⁴⁵ HP Genel Sekreteri Özer Gürbüz ise, hiçbir üyeye gelmemesi yönünde bir telkinleri olmadığını belirtti.⁵⁴⁶

HP'deki kavgayı köşesine taşıyan Yavuz Donat, aynı parti üyeleri olmasına rağmen kimi milletvekili kimi vetolu kimi belediye başkanı olan üyeler daha üç ay önce el ele kol kola iken şimdi birbirlerine saldırmalarını anlamak mümkün değildir demişti. Böylesine “*lider düşmanlığına*”, böylesine “*genel başkan suçlamasına*” anlam vermek güçtü. Ancak Donat'a göre 6 Kasım seçimlerine SODEP'in girilmesine izin verilseydi HP “*boyunun ölçüsünü*” o zamandan alacaktı. 6 Kasım

⁵⁴³ *Yeni Asır*, 2.4.1984, s. 6

⁵⁴⁴ *Milliyet*, 2.4.1984, s. 1

⁵⁴⁵ *Hürriyet*, 2.4.1984, s. 3

⁵⁴⁶ *Tercüman*, 2.4.1984, s. 10

öncesinde milletvekili olabilmek için “*el-pençe divan duranların*” şimdi genel başkanı suçlamalarına girmeleri ibret verici idi.⁵⁴⁷

HP grup toplantısında Calp, sert eleştirilere uğradı. Antalya milletvekili Prof. Dr. Aydın Gürkan, Genel Başkanlığı Necdet Calp ’ten daha iyi yaparım çıkışı bu yoldaki oluşumlara dikkat çekti. Toplantıda 600 yerde seçime giremediklerini çok geç öğrendiğini ifade eden Calp, örgüte ve ulusa karşı sorumluluklarından dolayı istifa edemediğini, yarın sabah istifasını sunacağını söyledi.⁵⁴⁸ Öğlenden sonra devam eden toplantı sonucunda Mucip Ataklı ve Aydın Güven Gürkan başkanlığa talip olmadıklarını açıkladılar.⁵⁴⁹

SODEP ve HP’nin birleşmelerinin kolay bir mesele şeklinde yorumlanmamasına vurgu yapan Muammer Yaşar, böyle bir birleşme durumunda SODEP teşkilatının HP’yi bir anda silerek, milletvekillerini anında tabansız bırakacaklarını yazmıştı. Ayrıca HP Meclis Grubunun çoğunluğu ile SODEP’in zihniyetinin ve teşkilatının bağdaşması mümkün değildi. Bu nedenle HP’liler partilerini yaşatmaya çalışmışlardı. Ancak Muammer Yaşar’a göre HP gemisinin denizi SODEP tarafından bitirilmişti, bundan sonra ne kadar uğraşılırsa uğraşsınlar HP’nin gemiyi yüzdürebilmesi mümkün değildi.⁵⁵⁰

Nihayet Genişletilmiş Kurucular Kurulu Toplantısı 3 Nisan 1984 tarihinde toplandı. Genel başkan Necdet Calp ve Merkez Karar Organı, önceden belirtildiği gibi istifa etti. Daha sonra tek aday olarak gösterilen Necdet Calp, 80 oyla yeniden Genel başkanlığa seçildi. Oylama sırasında toplantı salonunun dışına çıkan Calp,

⁵⁴⁷ Yavuz Donat, “HP’deki Kavganın Düşündürdükleri”, *Tercüman*, 2.4.1984, s. 3

⁵⁴⁸ *Hürriyet*, 3.4.1984, s. 16

⁵⁴⁹ *Milliyet*, 3.4.1984, s. 6

⁵⁵⁰ Muammer Yaşar, “Çabalama Kaptan Ben Gidemem”, *Yeni Asır*, 3.4.1984, s. 6

prensip olarak kendisine oy vermeyeceğini belirtti. İstifa edince bayağı rahatladığını açıklayan Calp, şimdi yeniden başkan oldum diyerek gazetecilerle şakalaşüyordu.⁵⁵¹

Seçimlerden sonra parlamento dışında kalan muhalefetin keşke 6 Kasım seçilmelerine girmesi mümkün olsaydı da siyaseten böyle sorunlarla karşı karşıya kalmamış olsaydık diyen Mehmet Barlas, bundan dolayı hiçbir partinin suçlanmaması gerektiğine vurgu yaptı.⁵⁵²

Genişletilmiş Kurucular Kurulun da Genel Merkez Yönetimine aday iki liste çekişmiş ve kazanan liste muhaliflerin listesi olmuştu. HP lideri bundan sonra muhalifleri ile birlikte çalışmak zorunda idi.⁵⁵³ HP Genel Başkanı Necdet Calp'in muhalifi olan ve ON'lar olarak bilinen gruptan yalnız Aydın Güven Gürkan ile Engin Aydın yeni yönetime girmeyi başardılar. Calp'in listesindeki 12 kişi seçimi kazanamadı. Gazetecilerin sorularını yanıtlayan Calp, partiye yeni bir dinamizm kazandıracaklarını belirtirken, 10'lar grubu sözcüsü Turhan Temuçin, fikirlerimiz büyük ölçüde yönetimde yer aldı dedi.⁵⁵⁴

1.1 Yeni MKYK'nın İlk Toplantısı

HP'nin yeni Merkez Karar ve Yönetim Kurulu toplantısı Necdet Calp başkanlığında 5 Nisan 1984 tarihinde yapıldı. Calp üyelere hitaben artık her şeyin geride kaldığını gruplaşmaların ve hizipleşmelerin bir tarafta kalmasına vurgu yaptı. İktidarın uygulamalarının açacağı yaraları biz saracağız diyen Genel Başkan, birlik olunmasını istedi. Yapılan toplantıda Genel Sekreterliğe 18 oyla Antalya milletvekili

⁵⁵¹ *Tercüman*, 4.4.1984, s.s 1-9

⁵⁵² Mehmet Barlas, "Muhalefet Kanadı", *Milliyet*, 4.4.1984, s. 1

⁵⁵³ *Hürriyet*, 5.4.1984, s. 17

⁵⁵⁴ *Milliyet*, 5.4.1984, s. 6

Aydın Güven Gürkan seçildi. Genel Sekreter yardımcılıklarına ise tamamı parti içi muhalefeti temsil eden Salih Arcan, Süleyman Koyuncugil, Ali İhsan Elgin ve Şükrü Babacan seçildi.⁵⁵⁵

Calp'ın yeniden başkanlığa seçilmesinin kamuoyunun aklı ile dalga geçilmesinden ibaret olduğunu vurgulayan Uğur Mumcu, “*başka seçenek yoktur*” diyenlerin Calp'ın etrafını kuşatmalarının ayrı bir ironi olduğunu yazdı. Aydın Güven Gürkan ile Calp'ın çok farklı kişilikler olduğunu belirten Mumcu, yazısında Gürkan'ın HP dışındaki sol ile daha sıcak ve güven verici bir diyaloga gireceğini öngörmüştü.⁵⁵⁶

Yapılanın basit bir kadro değişikliği olarak algılanmamasını isteyen HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, partinin daha etkin çalışması için gerekli tüzük değişikliklerinin yapılacağını açıkladı. Solun bölünmüşlüğü'nün ortadan kalkması gerektiğini vurgulayan yeni Genel Sekreter, demokrasi için tüm sosyal demokratlar HP çatısı altında toplanmalıdır demişti. Aksi takdirde Gürkan'a göre Türkiye'de solun olduğu bir iktidarı görmemiz için uzun zaman gerekecekti.⁵⁵⁷

Yankı'ya röportaj veren Aydın Güven Gürkan, HP'nin aktif politika yapmadığı konusundaki eleştirilere ANAP ve MDP'nin toplam olarak hazırladıkları 18 kanun teklifine karşın HP'nin hazırlayıp meclise sunduğu ancak gündeme alınmayan 44 yasa teklifini örnek gösterdi. Dergiye seçim sonuçlarını da değerlendiren Gürkan, 6 Kasım seçimlerine HP'nin değil de SODEP'in katılmış olması halinde yerel seçim sonuçlarında HP'nin yaşadıklarını aynen SODEP yaşayacaktı şeklinde yorumladı. Yankı muhabirinin TIME dergisinin muhafazakâr

⁵⁵⁵ *Hürriyet*, 6.4.1984, s. 15

⁵⁵⁶ Uğur Mumcu, “Kısıf Döngü”, *Cumhuriyet*, 7.4.1984, s. 11

⁵⁵⁷ *Yeni Asır*, 8.4.1984, s. 6

Anavatan Partisinin ekonomide cesur değişiklikler istediğini, orta sol sosyal demokratların ise statükoyu koruma çabaları hakkında ne düşündüğü sorusu üzerine, Anavatan'ın düşük ücretler, maaşlar ve kitlelerin yok olması pahasına yabancı sermaye ile bütünleşme politikaları cesaret olarak yorumlanıyorsa TIME dergisi kusura bakmasın bizler korkak ve statükocuyuz şeklinde cevap verdi.⁵⁵⁸

1.2 HP'de Gündem; Birleşmek ya da Birleşmemek

HP Genel Başkan Yardımcısı Kenan Nehrozoğlu, SODEP ile birleşmelerinin bir zorunluluk olduğunu açıklarken, yakında bu yöndeki çalışmaların başlayacağını duyurdu.⁵⁵⁹ Anadolu Ajansına açıklama yapan HP Genel Başkan Yardımcısı Aydın Engin, SODEP ve Erdal İnönü'nün HP'ye karşı hiçbir zaman iyiniyetli olmadıklarını, HP'lileri devamlı itham ettikleri gerekçesiyle bu yapılanların henüz unutulmadığını söyledi.⁵⁶⁰

HP'nin 11 Nisan 1984 tarihli Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Toplantısında birleşme ile ilgili bir takım stratejiler belirlendi ve açıklamalar yapıldı. Birleşme Konusunda HP içerisinde dört formül ortaya çıkmıştı;

- Solda tek parti içinde birleşme.
- HP – SODEP birleşmesi.
- Yeni kurulacak olan sol parti ile birleşme.
- HP'de birleşmeye çağrı.

⁵⁵⁸ *Yankı*, 16/22.4.1984, s.s. 5,6

⁵⁵⁹ *Hürriyet*, 8.4.1984, s. 1

⁵⁶⁰ *Nokta*, 16/22.4.1984, s. 16

HP Genel Sekreteri Prof. Dr. Aydın Güven Gürkan, altı oku benimseyenler bir araya gelmelidir derken, Mucip Ataklı, yeni Anayasa soldaki partilerin HP ile birleşmesini zorunlu kılıyor demişti. Genel Sekreter Eski Yardımcısı Yılmaz Hastürk ile yeni Genel Sekreter Yardımcısı Şükrü Babacan, birleşme bakımından yeni kurulacak DSP'yi kendilerine daha yakın bulduklarını belirttiler. Genel Başkan Yardımcılarından Engin Aydın'da, özveriye hazır olduklarını söylerken birleşmeye engel olanları ihanetle suçlayacağını belirtmişti.⁵⁶¹ Birleşme isteyen kişilerin yanı sıra buna karşı olanlarında sesleri yükselmişti. Örneğin HP milletvekillerinden Cüneyt Canver, Vehbi Batuman, Genel Sekreter Yardımcıları Salih Alcan ve Paşa Sarioğlu birleşmek için daha çok erken olduğundan bahisle beklemekten yana görüş bildirirken HP İzmir Milletvekili Yılmaz Önen birleşme gerçekleşirse partiden istifa edeceği tehdidini savurdu.⁵⁶²

SODEP'in 1.küçük kurultayında söz alan Erdal İnönü, birleşmeyi sonuna kadar götürebilsek TBMM ve yerel yönetimlerde muhalefeti temsil eden tek bir parti çatısında bir araya gelebilirsek demokrasimizin sağlıklı gelişmesine yararlı bir katkı yapabileceğimize inanıyorum demişti. Ancak ortamın henüz buna hazır olmadığını da ekledi. İnönü, birleşme için uygun bir ortamın oluşması için HP ve SODEP'in birbirleri aleyhine demeçler vermekten vazgeçmeleri gerekliydi. Kurultayın ardından sosyal demokratların SODEP çatısı altında birleşmelerine dair bir deklarasyon yayınlandı.⁵⁶³

⁵⁶¹ *Hürriyet*, 11.4.1984, s. 15

⁵⁶² *Aynı yer.*

⁵⁶³ *Milliyet*, 14.4.1984, s. 7

Muammer Yaşar'a göre yerel seçim sonuçları olması muhtemel bir erken seçimin kapılarını kapatmıştı. İnönü'ye göre yerel seçim sonuçlarından başarısız çıkacak HP'li milletvekilleri SODEP'e geçeceklerdi. Ancak bu hesap tutmamıştı. Aydın Güven Gürkan, en az SODEP'liler kadar bilinçli bir sosyal demokrattı. Ancak yapay oluşumlara da karşıydı.⁵⁶⁴

SODEP'in küçük kurultayının ardından yayınladığı deklarasyon hakkında Hürriyet'e demeç veren Aydın Güven Gürkan, SODEP yönetiminin henüz daha ilkel parti "egoizmini" aşmadığını ve sosyal demokratik bilincin çok uzağında olduklarını vurguladı. Solda tek başlarına dahi kalsalar birleşme için her türlü çabayı göstereceklerini vurgulayan Gürkan, uzlaşma değil yarışma isteyenlerle sonuna kadar mücadele edeceklerini açıkladı.⁵⁶⁵

Ana muhalefet partisi olarak TRT'de seslerinin duyulmasını sağlayacak bir yasa değişikliği önerisi hazırladıklarını belirten Erdal İnönü, hazırladıkları öneriyi yakında parlamentoda grubu bulunan partilere sunacaklarını bildirdi. Birleşme konusundaki görüşlerinin olumlu olduğunu vurgulayan Genel başkan, en nihayetinde birleşme olmazsa bunun sonucu SODEP için bir felaket olmaz açıklamasını yaptı.⁵⁶⁶ Bu açıklanmanın ardından HP'den cevap gecikmedi. HP Genel Sekreter Yardımcısı Şükrü Babacan, Erdal İnönü'nün parlamento çalışmalarını izlemelerinin parlamenterler üzerinde bir psikolojik etki yaratacağı hakkındaki görüşlerinin haklılık payı olduğuna vurgu yaparak SODEP Genel Başkanı'nı E.T ve Pembe Panter'e benzerliği ile bu etkiyi gerçekleştirebileceğine atıfta bulundu.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Muammer Yaşar, "Ayşe Meselesi", *Yeni Asır*, 14.4.1984, s. 6

⁵⁶⁵ *Hürriyet*, 16.4.1984, s. 13

⁵⁶⁶ *Milliyet*, 21.4.1984, s. 6

⁵⁶⁷ *Hürriyet*, 22.4.1984, s. 13

568

⁵⁶⁸ *Hürriyet*, 22.4.1984, s. 1

2.Temel Yasalarda Değişiklik Talebi ve HP

Parlamento içindeki ve dışındaki muhalefet partilerinin hükümetin uygulamalarına karşı eleştirileri artmıştı. Muhalefetin hükümete yönelik eleştirileri dört ana konudan oluşmuştu.

- Parlamento çalışmalarının iktidar partisi tarafından engellenerek Meclis'in devre dışı bırakılması,
- Kanun hükmünde kararnamelerle yasaların Meclis onayına sunulmaksızın, doğrudan doğruya hükümetten geçmesi
- Hayat pahalılığının her geçen gün çekilmez hale gelmesi ve dar gelirli yurttaşın nefes alma olanağının her geçen gün biraz daha azalması,
- Memur atamalarında partizanca uygulamalara gidilmesi.⁵⁶⁹

HP genel olarak muhalefet görevini iyi bir şekilde yerine getirememekle suçlanmıştı. HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, basınla muhalefet arasında dayanışmanın, işbirliğinin ve hükümetin olumsuz icraatlarına karşı ortak hareket etmenin gerekliliği üzerinde durmuştu. Bu konu ile ilgili olarak Yankı dergisi muhabirine açıklama yapan Gürkan, basını apolitik bir tutum içerisinde olmakla suçladı. Yasaların verdiği imkânlar çerçevesinde ellerinden gelenin en üst seviyesinde muhalefet yapmaya çalıştıklarını belirten Genel Sekreter, hükümete karşı yapmış oldukları eleştirilerin hiçbir şekilde basında yer almadığını vurgulamıştı.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ *Milliyet*, 1.5.1984, s. 7

⁵⁷⁰ *Yankı*, 30/6.5.1984, s 6,7

HP'yi iyi muhalefet yapmamakla eleştirmek herkes için kolay bir yoldu. Fakat iktidarın Meclis'te gerekli prosedürü uygulayarak yasa çıkarma yerine anayasanın 91. maddesine dayanılarak çıkarılan Kanun Hükmündeki Kararnameler için gerek bu kararnamelerin oluşumunda gerekse çıkarılması karşısında HP'nin yapabileceği bir şey yoktu. Bu konu ile ilgili olarak HP Genel Başkan Yardımcısı Engin Aydın, Hükümeti sosyal ve ekonomik konularda Meclis'te görüşme yapmaktan kaçındığını, bunun demokrasi ile bağdaşmadığını söyledi.⁵⁷¹

Milliyet'e demeç veren Necdet Calp, hükümetin sürekli kanun hükmünde kararname çıkarma yoluna başvurarak Meclis'i etkisiz hale getirdiğini belirtti. Hükümetin Anayasaya dayanarak yasa gücünde kararname çıkarma yetkisine olanak sağlayan 91. Maddesinin değiştirilmesi gerektiğini savundu. Calp'in bu açıklamasına anında yanıt Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den geldi. Cumhurbaşkanı, anayasanın daha çok yeni olduğunu ve herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığını söyledi.⁵⁷² Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yaptığı bu açıklama sonrasında Yankı'ya röportaj veren Necdet Calp, 6 Kasım tarihinden itibaren Türk demokrasisinin bir hayli yol aldığını belirtti. Fakat Calp'e göre Türkiye'nin tam manasıyla demokrasiye dönmesi için daha önünde uzun bir yol vardı. Batılı anlamda bir demokrasinin uygulanması için bazı yasal engeller bulunduğunu belirten Genel Başkan, zaman ilerledikçe şartların müsait olduğu ölçüde gerekli değişikliklerin yapılması gerektiğini açıkladı.⁵⁷³

⁵⁷¹ *Yankı*, 30/6.5.1984, s. 7

⁵⁷² *Milliyet*, 26.4.1984, s. 1,7

⁵⁷³ *Yankı*, 14/20.5.1984, s. 6

3. SODEP Kongresi

SODEP’te gerçekleşecek olan kongre öncesinde HP Genel Başkanı Necdet Calp, Erdal İnönü’ye zeytin dalı uzattı. Birleşme konusuyla ilgili sosyal demokratların bir araya gelmesinin Türkiye için bir gereklilik olduğunu vurgulayan Calp, bugünkü iktidarın sosyal içerikten yoksun ve ülke şartlarına uygun olmayan ekonomik uygulamaları karşısında kurtuluşun sosyal demokratların bir ve beraber olmasıyla mümkün olabileceğini belirtti.⁵⁷⁴ Diğer partilerin tamamı kongrelerini 1985 yılına ertelemişlerdi.

1983 sonrası kurultaya ilk gitme cesaretini göstermek sosyal demokrat bir partiye yakışır diyen GÜNGÖR MENGİ, “*sosyalistler kapitalizmi yönetmeye heveslenmesin*” diyen tükenmişlere rağmen Türk solunun istekli ve heyecanlı bir arayış içerisinde olduğunu belirtiyordu.⁵⁷⁵ Mümtaz Soysal’a göre iktidar partisi dahi büyük kongresini ertelemişken SODEP’in mevcut şartlar altında ilk kurultayını gerçekleştirmesi takdire şayan bir durumdu. HP ile birleşmeyi kolaylaştıracak bu kurultay SODEP’in geleceğe güvenle bakmasını sağlayacaktı.⁵⁷⁶

Gerçekleşecek olan kurultayda SODEP’in sosyal demokratların kargaşalı ve felaketli geçmişinden ders alması gerektiğini belirten AHMET KABAKLI, demokrasi kuşunun tek kanatla uçamayacağını memlekette solunda, sağında, merkezde yer alanlarında olmasının gerekli olduğunu yazdı.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ *Milliyet*, 3.7.1984, s. 3

⁵⁷⁵ GÜNGÖR MENGİ, “Türk Solu ve Sodep”, *Yeni Asır*, 4.7.1984, s. 1

⁵⁷⁶ MÜMTAZ SOYSAL, “Yeni Süreç”, *Milliyet*, 6.7.1984, s.3

⁵⁷⁷ *Tercüman*, 6.7.1984, s. 2

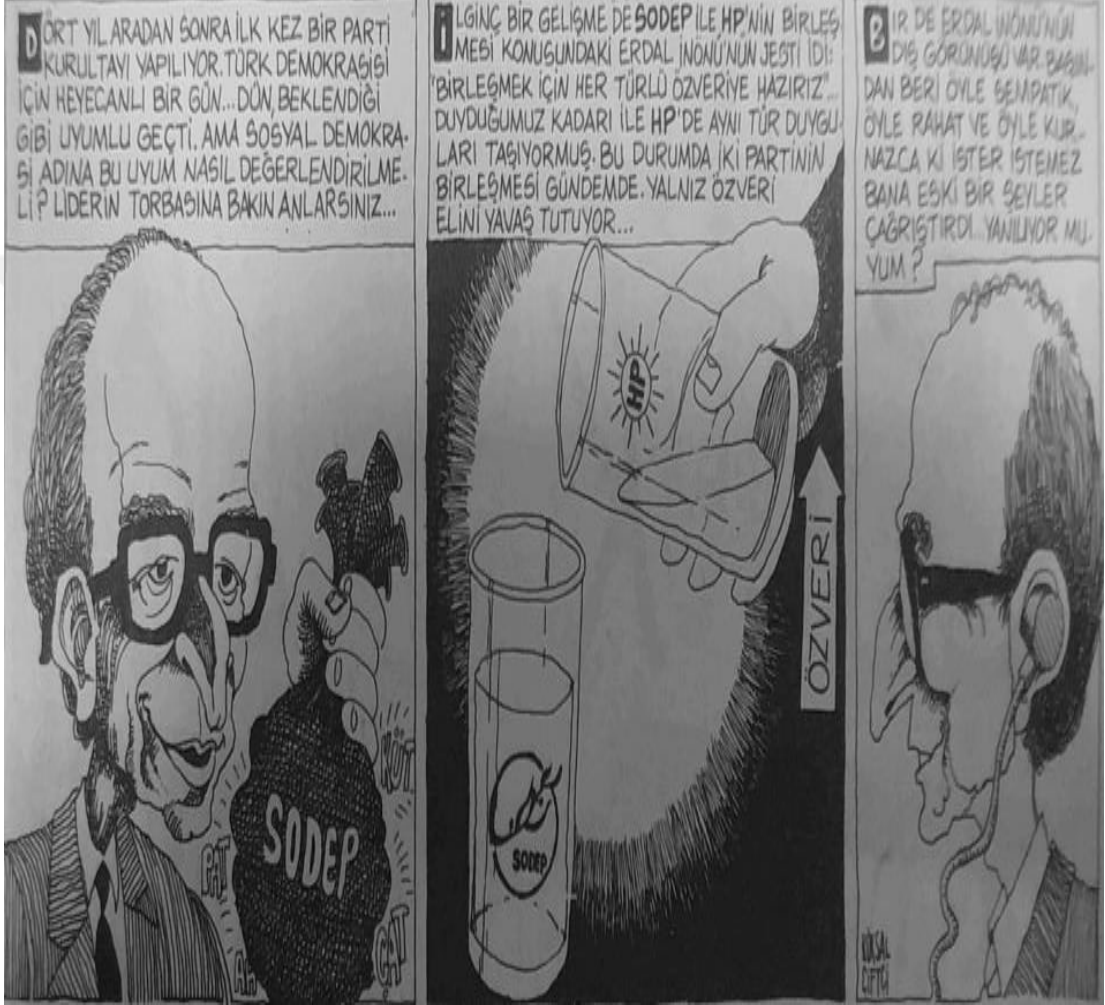
Siyasi çevreler, SODEP kurultayının eski politikacılar ile yeniler arasında sessiz bir hesaplaşmaya sahne olacağını düşünmüşlerdi. Eskilere göre SODEP'i kuranların tarihi misyonu sona ermiş ve nöbeti devretme vakti gelmişti. Çoğunluğu yeni olan bilim insanlarına göre ise Türkiye artık 12 Eylül öncesi siyasi figürleri görmek istemiyordu.⁵⁷⁸

Kongre günü Erdal İnönü'nün konuşması 1,5 saat sürdü. Konuşmanın en çok alkış toplayan bölümü ise Halkçı Parti ile birleşme konusundaki görüşleriydi. Erdal İnönü; *“HP ile birleşmek için her türlü özveriye hazırım”* dedi.⁵⁷⁹

⁵⁷⁸ *Yeni Asır*, 6.7.1984, s. 6

⁵⁷⁹ *Cumhuriyet*, 7.7.1984, s. 7

Köksal Çiftçi, SODEP kurultay izlenimlerini aşağıdaki şekilde karikatürize ederken İsmet İnönü'yu hatırlatmadan geçememişti.

⁵⁸⁰ *Yeni Asır*, 7.7.1984, s. 1

Erdal İnönü'nün birleşme konusundaki görüşlerini çok olumlu bulduğunu belirten HP Genel Başkanı Calp, kurultayda sunulan birleşme önerisini memnuniyetle karşıladı. SODEP'ten resmi bir birleşme daveti gelmediğini belirten Calp, birleşme kararını ancak HP'nin yetkili kurullarının verebileceğini beyan etti.⁵⁸¹ Sosyal demokratların bir araya gelmesi için birinci, ikinci adam olmanın Calp için hiçbir önemi yoktu.⁵⁸²

Rauf Tamer'e göre yapılan bu kadar olumlu gelişmelere rağmen HP ve SODEP'in birleşmesi mümkün değildi, bizim cici demokrasimiz tüm bu yaşananlara bakıp kıs kıs gülmüştü.⁵⁸³

SODEP kurultayının ikinci gününde HP ile birleşme konusundaki temasları sürdürmek üzere Genel Başkan ile Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'na tam yetki verildi. Muammer Yaşar'a göre kongreden sonra SODEP ile birleşme konusunda HP'ye büyük bir baskı başlayacaktı, birleşme gibi gösterilen aslında HP'yi yutma amacına yönelik bu taarruzun komutanı Erdal İnönü idi.⁵⁸⁴ SODEP Kurultayını izleyen HP milletvekili Şeref Bozkurt, birleşme çağrılarını çok olumlu bulduğunu, birleşmenin gerçekleşmesi için gerekirse milletvekilliğinden vazgeçebileceklerini belirtti. Şeref Bozkurt'a göre hukuki açıdan birleşmenin olması ise oldukça zordu. İzmir HP İl Başkanı İhsan Ateşdağlı birleşme sonucunda doğacak partiye isim koymuştu; "*Sosyal Demokrat Halkçı Parti*".⁵⁸⁵

⁵⁸¹ *Hürriyet*, 8.7.1984, s.s. 1,11

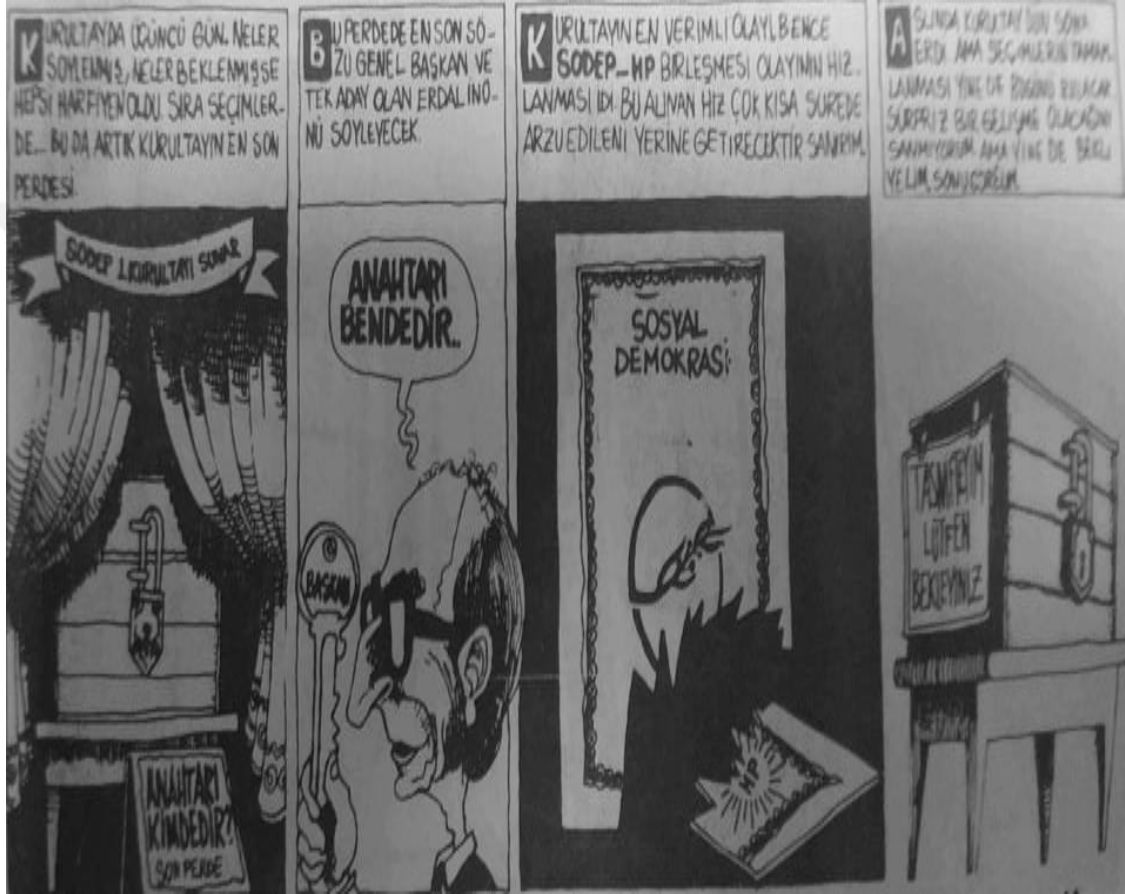
⁵⁸² *Yeni Asır*, 7.7.1984, s. 6

⁵⁸³ Rauf Tamer, "Pazar Notları", *Tercüman*, 8.7.1984, s. 2

⁵⁸⁴ Muammer Yaşar, "Kongreden İzlenimler", *Yeni Asır*, 8.7.1984, s. 6

⁵⁸⁵ *Milliyet*, 8.7.1984, s. 7

Üç gün süren SODEP kongresi sonunda Erdal İnönü'nü 745 oyla 12 Eylül sonrası seçilen ilk parti başkanı oldu.⁵⁸⁶ Köksal Çiftçi, üç gün süren SODEP kurultayının sonunda tüm yetkilerin Erdal İnönü'de toplandığına işaret etti.

587

⁵⁸⁶ *Hürriyet*, 9.7.1984, s. 1

⁵⁸⁷ *Yeni Asır*, 9.7.1984, s. 1

Kurultay sonrasında kapatılan CHP'nin yöneticilerinden ve eski bakanlardan Deniz Baykal, SODEP kongresinde birleşmeye önem verilmesinin iki sebebi var demişti. Bunlardan ilki sosyal demokratların gelecek seçimlerde iktidar olabilmesinin ön koşulu olan birleşmeydi, ikinci olarak da birleşme yerel seçimler sonucu oluşan çarpıklığı ortadan kaldıracaktı.⁵⁸⁸

Birleşme hakkındaki görüşlere iktidar partisi Anavatan milletvekillerinden de açıklamalar geldi. Anavatan Milletvekillerinden Mehmet Keçeciler, “*birleşirlerse uğraşacağımız muhalefet sayısı azalır*”, Alaaddin Kısakürek, “*eninde sonunda birleşirler*”, Mustafa Taşar ise “*birleşmenin hukuken çok zor olduğunu birleşme gerçekleşirse pek çok sorunla karşı karşıya kalınacağını*” söylediler. Birleşmenin getireceği zorlukların başında partilerin aldıkları para yardımını alamamaları ve milletvekillerinin transferi konusu gelmişti.⁵⁸⁹

4. Birleşmenin Önündeki Hukuki Engel; Anayasa

Solda birleşmenin gerçekleşmesi için kamuoyundan gelen baskı ve taleplerin HP ve SODEP üzerinde yoğun bir etki yaptığını, her iki partinin yetkililerinin birleşme konusunda basına yapmış oldukları açıklamalardan açıkça görmekteyiz. Hatta bu konu öylesine önemli bir hale gelmiştir ki ANAP'lı vekiller dahi konu ile ilgili açıklama yapmadan duramamışlardır. Ancak bu baskı sadece kamuoyundan değil her iki partinin yetkili kurumlarından, milletvekillerinden ve üyelerinden de gelmiştir. Ancak birleşme isteyenler kadar buna karşı olanların varlıkları da yadsınamaz. Birleşme konusunun ayyuka çıktığı dönem aralığındaki mevcut hukuki

⁵⁸⁸ *Nokta*, 16/22.7.1984, s. 13

⁵⁸⁹ *Cumhuriyet*, 10.7.1984, s. 7

düzenlemenin incelenmesi konumuz açısından önemlidir. Bu konuda dönem itibariyle incelenmesi gereken madde, parti birleşmelerinin gerçekleşmesi durumunda TBMM’de milletvekili olan partilere karşı ne gibi yaptırımlar uygulanacağını hükme bağlayan Anayasanın 84. Maddesidir.

1982 Anayasasının 84. Maddesi (18/10.1982 tarih ve 2709 sayılı kanunun hükmüdür.) aynen şöyledir:

“5. Üyeliğin düşmesi

İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifade ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.”

“Partisinden istifa eden milletvekili bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilemezdi. Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyeliği, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona ererdi.”⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ “1982 Anayasası 84.Madde”, Kanun No: 2709, Resmi Gazete, S 17863 (9.11.1982)

Nazlı Ilıcak'a göre 84. Maddeye ilk bakışta milletvekilliğinin düşmesine üye tam sayısının salt çoğunluğuyla karar verilmekteydi. Bu takdirde parti değiştiren bir milletvekilinin üyeliğinin düşüp düşmemesi de Meclis'in kararına bağlı olduğuna dair bir intiba doğabilirdi. Fakat mesele daha derin tetkik edildiğinde böyle bir sonuca varmak mümkün gözükmemekte idi. Çünkü bu madde Meclis'in iradesini bağlamaktaydı. Bu maddeye rağmen Meclis'ten aksi yönde bir karar çıkması düşünülemezdi. Aksi takdirde 76.maddeye göre seçilme yeterliliği olmadığı halde seçildiği anlaşılan milletvekillerinin üyeliklerinin de düşürülmesi Meclis iradesi ile engellenmiş olurdu. Milli Güvenlik Konseyi, Anayasa tekniğine yabancı olduğu için, tartışmalara açık bir madde kaleme almıştı.⁵⁹¹

Bu arada “birleşme konusunda” üst düzey bir akademisyenden 1982 Anayasası'nı hazırlayan komisyon Başkanı Orhan Aldıkaçtı'dan açıklamalar gelmişti. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı'ya göre, HP ile SODEP'in birleşmeleri hukuken mümkün değildi. Anayasamız partisinden istifa eden bir milletvekilinin üyeliğinin düşmesini öngördüğü açıktı. Bu madde sayesinde milletvekili transferinin önüne geçilmişti. 1982 Anayasasınının 84. Maddesine göre HP'nin kendisini feshederek SODEP'e katılması imkânsızdı, ancak SODEP'in HP'ye katılması için yasal bir engel yoktu.⁵⁹²

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ise Orhan Aldıkaçtı'dan farklı düşünmüştü. Tunaya meseleye sadece hukukçu gözüyle bakmanın yanlışlığına vurgu yaparak, burada hukukçunun uyması ve anlaması gereken bir siyaset bilimi olgusu var demişti. Mesele Parlamento içinde tabansız kalmış, parlamento dışında ise geniş

⁵⁹¹ Nazlı Ilıcak, “Milletvekili Transferi”, *Tercüman*, 17.4.1984, s.s. 1,10

⁵⁹² *Cumhuriyet*, 10.7.1984, s. 7

tabana sahip aynı ideolojik çizgideki iki siyasal kuruluşun varlığı idi. Ortadaki sorunun parlamento içerisindeki bir politik oyun olarak algılanmamasını belirten Tunaya, HP ve SODEP arasındaki birleşme konusunun 84.maddenin dışında kalması gerektiğini açıkladı.⁵⁹³

Danışma Meclisi döneminin Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Kemal Dal, Anayasa'nın 84. Maddesinin ilk düzenlenmesinde “*parti değiştiren milletvekilinin bu görevinin otomatikman sona ermesinin kararlaştırıldığını*” ancak, Konsey’de bunun değiştirilerek “*Kararın Meclis’e*” bırakıldığını hatırlattı. Bunun daha hafifletilmiş bir hüküm olduğunu kaydeden Dal, şu halde parti değişikliği söz konusu olduğunda her halükarda bir oylama yapılması gerekiyordu.⁵⁹⁴ Prof. Dr. Dal, HP-SODEP birleşmesi konusunda iki ihtimal olduğunu belirterek, bunun ilk yolu SODEP’in HP’ye katılmasıdır derken ikinci yolun her iki partinin fesih kararı alarak kendilerini kapatması ve ardından yepyeni bir parti kurmalarıyla mümkündü. Bu takdirde 84. Maddedeki problem ortadan kalkmış olacaktı. 84. Madde milletvekillerinin kurulacak yeni bir partiye katılmasına ya da yeni bir parti kurmalarına engel teşkil etmemekteydi.⁵⁹⁵

Bu arada birleşme tartışmalarına katılan Başbakan Turgut Özal, HP ile SODEP birleşirse milletvekillikleri düşer, dolayısıyla HP’ye yapılan 140 milyon liraya yakın yardımda gider şeklinde açıklama yaptı. Böyle bir birleşme karşısında oylama gündeme gelirse parti olarak oyunuzu ne yönde kullanırsınız sorusuna Özal, Anayasa’nın hükmü çok açık tartışma ve oylamaya gerek yok birleşme karşısında

⁵⁹³ *Milliyet*, 10.7.1984, s. 6

⁵⁹⁴ *Hürriyet*, 10.7.1984, s. 15

⁵⁹⁵ *Aynı yer.*

milletvekilliklerinin düşeceğini yineledi. Özal, SODEP'in HP'ye katılmasında bir sakınca görmemişti.⁵⁹⁶

Prof. Dr. Erdoğan Teziç'e, Özal'ın açıklamaları sonrasında birleşme konusundaki görüşleri sorulduğunda şöyle cevapladı; “*Anayasa'nın 84. Maddesinin gerekçesinde ve gerek Danışma Meclisi tartışmalarından çıkan anlam maddenin istifa yoluyla politik dalgalanmaları önlemektir. Bu sebeple 84. Madde yorumlanırken, istifa dışında maddenin bir engel getirmediğidir. Bu madde iki partinin kaynaşmasını (fusion) engellemeyeceği için partili parlamenterlerin istifaları düşünülemez ya da diğer bir deyişle milletvekilleri istifa etmiş sayılmaz.*”⁵⁹⁷

Teoman Erel'e göre siyasi koşullar birleşmeye zorluyorsa hukuki engeller birleşmeyi önleyemezdi. Bu hukuki engeller sosyal demokrat tabana ters gelen simalar tarafından şiddetle savunulmaya kalkılırsa bu takdirde o engelleri zorlayacak basınç daha da artacaktı.⁵⁹⁸

Milliyet'e demeç veren HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, Özal'ın açıklamalarına karşılık Başbakan siyasi ilişkilerde tehdidi ve şantajı giderek bir üslup haline getirmeye başladı diyerek, para yardımı ile partilerin birleşmesi konusunun arasında bir bağlantı olmadığını vurguladı.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ *Milliyet*, 11.7.1984, s. 6

⁵⁹⁷ *Aynı yer.*

⁵⁹⁸ Teoman Erel, “İşi Özal Bitirir”, *Milliyet*, 11.7.1984, s. 6

⁵⁹⁹ *Milliyet*, 11.7.1984, s. 6

5. Birleşme İçin İlk Adım

HP Genel Başkanı Necdet Calp, Erdal İnönü'ye 13 Temmuz 1984 tarihinde HP Genel Merkezinde buluşmak için randevu verdi.⁶⁰⁰ HP Genel Başkanı Necdet Calp, Sodep Genel Başkanı Erdal İnönü ile görüşmeden bir gün önce, HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, Bülent Ecevit ile bir görüşme gerçekleştirdi. Yapılan görüşmenin ardından Ecevit'le görüşme talebinin kendisinden geldiğini vurgulayan Gürkan, toplantıda sosyal demokrasi, ekonomi, sosyal demokrat düşünce ve Türkiye'nin içinde bulunduğu konuları ele aldıklarını, politikaya girmediklerini açıkladı.⁶⁰¹

13 Temmuz 1984 tarihinde birleşmeyi görüşmek üzere SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü ve HP Genel Başkanı Necdet Calp, HP Genel Merkezinde bir araya geldiler.⁶⁰² Yapılan toplantının ardından ilk açıklamayı yapan Erdal İnönü, görüşmenin çok yararlı geçtiğini, birleşme için umutlu ayrıldığını söylerken, HP Genel başkanı Necdet Calp, HP'nin de tıpkı SODEP'in kurultayda aldığı karar gibi birleşme ile ilgili kararı kendi kurultayında alması gerektiği görüşündeydi.⁶⁰³

Muammer Yaşar, her iki liderin toplantısı bitmeden kaleme aldığı yazısında birleşmenin bir başka bahara kaldığını yazdı. Yaşar'a göre SODEP'in baskılarına karşı Calp usta bir manevra ile Erdal İnönü'yle görüşmeyi kabul etmişti. Ardından

⁶⁰⁰ *Nokta*, 16/22.7.1984, s. 8

⁶⁰¹ *Tercüman*, 11.7.1984, s. 7

⁶⁰² *Hürriyet*, 14.7.1984, s. 11

⁶⁰³ *Nokta*, 16/22.7.1984, s. 8

teşkilatın görüşünü almadan karar veremeyiz diyecek, uzlaşmacı bir tutum sergileyecekti ki nitekim toplantı sonunda bu öngörü gerçekleşmişti.⁶⁰⁴

Hasan Cemal, İnönü ve Calp buluşmasını her iki partinin tabanındaki eğilime uygun düşüğünü, birleşme gerçekleşebilirse %23 oy oranı ile parlamento dışarısında kalan SODEP ile %8'lik oy oranıyla parlamentoda yer alan HP sayesinde parlamentonun güç kazanacağına vurgu yaptı.⁶⁰⁵

Nokta'nın, Agence France Presse (AFP)'den aktardığına göre 15 Temmuz 1984 tarihinde yayınladığı yorumda SODEP-HP birleşmesini Bülent Ecevit'in sonlandırdığını belirtti.⁶⁰⁶ AFP'nin bu yorumu üzerine HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, Nokta'ya yaptığı açıklamada, HP ile SODEP'in birleşmesi için yetkili kurullarımıza müracaat etme kararını Calp ile İnönü buluşmasından daha önce almıştık dedi. İki partinin yetkili organlarını ilgilendiren bir konuda gerek Sayın Ecevit gerekse de ben dışarıdan yetki sağlamaya girişmeyecek ölçüde yasalara ve siyasal geleneklere saygılı insanlarımız açıklamasını yaptı.⁶⁰⁷

Necdet Calp, grup toplantısında kendisine HP milletvekilleri tarafından yöneltilen Ecevit, Gürkan buluşmasıyla ilgili soruları cevaplandırdı. Buluşmaya iki ay önceden karar verildiğini belirten Calp, buluşmanın SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü ile yapılan toplantıyla aynı zamana denk gelmesini çok güzel bir tesadüf olarak nitelendirdi. Birleşme konusunda ki sorulara Erdal İnönü'yü çok samimi bulduğunu ancak birleşme talebinin altında erken seçim isteğinin olduğunu

⁶⁰⁴ Muammer Yaşar, "Bir Başka Bahara", *Yeni Asır*, 14.7.1984, s. 6

⁶⁰⁵ Hasan Cemal, "İnönü Calp Buluşması", *Cumhuriyet*, 14.7.1984, s. 1

⁶⁰⁶ *Yeni Asır*, 16.7.1984, s. 1

⁶⁰⁷ *Nokta*, 23/29.7.1984, s. 14

paylaştı.⁶⁰⁸ Erdal İnönü ile yaptığı görüşmenin ayrıntılarını da açıklayan Calp, İnönü bizi SODEP'e bense onları HP'ye davet ettim açıklamasını yaptı.⁶⁰⁹

5.1 Beklenmedik HP Bildirisi

HP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ile TBMM grubunun dört gün süren toplantıları sonunda 16 Temmuz 1984 tarihinde yayınlanan bildiri ile SODEP'in birleşme çağrısı nazikçe reddedildi. Bildiride : *“Ancak içinde bulunduğumuz koşullarda yılların emek, ter ve özverileriyle oluşturulmuş sosyal demokrat birikimini, halktan kopuk güçlerin ve maceracı odakların denetim ve yönlendirmesine girmek tehlikesini önlemekte birleşmek ve bütünleşmek kadar önemli ve tarihi bir görevi oluşturmaktadır. Geçmiş siyasal yaşamımızda halkımızın uğramış olduğu derin düş kırıklıklarının yeniden yaşanmasına imkân vermeyecek bir kadrolaşma hareketinin sağlanması sosyal demokratik hareketin şu andaki temel görevi ve hedefidir. HP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu ve TBMM grubu bu nedenlerle birleşme-bütünleşme konusunun HP kurultayında bu boyutlara ele alınmasını ve o tarihe kadar grubu ve örgütüyle birlik, bütünlük ve dayanışma içinde, gerçek ve samimi sosyal demokrat güçlerle halkımızın çıkarları doğrultusunda ortak tavırlar koymaya karardır. HP, yapay, Anayasa'yı zorlayıcı ve siyasal sonuçları denetlemez hukuki birleşmelerin bu aşamada ülkemizin çıkarlarına ters düşeceği kanısındadır. Ülkemizin şu andaki temel ihtiyacı koşulları olağan dışı*

⁶⁰⁸ *Milliyet*, 15.7.1984, s. 6

⁶⁰⁹ *Tercüman*, 15.7.1984, s. 10

çözümlere zorlamak değil, aksine koşulları hızla olağanlaştırmaktır.” denilmekteydi.⁶¹⁰

Hayri Birler’in haberine göre yılda 154 milyon liralık “*hazine yardımı*” kesinleşince HP ile SODEP arasındaki “*ilişki*” de buzdolabına kaldırılmıştı. Calp, birleşme konusundaki geri adım olmadığını gerekli kararı Kurultayımız verecek derken, Erdal İnönü ise bildiride birleşme konusunda bir olumsuzluk görmediğini açıkladı.⁶¹¹ HP İstanbul Milletvekilleri Feridun Şakir Öğünç, Yılmaz Hastürk, Ordu Milletvekili Bahriye Üçok ve Adana Milletvekili Cüneyt Canver, kanunlar gereği birleşmenin ancak HP çatısı altında olabileceğini açıkladılar.⁶¹²

6. HP’li Dört Milletvekilinin İsrail Gezisi

HP Milletvekilleri Sabit Batumlu, Selçuk Akıncı, Metin Üstünel ve Şükrü Babacan’ın İsrail’de olduğu haberi gündeme bomba gibi düştü. HP Milletvekilleri, Türkiye’nin başkent olarak tanımadığı Kudüs’te İsrail parlamentosu yetkilileri ve hükümet temsilcileriyle görüşmeler yapmışlardı.⁶¹³

Milletvekillerinin, Kudüs’e gitmesi İsrail işgalini tanımak anlamına gelmekteydi. İslam âleminin ve çeşitli batılı ülkelerin diplomatları Kudüs’e gitmekten ve “*işgali onaylar*” görünmekten kaçınmışlardı. Yabancı diplomatlara göre dört milletvekilinin tutumu tam bir skandaldı. Necdet Calp, milletvekillerinin özel bir davet alarak izinsiz gittiklerini kendilerinin de durumu Anadolu Ajansı’nın dış kaynaklı bir haberinden öğrendiklerini belirtirken, yurda döndükten sonra Genel

⁶¹⁰ *Cumhuriyet*, 17.7.1984, s. 7

⁶¹¹ *Milliyet*, 18.7.1984, s. 7

⁶¹² *Yeni Asır*, 18.7.1984, s. 6

⁶¹³ *Milliyet*, 19.9.1984, s. 6

Merkez’de ifadeleri alınıp, sonucunda gerekli yasal işlemler yapılacaktır dedi. Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Mesut Yılmaz, bu ziyaret dolayısıyla dış politikamız açısından zarar görüyoruz açıklamasını yaptı.⁶¹⁴ HP Genel Başkan Yardımcısı Engin Aydın konu ile ilgili görüşlerini açıklarken, “*bu milletvekillerinin HP çatısı altında değil, parlamento çatısı altında dahi bulunmaları doğru değildir*” demişti.⁶¹⁵

Milliyet Tel Aviv muhabiri Ted Levite HP’li milletvekilleri ile görüşmeyi başardı. Milletvekilleri, Ted Levite yaptıkları gezi için Meclis Başkanından gerekli izinlerin alındığını belirttiler.⁶¹⁶ TBMM Başkanı Necmettin Karaduman ise, ilk açıklamasında dört milletvekilinin İsrail’e TBMM Başkanlığının bilgisi dışında gittiklerini vurgulayarak; “*Hiç olmazsa bana haber verselerdi.*” demişti.⁶¹⁷ Ancak daha sonra gazetecilere yaptığı açıklamada, HP’li üç milletvekili Sabit Batumlu, Selçuk Akıncı ve Muzaffer Yıldırım’ın 23 Mayıs tarihinde TBMM Başkanlığı’na müracaat ederek İsrail’e davet edildiklerini bildirir dilekçeyi kendisine sunduklarını belirtiyordu. Bu dilekçeyi Dışişleri Bakanlığına bildirdiğini ifade eden Karaduman, Bakanlığın İsrail ile Büyükelçilik düzeyinde ilişkimiz olmadığını için milletvekillerinin İsrail gezisinin sakıncalı olduğunun tarafına bildirildiğini açıkladı. Durumu milletvekillerine izah ettiğini bildiren Karaduman, milletvekillerinin de 7 Haziran tarihli dilekçeleriyle bu geziyi iptal ettiklerine dair yazıyı sunduklarını belirtti. An itibarıyla Meclis’in tatilde olduğuna vurgu yapan Karaduman, seyahatin

⁶¹⁴ *Hürriyet*, 20.9.1984, s. 13

⁶¹⁵ *Yeni Asır*, 20.9.1984, s. 6

⁶¹⁶ *Milliyet*, 20.9.1984, s. 6

⁶¹⁷ *Hürriyet*, 20.9.1984, s. 13

Meclis'in tatiline denk gelmesi sebebiyle milletvekillerine bir yaptırımın söz konusu olmayacağını beyan etti.⁶¹⁸

Nokta muhabirinin röportaj yaptığı İsrail'in Ankara Maslahatgüzarı Eli Shaked, HP'li dört milletvekilinin de İsrail Parlamento sözcüsü tarafından davet edildiğini açıklayarak, davetleri kendisinin yaptığını belirtti.⁶¹⁹ HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan, partili milletvekillerinin yaptıklarının kabul edilemez olarak nitelerken, partilerinin başına bu olayın kim ya da kimler tarafından tezgâhlandığını sorgulamıştı.⁶²⁰

Milliyet'in Ankara bürosunun konuyla ilgili sorularını yanıtlayan İsrail kaynakları, Türk Parlamenterlerin İsrail Parlamentosu'nun "*resmi konuğu*" olarak çağrıldıklarını, davet mektubunun bir örneğinin TBMM Başkan'ı Necmettin Karaduman'a verildiğini, TBMM Başkanı'nın konudan haberdar olmadığı şeklindeki beyanının doğru olmadığını açıkladılar. Aynı İsrail'li yetkililer geziden Necdet Calp'in de haberdar olduğunu bildirdiler.⁶²¹

Filistin Kurtuluş Örgütü Ankara Temsilcisi Abu Firaz, Nokta Dergisine yaptığı açıklamada, HP'li milletvekillerinin yaptığı gezinin kimi kaynakların göstermeye çalıştığı gibi normal bir ziyaret olarak telakki edilmemesini belirtti. Firaz'a göre bu ziyaretin organize eden İsrail ve Amerika, Türk-Arap ilişkilerinde bir kopma meydana getirmek istemişlerdi.⁶²²

⁶¹⁸ *Milliyet*, 20.9.1984, s. 6

⁶¹⁹ *Nokta*, 24/30.9.1984, s. 15

⁶²⁰ *Yankı*, 24/30.9.1984, s. 17

⁶²¹ *Milliyet*, 20.9.1984, s. 6

⁶²² *Nokta*, 24/30.9.1984, s. 15

HP'nin İsrail'e gitmiş olan milletvekillerinden Metin Üstünel olaylar büyüyünce apar topar Türkiye'ye döndü. Sıcağı sıcağına yaptığı açıklamada Şükrü Babacan'ın, Genel Başkan Necdet Calp'i aradığını, Calp'in de kendilerine iyi yolculuklar dileyerek İsrail'de İşçi Partisiyle görüşme talimatı da verdiğini beyan etti.⁶²³ Üstünel'in açıklamalarının ardından Necdet Calp, geziden bu telefonla haber olduğunu kabul etmiş, ancak içeriğini kabul etmemiştir.⁶²⁴

Konu ile ilgili olarak detaylı araştırmalar yaptığını belirten Muammer Yaşar, İsrail'in Amerika'daki Ermeni lobisini desteklemek suretiyle Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak istediği sonucuna vardığını yazmıştı. Gerçi İsrail, Sovyetler Birliği tehlikesine karşı güçlü bir Türkiye'nin varlığını istemekteydi, ancak Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkisi soğuk olmalıydı. Çünkü Türkiye'nin bilgi birikimi, yetişmiş insan gücü ve kıvılcıma hazır tesisleri Arap sermayesi ile harekete geçerse hem Türkiye güçlenir hem de Türkiye'nin ürettiklerini alan Araplar güçlenirdi. Hatta İsraililer, Alman Leopard Tanklarının Türkiye'de üretilmemesi için Almanya'da da sıkı bir lobi yapıyorlardı. Muammer Yaşar, araştırmaları neticesinde elde ettiği bu bulgular sebebiyle HP'li milletvekilleri hakkında hem kendi partilerinde hem de Ankara'da neden büyük ölçüde tepki olduğunu daha iyi kavradığını belirtti.⁶²⁵

Teoman Erel'e göre HP'li milletvekillerine gösterilen tepki tam da Türkiye'nin daha fazla dışa açılması ve her tarafın nabzını tutması gereken bir dönemde aşırı ve bağnazcaydı. Oysa İsrail'de bir hükümet değişikliği olmuş ve Başbakanlığa Ortadoğu'da yumuşama getireceğine ümit bağlanan Şimon Perez getirilmişti. Türkiye'den de bazı politikacıların yeni İsrail politikaları hakkında bilgi

⁶²³ *Hürriyet*, 21.9.1984, s. 21

⁶²⁴ *Nokta*, 24/30.9.1984, s. 15

⁶²⁵ Muammer Yaşar, "Diplomatik Kulisten Haberler", *Yeni Asır*, 21.9.1984, s. 6

almak için temasa geçmesi normaldi. Erel, İktidar Partisi'nin Amerika ile hiçbir şey olmamış gibi gerekli görüşmeleri yaparken kendi muhafazakâr seçmenine ve Arap âlemine karşı HP'yi bir numaralı din düşmanı ilan etmeleri insafsızlıktan başka bir şey değildi.⁶²⁶

Bu arada HP Milletvekilleri Sabit Batumlu, Selçuk Akıncı ve Şükrü Babacan, geziye devam ederek İsrail Cumhurbaşkanı Herzog, İsrail Başbakanı Perez ve İsrail Dışişleri Bakanı Şamir ile görüştüler.⁶²⁷ Gerçekleşen görüşmelerin ardından İsrail Başbakanı Perez bir açıklama yaparak, gerçekleştirilen ziyaretin çok önemli bir adım olduğunu Türkiye-İsrail ilişkilerinin daha da güçleneceğini belirtti. Sabit Batumlu ise İsrail Dışişleri Bakanı'na; "*Türkiye'nin İsrail'e daha yakın bakmasının zamanı geldi.*" demişti. İsrail'in en yüksek şahsiyetleri ile görüşen HP'li vekiller 24 Eylül 1984 tarihinde İsrail'den ayrıldılar.⁶²⁸

Türkiye'ye dönen HP'li üç vekilden Şükrü Babacan; "*Önce partimizin görüşlerini dinleyeceğiz sonra onlar bizi dinleyecek*" derken, Selçuk Akıncı gerekli izni Calp'ten aldıklarını belirterek; "*İsrail'e Türkiye'den Gelenler Derneği'nin davetlisi olarak gittik.*" demişti.⁶²⁹ Milliyet'in Ankara bürosunun İsrail'li kaynaklardan yaptığı araştırmaya göre ortada böyle bir dernek yoktu.⁶³⁰

İsrail gezisi hakkında değerlendirmeler yapan Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Türk vatandaşlarının yurt dışına çıkmak için Dışişlerinden izin almak gibi bir mecburiyeti olmadığını belirtti. Böyle bir izin alma gerekliliğini farz etmek Anayasamızın kuvvet ayrılığı prensibine aykırı düşmesi demekti. Böyle bir tatbikatın devam

⁶²⁶ Teoman Erel, "Bu Dört HP'liyi İdam Etmeliyiz", *Milliyet*, 21.9.1984, s. 6

⁶²⁷ *Nokta*, 24/30.9.1984, s. 15

⁶²⁸ *Cumhuriyet*, 25.9.1984, s. 1

⁶²⁹ *Hürriyet*, 25.9.1984, s. 15

⁶³⁰ *Milliyet*, 20.9.1984, s. 6

ettirilmesi milletvekillerinin ve bilhassa muhalefet milletvekillerinin dış politikada hareket ve fikir serbestilerinin, Dışişleri Bakanlığının ipoteği altına sokulması demektir. İkinci bir husus ise Başbakan Turgut Özal'ın İsrail ile bugünkü durumunu “devlet politikası” saymasıydı. Oysa “devlet politikası” kaynağını Anayasa'dan alırdı. Armaoğlu, laikliğin, anti-komünizmin bir devlet politikası olduğunu ancak İsrail ile münasebetin olsa olsa “hükümet politikası” olabileceğine vurgu yapmıştı.⁶³¹

6.1 İsrail'e Giden HP Milletvekillerinin Partiden İhraç Edilme Talebi

HP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu 21 Eylül 1984 tarihinde toplanarak İsrail'e giden dört milletvekilinin ihraç istemiyle disiplin kuruluna gönderilmesine karar verdi.⁶³² Turgut Altınkaya, Halil İbrahim Şahin ve İbrahim Taşdemir'den oluşan komisyon sevk kararının gerekçesini açıkladılar. Gerekçede; “*Program ve tüzük kurallarına büyük kongre ve yetkili organ kararlarına, partiden aldıkları görev ve sorumlulukla ve üyelikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunak, parti doğrultusunda ve temel ilkelere aykırı siyasal çalışmalar ve gerçeğe aykırı olarak partide kendisine belli görevler verilmiş gibi davranmak.*” yazmıştı. Bazı üyelerin Disiplin Kurulu'ndan Güngör Ünal ve Yılmaz Önen'in daha önce istifa ettiğini ve bu yüzden Kurul'un eksik olduğunu savunmaları üzerine Disiplin Kurulu üyesi Teoman Yalaz ile Aytekin Yıldız'da istifa ettiler. Böylece Disiplin Kurulu tamamen düşmüş oldu. Organda da çoğunluk kalmadığı anlaşılmıştı. Kurul üyelerinden iki kişi arandı, ancak bulunamadı. Bunun üzerine Teoman Yalaz ile Aytekin Yıldız, istifalarını geri

⁶³¹ *Tercüman*, 22.9.1984, s. 4

⁶³² *Yeni Asır*, 21.9.1984, s. 6

aldı. Disiplin Kurulu'nun eksik üyelerinin daha sonra tamamlanmasına karar verildi.⁶³³

26 Eylül 1984 tarihinde Merkez Disiplin Kurulu, dört milletvekilinin kesin ihracı istemini görüşmek üzere Parti Genel Merkezi'nde toplandı. Tüzük uyarınca Disiplin Kurulu üye tam sayısının üçte ikisi olan en az 6 üye ile toplanmak zorunlu iken toplantıya 5 kişi katıldı. Katılan üyelere Teoman Yalaz ile Akın Yıldız istifalarını verince kurul, kesinlikle toplanıp karar veremez duruma düştü. Bunun üzerine Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nun toplanarak Disiplin Kurulu'na yeniden üye seçmesi için toplantıya son verildi.⁶³⁴ 27 Eylül 1984 tarihinde Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeleri, ilk önce seçtikleri yedi kişilik Hukuk Komisyonu'nun "*olur*" unu alıp yaptıkları ikinci seçimde 9 kişilik Merkez Disiplin Kurulu'nu belirlediler. Bu aşamada parti içinde Disiplin Kurulu'nun "*partinin hangi organı tarafından seçileceği*" dair tartışmaların fitili ateşlenmiş oldu. Genel Başkan Necdet Calp, Siyasi Partiler Seçim Kanunu'na göre seçim yapılması gerekir derken, Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları Disiplin Kurulu'nun parti tüzüğüne göre oluşturulmasını da ısrar ettiler. Merkez Disiplin Kurulu'nun oluşma şeklinin hukuka aykırı olduğunu vurgulayan ve bu nedenle Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'nu toplantısına katılmayan Calp; "*Genişletilmiş Kurucular Kurulu'nu*" toplantıya çağıracağını açıkladı.⁶³⁵

Cumhuriyet Başsavcılığı HP Merkez ve Yönetim Kurulu'nun, Merkez Disiplin Kurulu üyelikleri için yaptığı seçimin biçimini Anayasa'nın 69. Maddesinin 3. Fıkrası, Siyasi Partiler Yasası'nın 4-14 ve 54.Maddesine aykırı buldu. Başsavcılık,

⁶³³ *Hürriyet*, 21.9.1984, s. 17

⁶³⁴ *Milliyet*, 27.9.1984, s. 6

⁶³⁵ *Hürriyet*, 28.9.1984, s. 3

partie bir tebligatta bulunarak, yeni seçimlerle bu aykırılığın 10 gün içerisinde giderilmesini ve Parti Tüzüğü'nün 79. maddesinin⁶³⁶ değiştirilmesini istedi. Cumhuriyet Başsavcılığı HP'ye gönderdiği yazıda, Siyasi Partiler Yasası'na göre Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeliklerine seçimin büyük kongrede yapılması gerektiğini bildirdi. Parti henüz kongre yapmamış olduğu için bu seçimlerin Kurucular Kurul'unca yapılması gerektiği belirtildi.⁶³⁷ Siyasi Partiler Yasası'na göre partinin 10 gün içerisinde yasaya uygun bir seçim yapmaması halinde Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak partie ihtar verilmesini isteyebilir, Anayasa Mahkemesi'nin ihtarına rağmen 6 ay içerisinde yasaya aykırılık giderilmezse bu kez partinin kapatılması için dava açılabilirdi.⁶³⁸

Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yazısı üzerine haklılığı ortaya çıkan HP Genel Başkanı Necdet Calp, Genişletilmiş Kurucular Kurulu'nu 5 Ekim 1984 tarihinde toplantıya çağırdı.⁶³⁹ Necdet Calp'in, Genişletilmiş Kurucular Kurulu'nu toplantıya çağırması Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan ile arasındaki iplerin kopmasına sebep oldu. Bir basın toplantısı düzenleyen Aydın Güven Gürkan, parti tüzüğünün Cumhuriyet Başsavcılığı denetiminden geçip onaylandığını, onaylanmış tüzük hükümlerine uyararak Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyeliklerine seçim yapıldığını belirtti.⁶⁴⁰

⁶³⁶ HP Tüzüğü, 79. Madde ; “Disiplin kurullarında, kendi isteği ile görevden ayrılma, ya da başka nedenlerle boşalma olursa, yedekler sırası ile çağrılır. Merkez Disiplin Kurulu ve grup disiplin kurulu için genel başkan, il disiplin kurulu için il başkanı yedekleri göreve çağırır. Yedeklerin çağrılmasından sonra üye sayısı üçte ikinin altına düşerse olağan büyük genel kurul ve kongreye kadar görev yapmak üzere yeni kurul, merkez karar ve yönetim kurulunca seçilir. Grup disiplin kurulu için yeni seçim yapılır”, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok, s.s. 52,53

⁶³⁷ Cumhuriyet, 29.9.1984, s.s. 1,6

⁶³⁸ “Siyasi Partiler Kanunu”, Kanun No: 2820, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

⁶³⁹ Yeni Asır, 30.9.1984, s. 6

⁶⁴⁰ Tercüman, 30.9.1984, s. 10

7.HP Kongreleri

30 Eylül 1984 tarihinde yapılan Kocaeli Kongresi, HP'deki “*koltuk kavgasını*” da hızlandırdı. Kongrede konuşma yapan Necdet Calp, hükümetin ekonomik kararlarını şiddetle eleştirdi. Kongrede konuşma yapan Genel Sekreter Gürkan, delegeler tarafından uzun süre “*istikbalin genel başkanı*” sloganlarıyla alkışlandı.⁶⁴¹

“*Halkçı Parti’de ikinci adam birinci adamı yemeye çalışıyor*” başlığını atan Yeni Asır, inceleme altına aldığı İzmir Merkez ilçe, Bornova ve Karşıyaka’da yapılan HP kongrelerinde Necdet Calp’in adının alınmadığına, Bülent Ecevit tezahüratlarına dikkat çekti.⁶⁴²

8. Disiplin Kurulu Çalışmaları

1 Ekim 1984 tarihinde toplanarak çalışmalarına başlayan Disiplin Kurulu’na yapılan açıklamada, kurulun onaylanmış parti tüzüğü uyarınca yapıldığı, çalışmalarının ve alacakları kararların yasal olduğu belirtildi. Başkanlığına HP milletvekili ve Anayasa mahkemesi eski Başkanı Fahrettin Uluç’un seçildiği Merkez disiplin Kurulu’na yardımcı olarak İsmet Cantürk, Saymanlığa Ufuk Büyük Kırık, üyeliğe Turhan Temuçin, Teoman Yalazan, Yüksel Babür, Akın Yıldız, Avni Güler ve fahri Özdilek seçildi. Merkez Disiplin Kurulu üyesi ve vetolu Kurucu üye Dr. Turhan Temuçin son gelişmeler için Genel Başkan Necdet Calp ve zihniyetini

⁶⁴¹ *Tercüman*, 1.10.1984, s. 7

⁶⁴² *Yeni Asır*, 1.10.1984, s.s. 1,6

partiden siliyoruz açıklamasını yaptı.⁶⁴³ Toplanan Disiplin Kurulu üyeleri, “*İsrail Yolcusu*” dört milletvekilinin 15 gün içerisinde yazılı savunma vermesini kararlaştırdı.⁶⁴⁴

HP içerisinde yaşananlar geçmişte yaşanan İnönü-Ecevit çekişmesini akıllara getirmişti. Kulislerde Calp için İnönü’cü Aydın Güven Gürkan için Ecevit’çi deyimleri kullanıldı.⁶⁴⁵ Ankara siyasal çevreleri, Aydın Güven Gürkan’ın “*Huruç Harekâtı*” diye nitelendirilen operasyonun sosyal demokrat tabanı kendine çekmek için HP ile çekişen SODEP’in kurultayından hemen sonra başladığını hatırlattılar. Gürkan o günlerde 10 yıllık yasaklılar arasında yer alan bir eski lideri evinde ziyaret ederek, “*Türkiye’deki sosyal demokrat hareketteki gelişmeler*” konusunda bir görüşmeler yapmıştı. Siyasal çevreler, bu görüşmeden sonra yasaklı liderin himayesinde kurulacağı söylenen “*Demokratik Sol Parti’nin*” (DSP) çalışmalarını iyice ağırlaştırdığını vurgulamışlardı. Bazı çevreler daha da ileri giderek, DSP’nin “*askıya alındığını*” ile öne sürdüler. Bu çevrelere göre, DSP ile birleşme yanlısı olan Gürkan’ın HP’nin denetimini ele geçirme operasyonunda başarıya ulaşması durumunda, yeni bir sosyal demokrat veya demokratik sol partinin kurulmasına gerek kalmayacaktı. DSP’nin arkasındaki lider amacına ulaşmış ve bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı. Hem hazır bir partinin örgütünü ele geçirecek hem de seçimsiz ve dört yıl sonra yapılacak seçimi beklemeden TBMM’ye girmiş olacaktı.⁶⁴⁶

⁶⁴³ *Cumhuriyet*, 2.10.1984, s. 7

⁶⁴⁴ *Milliyet*, 2.10.1984, s. 3

⁶⁴⁵ *Hürriyet*, 3.10.1984, s. 13

⁶⁴⁶ *Yeni Asır*, 1.10.1984, s. 6

Muammer Yaşar, Aydın Güven Gürkan'a yönelttiği HP-DSP ilişkisine dair görüşlerine Gürkan; “*HP ile SODEP örgütlerini bir araya getirme imkânı yoktur.*” derken, DSP hareketiyle bütünleşmenin sosyal bir olgu olduğuna vurgu yapmıştı. Taban isterse Gürkan bunu olgunlukla karşılırsınız dedi. Böylelikle siyasi çevrelerdeki dedikodular ilk ağızdan doğrulanmış oldu.⁶⁴⁷

Calp ile Gürkan arasındaki ihtilafı çözmek üzere kurulan 7 kişilik heyet liderler arasında uzlaşma sağlayamadı. Necdet Calp, heyet üyelerine mevcut kuruldaki bazı üyelerle çalışmasının mümkün olmadığını, Kurucular Kurulu toplantısında seçim istediğini belirtti.⁶⁴⁸

Uğur Mumcu'ya göre, Calp anlaşılamadığı Gürkan ve arkadaşlarından kurtulmak için parti kurucular kurulunu toplarken, Gürkan ve arkadaşları ise partinin atılımlar yapması için öncelikle “*muvazaa partisi*” görüntüsünden kurtarmak istemişlerdi.⁶⁴⁹

9. II. İnönü-Ecevit Gerilimi

HP içindeki Genel Başkan-Genel Sekreter çatışması “*Genişletilmiş Kurucular Kurulu*” toplantısında yapılan güven oylaması ile sonuçlandı. Yönetim kurulu 50 güvenoyuna karşılık, 56 güvensizlik oyu ile düşürüldü. Daha sonra yapılan Merkez Karar ve Yönetim Kurulu seçimlerine Aydın Güven Gürkan taraftarları katılmayınca Genel Başkan'ın listesi, seçime katılan 59 üyenin oybirliği ile kazandı.⁶⁵⁰ HP tüzüğünün 79. Maddesi Cumhuriyet Başsavcılığı'nın talebi doğrultusunda değiştirildi

⁶⁴⁷ *Yeni Asır*, 3.10.1984, s. 6

⁶⁴⁸ *Hürriyet*, 4.10.1984, s. 13

⁶⁴⁹ Uğur Mumcu, “Parti ve Bağımsızlık”, *Cumhuriyet*, 4.10.1984, s. 1

⁶⁵⁰ *Milliyet*, 6.10.1984, s. 6

ve organların Genişletilmiş Kurucular Kurulu veya büyük kongrede seçilmesi hükmü getirildi.⁶⁵¹

Sert tartışmalara sahne olan toplantıda Genel Başkan Calp eleştirilerini HP'nin bir başka partiye yamanması ve Genel Başkanlığa aday olacak kişinin üzerindeki mali ve idari yetkilerden arınması gerekliliği üzerine kurmuştu. Güven oylaması önergesine karşı çıkan Gürkan ise, kendisi partide kalsın ya da kalmasın HP'deki lider boşluğunun var olmaya devam edecekti.⁶⁵² HP, Genişletilmiş Kurucular Kurulu toplantısında Merkez Karar ve Yönetim Kurulu'na karşı ve Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan'ın eleştirildiği 59 imzalı olarak verilen önergedeki suçlamalara karşı Gürkan, artık bir arada olmamız güçleşmiştir açıklamasını yaptı.⁶⁵³

Uğur Mumcu, HP'nin turfanda bir meyve gibi ortadan bölündüğünü belirterek, Calp'in zaferini "*Pirus Zaferi*" olarak nitelendirdi. Neydi Pirus Zaferi, M.Ö. 279 yılında büyük kayıplar pahasına Roma ordularını yenen Epir Kralı Pirus savaş alanına bakıp "*Tanrım, bana bir daha böyle zaferler nasip etme*" demiş, ardından da iki yıl sonra Roma ordularına yenik düşüp bozguna uğramıştı. Bu şekilde kıl payı oy farkları ile kazanılan siyasi nitelikli seçimlere siyasal sözcüklerde Pirus Zaferi denilmekteydi. Bu tür kazanılan zaferlerde yenenin yenenden bir farkı yoktu.⁶⁵⁴

Calp ile giriştiği "*Başkanlık Mücadelesini*" kaybeden Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan hedefinin Büyük Kongre olduğunu açıkladı. Yeni listede kazananlardan İzmir Milletvekili Yılmaz Önen ve Ankara Milletvekili Seyfi Oktay

⁶⁵¹ *Tercüman*, 6.10.1984, s. 10

⁶⁵² *Aynı yer.*

⁶⁵³ *Yankı*, 8/14.10.1984 s. 15

⁶⁵⁴ Uğur Mumcu, "Pirus Zaferi", *Cumhuriyet*, 7.10.1984, s. 1

istifa ettiler.⁶⁵⁵ HP Genel Sekreterliği'ne düşürülen Aydın Güven Gürkan yerine İstanbul Milletvekili Yılmaz Hastürk seçildi. Oysaki Necdet Calp, Genel Sekreterlik için Malatya Milletvekili Ayhan Fırat'ı istemişti.⁶⁵⁶

HP Genel Başkanı'nın ertelenmesini istediği Mamak İlçe Kongresi muhalefetin gövde gösterisine dönüştü. Kongrede yaptığı konuşmada devrik Genel Sekreter Gürkan, sosyal demokrat bir partide sol görüşlü olmanın suç olduğunu anlattı, takdir halkımıza aittir açıklamasını yaptı.⁶⁵⁷

Hürriyet Muhabiri İsmet Çolak'ın sorularını yanıtlayan eski Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan, kendileri açısından sürecin bitmediğini vurguladı. Büyük Kurultay'da tekrar görüşeceklerini belirten Gürkan, Calp'i partiyi devlet dairesi gibi idare etmeye çalışmakla suçladı.⁶⁵⁸ Calp, partiye birlik ve beraberlik çağrısı yaptı. Bu arada devam eden istifa zincirine Kırklareli HP Milletvekili Erol Ağagil'de katıldı.⁶⁵⁹

HP Grubunda 10 Ekim 1984 tarihinde Grup Başkanvekilliği ve Grup Yönetim Kurulu üyelikleri seçildi. Grup Başkan Vekilliği'ne Kahramanmaraş Milletvekili Turhan Bayazıt birinci Çanakkale Milletvekili Şeref Bozkurt da ikinci başkan vekili oldu. Grup Yönetim Kurulu üyeliklerine Ömer Kuşhan(Kars), Savaş Arpacıoğlu (Amasya), Salim Eren (Konya), Hasan Altay (Samsun), Yusuf Demir (Uşak), Metin Üstünel (Adana), Muzaffer Yıldırım (Kayseri), Ömer Cengiz (İstanbul) ve Rıza Tekin (Siirt) seçildiler.⁶⁶⁰ Yapılan seçimlerde Gürkan ve

⁶⁵⁵ *Hürriyet*, 7.10.1984, s. 13

⁶⁵⁶ *Tercüman*, 8.10.1984, s. 10

⁶⁵⁷ *Cumhuriyet*, 8.10.1984, s. 1

⁶⁵⁸ *Hürriyet*, 9.10.1984, s. 21

⁶⁵⁹ *Yeni Asır*, 9.10.1984, s. 6

⁶⁶⁰ *Milliyet*, 11.10.1984, s. 6

arkadaşları bir aday göstermedikleri gibi yapılan seçimlerde ise boş oy kullanmayı tercih ettiler.⁶⁶¹

Tercüman'a özel bir röportaj veren Yılmaz Hastürk, kendisinin Calp'çi olmadığını, bu tarihten itibaren HP'de isimlerin değil ilkelerin egemen olacağını ifade etti.⁶⁶² Yankı'ya göre yönetim değişikliğinden sonra HP daha merkeziyetçi bir yapıya kavuşmuştu. HP'nin mahalli seçimlerden sonra yaşadığı canlanma giderek kaybolacağı söylentileri siyasi çevrelerde dillendirildi. Parti tekrar “*muvazaa partisi*” görüntüsüne girmişti. Gelecekte ne olacağı belli değildi ancak partinin bir bölünme ile karşı karşıya kalması halinde geçmişin Cumhuriyetçi Güven Partisi'yle aynı kaderi paylaşmasından korkulmuştu.⁶⁶³

Uğur Mumcu'ya göre HP'de yaşanan tüm bu gelişmeler fayda sağlayan iktidar partisi ANAP'tı. Sosyal demokratlar arasında gerçekleşebilecek güç birliğinden rahatsız ve tedirgin olan Başbakan Özal, HP'li milletvekillerin yapmış olduğu İsrail gezisinden dolayı HP'ye yüklenmiş ve partinin içini karıştırmıştı. Ne yazık ki HP'li dostlar bunu görememişti.⁶⁶⁴

10. HP'de Disiplin Kurulu Kararları

Parti Kurucularından ve eski genel başkan yardımcılarında Engin Aydın HP'li milletvekillerinden İsa Vardal'ı yumrukladığı gerekçesi ile bir yıl süre ile partiden ihraç edildi.⁶⁶⁵ Halkçı Parti Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, haklarında

⁶⁶¹ *Hürriyet*, 11.10.1984, s. 19

⁶⁶² *Tercüman*, 11.10.1984, s. 7

⁶⁶³ *Yankı*, 15/21.10.1984, s. 5

⁶⁶⁴ Uğur Mumcu, “Pirus Zaferi”, *Cumhuriyet*, 7.10.1984, s. 7

⁶⁶⁵ *Nokta*, 3/09.12.1984, s. 26

usulsüz harcama yaptıkları iddiasıyla rapor hazırlanan eski Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan ve dört milletvekilini “geçici ihraç” istemiyle disiplin kuruluna sevk etti.⁶⁶⁶ Disiplin Kuruluna sevk edilen diğer dört isim Denizli Milletvekili Kani Büke, Mardin Milletvekili Kenan Nuri Nehrozoğlu, Diyarbakır Milletvekili Şehmuz Bahçeci ve Eski Genel Başkan Yardımcılarından Doğan Sönmez’di. Bu arada bir süre önce İsrail’e giden dört milletvekilinin durumlarının yeniden incelenmesi için iki kişilik bir komite oluşturuldu.⁶⁶⁷

Yaşanan gelişmeler karşısında Fevzi Hepşenkal, “Necdet Calp’e” son uyarı başlıklı yazısında HP’nin ruhuna El-Fatiha açıklamasını yapmıştı. Gidişat bu yönde devam ettiği takdirde Calp’in sahip olabileceği tek unvan vardı; “gemisini batıran kaptan”.⁶⁶⁸

Usulsüz, yasadışı davranmakla suçlanan Aydın Güven Gürkan, iş başında olduğu süre içerisindeki yapılan tüm harcamaları Necdet Calp’e onaylatmış, sarf belgelerinin üzerine Genel Başkan’ın imzasını attırmıştı. Yalnızca görevden uzaklaştırılmasına yol açan Genişletilmiş Kurucular Kurulu toplantısına kadar geçen kısa süre içerisindeki belgeleri Necdet Calp, partiye gelmediği için imzalatamamıştı. Bu nedenle yapılan harcamalar konusunda Gürkan’ın bir rahatsızlığı yoktu.⁶⁶⁹ Aslında olay sadece Eski Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan’ın yaptığı harcamalara değil partiye yapılan bağışlara karşılık makbuz kesilmemesini de kapsamıştı. Bu konuyla ilgili olarak eski yöneticiler partiye yapılan bağışlar için Genel Başkanın makbuz kesmeyin talimatı verdiklerini açıkladılar. Buna gerekçe

⁶⁶⁶ *Cumhuriyet*, 1.12.1984, s.s 1,8

⁶⁶⁷ *Hürriyet*, 1.12.1984, s. 13

⁶⁶⁸ *Yeni Asır*, 4.12.1984, s. 6

⁶⁶⁹ *Nokta*, 3/9.12.1984, s. 27

olarak büyük şirketlerin yaptıkları bağışların gizli kalmasını istemelerini gösterdiler.⁶⁷⁰

Muammer Yaşar'a göre yaşananlar daha solda bir politikacı izlenimini veren eski Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan ve arkadaşlarının parti yönetimini ele geçirince siyasi arzularını zamana yayamayıp Genel Başkanlığa göz koymasından kaynaklanmıştı. İstanbul milletvekili Yılmaz Hastürk eski dernekçilik çalışmalarının verdiği tecrübe ve Calp'in desteği ile harekete geçmiş ve Genişletilmiş Kurucular Kurulu'nu toplayarak Gürkan ve ekibini saf dışı bırakmıştı. Genel Başkan ve yeni ekibi genel merkezde işe el koyunca üç buçuk milyon liralık bir bağışın parti defterine geçirilmemiş olduğunu tespit ettiler. Bu para deftere yazılmadığı için eski yöneticilerin üzerinde zimmet olarak görülmüştü. Bunun üzerine sinirle hareket eden Calp, parti disiplinine bağdaşmayan bir hareketle bunu basına sızdırdı. Gürkan ve arkadaşları ise çaresiz kaldılar. Üç buçuk milyon liranın neden parti defterine yazılmadığının gerekçesi ise gayet açıktı. Siyasi Partiler bir kişi ya da firmadan en fazla bir milyon lira bağış alabilirdi. Oysa bağışlanan para üç buçuk milyon lira idi.⁶⁷¹ Halkçı Partiye yapılan üç buçuk milyon liralık bağışı makbuzsuz aldıkları ve harcadıkları gerekçesiyle Disiplin Kurulu'na sevk edilen beş eski yönetici karşı taarruza geçti. Kenan Nehrozoğlu, mevcut yönetimdeki bazı kişilerin yaptıkları usulsüzlükleri açıklamakla tehdit ederken, Doğan Sönmez yapılacak incelemelerden sonra partiden alacaklı çıkacağız dedi.⁶⁷²

⁶⁷⁰ *Yankı*, 26/2.12.1984, s. 8

⁶⁷¹ Muammer Yaşar, "HP'de Zimmet ve Para Meselesi", *Yeni Asır*, 15.12.1984, s. 6

⁶⁷² *Milliyet*, 9.12.1984, s. 6

13 Aralık 1984 tarihinde Gürkan ve arkadaşları savunmalarını Disiplin Kurul'u Başkanı Fahrettin Uluç'a sundular. Mardin Milletvekili Kenan Nehrozoğlu, Disiplin Kurulu üyelerini etkilememek için savunma gerekçelerini açıklamayacağını belirtti.⁶⁷³ HP Merkez Disiplin Kurulu, eski genel sekreter Aydın Güven Gürkan ile çalışma arkadaşlarından Kenan Nehrozoğlu, Şehmuz Bahçeci, Doğan Sönmez ve Kani Bürke hakkındaki incelemeleri tamamlayarak, 5 milletvekiline "kınama" cezası verdi. Bu karar HP tüzüğü'nün 76. Maddesine⁶⁷⁴ göre Gürkan ve dört arkadaşının bir yıl süre ile parti yönetiminde görev almasının önüne geçilmesi demektir. 4'e karşı 5 oyla alınan kararın gerekçesi "Merkez Karar ve Yönetim Kurulu kararlarına" uyulmamasıydı. Böylelikle bir yıl içerisinde yapılması gereken büyük kurultayda

⁶⁷³ *Hürriyet*, 14.12.1984, s. 15

⁶⁷⁴ *HP Tüzüğü*, 76. Madde; "Disiplin cezaları "uyarma, kınama, partiden veya guruptan, geçici veya kesin çıkarma" dır. Uyarma, yazılı olarak dikkat çekmedir. Kınama, Yazılı olarak kusur bildirmektir. Geçici çıkarma. Üyenin bir yıldan iki yıla kadar, Kesin çıkarma. Süresiz olarak parti ile ilgisinin kesilmesidir. Disiplin kurulları 74. maddedeki esaslar dairesinde yukarıda yazdı cezaları vermeye yetkilidirler. 75. maddenin (C) fıkrasında yazılı parti suçunu işleyen Üyeler hakkında "uyarma, (E), (H) ve (I) fıkralarında yazılı parti suçlarını işleyenler hakkında "kınama", (D), (F), (G) ve (I) fıkralarında yazılı parti suçlarını işleyen üyeler hakkında "geçici çıkarma" (A) ve (B) fıkralarında yazılı parti suçlarını işleyen üyeler hakkında "kesin çıkarma" cezası verilir. Kınama cezası alanlar, bir yıl süre ile yönetim kurullarına seçilemezler; Seçilmiş iseler görevlerinden alınurlar. Geçici çıkarma cezası alanlar, bu süre içinde parti üyelerine tanınan hakları kullanamazlar. Ancak, bu durum kendilerinin parti programına ve tüzüğüne ve yetkili organların bağlayıcı kararlarına uyma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Kınama ve geçici çıkarma cezaları, partinin yazılı bulunduğu üye kayıt defterine işlenir. Ayrıca, genel sekreterliğe bilgi verilir. Kesin çıkarma cezası alanların adları silinir; kimlikleri genel sekreterlikçe bütün örgüte duyurulur. Partili milletvekilinin T.B.M.M. Gurubu üyeliğinden kesin olarak çıkartılması partiden çıkarılmayı ve partiden kesin olarak çıkarılması da T.B.M.M. parti gurubu üyeliğinden çıkarılmayı gerektirir. Bir üyenin T.B.M.M. parti gurubundan geçici olarak çıkarılması, bu üyenin ceza süresince guruptaki çalışmalara katılmamasını gerektirir. Disiplin kurulları, kararlarında cezaların yürürlük tarihini tedbirli için tedbirin alındığı tarih tedbirli olmayanlar için kararın kesinleşme tarihi olarak belirtirler.", Halkçı Parti Yayınları, basım yılı ve yılı yok, s.s 48,49

Gürkan ve arkadaşlarının yönetime adaylıklarının koyulmasının önüne geçilmiş olunmuştu.⁶⁷⁵

Kınama cezasını kuliste öğrenen Gürkan'ın karara tepkisi çok sertti, derhal arkadaşlarına istifa etmeyi önerirken; arkadaşları sakin kalmasını salık verdiler.⁶⁷⁶ Bunun üzerine yapılan toplantı neticesinde ortak tavır alan Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları “*partiyi toparlama ve partiye sahip çıkma çalışmalarını yürütmek*” amacıyla bir yönetim kurulu oluşturdular. Dokuz kişiden oluşan bu yönetim kurulunda Aydın Güven Gürkan, Mustafa Kemal Palaoğlu, Vecihi Ataklı, Halil İbrahim Şahin, Ali Rıza Akaydın, İbrahim Taşdemir, Nuri Korkmaz, Barış Can ve Sırrı Özbek bulunmuştu.⁶⁷⁷

HP’de uzun süredir devam eden çekişmeler, partiyi parçalanma durumuna getirirken, İzmir İl başkanı ve 14 ilçe başkanı, Genel Başkan Necdet Calp’e bir muhtıra vererek parti içerisindeki çekişmeye yeni bir boyut kazandırdılar. Kongrelerin bir an önce başlamasını isteyen İzmir İl Başkanı İhsan Ateşdağlı, Merkez İlçe Başkanı Nihat Eruysal, İl Disiplin Kurulu Başkanı Dünder Aydoğdu ve Urla, Kiraz, Aliğa, Çeşme, Bayındır, Karaburun, Tire, Foça, Seferihisar, Selçuk, Bornova ve Karşıyaka ilçe başkanları yayınladıkları muhtırada; “*Partinin genç ve dinamik üyelerinin partiden tasfiyesine başlanmıştır. Kongrelerle başlatılan partinin demokratikleşme süreci, kongrelerin iptaliyle durdurulmuş ve partinin gelişimine darbe vurulmuştur.*” demekteydiler.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ *Tercüman*, 19.12.1984, s. 7

⁶⁷⁶ *Nokta*, 24/30.12.1984, s. 28

⁶⁷⁷ *Yankı*, 24/30.12.1984, s. 12

⁶⁷⁸ *Yeni Asır*, 19.12.1984, s. 3

HP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu üyesi İstanbul Milletvekili Feridun Şakir Ögünç, Disiplin Kurulu'nun Aydın Güven ve dört arkadaşına verdiği “kınama” cezasının affedilmesini kurula önereceğini açıkladı. Şayet Merkez Karar ve Yönetim Kurulu bu öneriyi kabul etmezse Feridun Şakir Ögünç kurul üyeliğinden istifa edeceğini deklare etti. Geline son noktada parti içi muhalefet lideri Aydın Güven Gürkan'ın genel başkanlık için Necdet Calp'e karşı aday olmasının yolları kınama cezasının kaldırılması ya da cezaya çarptırıldıkları ilgili tüzük maddesinin tüzükten çıkarılmasıyla mümkün olabilecekti.⁶⁷⁹

Bu arada kendilerine “Güç Birliği Grubu” adını veren 37 milletvekili, bir bildiri yayınlarak tüm milletvekillerini partinin bütünlüğü ilkesinde birleşmeye çağırıldılar. Yayınlanan bildiriye tasvip ettiğini belirten Calp, arkadaşlarımız partinin bütünlüşmesi için duydukları özlemi dile getirdiler demişti.⁶⁸⁰ Güç Birliği Grubu'nun ardından eski Genel Sekreter'e bağılı 38 milletvekilinden oluşan ve kendilerine “demokratik sol” grubu adını veren grup bir bildiri yayınladı. Genel Başkan Necdet Calp'e ultimatom niteliğindeki bildiride Büyük Kurultay'ın en geç Nisan ayında, Küçük Kurultay'ın ise derhal toplanması talep edildi. Gürkan'cı 38 milletvekilinin ortak açıklamasından sonra HP Genişletilmiş Başkanlık Divanı, Genel Başkan Necdet Calp'in başkanlığında toplandı. Üç saat süren toplantı sonunda bir açıklama yapan Calp, bildiriye usulsüz, akçalı işlemlerden dolayı disiplin kuruluna sevk edilen ve cezalandırılmış olan bazı arkadaşların bu cezadan ve yargı takibinden kurtulmak için yapmış oldukları örtülü bir hareket olarak görüyoruz açıklamasını yaptı.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ *Hürriyet*, 19.12.1984, s. 3

⁶⁸⁰ *Milliyet*, 27.12.1984, s. 7

⁶⁸¹ *Tercüman*, 28.12.1984, s. 10

11. Köyceğiz Yerel Seçimi

25 Mart 1983 tarihinde yapılan yerel seçimde Belediye Başkanı seçilen DYP adayı Mehmet Özkaya'nın ani ölümüyle Belediye Başkanlığı makamı boşalmış ve burada yeniden seçim yapılması gereği doğmuştu. 25 Mart 1983 seçimlerinde DYP geçerli oyların 823'ünü, ANAP 797'sini, SODEP 612'sini, HP 344'ünü almıştı. 23 Aralık 1984 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre 9 sandıkta 2786 seçmenin oy kullandığı ve 2.533'ünün geçerli sayıldığı seçimde oy dağılımı şöyleydi: DYP 1.028, ANAP 972, SODEP 501, HP 32. Bu seçim sonuçlarına göre yeni başkan DYP'nin adayı Orhan Koroğlu olmuştu.⁶⁸²

Köyceğiz'de adayların değil partilerin yarıştığına vurgu yapan Güngör Mengi, Özal'a alternatifin soldan değil sağdan doğmakta olduğuna işaret ederek; bu seçimlerin HP'nin siyaseten bittiğinin göstergesi olduğunu belirtiyordu. Bu seçimlerin HP'ye ayrı bir mesajı olduğunu belirten yazar, HP dalında kuruyacağı yerde parlamento dışında kalmış “*yetkili muhalefeti*” Meclis kürsüsüne kazandırmak gibi onurlu bir misyonu üstlenmek zorundaydı.⁶⁸³

12. İstifa Zinciri ve Kongreler

HP, İzmir İl yöneticileri daha önce yaptıkları açıklamalardan dolayı görevlerinden alındılar. İzmir İl başkanlığına Av. Erol Temelkuran getirildi.

⁶⁸² *Yeni Asır*, 24.12.1984, s. 1

⁶⁸³ *Aynı yer.*

Görevden alınan Eski İl Başkanı İhsan Ateşdağlı ve arkadaşları bir basın toplantısı düzenleyerek genel merkezi istifaya davet ettiler.⁶⁸⁴

Parti içi hiziplerden kurtulamayan HP'de milletvekillerinin ardı ardına istifaları geldi. Zonguldak Milletvekili Muhteşem Vasıf Yücel, hakkında dedikodu yapıldığı gerekçesiyle partiden istifa etti. Yücel'in istifasıyla birlikte TBMM'deki bağımsız milletvekillerinin sayısı 8'e yükseldi. HP'nin milletvekili sayısı 113'e düştü.⁶⁸⁵ “*Demokratik Sol Grup*” yanlısı olarak bilinen Konya Milletvekili Sadi İrmağın istifası siyasi çevrelerde Gürkan'cılarının atılımlarının yeni bir boyutu olarak nitelendirildi.⁶⁸⁶

HP'nin kurucularından ve Eski Genel Başkan Yardımcısı Engin Aydın'da partiden istifa eden milletvekilleri kervanına katıldı. Genel Başkanlığa gönderdiği istifa dilekçesinde, parti yönetiminin bencil, sorumsuz ve basiretsiz olduğunu belirterek ilk kuruculardan olma sorumluluğunun ağırlığını daha fazla taşıyamayacağını yazdı.⁶⁸⁷ HP'li 40 milletvekili, “*gerektiğinde parti organlarının seçimi*” maddesinin de yer aldığı beş maddelik bir gündemi görüşmek üzere parti Kurucular Kurulu'nu toplantıya çağırdı. Kendisine teslim edilen dilekçe sonrası Genel Başkan Necdet Calp, ilk demokratik kurultay öncesinde Kurucular Kurulu'nun toplanarak sorunları tartışmanın çok yararlı olacağını belirtti.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴ *Yeni Asır*, 4.1.1985, s. 6

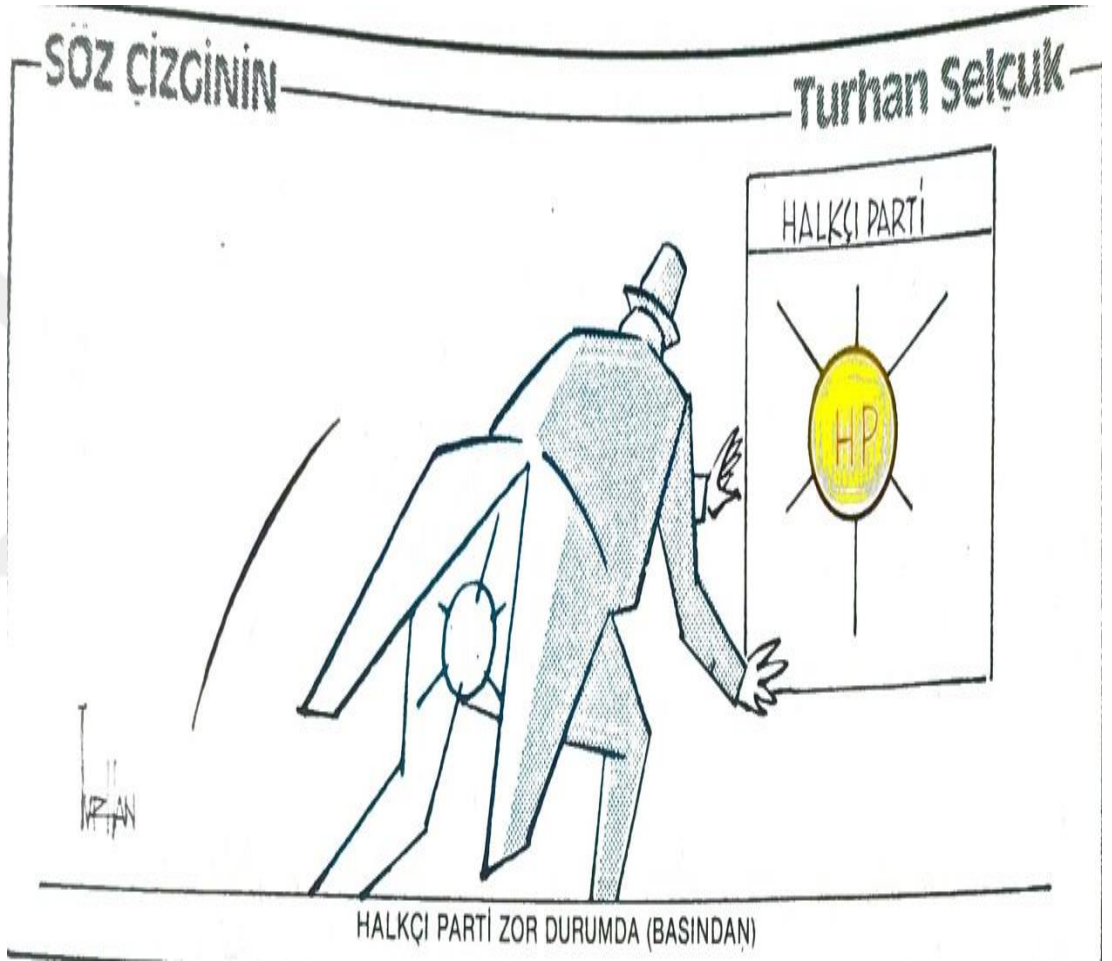
⁶⁸⁵ *Hürriyet*, 16.1.1985, s. 13

⁶⁸⁶ *Hürriyet*, 8.3.1985, s. 15

⁶⁸⁷ *Yeni Asır*, 10.3.1985, s. 6

⁶⁸⁸ *Milliyet*, 13.3.1985, s. 8

Turhan Selçuk, HP'nin içinde bulunduğu durumu aşağıdaki gibi karikatürize etmişti.⁶⁸⁹

⁶⁸⁹ *Milliyet*, 16.3.1985, s. 2

20 Mart 1985 tarihinde Milliyet Gazetesi'nin Ankara Bürosunu ziyaret eden Necdet Calp, sermayenin solu parçalara bölmek istediğini, solun birleşmesi için her türlü özveriye hazır olduğunu hatta hiç düşünmeden Genel Başkanlık'tan ayrılabilceğini belirtti.⁶⁹⁰

Erdal İnon, sosyal demokratların bir araya gelmesine dnden razıydı. Köksal ifti, Erdal İnon'y babasının kulaklarını ınlatarak karikatürize etmişti.

⁶⁹⁰ *Milliyet*, 21.3.1985, s. 3

691

Bu arada HP'nin çeşitli illerde kongreleri devam etmişti. 8 Nisan 1985 tarihinde Ankara'da yapılan il kongresinde delegeler Divan Başkanlığı için verilen önerenin oylanmaması sebebiyle başlayan kavga yumruklaşmayla sona erdi. Olaylar ancak güvenlik güçlerinin müdahalesi ile durdurulabildi. Kongrede Genel Başkan Necdet Calp ile Eski Genel Sekreter Aydın Güven Gürkan taraftarları birbirlerine edilmedik hakareti bırakmamışlardı.⁶⁹²

⁶⁹¹ *Yeni Asır*, 31.3.1985, s. 8

⁶⁹² *Hürriyet*, 8.4.1985, s. 15

İstifalarda kaldığı yerden devam etmiş, 10 Nisan 1985 tarihinde yedisi Kurucu ikisi Merkez Disiplin Kurulu üyesi olmak üzere toplam dokuz kişi partiden ayrılmıştı. Demokratik Sol Grup yanlısı olarak tanınan kurucu ve Merkez Disiplin Kurulu Üyeleri şunlardı: Niyazi Aras (Kurucu, Eski Genel Başkan Yardımcısı), Turhan Temuçin (Kurucu, Ankara Anakent Belediye Başkan Adayı), Aytekin Yıldız (Vetolu Kurucu, Eski Genel Başkan Yardımcısı), Ümit Teoman (Vetolu Eski Kurucu Genel Sekreter), Abdullah Kütük (Vetolu kurucu, Eski Genel Sekreter yardımcısı), Yüksel Babür (Vetolu kurucu, Eski Genel Sekreter Yardımcısı, Eski Ankara İl Başkanı), İsmet Cantürk (Kurucu Üye), Teoman Yalazan (Eski Merkez Disiplin Kurulu İkinci Başkanı), Doç. Dr. Akın Yıldız (Merkez Disiplin Kurulu üyesi).⁶⁹³

HP Genel Başkanlığı'na ortak bir dilekçe gönderen dokuz kişi dilekçelerinde, Necdet Calp'ın demokrasiden yoksun davranışlarının sürekli hale gelmesinden şikâyet ederek partiye hâkim olan zorba görüşün tam anlamıyla bir sağ zihniyet olabileceğini ifade etmişlerdi. Tarih ve yüce demokratik sol taban önünde Calp'ı Türk soluna ihanetle suçlamışlardı. Bu suçlamalar karşısında Necdet Calp, asıl hainlerin istifa edenler olduğunu belirtti.⁶⁹⁴

11 Nisan 1985 tarihinde Bergama Kongresine katılan Calp, çıkan tartışmalar üzerine salonu terk etti. Gazetecilere yaptığı açıklamada parti içi hiziplerin partinin olağan görevlerini yapmasına engel olduğunu ve çok sıkıldığını açıkladı.⁶⁹⁵ Partisinin Tekirdağ İl Kongresine katılan Genel Başkan, sosyal demokratların aklarını başlarına

⁶⁹³ *Cumhuriyet*, 11.4.1985, s.7

⁶⁹⁴ *Aynı yer.*

⁶⁹⁵ *Yeni Asır*, 12.4.1985, s. 6

toplaması gerektiğini, mutlak suretle birleşmeleri gerektiğini aksi takdirde bir beş yıl daha Anavatan iktidarını çekmek zorunda kalacaklarını açıkladı.⁶⁹⁶

29 Nisan 1985 tarihinde yapılan İzmir İl Kongresi'nin Necdet Calp ve taraftarları için çok sıkıntılı geçeceği önceden belliydi. Önceden aralarının açıldığı İhsan Ateşdağlı ve arkadaşları bu kongre için çok sıkı çalışmışlardı. Nitekim Kongre günü salona giren Necdet Calp kimse tarafından alkışlanmıyordu. Anavatan Partisini eleştiren Necdet Calp, kongreyi Gürkan'cılarının kazanacağını anlayınca salonu terk etmişti. Gerçekten de 315 delegeden 200'ü İhsan Ateşdağlı'nın listesine oy vermişti.⁶⁹⁷

HP'de usulsüz harcama yaptıkları gerekçesiyle haklarında Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulan eski yöneticilerden, eski genel sekreter Aydın Güven Gürkan, Genel başkan eski yardımcılardan Denizli Milletvekili Kani Bürke ve Doğan Sönmez haklarında takipsizlik kararı verildi. Mardin Milletvekili ve genel başkan eski yardımcılardan Kenan Nehrozoğlu ile Diyarbakır Milletvekili eski Genel Sayman Şeyhmuz Bahçeci ise Dernekler Yasası'na muhalefetten suçlu bulundu.⁶⁹⁸

26 Mayıs 1985 tarihinde gerçekleştirilen İstanbul Kongresi'ni kurultay öncesinde kimin kazanacağı önem arz etmişti. Kongrede başkanlığa yeniden Niyazi Yurtseven seçilirken Aydın Güven Gürkan'ın adayı Bayır, Calp'i kukla başkan olmakla suçlamıştı. Bu arada Dodurga Belediye seçimini 628 oyla HP kazandı.⁶⁹⁹

⁶⁹⁶ *Milliyet*, 15.4.1985, s. 9

⁶⁹⁷ *Yeni Asır*, 29.4.1985, s. 10

⁶⁹⁸ *Milliyet*, 4.5.1985, s. 8

⁶⁹⁹ *Milliyet*, 27.5.1985, s. 1

Siyaset tablosunun son durumu hakkında yazı kaleme alan Güngör Mengi, Anavatan Partisinin “12 Eylül’n tek partisi” olma ünvanına sahip olduğunu belirtti. Mengi’ye göre MDP ve HP görevlerini tamamlamıştı. DYP ve SODEP, eski AP ve CHP’nin varisleri olduğu aşıkardı.⁷⁰⁰

Altan ymen, HP’lilerin bir araya gelemeyecek şekilde fiilen ikiye bölündüğünü kaleme almıştı. Necdet Calp yanlısı milletvekilleri SODEP ile gelişmelerin kuvvetlenmesini beklerken, Aydın Güven Gürkan ve taraftarları kurulacak olan DSP’yi gzlemişlerdi. Siyasi ortamın bu kadar hareketli olmasına rağmen bir kımıldayışın olmayışının sebebi Anayasa’nın 84. Maddesinin varlığı idi.⁷⁰¹

13. HP’nin Ankara SODEP’in İstanbul Mitingleri

2 Haziran 1985 tarihinde Ankara Etlik semtinde gerçekleştirilen HP’nin pahalılık ve işsizlik mitingine yaklaşık dört bin kişi katıldı. 12 Eylül dönemi sonrası yapılan bu ilk mitingde katılanlar “bağımsız Türkiye”, “işkenceye hayır”, “zindanlar boşaltılsın”, “kahrolsun emperyalizm”, “sınırsız grev hakkı” ve “IMF’ye hayır” sloganları atmıştı. Ankara İl Başkanı Emin Sarıkaya, slogan atanları uyararak belirlenen konuların dışında atılan sloganların partilerini zor durumda bırakacaklarını belirtti. Kalabalığa konuşan Necdet Calp, hükümetin ekonomi politikalarını eleştirdi.⁷⁰²

⁷⁰⁰ Güngör Mengi, “Arı Kondu”, *Yeni Asır*, 2.6.1985, s. 1

⁷⁰¹ Altan ymen, “Yapay ve Doğal”, *Milliyet*, 2.6.1985, s. 9

⁷⁰² *Cumhuriyet*, 3.6.1985, s. 1

İstanbul Saraçhane meydanında gerçekleştirilen SODEP mitingine, bir hafta önce gerçekleştirilen sönük HP mitinginin aksine tam 40.000 kişi katıldı. HP mitingindeki aynı sorunlar SODEP mitinginde de ortaya çıkmış, bir takım gruplar yine istenmeyen sloganlar atmıştı. Coşkulu kalabalığa konuşan Erdal İnönü, önce ekonomi sonra demokrasi görüşüne katılmadığını belirterek, Türkiye yeniden insanların özgürlüklerini rahatça kullanabildikleri bir ülke olmalıdır demişti. Erdal İnönü’ye göre ülkenin acilen “*geniş kapsamlı bir af yasasına*” ihtiyacı vardı.⁷⁰³

Seçim sonuçları ve anketler gibi mitinglerde HP’nin artık tabanda yok olduğunu gösterdi. Mevcut zaman aralığında artık sol SODEP ’ti. 1988 seçimlerine kadar ne olacağını ise kurulması beklenen DSP’nin ne şekilde değiştireceği idi. Taha Akyol’a göre kesin olan bir şey vardı ki; ne sağda ne solda “*muvaazaa*” görüntüsü veren partiler tutmamıştı. Sağ MDP’yi sol HP’yi tasfiye etmekteydi.⁷⁰⁴

14. Yol Ayrımına Doğru

29-30 Haziran 1985’te yapılacak olan HP büyük kongresine kısa bir süre kalmıştı. İki gün sürecek olan kongre için 825 delegeye 5 otel ayrıldı. Kongre hazırlıkları partiye 5 milyon liraya mal oldu.⁷⁰⁵

Muhalefet Lideri Aydın Güven Gürkan, Calp kazanırsa HP hızla eriyecek derken, kendilerinin SODEP’e uzak, kurulması beklenen DSP ile zihin temaslarının olduğunu belirtti.⁷⁰⁶ Necdet Calp, parti başkanlığından vazgeçmeyeceğini, Aydın

⁷⁰³ *Yeni Asır*, 10.6.1985, s. 1

⁷⁰⁴ *Tercüman*, 11.6.1985, s. 11

⁷⁰⁵ *Yeni Asır*, 26.6.1985, s. 6

⁷⁰⁶ *Hürriyet*, 23.6.1985, s. 3

Güven Gürkan'ın partiden almış olduğu kınama cezası nedeniyle aday olamayacağını açıklamıştı.⁷⁰⁷

Kongre öncesi bir yazı kaleme alan Uğur Mumcu, hafta sonu yapılacak HP kurultayında parti; “*solu bir çatı altında birleştirme*” kararı alır, bunun içinde gerekli adımları atarsa “*muvaazaa*” partisi görünümünden kurtulma şansını elde ederdi. Yok bunu yapmayıp “*birleştik; birleşiyoruz*” gibi gevezeliklere müracaat ederse büsbütün yok olup giderdi.⁷⁰⁸

HP kongresi için Londra'da temaslarını sürdüren SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, kurultayda birleşme yolunda bir karar alınır, hiçbir tereddüde mahal olmaksızın derhal görüşmelere başlanacağını açıkladı.⁷⁰⁹

Kongre öncesi görüşlerini açıklayan 48 il başkanından 27'si Genel Başkanlık için Aydın Güven Gürkan'ı desteklemişti. 9 Başkan Necdet Calp 'ten yana tavır koyarken 4 başkan görüş açıklamamış, 3 başkan delegelerini serbest bırakmış, 4 başkan ise “*ortak liste*” olsun demişti.⁷¹⁰

Aydın Güven Gürkan'ı destekleyen başkanlar:

Tarık Aral (Bilecik), İhsan Ateşdağlı (İzmir), Mehmet Kahraman (Diyarbakır), Zeki Naci Tarhan (Kars), Selamettin Aydın (Sinop), Şeref Kavak (Tekirdağ), Sait Çetin (Hakkâri), Bekir Kuzu (Sivas), Mustafa Gülnarman (Adana), Bedri Timur (Malatya), İbrahim Yılmaz (Samsun), Mehmet Cemil Cenit (Antalya), Hasan Akıncı (Edirne), Samet Atabay (Urfa), Hasan Akgör (Manisa), Abdullah Temir (Mardin), Bedrettin Çiçek (Siirt), Ertuğrul Gökçeşme (Çorum), Ahmet Aydın (Ağrı), Sabri İnce (Hatay),

⁷⁰⁷ *Hürriyet*, 26.6.1985, s. 3

⁷⁰⁸ Uğur Mumcu, “HP ve Görevi”, *Cumhuriyet*, 25.6.1985, s.s. 1,11

⁷⁰⁹ *Milliyet*, 27.6.1985, s. 6

⁷¹⁰ *Cumhuriyet*, 25.6.1985, s. 7

Bahtiyar Baysal (Denizli), Erdal Oranlı (Adıyaman), Kazım Altıntaş (Zonguldak), Sermet Sıvacı (Gaziantep), Halil Gümüş (Kütahya), Ali Aslan (Isparta), Erdoğan Beriş (Balıkesir), Emin Kovan (Burdur).⁷¹¹

Necdet Calp’i destekleyen başkanlar:

Hüseyin Celep (Trabzon), Fevzi Polat (Van), Bayram Aydın (Bingöl), Ali Gencay (Kırklareli), Ahmet Özaydın (Eskişehir), Kenan Konal (Giresun), Reşat Arpacıoğlu (Amasya), Abdullah Kelle (Afyon), Dursun Başar (Sakarya), Bayram Aydın (Bingöl).⁷¹²

Ortak Listeci başkanlar:

Niyazi Yurtseven (İstanbul), Bahattin Uyar (Muğla), Necati Akgün (Bursa), Hasan durmuş (Kayseri).⁷¹³

Delegelerini serbest bırakan başkanlar:

Ahmet Akçora (Uşak), Rıza Ercan (Erzincan), Naci Dimici (Niğde).⁷¹⁴

Görüş bildirmeyen başkanlar:

Hüseyin Hacıoğlu (Tunceli), Fahrettin Tutlu (Kahramanmaraş), Emin Sarıkaya (Ankara), Asım Kılıçarslan (Yozgat).⁷¹⁵

HP’de kongreye iki gün kala Genel Merkeziler delegeleri etkilemek için Gürkan’cılar kazanırsa partiden istifa eden çok olur tehdidini savurdular. Bu arada Necdet Calp “*toparlayıcı bir liste*” hazırlamak için muhaliflerden aday gösterme çağrılarını yanıtızsız kaldı.⁷¹⁶ Cumartesi günü başlayıp Pazar günü bitecek olan HP’nin

⁷¹¹ Cumhuriyet, 25.6.1985, s. 7

⁷¹² Aynı yer.

⁷¹³ Aynı yer.

⁷¹⁴ Aynı yer.

⁷¹⁵ Aynı Yer.

⁷¹⁶ Hürriyet, 27.6.1985, s. 3

1.Büyük Kongresinde seçimler ilk güne alındı. İkinci gün solda birleşme konusunun görüşülmesine karar verildi.⁷¹⁷

27 Haziran 1985 tarihinde partinin ağır toplarından Genel Sekreter Yılmaz Hastürk ile demokratik sol grubun eski genel sekreteri Aydın Güven Gürkan aynı saatlerde farklı yerlerde birer basın toplantısı düzenlediler. HP'nin görünümü değişirse yeni bir dünya kurulacağını ve kendisinin de bu dünyada yer alacağını belirten Yılmaz Hastürk, böyle bir duruma ihtimal vermediğini açıkladı. Aydın Güven Gürkan ise Genel başkanlığa aday olacağını belirterek bir gazetecinin Başbakan Turgut Özal'ın kurultayı Calp'in kazanacağı hakkındaki açıklamalarını sorması üzerine; bunun gayet normal olduğunu kendisinin de Başbakan olsaydı, Calp'in seçilmesini isteyeceğini belirtti.⁷¹⁸

HP'de, Büyük Kongre öncesinde sürpriz bir olay gerçekleşti. Demokratik Sol Grup, karargâh olarak kullandığı otelin salonunda, aralarında cezalarında kaldırılmasını öngören önerileri imzaya açtı. Bu arada 24 imzalı önerge üzerine olağanüstü toplanan Merkez ve Karar Yönetim Kurulu iç tüzüğün 80.maddesine göre cezaları kaldırma kararı aldı.⁷¹⁹ MKYK'nın toplantısına katılan Necdet Calp'te cezaların kaldırılması yönünde karar alınması için teklifte bulunmuştu. Buna gerekçe olarak Genel Başkan Calp, kurultay ve delegelerin üzerine ipotek koyamayacaklarını açıkladı.⁷²⁰ Gürkan ve 8 arkadaşı hakkındaki disiplin kararlarının kaldırılmasıyla kongrede büyük kavgaların önüne geçilmiş olundu.

⁷¹⁷ *Cumhuriyet*, 27.6.1985, s. 6

⁷¹⁸ *Tercüman*, 28.6.1985, s. 7

⁷¹⁹ *Yeni Asır*, 29.6.1985, s. 6; *Halkçı Parti Tüzüğü*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok, s. 53

⁷²⁰ *Milliyet*, 29.6.1985, s. 8

Prof. Dr. Haluk Ülman, HP'nin yapılacak ilk kongresinin belki de son kongresi olacağına vurgu yaptı. Parti içerisindeki yaşanan çekişmelerin sebebini Türkiye'deki siyasal yaşamın normale dönmesiyle siyasi yelpazede yerini kaybeden HP'lilerin kendilerine yeni bir yer aramaya gereksinim duymalarından kaynaklandığını belirten Ülman, HP'li siyasetçilerin tamamen silinip gitmek yerine bir kısmının SODEP'le birleşmek bir kısmının ise kurulursa sol oylar için cazibe merkezi olacağını düşündükleri DSP'yle bütünleşme arzusundan kaynaklanmakta idi.⁷²¹

Günün koşullarına göre ise HP'de DSP'yle bütünleşmek isteyenler daha çoğunlukta idi. Çünkü SODEP kongrelerini tamamlamış bir partiydi oysa DSP daha kurulma aşamasındaydı. SODEP'te kadrolar belirlenmişken DSP'de kadrolar belirlenmemişti. Bu nedenle boş otobüste yer bulmak dolu bir otobüste yer bulmaktan daha kolay olacağı için HP'lilerin çoğunda temayül DSP'ye kaymıştı.

⁷²¹ Prof. Dr. Haluk Ülman, "Yorgan ve Kavga", *Hürriyet*, 29.6.1985, s. 15

14.1 Birinci Büyük Kurultay

HP'nin 1.Büyük Kurultayı'nın ilk günü olan 29 Haziran 1985 tarihli oturumunda Calp'in aldığı 228 oya karşılık Gürkan⁷²² 424 oyla Genel Başkan seçildi.

⁷²² Aydın Güven Gürkan 1941 yılında Elazığ'da doğdu. Atatürk Birinci İlkokulu'nu 1951-1952 yılında bitirdi. 1954-1955 Ankara Kurtuluş Lisesi orta kısmını, 1958 yılında Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. (Nokta, 14.7.1985, s.s 12-13)1963 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat bölümünden mezun oldu.(*Yeni Akit*, https://yeniakit.com.tr/kimdir/Aydın_Güven_Gürkan (E.T 21.4.2019, Saat 02.35) Federal Almanya'nın Köln Üniversitesinde doktora tezini yaptı. Almanya'da Köln Tasarruf Sandığı ve Ford araştırma merkezinde çalıştı. 1970 yılının Nisan ayında hazırladığı “*Geri Kalmış Ülkelerde Kalkınma Stratejileri*” doktora tezi “*İktisat Doktoru*” oldu. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/211095> (E.T 21.4.2016, Saat 03.40) Almanya dönüşünde şimdiki adıyla Gazi Üniversitesi'ne, o dönemdeki adıyla Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine doktor asistanı olarak girdi.(*Hürriyet*, 30.6.1985, s. 17) 1972 yılında ilk eşi olan Aylin hanımla evlendi. Bu evliliğinden Aylin adında bir kızı oldu. 1973 yılında “Tüketim Kalıpları ve Ekonomik Gelişme” konulu teziyle doçent olan Gürkan 1976 yılında jandarma eri olarak askerlik hizmetini tamamladı. Askerlik dönüşü eşi Aylin Gürkan'dan boşandı. Gazi Üniversitesi'ne bağlı Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulunda müdürlük yapan Gürkan aynı zamanda yaklaşık bir buçuk yıl Gazi Üniversitesi rektör vekilliği görevini de üstlendi. Bu arada televizyonun gözde spikeri Ülkü Giray ile evlendi. Bu evliliği kısa sürdü. 1978 yılında da profesör oldu. Ekonomik Doktrinler kürsü başkanlığı yaptı. YÖK yasanın çıkmasından sonra 1981 yılında yasanın oluşturduğu sistemi ve baskıları protesto ederek üniversiteden ayrıldı. Üniversiteden ayrıldıktan sonra Onur Kumbaracıbaşı'nın Genel Müdürü olduğu Gültekin İnşaat şirketinde murahhas aza olarak çalıştı. HP Genel Başkanı Necdet Calp'in teklifiyle birlikte HP saflarına katıldı. 1983 Genel Seçimlerinde Antalya'dan 17.dönem milletvekili seçildi.(Nokta 14.7.1985, s.s. 14,15) Halkçı Parti Genel Sekreterliği ve Genel Başkanlığı yaptı. Halkçı Parti ile SODEP'i 3 Kasım 1985'te birleştirerek SHP'nin kurulmasında öncü oldu. Kurulan SHP'nin ilk Genel Başkanlığı yaptı. 1 Haziran 1986'da bu görevini Erdal İnönü'ye bıraktı. 29 Kasım 1987 seçimlerinde SHP il barajını geçemediği için parlamento dışında kaldı. 30 Temmuz 1991 tarihinde yeniden siyasete dönen Gürkan, SHP meclis üyesi olarak göreve başladı. 18. Dönem Elazığ, 19. Dönem İçel ve 20.Dönem İzmir Milletvekili seçildi. https://yeniakit.com.tr/kimdir/Aydın_Güven_Gürkan (E.T 21.4.2019, Saat 11.54). 1995'te gerçekleşen SHP-CHP birleşmesine önemli katkılarda bulundu. 1995'te kurulan SHP-DYP koalisyon hükümetinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı görevinde bulundu. Temmuz 1998'de CHP'den istifa ederek ayrıldıktan sonra 2002 yılında İsmail Cem'in daveti üzerine Yeni Türkiye Partisi'ne (YTP) katıldı. Üçüncü evliliğini 1998 yılında tiyatro ve bale sanatçısı olan Serap Aksoy'la gerçekleştiren Gürkan'ın bu evliliği ölünceye kadar devam etti. 22 Ocak 2006 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.(<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/211095> (E.T 21.4.2016 saat 21.58).

Oylamaya katılan 65 delegenin oyu geçersiz sayıldı. Genel Başkan seçildikten sonra delegelere teşekkür konuşması yapan yeni Genel Başkan Aydın Güven Gürkan; “*tüm sosyal demokratların gurur duyacağı bir sosyal demokrat olmaya çalışacağım*” dedi.⁷²³

Genel Başkanlık seçiminden önce yapılan Divan Başkanlığı seçimini Gürkan grubunun adayı emekli General Vecihi Ataklı 462 oyla kazandı. Buna karşılık, Calp’ın adayı İstanbul İl başkanı Niyazi Yurtseven 246 oyda kaldı. Başkanlık seçimini kaybedeceğini anlayan Necdet Calp, salonu Başkanlık seçim sonuçları açıklanmadan terk etti.⁷²⁴

Cumhuriyet yazarlarından Uğur Mumcu’nun sorularını yanıtlayan Aydın Güven Gürkan, kimseye karşı ön yargılı olmadığını, gerek SODEP gerekse kurulacak olan DSP ile eskisinden daha sık görüşeceklerini açıkladı.⁷²⁵

Yeni Genel Başkan Aydın Güven Gürkan, Anadolu Ajansı’na verdiği demeçte görüşlerini şu noktalarda yoğunlaştırdı:

- Kurultay demokrasinin doğal yatağında akabilmesi yolunda önemli bir aşama olmuştur.
- Arkadaşlarla HP’yi yeniden siyaset yapacak bir hale getirmeye çalışacağız.
- Tüzük yeterince katılımcı değil, program da çok kaba hatları ile çizilmiş bunları değiştireceğiz.
- Ana muhalefet görevini yüklenmiş bir parti olarak bütün sosyal demokratların yardımına ihtiyacımız var.⁷²⁶

⁷²³ *Milliyet*, 30.6.1985, s. 7

⁷²⁴ *Yeni Asır*, 30.6.1985, s. 6

⁷²⁵ *Cumhuriyet*, 30.6.1985, s. 1

Kongrenin sakin geçmesini Necdet Calp ve kurmaylarının akıllıca bir karar olarak Aydın Güven Gürkan ve arkadaşlarını affetmesine bağlayan Muammer Yaşar, aksi takdirde kongrenin bir savaş alanına döneceğini belirtmişti.⁷²⁷

Hürriyet'in sorularını cevaplandıran Necdet Calp, sonucun normal olduğuna vurgu yaparak her şeyin demokratik kurallara göre cereyan ettiğini, bundan sonra da partinin bir neferi olarak çalışmalarına devam edeceğini açıkladı.⁷²⁸

Gürkan'nın seçilmesini “*Tomurcuk*” başlığı attığı yazıyla okurlarına duyuran Uğur Mumcu, esas sınav konusunun anayasa değişiklikleri olduğuna işaret etti. Mumcu'ya göre yaşanan gelişmeler Anayasa'daki siyaset yasaklarının siyasal gelişmeleri önlemeye yetmediği idi. Demokrasi de yasaklarla siyaset yapılamazdı. Yapılırsa da onun adına “*Demokrasi*” denemezdi.⁷²⁹

Divan Başkanlığı seçimlerini Necdet Calp'in kaybetmesine üzülen bir kişi daha vardı. Oda kongreye Calp'i desteklemeye gelen Erdal İnönü'den başkası değildi. Gürkan'cı Divan Başkan adayı Vecihi Ataklı'nın seçimi kazanması üzerine Erdal İnönü HP kurultayını erkenden terk etmişti. Bu arada Aydın Güven Gürkan, İzmir'in önderliğinde hareket eden Ege Bölgesinin zaferinde büyük pay sahibi olduğunu açıklayarak, İhsan Ateşdağlı 'ya özel bir teşekkür gönderdi.⁷³⁰

Prof. Dr. Haluk Ülman'a göre bu aşamada HP'nin yeni kadrosunun görevi başka sol gruplarla birleşmek yerine, partiyi “*gerçek demokratik sol*” hüviyetine kavuşturması gerekliydi. Ülman, HP Kurultayı'nı; Bazı Batılı müttefiklerin çok

⁷²⁶ *Tercüman*, 30.6.1985, s. 9

⁷²⁷ *Yeni Asır*, 30.6.1985, s. 6

⁷²⁸ *Hürriyet*, 30.6.1985, s. 17

⁷²⁹ Uğur Mumcu, “*Tomurcuk*”, *Cumhuriyet*, 30.6.1985, s.s 1,12

⁷³⁰ *Yeni Asır*, 30.6.1985, s. 6

hoşlandıkları “*Kontrollü Demokrasi*” akımı yerine, gerçek demokrasinin inşasına yönelik bir işaret olduğu şeklinde yorumlamıştı.⁷³¹

HP’nin 1.Büyük Kurultay’ı, yayımlanan “*kurultay bildirgesi*” ile sona erdi. Yeni Başkan Aydın Güven Gürkan tarafından okunan bildirmede, program ve tüzük kurultayına gidilmesi istenerek, MKYK’nın demokratik sol ve sosyal demokrat kesimin bütünleşmesi yolunda, etkin ve yoğun çabalar harcamak ve bu amaçla yoğun ilişkiler kurmakla görevlendirildiği bildirildi.⁷³²

HP’de 1 Temmuz 1985 tarihi itibariyle görev devir teslimi gerçekleşti. Aydın Güven Gürkan Başkanlık koltuğunu Calp ’ten teslim aldı. Devir teslim töreni sırasında yaptığı konuşmada Calp’e, bu partiyi ve milletvekillerini parlamentoya siz soktunuz saygımız büyük dedi. Necdet Calp ise tören sırasında partinin birlik ve beraberliği koruması durumunda iktidar olacağına güveninin tam olduğunu açıkladı.⁷³³

⁷³¹ *Hürriyet*, 30.6.1985, s. 17

⁷³² *Cumhuriyet*, 1.7.1985, s.s. 1,8

⁷³³ *Milliyet*, 2.7.1985, s. 8

Turhan Selçuk HP'deki devir teslimi aşağıdaki gibi yorumlamıştı.

734

⁷³⁴ Turhan Selçuk, “Söz Çizginin”, *Milliyet*, 2.7.1985

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞME

1. Birleşme Görüşmeleri

9 Temmuz 1985 tarihinde SODEP Lideri Erdal İnönü, HP Genel Merkezine giderek Aydın Güven Gürkan'la buluştu. Görüşme öncesinde basına poz veren liderlerden Erdal İnönü, ziyaretinin bir nezaket ziyareti olduğunu diğer konuları zaman içerisinde ele almaları gerektiğini açıkladı. HP lideri Aydın Güven Gürkan ise ziyaretin kendilerine büyük mutluluk verdiğini söyledi. Yapılan görüşmelerden sonra basın mensuplarının sorularını yanıtlayan iki lider yeniden bir araya gelip birleşme konusunu ele alacaklarını açıkladılar.⁷³⁵

11 Temmuz 1985 tarihinde Aydın Güven Gürkan, Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile bir araya geldi. Florya Deniz Köşkünde gerçekleşen buluşma sonrası gazetecilerin sorularını yanıtlayan Gürkan, Evren'le yaptığı görüşmede parlamento içi ve dışındaki partilerin kurultaylarını yaparak demokratikleşme sürecinde büyük bir aşama kaydedildiğinin vurgulandığını belirtti.⁷³⁶

⁷³⁵ *Hürriyet*, 10.7.1985, s. 1,15

⁷³⁶ *Tercüman*, 12.7.1985, s. 3

18 Temmuz 1985 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyen Aydın Güven Gürkan, MKYK'nın birleşme konusunda aldığı kararları açıkladı. Sosyal demokratların devamlı yeni partiler kurmak suretiyle bir çıkmaza saplandığını belirten Genel Başkan, en sonunda halka karşı hesap vermelerinin imkânsız olacağını belirtti. HP yönetiminin birleşme konusunda SODEP ve DSP'ye 30 Temmuz 1985 tarihine kadar süre tanıdığını belirten Gürkan, sol kanatta birleşme için gerekirse Meclis'ten çekilebileceklerini açıkladı.

HP Lideri Gürkan tarafından açıklanan 7 maddelik MKYK kararı şu şekilde idi:⁷³⁷

- 1- Demokratik sol birikimin üç ayrı partide örgütlenmesi halinde parçalanmanın bu üç ayrı örgütle de sınırlı kalmayarak daha da çoğalacağını derin endişesini taşımaktayız.
- 2- Yönetim kadrolarının ve örgütlerin uzlaşmalarına dayalı hızlı ve pratik “birleşmeler” yerine “tabanın” tercihleriyle kendiliğinden oluşacak bir “bütünleşmeyi” yeğlemek ve beklemek, Türkiye için giderilmesi mümkün olmayan kayıplar doğuracaktır.
- 3- Sosyal demokrat hareket, ciddi bir yenileşmeye ihtiyaç duyduğunun bilincindedir.
- 4- Kurulu iki sosyal demokrat partinin birleşmesi konusunda çok ciddi ve aşılması tarafların olağanüstü özverilerine bağlı yasal güçlük ve zorluklar vardır.

⁷³⁷ *Hürriyet*, 19.7.1985, s. 13

- 5- İleride aşılması çok güçleşecek yeni engellemelerin doğmasını önlemek ve yeni bir partileşmeye gitmenin nesnel gerekliliğini azaltmak için kendi üstüne düşen her türlü görevi yerine getirmeye hazırdır.
- 6- Bu konuda Genel Başkan tam yetkili kılınmıştır.
- 7- HP, MKYK, 30 Temmuz 1985 tarihli toplantısında sosyal demokratların birleşme konusundaki nihai görüşlerini karara bağlayacaktır.⁷³⁸

1.1 Aydın Güven Gürkan ve Rahşan Ecevit Buluşması

Aydın Güven Gürkan'a göre SODEP tepeden örgütlenmiş bir hizip koalisyonuydu. Kendisiyle aynı fikirde olan bir diğer sosyal demokrat Bülent Ecevit'ti. Bu nedenle Aydın Güven Gürkan öncelikle Ecevit ile birlikte olabileceği bir oluşumdan yanaydı.⁷³⁹ Bu sebeple birleşme önceliği için Ecevitlerle bir araya gelmek en doğrusuydu. Kurulacak olan DSP hareketinin öncüsü Rahşan Ecevit ve HP lideri Aydın Güven Gürkan 22 Temmuz 1985 tarihinde Ecevit'lerin Oran'daki evinde bir araya geldiler. Yaklaşık 45 dakika süren toplantı sonunda bir açıklama yapan Gürkan, görüşmeyle ilgili olarak seçimlere kadar birleşme sorunu ortadan kalktığını ve herkesin kendi yoluna gideceğini söyledi. Rahşan Ecevit'ten ise, solda birleşmenin yolu yordamı zamanı var açıklaması geldi.⁷⁴⁰

⁷³⁸ *Hürriyet*, 19.7.1985, s. 13

⁷³⁹ Süleyman Coşkun, *SHP, Bir Oluşumun Perde Arkası*, Esen Yayınları, Ankara 1986, s. 61

⁷⁴⁰ *Tercüman*, 23.7.1985, s. 10

Yapılan görüşmeyi gazetesinin köşesinde değerlendiren Muammer Yaşar, HP'nin solu birleştirmek için çabaladığını rahatlıkla açıklayabileceğini, kurulacak DSP'nin muhtemel lideri olacak Rahşan hanımın ise bu soruya cevap vermekte güçlük çekeceğini belirtti.⁷⁴¹

Kurulacak olan DSP ile birlikte yol alma imkânı kalmadığını gören Aydın Güven Gürkan rotasını SODEP'e çevirdi. O dönemin tanıklarından olan Fikri Sağlar'a göre, aslında HP'nin başında bulunan rahmetli Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları, SODEP ile değil Ecevitlerin kuracağı yeni sol parti ile birleşmek niyetindeydiler. Sosyal demokrasinin önde gelen temsilcileri içerisinde Ecevit'i daha karizmatik olarak görüyorlardı. Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları birleşme doğrultusunda ilk olarak Ecevit'lere gitmişlerdi. Randevu almış olmalarına rağmen Bülent Ecevit, Aydın Güven Gürkan ve parti yönetimini karşılamamıştı. Rahşan Hanım, kendilerine gelen HP'lileri simit ve çay ikram ederek geri kibarca göndermişti. Bunun neticesinde parti içerisinde yapılan baskı sonucunda Aydın Güven Gürkan, SODEP'e gitmek zorunda kalmıştı.⁷⁴² Dönem itibarıyla DSP'nin her ne kadar tüzel bir kişiliği olmasa da partinin öncüleri arasında Ecevit isminin bulunması sosyal demokratlar üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştu.⁷⁴³

⁷⁴¹ Muammer Yaşar, "Herkes Kendi Yoluna", *Yeni Asır*, 23.7.1985, s. 6

⁷⁴² Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon 11.7.2019 Saat 12.00

⁷⁴³ Tez konumuz içerisinde DSP hakkında kısıtlı bilgiler vermemizin sebebi DSP'nin halen kurulmamış olmasıydı. DSP etrafında dönen konuların hepsi ihtimallere dayanmaktaydı.

1.2 İnönü-Gürkan Tekrar Bir Arada

24 Temmuz 1985 tarihinde Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan, Sodep Genel merkezinde bir araya geldiler. Bir saat görüşmeden sonra gazetecilerin önüne çıkan liderler birleşme konusunda “*Umut verici bir adım attıklarını*” belirterek 31 Temmuz 1985 tarihinde yeniden bir araya geleceklerini belirttiler.⁷⁴⁴

Emin Koç’un köşesinde verdiği haberde, birleşme İnönü ve Gürkan’ın aralarında yaptığı “*geçici mutabakat*” a göre “*HP’nin tüzel kişiliğinde yoğrulma*” şeklinde gerçekleşecekti. Erdal İnönü, birleşmenin yasal mevzuat kapsamında gerçekleşecek olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Birleşmenin yasal mevzuata uygun olması devletten alınan yardımın devam etmesi ve partilerin mal varlıklarının korunmasının sağlanması demektir. Gürkan’a göre sağdaki bölünme dikkate alınacak olursa sosyal demokratlara iktidarın yolu açılmıştı.⁷⁴⁵

Erdal İnönü’ye göre HP’li milletvekillerinin yeni bir parti kurlmaları Anayasa’nın 84.maddesine göre engel teşkil etmemekteydi. Buna göre her iki parti yönetimleri partilerini olağanüstü kurultaya çağıracaktı. Bu sırada HP ve SODEP’in oluşturacağı ortak komisyon iki partinin tüzük ve programlarını “*yoğuracak*” ve yeni program ve tüzük oluşturulacaktı. Olağanüstü kurultayları toplanan SODEP ve HP burada fesih kararı alacaklar. Bu durumda “*fesih kararı*” HP’li milletvekillerinin üyeliklerinin düşmesi sonucunu doğuramayacak ve HP milletvekilleriyle SODEP yöneticileri yeni partinin kurucusu olacaktı. İnönü-Gürkan görüşmesi ile mutabakata varılan “*HP’nin tüzel kişiliğinde yeniden ortak yoğrulma*” kararına, HP içindeki eski

⁷⁴⁴ *Milliyet*, 25.7.1985, s. 7

⁷⁴⁵ *Hürriyet*, 25.7.1985, s. 15

Genel Başkan Necdet Calp'i destekleyen muhalefet ekibi bir tepki göstermeyerek kararı “*olumlu*” karşıladılar.⁷⁴⁶

Bu arada 26 Temmuz 1987 yılında bir bildiri yayımlayan Rahşan Ecevit, HP ve SODEP birleşmesini demokratik sol dışında ve ötesinde siyasal akımlar olarak tanımladı. Hürriyet muhabirlerine açıklama yapan İnönü ve Gürkan, kapılarının herkese açık olduğunu vurgulayarak kurulacak olan DSP'ye mesaj gönderdiler. Gürkan'a göre HP ve SODEP birliği bir halk hareketiydi ve DSP'de eninde sonunda bu halk hareketinin içine katılacaktı.⁷⁴⁷

HP ve SODEP'in birleşme çabaları sonrası Yankı'nın sorularını cevaplayan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Doğu Ergil, Türkiye'de solun hiçbir zaman iktidar olmadığını sadece hükümet olmayı başardığını vurguladı. Genel seçimlere bakıldığında Türkiye'de solun mevcut oy oranı yaklaşık %30'du. Ergil'e göre merkez sağ partiler oy kaybetse dahi bu oylar sağın daha radikal uçlarına gitmekteydi, dolayısıyla sağdan sola bir geçiş olamıyordu. Kriz dönemlerindeki sol oylardaki artış ise merkezdeki “*yüzergezer*” oyların tercihleri soldan yana kullanmaları ile mümkün olmaktadır. Türkiye'de “*sol partilerin*” aslında merkez partileri olduğunu söyleyen Ergil, bunun sebebinin genel olarak siyasi yapıımızdaki sağ partilerin uygulama olarak oldukça sağda olmalarına bağlamıştı. Birleşme konusunda aynı düşünceye sahip olanların bir bütün hale gelmesini olumlu karşılayan Ergil, SODEP ve HP'nin bunu başarmaları sayesinde sol oyların %30'luk bir oy yüzdesini garanti altına alınacağını belirtmişti.⁷⁴⁸

⁷⁴⁶ *Tercüman*, 26.7.1985, s. 10

⁷⁴⁷ *Hürriyet*, 27.7.1985, s. 11

⁷⁴⁸ *Yankı*, 5/11.8.1985, s.s 9-11.

2. Birleşme Kararıyla Gelen Bölünme

İstanbul İl Başkanı ve il örgütü herhangi bir sorgu sual sorulmaksızın görevlerinden alındı. Bu karar İstanbul il örgütünün Necdet Calp ve ekibini desteklediğinin düşünülmesi üzerine verilmişti. Kararın ardından açıklama yapan İstanbul İl Başkanı Niyazi Yurtseven, kendisinin ve İstanbul İl Örgütü'nün feshedilmesinin Genel Başkan'ı etkileyen kimseler tarafından yapıldığını öne sürdü.⁷⁴⁹

Hürriyet muhabiri Emin Koç'a göre, HP ile SODEP'in birleşmesine karşı her iki partide de azınlıkta kalmakla birlikte muhalif gruplar oluştu. HP'li muhalifler SODEP'in kendilerini yutacağını ileri sürerken, SODEP'li muhalifler birleşme ile SODEP'te ekip dışlanması olacağına ve icazetli olduğunu ileri sürdükleri partinin kendilerine zarar vereceğini belirttiler.⁷⁵⁰

Birleşmeye karşı olanlar :

SODEP : Turgut Atalay, Kamer Genç, Saim Kendir, Güler Tanyolaç, Birgen Keleş, Mustafa Gündeşlioğlu, Kazım Yenice ve Nail Gürman.

HP : Nuri Korkmaz, Enver Özcan, Süleyman Koyuncugil ve Kenan Nehrozoğlu.

Birleşmeyi Destekleyenler :

SODEP : Erdal İnönü, Mehmet Moğultay, Ekrem Yurdakoş, Mustafa Timisi, Hasan Çetinkaya, Tevfik Çavdar, Yiğit Gülöksüz, Türkan Akyol, Muzaffer Saraç, Cemal Seymen, Hızır Ekşi, Kamil Karavelioğlu, Özcan Yici, Atilla Sav, Kemal İnan ve Edir Servet Devrimci.

⁷⁴⁹ *Milliyet*, 31.7.1985, s. 6

⁷⁵⁰ *Hürriyet*, 31.7.1985, s. 17

HP : Aydın Güven Gürkan, Ayhan Fırat, Sahir Koçak, Sabri Koç, Barış Can, Ali İhsan Elgin, Cüneyt Canver, Münir Seviç, Turan Beyazıt ve Halil İbrahim Şahin.⁷⁵¹

Bu arada birleşmede izlenilecek olan yolda SODEP'in kendisini feshederek HP tüzel kişiliğine katılmayı kabul etmesi, Erdal İnönü'nün genel başkanlıktan feragat etmesi gibi ağır şartları kabul etmesi HP'li milletvekillerinin aklını karıştırmış, akıllarına kuşkular düşürmüştü. “Öküz altında buzağı aramaya” başlayan HP'li milletvekilleri 30 Temmuz 1985 tarihinde yaklaşık 6,5 saat gerçekleşen bir HP-MKYK Toplantısında kaygılarını dile getirdiler. HP cephesinde birleşmeden doğan “tereddütler” şöyle saptandı:⁷⁵²

- 1- “Kurultay, HP yönetimine tüm sosyal demokratların birleşmesi için direktif verdi. Şimdi sadece SODEP ile yapılacak birleşme kararı bu karara aykırılık doğurmayacak mıydı?”
- 2- “Kurulacak DSP kapısı niçin kapatılıyordu? Calp yönetiminin değiştirilmesinde ve Kurultay'ın kazanılmasında ‘Ecevit’ misyonunun çok büyük etkisi olmuştu. Şimdi DSP'yi dışlayan bir birleşmeye niçin ‘EVET’ deniyordu?”
- 3- “SODEP ile HP birleşirlerse, bu hareketin başarılı olacağını kim garanti ediyordu? 1986 ara seçimlerinde başarısızlık halinde sol taban Rahşan Ecevit'in DSP'sine kaymayacak mıydı?”

⁷⁵¹ *Hürriyet*, 31.7.1985, s. 17

⁷⁵² *Milliyet*, 31.7.1985, s. 6

- 4- “SODEP’in 200 bin, HP’nin 35 bin üyesi vardı. Birleşme halinde ‘‘büyük balık, küçük balığı yutmaz mıydı?’’. İlçe ve İl örgütleri SODEP’in ağırlığında kurulursa, HP tümüyle erimez miydi?”
- 5- “Anayasa’nın 84.maddesi engeli nasılsa aşılamazdı. Bu o kadar kolay bir iş değildi. Özal, bir anda HP’li milletvekillerinin üyeliklerini düşürebilirdi.”
- 6- “Hazine yardımı da tehlikeye girebilirdi. HP tüzel kişiliği kalacaktı, ancak partinin adı ve amblemi değişecekti. Eğer 1986 bütçesinden yardım alınmazsa, parti zor duruma düşebilirdi. Özal buna da taş koyabilirdi. Yardımın kesilmesi ise, seçimlere kadar bir milyarlık kayıp demektir.”⁷⁵³
- 7- “SODEP ile birleşme halinde HP Grubu’nun tepkisi ne olacaktı? Milletvekilleri seçim garantisi ister, SODEP ise bunu vermeyebilirdi. Üstelik SODEP erken seçimden yanaydı. HP’li milletvekilleri ise 1988’ e kadar dönemi tamamlamak istiyorlardı. Eğer grubun tepkisini iyi ölçülmezse, partide parçalanma olabilirdi.”
- 8- “Solda en büyük partiyiz iddiasındaki SODEP, niçin birden bire kendini feshedip, HP ile birleşmek istiyordu? SODEP, Şubat 1986’da yapılmasını şart koştuğu kurultayda yönetimi tümüyle ele geçirmek mi istiyordu?”
- 9- “Rahşan Ecevit ile köprüler niçin atılmıştı? SODEP’i bir süre oyalayıp, hiç olmazsa DSP’nin kuruluşu beklense, ondan sonra kurulu partiyle ‘resmen’ masaya oturulsa daha iyi olmaz mıydı?”
- 10- “SODEP ile 6 Kasım seçimlerinden bu yana mücadele ediliyordu. Tabandaki bu yabancılaşıma nasıl ortadan kaldırılacaktı?”⁷⁵⁴

⁷⁵³ Milliyet, 31.7.1985, s. 6

⁷⁵⁴ Aynı yer.

Aslında tedirginlik sadece HP'liler de değildi SODEP'liler de yaşananlardan dolayı tedirgindi. Erdal İnönü'nün birleşme sonucunda genel başkanlığı Aydın Güven Gürkan'a bırakmasını tepkiyle karşılıyorlardı. Erdal İnönü ise birleşme sonucunda HP'nin parlamentoda temsil edilmenin verdiği avantajı kullanarak bir süreliğine daha fazla söz sahibi olacağını, fakat bu durumun geçici olup, bir süre sonra SODEP'in tabandaki gücünü göstererek HP'yi SODEP içerisinde eritecekleri düşüncesindeydi.⁷⁵⁵

3. Birleşme Protokolü

Birbirlerine 31 Temmuz 1985 tarihinde buluşma sözü veren SODEP ve HP Genel Başkanları birleşme konusunu görüşmek için bir araya geldiler. İki saat on beş dakika süren İnönü-Gürkan görüşmesine HP ve SODEP Başkanlık Divanı'ndan 7'şer üye de katıldı. İki partinin birleşme kararı aldığı toplantıya SODEP'ten Hicri Fişek, Atilla Sav, Muzaffer Saraç, Türkan Akyol, Nail Gürman, Uğur Batmaz, Güler Tanyolaç katıldılar. HP'den ise Halil İbrahim Şahin, Vecihi Ataklı, Barış Can, Turhan Bayazıt, Muhteşem Vasıf Yücel, Cüneyt Canver ve Tülay Öney bulundular. Toplantı sonunda iki lider 6 maddelik ortak bir bildiri yayımladılar.⁷⁵⁶

⁷⁵⁵ Abdullah Polat, *a.g.t.*, s. 55

⁷⁵⁶ *Hürriyet*, 1.8.1985, s. 19

Yayımlanan 6 maddelik bildiri şöyleydi;

- 1- Birleşme ve bütünleşmenin temel amacı; her iki partinin programını, SODEP'in "*Öncelikler Bildirgesi*" ile HP'nin "*kurultay Bildirgesi'ndeki*" düşünce ve ilkeleri yaşama geçirmek, yeniden üreten, hızla kalkınan bir Türkiye yaratmak, çağdaş sosyal devletin temellerini yadsınamaz bir biçimde atmak ve demokrasiyi tüm kurul ve kurallarıyla yeniden işlerliğe kavuşturmaktır.
- 2- Birleşme ve bütünleşme, HP'nin tüzel kişiliği içinde ortak bir ad altında ve ortak bir program ve tüzük yapılarak gerçekleştirilecektir.
- 3- SODEP ve HP'nin üyelerinin noksansız olarak yeni siyasal yapının içinde yer alması, temel ilkedir. Birleşme ve bütünleşmenin tabandan gerçekleşeceğine inanan iki parti, bu konuda dar kadrolaşma izlenimi verecek bütün görüntülerden kaçınacak ve tüm sosyal demokratların demokratik sol, sosyal demokrat yapay ayrımı yapmaksızın tek bir çatı altında toplamaya çalışacaktır.
- 4- Her iki parti, kendi içyapılarında ve kamuoyu önünde birleşme ve bütünleşmenin gereğini, kaçınılmazlığını her fırsatta açıklayacaklar, savunacaklar ve bu konuda yanlış anlamaya yol açabilecek en küçük bir tutum ve davranışa izin vermeyeceklerdir.⁷⁵⁷

⁷⁵⁷ *Milliyet*, 1.8.1985, s. 8

- 5- Taraflar, birleşme ve bütünleşmenin yasal ve siyasal gereklerini yerine getirmek ve son aşamaya kısa zamanda ulaşabilmek amacıyla, ortak tüzük ve program komiteleri kurmayı kabul etmişlerdir. Basınla ve kamuoyuyla ilişkiler açısından genel başkanların eş güdümü doğrultusunda hareket etmek kararındadırlar.
- 6- Her iki parti, birleşme ve bütünleşmenin sağlıklı bir şekilde yaşama geçmesinin, zamanın iyi kullanılmasına bağlı olduğu inancındadır. Bu nedenle aşılması gereken bütün evrelerin, en geç 6 ay içinde geçilmesinin yararında ve ara seçimlerine tek parti olarak girmenin öneminde birleşmişlerdir.⁷⁵⁸

31 Ağustos 1985 tarihli toplantıda görüşülen ve üzerinde mutabakata varılan bir diğer konu ise “*birleşme takvimi ve işleyişinin*” ne şekilde olacağı idi. Yapılan toplantıda bu konu üzerinde sıkı bir çalışma yapan SODEP heyetinden Atilla Sav, Erdal İnönü’nün talebi üzerine çizilmiş şema üzerinden birleşme ve işleyişinin nasıl olacağını anlattı.⁷⁵⁹ Birleşme ve işleyiş takvimi şöyleydi;⁷⁶⁰

- 1- 10-11 Ağustos tarihinde SODEP, 17 Ağustos tarihinde HP küçük kurultayları toplanacak.
- 2- 20 Ağustos tarihinden sonra HP’nin yeni tüzüğü, programı, adı ve amblemi belirlenecek SODEP-HP ortak komitesi kurulacak.

⁷⁵⁸ *Milliyet*, 1.8.1985, s. 8

⁷⁵⁹ *Hürriyet*, 1.8.1985, s. 19

⁷⁶⁰ *Milliyet*, 1.8.1985, s.

- 3- Eylül ayı içinde HP tüzük ve program kurultayı toplanarak öngörülen bu değişiklikleri karar bağlayacak.
- 4- HP kurultayından bir gün sonra da SODEP kurultayı toplanarak SODEP'in feshine karar verilecek. Bu kurultayda SODEP Siyasi Partiler Kanunu'nun 110'uncu maddesine göre mallarını HP'ye bırakacağını belirtecek. HP kurultayı ile SODEP kurultayı aynı gün tamamlanacak.
- 5- SODEP üyeleri toptan HP'ye geçecek.
- 6- Ekim ayı içerisinde yenilemiş HP, SODEP'li üyelerinde katıldığı il ve ilçe kongrelerini yapacak, bu kongrelerde tek liste çıkarılacak.
- 7- Aralık ayında HP tüzel kişiliğinde oluşan yeni partinin büyük kurultayı yapılarak genel başkanı ile yöneticileri seçilecek.⁷⁶¹

4. Birleşme Kurultayları

4.1 SODEP Küçük Kurultayı

10 Ağustos 1985 tarihinde SODEP birleşme konusunu görüşmek üzere küçük kurultayını Ankara Ses Sinemasında topladı. Toplantıya HP'nin 28, Merkez karar ve Yönetim Kurulu üyesi de izleyici olarak katıldılar. SODEP'lilerin alkışlarıyla salona giren HP'li misafirler, alkışların uzun sürmesi üzerine ayağa kalkarak delegeleri selamladılar.⁷⁶² Kurultay'da delegelere birleşmenin sosyal demokratlar için getireceği avantajlardan bahseden Erdal İnönü, bu süreçte genel başkanlığı Aydın

⁷⁶¹ *Milliyet*, 1.8.1985, s. 8

⁷⁶² *Tercüman*, 11.8.1985, s.s. 1,10

Güven Gürkan'a bırakacağını belirterek, ilk kurultayda delegelerden talep görürse yeniden genel başkanlığa aday olacağını açıkladı.⁷⁶³

Küçük Kurultaya katılan 30 il başkanından sadece Manisa İl Başkanı Erdoğan Yetenç birleşmeye karşı çıktı. 29 il başkanının birleşmeyi kabul etmesiyle SODEP küçük kurultayı amacına ulaştı. Kurultayda birleşmenin benimsenmesinden sonra bir konuşma yapan Erdal İnönü, HP ve SODEP MKYK üyelerinden ortak tüzük ve program komiteleri oluşturulacağını belirterek, genel başkanların ortak bir birleşme protokolü imzalayacağını ve bu protokolün birleşmiş partinin ilk kurultayına kadar yürürlükte kalacağını bildirdi.⁷⁶⁴

Demokrasinin alternatifler rejimi olduğunu yazan Uğur Mumcu, Başbakan Özal'ın "*alternatifim yok*" diyerek meydanlarda rahatça dolaşabilmesinin önüne geçilebilmesi için SODEP ve HP'ye büyük görevler düşmekteydi. İktidara adaylığını koyabilecek bir sol alternatifin oluşumu son derece yaşamsal bulduğunu belirten Mumcu'ya göre birleşme Batılı bir anlamda demokrasinin de önünü açabilecekti.⁷⁶⁵

4.2 HP Küçük Kurultayı

Politikada sıcak bir yaz yaşayan sosyal demokrat kesimde büyük kongreden sonra yönetime seçilen Aydın Güven Gürkan ve ekibinin, İnönü'nün SODEP'le birleşme formülünü benimsemesi üzerine toplanacak HP küçük kurultayında parti içi hesaplaşmalarında gün yüzüne çıkması beklenmişti.

⁷⁶³ *Milliyet*, 11.8.1985, s. 1

⁷⁶⁴ *Yeni Asır*, 11.8.1985, s. 6

⁷⁶⁵ Uğur Mumcu, "Demokrasi Açısından", *Cumhuriyet*, 11.8.1985, s.s 1,11

HP’de yaklaşan küçük kurultay öncesi birleşmeye ilk tepki Ankara İl örgütünden geldi. İki yüzün üzerinde kişiyle HP’den istifa ettiklerini açıklayan Ankara İl Başkanı Emir Sarıkaya, SODEP’le birleşmeye karşı olduklarını açıkladı. SODEP Küçük Kurultayına oranla daha sancılı geçmesi beklenen HP küçük kurultayı öncesinde Gürkan gurubundan 40 civarında milletvekili SODEP’le birleşmeye karşı çıkmışlardı. Büyük Kurultay öncesi Genel Sekreterlik görevinde bulunan Yılmaz Hastürk, birleşmenin DSP’yi de içine alacak şekilde genişletilmesini isterken, HP kurultayını Gürkan değil, Ecevit kazanmıştır açıklamasını yaptı.⁷⁶⁶

Gürkan’la yola çıkan İzmir Milletvekili Fikret Ertan, genel başkanını “gelecek endişesi” içinde hareket etmesiyle eleştirerek, birleşme hakkında olumsuz görüş bildirdi.⁷⁶⁷ Bu arada İstanbul İl Örgütü’nün Genel Merkez tarafından görevden alınması HP’nin İstanbul Milletvekilleri tarafından sert bir şekilde eleştirilerine sebep olmuştu. Demokratik sol grupla yola çıkan Adana Milletvekili Nuri Korkmaz’da ANKA muhabirine yaptığı açıklama ile birleşmeye karşı olduğunu ifade etti.⁷⁶⁸

HP küçük kurultayı 17 Ağustos 1985 tarihinde Ankara Ses Sinemasında toplandı. Toplantıya katılan Erdal İnönü ve SODEP yöneticileri ilgiyle karşılandılar. Yaklaşık olarak bir buçuk saat konuşan Aydın Güven Gürkan, iktidar olamaya mecbur olduklarını ifade ederek bunun için birleşmek zorunda olduklarını vurguladı. Türkiye’nin 35 yıldır sağ iktidarlar tarafından yönetildiğini belirten Genel Başkan, bu yüzden toplumun demokratik dengesinin bozulduğunu belirtti.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ *Yankı*, 19/25.8.1985, s. 6

⁷⁶⁷ *Hürriyet*, 15.8.1985, s.15

⁷⁶⁸ *Cumhuriyet*, 17.8.1985, s. 7

⁷⁶⁹ *Milliyet*, 18.8.1985, s. 7

Kurultayın öğleden sonraki oturumunda il sözü alan Sivas Milletvekili Mustafa Kemal Palaoğlu, birleşecek partilerin önce ideolojileri belirlenmelidir diyerek, Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan'ı kapalı kapılar ardında program hazırlamakla suçladı. İstanbul Milletvekili Sabit Batumlu'da eleştirilerde bulunarak “*hile-i şeriyeli birleşmeye*” karşıyız açıklamasını yaptı. Batumlu'nun açıklamalarına sinirlenen bazı HP'li Milletvekilleri Batumlu 'ya “*İsrail'e Git*” diyerek yanıt verdiler. İzmir İl Başkanı İhsan Ateşdağlı ise biz SODEP 'siz SODEP bizsiz iktidar olamaz dedi. Kurultayda söz alan il başkanlarının tamamı birleşmeden yana olduklarını ve genel merkezin tutumunu destekleyeceklerini bildirdiler.⁷⁷⁰ Kurultaya eşinin rahatsızlığı nedeniyle katılmayan Necdet Calp, 17 Ağustos 1985 tarihinde yaptığı açıklamada şekil ve şartlar ne olursa olsun birleşme önündeki engeller ortadan kalkmalıdır dedi.⁷⁷¹ Kurultayda son sözü alan Genel Başkan Aydın Güven Gürkan “*birleşme vizesini*” DSP'yi de içine alacak şekilde genişletti. Kurulması için çalışmalara devam DSP'ye arayıştan vazgeçerek yeni oluşumda yer alması için dileklerde bulunuldu. Toplantı sonrası açıklanan bildirimde “*HP ile SODEP'in birleşmesi için MKYK'nın girişimleri ve belirlenen birleşme takvimi olumlu karşılanarak desteklenmesine karar verilmiştir.*” denildi.⁷⁷²

HP'nin küçük kurultayına katılan Yavuz Donat, yeni yasama döneminde Başbakan Turgut Özal'ın işinin zor olduğunu belirtti. Çünkü fikirlerini beğenirsiniz ya da beğenmezsiniz Aydın Güven Gürkan HP'ye bir dinamizm getirmişti. HP küçük

⁷⁷⁰ *Hürriyet*, 18.8.1985, s.s. 1,13

⁷⁷¹ *Milliyet*, 18.8.1985, s. 7

⁷⁷² *Tercüman*, 19.8.1985, s. 1,10

kurultayının gösterdiği bir çelişkiye işaret eden Donat' a göre, milletin eskiye dönmek istemiyordu fakat eski parlamenterlerin gücü hala hissedilmekteydi.⁷⁷³

20 Ağustos 1985 tarihinde Aydın Güven Gürkan ve Erdal İnönü ilk kez vatandaşın karşısına birlikte çıktılar. SODEP ve HP liderleri kol kola ilk olarak Ankara'nın Nallıhan ilçesine gittiler. Ardından Çayırhan kasabasının kurtuluş şenliklerine katıldılar.⁷⁷⁴

5. HP ve SODEP Birleşme Protokolü

HP ile SODEP'in birleşmesini öngören protokol 26 Eylül 1985 tarihinde Anadolu Kulüpte 400'e yakın davetlinin katıldığı bir törenle her iki partinin genel başkanları ve MKYK üyeleri tarafından imzalandı.⁷⁷⁵ Birleşme sonucunda ortaya çıkan partinin adı SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) oldu. Alkışlar arasında kutlamalar sürerken, eski CHP'li parlamenterler, HP'li ve SODEP'li milletvekilleriyle kaynaştı. CHP'li parlamenterlerin arasında eski bakanlardan Deniz Baykal'da vardı. Töreni izleyenler arasında Amerikalı diplomat Michael Pixley'in yanı sıra MDP Genel Başkan Yardımcısı İsmail Şengün'de vardı.⁷⁷⁶ Yan yana oturan iki liderin yanında MKYK üyeleri de yer aldılar. Tören Erdal İnönü'nün konuşmasıyla başladı. İnönü, "*Halk birleşmemizi istiyor. Böylesine zor bir birleşmenin gerçekleşmesi arkamızda ne kadar güçlü, sürekli ve etkili bir halk desteğinin bulunduğunu gösteriyor*" derken, HP Genel Başkanı Aydın Güven

⁷⁷³ Yavuz Donat, "Ümitsiz Bir Aşka Dair", *Tercüman*, 19.8.1985, s. 3

⁷⁷⁴ *Hürriyet*, 21.8.1985, s.s 1,17

⁷⁷⁵ Teoman Ergül, *Sosyal Demokraside Bölüşme Yılları*, Gündoğan Yayınları, Ankara 2000, s. 24

⁷⁷⁶ *Milliyet*, 27.9.1985, s. 9

Gürkan, 6 ilkeye inanmış kadroların dağınkılığının önlenmemesi halinde Türkiye'nin geleceğinin aydınlık olamayacağını söyledi.⁷⁷⁷

HP-SODEP arasındaki bütünleşme süreci şöyle işleyecekti:

- 1- Kasım ayının ikinci ve üçüncü günleri kurultaylar toplanıp SHP oluşacaktı. Yeni MKYK, ilçe ve illerin geçici kurullarını atayacaktı.
- 2- SODEP'in üyeleri bir ay içinde SHP'ye geçecekti.
- 3- İl ve İlçe kurulları, ya kendi aralarında diyalog kurup başkanlık için görevlendirme yapacak, ya da üçüncü bir şahıs üzerinde anlaşacaktı. Anlaşma olmazsa, başkan atamasını genel merkez yapacaktı.
- 4- Ankara, İstanbul ve İzmir il başkanlarını İnönü ve Gürkan atayacaktı.
- 5- İlçe ve il kurulları, kongrelerini yapıncaya kadar görevde kalacaktı. Kongreler ilçelerde 30, illerde 45 gün içinde yapılacaktı.
- 6- İl kongrelerinde Mayıs 1986' da yapılacak büyük kurultayın delegeleri de seçilecekti. Mayısta SHP kurultayı toplanacak ve yönetim, seçimle gelecek ekibe devredilecekti.
- 7- Kurultay'a kadar Gürkan, genel başkan olacaktı. Her iki partiden 33'er kişi ile 66 üyeli MKYK görev yapacaktı. MKYK üyeleri, Kasım ayına kadar tüzük ve program komisyonunca belirlenecekti. SODEP MKYK'sı dün yaptığı toplantıda, birleşik MKYK sayısının 80 kişiden oluşmasını benimsedi.⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ *Cumhuriyet*, 27.9.1985, s.s. 1,13

⁷⁷⁸ *Milliyet*, 27.9.1985, s. 9

SODEP MKYK üyeleri Erol Köse, Cemal Seymen ve Enis Tütüncü, imza töreninden sonra SODEP Genel Merkezi'ne gelerek, protokole neden karşı olduklarını basına açıkladılar. Bu açıklamalarını muhalefet şerhi olarak karar defterine yazdıracaklarını söyleyen üyelerden Erol Köse, protokole oyunun ret olduğunu söyledi.⁷⁷⁹

Metin Toker, Türk siyaset hayatında kütle partisi niteliğinde bir sağ ve solun varlığını aramanın makul olduğunu, ancak bunun HP ve MDP ile sağlanamayacağını yazmıştı. İki partiden HP bu gerçeği görmüş ve SODEP ile aynı çatı altına girerek solu bütünleştirmiştir. Toker'e göre, HP ve SODEP liderlerinin yaptığını Türkiye siyaseti ilk defa görecekti.⁷⁸⁰

SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü, HP ile birleşme protokolünü imzaladıktan sonra SHP'nin 1986'daki kurultayında genel başkanlığa aday olacağını belirtti. Fakat bu konuda fazla ihtirası olmadığını söyleyen İnönü, başkanlığı kendisinden daha iyi yapacak birisini gördüğünde tereddüt etmeden görevi devredeceğini belirtti.⁷⁸¹

Protokole göre, birleşmenin gerçekleşeceği Olağanüstü Kurultay'ın ardından Mayıs 1986'da gerçekleştirilecek İkinci Olağanüstü SHP Kurultayı'na kadar bir geçiş dönemi yaşanacaktı. SHP'nin Genel Başkanlığı görevini Aydın Güven Gürkan üstlenmeye devam edecekti. Yönetim organlarında ise eşit temsil olması öngörülmüştü. Ancak birleşme süreci öncesinde Türkiye genelinde kurduğu örgüt

⁷⁷⁹ *Hürriyet*, 27.9.1985, s. 17

⁷⁸⁰ Metin Toker, "Bütünleşen Sol ve 84.Madde", *Milliyet*, 27.9.1985, s. 8

⁷⁸¹ *Yeni Asır*, 29.9.1985, s. 6

ağı,⁷⁸² 213 bin üyesi⁷⁸³ ve 25 Mart yerel seçimlerinde aldığı % 24,85 civarındaki oyla SODEP, HP'nin siyasi gücünün çok üstünde bir güce sahipti. Buna karşılık HP'nin, oy oranı % 30,5'lerden % 7,78'lere gerilemiş, yaklaşık 16 bin üyesi olan, aralarında görüş birliği olmayan 117 kişilik meclis grubu, ideolojik duruşu belirsiz, toplumla bağı neredeyse tamamen kopmuş olan bir parti görünümündeydi. Bu açıdan bakıldığında İnönü'nün HP'ye götürdüğü birleşme modeli önerisinin fazla cömert olduğu açıktır.

Başbakan Turgut Özal, birleşmenin önündeki hukuki engellerin kaldırılmasını istemişti. Bu sebeple geçici bir madde ile Anayasanın 84. Maddesinin askıya alınması gerektiğini açıkladı. Buna gerekçe olarak 25 Martta yapılan yerel seçimlerin ardından parlamento dışında kalan partilerin almış olduğu oy oranına işaret etti. Meclis içerisindeki aritmetiğin gerçeği yansıtmadığı görüşündeydi. Özal'a göre “*artık içeridekiler ve dışarıdakiler*” söylemlerinin sonlanmasının zamanı gelmişti. Turgut Özal'a göre yapılacak birleşmelerin ANAP'ı etkilemesi mümkün değildi.⁷⁸⁴

⁷⁸² Cezmi Kartay, *11 Eylül 1980'den Günümüze Siyasal Anılar ve Sosyal Demokrasinin Öyküsü*, Sanem Matbaacılık, Ankara 1997, s. 246

⁷⁸³ Kartay, *a.g.e.*, s. 342

⁷⁸⁴ *Milliyet*, 21.9.1985, s. 7

Köksal Çiftçi, Başbakan Turgut Özal'ın birleşme hakkındaki görüşünü köşesinde karikatürize etmişti.

785

⁷⁸⁵ *Yeni Asır*, 29.9.1985, s. 6

6. Yeni Partinin Ana İlkeleri İzmir’de Açıklandı

Birleşme Protokolünün imzalanmasından sonra ilk yurt gezisine çıkan Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan rota olarak kendilerine İzmir’i seçmişlerdi. Her iki başkan İzmir girişinde Belkahve mevkiinde partililer tarafından zeytin dallarıyla karşılandılar. Aynı gün gece onurlarına verilen yemeğe MKYK üyeleriyle birlikte katıldılar.⁷⁸⁶

Ertesi gün her iki lider birlikte SODEP il örgütünü ziyaret ettiler. İl binasında bir süre görüşükten sonra ortak basın toplantısı düzenlediler. Toplantıda söz alan Erdal İnönü, yapay ayrımları, geçmişin her türlü kırgınlıklarını, önemsiz farklılıkları bir kenara bırakarak yeni-eski tüm üyeleri, halka en iyi hizmeti verebilecek, dertlere çare bulabilecek, örgütü kurmaya çalışıyoruz demişti. Erdal İnönü’ye göre iktidar yolu şimdiden SHP’ye açılmış ve muhalefette önemli sonuçlar gerçekleşmeye başlamıştı.⁷⁸⁷ HP Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan ise SHP’yi öncelikle sekiz alanda ağır görevlerin beklediğini, bunların çözümü için yoğun bir şekilde çalışacaklarını ifade etti. Aydın Güven Gürkan’a göre SHP’yi bekleyen sekiz görev şöyleydi:

- 1- Demokrasi Görevi: SHP, demokrasi görevini yerine getirirken şu ana noktalarda değişiklik yapmayı planlıyordu;⁷⁸⁸
 - A) YÖK Yasası’nın düzenlenmesi.
 - B) Sendikalar Yasası’nın düzenlenmesi.
 - C) Grev Yasası’nın işçiler lehine çevrilmesi.

⁷⁸⁶ *Hürriyet*, 5.10.1985, s. 5

⁷⁸⁷ *Yeni Asır*, 6.10.1985, s. 6

⁷⁸⁸ *Hürriyet*, 6.10.1985, s. 15

- D) Anayasa'nın elverdiği şekilde Polis Vazife ve Selahiyet Yasası'nın değiştirilmesi.
- E) Güvenlik soruşturması adı altında sosyal demokratların kırımına son verilmesi.
- F) Keyfi atamalarla, memur kesimindeki ailelerin parçalanmasının engellenmesi.
- G) Düşüncede suç görülebilen düzenlemeleri hızla ortadan kaldırmak.
- H) Af konusunda görevlerini yerine getirmek.
- 2- Ekonomik görevler: Son beş yılda Türkiye, son 35 yılın en küçük büyümesini göstermiştir. Türkiye; büyüyen, üreten ülke olmaktan çıkarılmıştır. Son beş yılda yine görülmemiş şekilde ücret düşmüştür. Gelir eşitsizliği vardır. SHP, tekelleşmeyi durduracak, üretimi arttıracaktır.
- 3- Türkiye teknolojik çağın dışına düşmüştür. SHP bunu önleyecek ve ülkenin çağdaş duruma gelmesini gerçekleştirecektir.
- 4- Sosyal Görevler: Sağlık ve eğitime ayrılan pay, geri kalmış ülkelerin çok altındadır. SHP bunun üzerine önemle gidecektir.
- 5- Dinin kutsallığını koruma: Din bugün siyasallaştırılmıştır. Bu tehlikeyi SHP önleyecektir.
- 6- Dış Politikaların demokratikleştirilmesi ve halkla birlikte oluşturulması: Bugünkü politika tamamen halktan ayrı ve yanlış yoldadır.
- 7- Türkiye'yi evrensel kılmak: Bu konuda mevcut yönetim, derin bir kayıtsızlık içerisindedir.⁷⁸⁹

⁷⁸⁹ *Hürriyet*, 6.10.1985, s. 15

8- Kùltür ve sanat ortamının yaratılması: Kùltür ve sanata ağırlık verilmemekte, adeta baltalanmakta ve kötüye gitmektedir. Bunun tersi yapılacaktır.⁷⁹⁰

İzmir'den sonra Manisa'ya giden Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan, tabanda birleşmenin sıkıntılı geçeceğini tespit ettiler. Manisa'da yapılan toplantıda ilk sözü alan Aydın Güven Gürkan, iki partinin bir araya gelmesinin zor olmasının tabii olduğuna işaret ederek, bunun başarılması gerekliliğine vurgu yaptı. Daha sonra mikrofona gelen Erdal İnönü, SHP hareketinin tepeden değil tabandan olduğuna vurgu yaptı. İnönü'ye göre hareket tepeden olsa düzenlemek daha kolay olabilir, fakat ortaya çıkan sonuç yapay olurdu.⁷⁹¹

7. Gergin Geçen Meclis Grubu Toplantısı

8 Ekim 1985 tarihinde yapılan Meclis grubu toplantısı çok sert çekişmelere sahne oldu. HP adet kendi içerisinde paramparça bir halde idi. Bir tarafta Gürkan'cı milletvekilleri bir tarafta Calp'çi milletvekilleri bir tarafta Rahşan'cı milletvekilleri bir tarafta ise Vural Arıkan'ın kuracağı partide görev almak isteyen milletvekilleri. Söz alan milletvekillerinin her birisi diğer muhalif grupları eleştiriyor, birbirlerini ve partiyi satmakla suçluyorlardı.⁷⁹²

Yaşanan olayların ardından HP Adana Milletvekili Nuri Korkmaz MKYK üyeliğinden istifa etti, gerekçe olarak HP, MKYK'sını "Naipler Konseyine" dönüşmüş olmakla suçladı. HP ile SODEP birleşmesine karşı çıkan ve yönetimi ağır

⁷⁹⁰ *Hürriyet*, 6.10.1985, s. 15

⁷⁹¹ *Cumhuriyet*, 7.10.1985, s.s. 1,10

⁷⁹² *Milliyet*, 9.10.1985, s. 9

dille suçlayan eski Genel Sekreter Yılmaz Hastürk ile İstanbul Milletvekili Günseli Özkaya ve Gürkan'a ağır suçlamalar getiren Kırklareli Milletvekili Şükrü Babacan kesin ihraç istemiyle Disiplin Kurulu'na sevklerine karar verildi.⁷⁹³

Birleşme protokolünün imzalanmasıyla birlikte HP'deki DSP yanlıları da birer birer ortaya çıkmaya başladılar. SODEP-HP birleşmesine şiddetle karşı çıkan Nuri Korkmaz, yönetimin Parti Başkanlık Divanı'ndan diğer partilerle görüşme yetkisi aldığını, ancak bunun protokol imzalamak için geçerli olmadığı görüşünü savundu. HP'li Fikret Ertan'a göre SODEP-HP birleşmesi daha önceden denenmiş bir modeldi. Oysaki DSP'nin halk katmanındaki görüntüsü daha güçlüydü.⁷⁹⁴

Kurulacak olan DSP'de görev almak isteyen HP Adana milletvekili Nuri Korkmaz, İzmir Milletvekili Fikret Ertan ve Gaziantep milletvekili Süleyman Koyuncugil partilerinden istifa ettiler. Böylece HP'nin parlamentodaki sandalye sayısı 110'a düştü. İstifacı milletvekilleri yaptıkları basın toplantısında DSP hareketinde yer almak için partilerinden istifa ettiklerini deklare ettiler. Bütün bu istifaların ardından HP'nin Kurucu üyesi olan ve Çorum Milletvekili Besim Göçer, partideki bölünmeleri protesto etmek amacıyla “*şartlı istifa*” dilekçesini parti grubuna verdi.⁷⁹⁵ HP'deki çalkantının boyutları gün geçtikçe daha da derinleşmişti. Parti adeta 6 parçaya bölünmüştü. Bir yanda Gürkan'cılar, bir yanda DSP yanlıları, bir yanda Arıkan'cılar, bir yanda “*bekle görcü*” Calp'ciler, bir yanda “*hemen istifa yanlısı Calp'çiler*” ve nihayetinde kararsızlar.⁷⁹⁶

⁷⁹³ *Yeni Asır*, 9.10.1985, s. 6

⁷⁹⁴ *Milliyet*, 5.10.1985, s. 1

⁷⁹⁵ *Milliyet*, 17.10.1985, s. 8

⁷⁹⁶ *Hürriyet*, 18.10.1985, s. 1

Bütünleşme gezilerinin ikinci turuna başlayan Gürkan, Polatlı, Sivrihisar, Eskişehir ve Bozüyük ziyaretlerini tamamladı. Bu sırada yurt dışında bulunan Erdal İnönü, Aydın Güven Gürkan'a Bursa ziyareti sırasında yetişmişti. Her iki lider Bursa Tayyare Sinemasında düzenlenen bir toplantıya katıldılar.⁷⁹⁷

8. Anayasa Değişiklik Talebine Karşı HP İçinden Muhalefet

Aydın Güven Gürkan'a göre sosyal demokratlar Anayasa'dan dolayı büyük sıkıntılar çekmekteydi. Mevcut Anayasa'ya göre Batı Avrupa tipi bir sosyal demokrat parti kurmak ve yürütmek imkânsızdı. Gerek 1982 Anayasası ve gerekse 24 Nisan 1983'te yürürlüğe giren Siyasi Partiler Kanunu partilerin nasıl teşkilatlanacaklarını, kimlerin üye olup olmayacaklarını düzenlemişti. Partilerin örgütlenmeleriyle ilgili olarak hazırlanmış oldukları tüzük maddelerinin bu kanunun esaslarının yazılmasından başkaca bir farkı yoktu. Tabandan oluşturulması istenen bir sol parti için bu şekilde bir girişimde bulunmak Siyasi Partiler Kanunu'na göre suç teşkil etmekteydi.

Sosyal Demokrat bir partinin en önemli özelliği olan meslek kuruluşları, sendikalar, meslek odaları, dernekler ve kooperatifler gibi örgütlerle kurduğu ya da kuracağı tüm bağlar Anayasa'nın 69. Maddesine göre yasaklanmıştı. Bu yasaklar sosyal demokrat partilerin varlığını tehdit eder nitelikteydi. Ergun Özbudun, sosyal demokrat bir partinin kadın kolları, gençlik kolları açması yasaklanmış, kamu görevlileri, öğrenciler, öğretim elemanlarının partiye üye olmaları sınırlandırılmışsa

⁷⁹⁷ *Hürriyet*, 19.10.1985, s. 13

sosyal demokrat bir tabandan söz edilmesinin veya sosyal demokrat bir taban oluşturma imkânının mümkün olamayacağı görüşündedir.⁷⁹⁸

Bu nedenlerle Anayasada değişiklik yapmak bir zorunluluktur. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 19 Ekim 1985 tarihinde Kastamonu’da yaptığı konuşmasında şayet Anayasa değişikliği yapılırsa görevinden ayrılacağını belirtti. Yurt içi gezilerinin ikinci gününde Bilecik, Kocaeli ve İstanbul’da konuşmalar yapan Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan, Cumhurbaşkanı’nın bu açıklamalarına karşılık olarak Anayasa’nın değişmesi konusunda ısrarcı olduklarını ve bunun da doğal bir hak olduğunu vurguladılar. Erdal İnönü, Fransa’da da De Gaulle’ün bir konuda referanduma gittiğini hatırlatarak, De Gaulle’nin halka hitaben “*onaylayın, aksi takdirde bırakırım*” demesinin halkta bir karşılık bulmadığını ve bu nedenle görevden ayrıldığını belirtti.⁷⁹⁹

Necdet Calp ve arkadaşları, Cumhurbaşkanı Kenan Evren’nin konuşmaları üzerine, Gürkan ve İnönü’nün yaptıkları açıklamaları reddettiler. 29 Milletvekili bu konu ile ilgili olarak bir bildirge yayımladılar. 25’i HP’li ikisi bağımsız ve iki kurucu üyenin imzasıyla yayımlanan bildirgeden daha sonra 5 HP’li milletvekili imzalarını geri çektiler. Bildirgede , “*Cumhurbaşkanı’nın Anayasal görevini yerine getirmek için yaptığı konuşmalar hakkında maksatlı konuşmalar yapılarak yıpratıcı kampanyaların başlatıldığı*” öne sürüldü. “*Halkımızın sağduyusunu temsil eden 1982 Anayasası’na ve onu korumakla görevli Cumhurbaşkanı’na karşı cihat açılmasının, bir siyasal irtica girişiminden farkı yoktur*” denildi. İmzalarını geri alan

⁷⁹⁸ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s. 69

⁷⁹⁹ *Cumhuriyet*, 20.10.1985, s 1

milletvekilleri Feridun Şakir Ögünç, Vehbi Batuman, Salim Erel, Lezgin Önal ve Ömer Kuşhan'dı.⁸⁰⁰

Devam eden istifa rüzgârına 22 Ekim 1985 tarihinde iki milletvekili daha katıldı. Calp yanlısı Tokat Milletvekili Cemal Özdemir ve Selahattin Taflıoğlu'da istifa dilekçelerini TBMM Başkanlığı'na sundular. Her iki milletvekili yaptıkları ortak basın açıklamasında parti yönetiminin, Türk halkının birlik ve beraberliğin, sağlayamayacağını, HP ile SODEP'in 1988 seçimlerinde elde edilecek başarıdan başka hiçbir şeye önem vermediğini belirttiler.⁸⁰¹

Uğur Mumcu'ya göre Calp ve arkadaşları yayınladıkları deklarasyonla parti yönetimine karşı sert bir çıkışta bulunmuştu. Bunda da kendilerince haklılık payı vardı. Ancak parti içi savaşında kullanılacak ve kullanılmayacak nesnelere iyi saptanmış olması gerekliydi. Nitekim Uğur Mumcu, Cumhurbaşkanı'nın parti içi çekişmelerde "Siper" olarak kullanılmasının çok yanlış olduğu düşüncesindeydi. Bu sadece Cumhurbaşkanlığı makamının yıpratılmasına yol açardı. Oysaki Cumhurbaşkanı parti içi kavgalarında bir taraf değildi. Calp, bu yaptığı ile demokrasinin "müsteşarlar" tarafından korunamayacağını da göstermiş oldu.⁸⁰²

Oktay Ekşi, Türk demokrasi tarihinde bazen imzalı bir şekilde yayımlanan bildirimlerin çok önemli olduğunu vurguladı. Fakat yayımlanan bildirinin içeriği de önemli olmalıydı. Oysaki Calp ve arkadaşlarının yayımladığı bildiri sadece boş laftan ibaretti. Yapılan Silahlı Kuvvetleri tahrik etmekten başka bir şey değildi. Ekşi, demokrasinin Türkiye'de kimlerin ellerinde kaldığından hayıflanmıştı. Aslında meselenin özünün Evren ile bir alakası yoktu. Asıl mesele HP- SODEP birleşmesini

⁸⁰⁰ *Milliyet*, 23.10.1985, s. 7

⁸⁰¹ *Yeni Asır*, 23.10.1985, s. 7

⁸⁰² Uğur Mumcu, "Siyasi İrtica", *Cumhuriyet*, 24.10.1985, s.s. 1,7

kendileri istedikleri halde bunun başka bir kadro tarafından yapılmasını içlerine sindiremeyişlerinden kaynaklanmıştı.⁸⁰³

Calp'çi milletvekillerinin imzalı olarak yayımladıkları bildirinın üzerinden yirmi dört saat geçmeden bu seferde HP yönetimine yine Calp taraftarı 24 HP'li milletvekilli imzalı bir “uyarı” bildirisini verildi. 17 Ekim 1985 tarihini taşıyan 1,5 sayfalık bildiride birleşmenin özveri altında sadece üst yönetimde yapılan mutlak ortaklıktan ibaret olduğu belirtildi. SODEP ile birleşmenin sağlıksız olduğuna bu durumun düzeltilmediği takdirde partiden istifa edeceklerini bildirdiler. Uyarı bildirisini imzalayan milletvekilleri şu isimlerden oluşmaktaydı: Necdet Calp (Ankara), Günseli Özkaya (İstanbul), Şükrü Yüzbaşıoğlu (Afyon), Nuri Uzel (Eskişehir), Kemal Gökçora (Bursa), Hayrullah Olca (İzmir), Yılmaz Hastürk (İstanbul), Kazım İpek (Amasya), Selçuk akıncı (Tekirdağ), Reşit Ülker (İstanbul), Onural Şeref Bozkurt (Çanakkale), Halit Soylu (Kars), Ruşen Işın (Sivas), İhsan Gürbüz (Hatay), Davut Abacıgil (Balıkesir), Rıza Tekin (Siirt), Hüsamettin Konuksever (Edirne), Salih Güngörmez (Kocaeli), Mehmet Kafkaslıgil (İstanbul), Hüseyin Aydemir (İzmir), Ömer Necati Cengiz (İstanbul), Hüseyin Aydemir (İzmir), Mehmet Azizoğlu (Bursa), Arif Toprak (Niğde), Salim Erel (Konya).⁸⁰⁴

İstifalar kaldığı yerden devam etmişti. HP Kurucusu ve Eski Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk ve Kocaeli Milletvekili Salih Güngörmez partilerinden istifa etti. Hastürk istifa gerekçesini mevcut yönetimin Ecevit adını sömürerek göreve gelmesine bağlarken, Güngörmez birleşme sonucunda Anayasa'nın 84.maddesine göre milletvekilliğinin düşmesi karşısında görevinden ayrılmak zorunda kaldığını

⁸⁰³ Oktay Ekşi, “Neyin Kavgası”, *Hürriyet*, 24.10.1985, s. 3

⁸⁰⁴ *Cumhuriyet*, 24.10.1985, s. 7

belirtti. İstifaların ardından HP'nin milletvekili sayısı 106'ya düştü. Bu arada bir istifa sesi de SODEP' ten geldi. Genel Başkan yardımcısı ve birleşme karşıtı Atilla Sav görevinden istifa etti.⁸⁰⁵

SODEP ile birleşmeye karşı çıkmakla, idarenin adamı olmakla, Cumhurbaşkanı yanlısı görünmekle suçlanan Necdet Calp, Yeni Asır'a verdiği röportajda tüm bu suçlamaları reddetti. Kendisinin hiçbir yerin adamı olmadığını belirten Calp, birleşmeye temelde karşı olmadığını, ancak çekincesi bulunduğu konularda gerekli tedbirler alınmazsa HP'nin geleceği için karamsar olduğunu belirtti. Partisinden istifa etme niyeti olmadığını söyleyen Calp, bir soru üzerine birleşme gerçekleşirse kendisini SHP milletvekili olarak göreceklarine işaret etti.⁸⁰⁶

İstifasız geçen birkaç günün ardından 4 Milletvekili daha HP'den istifa etti. İstifa eden milletvekilleri şunlardı: Şükrü Yüzbaşıoğlu (Afyon), Kemal Gökçora (Bursa), Nuri Uzel (Eskişehir), Hayrullah Olca (İzmir). İstifalar sonrası HP'nin milletvekili sayısı 102 olurken bağımsızların sayısı 31'e yükseldi. İstifacı milletvekilleri dilekçelerini HP Grup Başkanlığı'na değil doğrudan Meclis Başkanlığı'na gönderdiler.⁸⁰⁷

Ayın son günü de istifasız geçmedi ve HP'li milletvekillerinden Mehmet Kafkaslıgil ve Orhan Otağ'ın istifası sonucu HP'nin milletvekili sayısı 99'a düşmüş oldu. Öte yandan HP Merkez Karar ve Yönetim Kurulu Genel Başkan Aydın Güven Gürkan başkanlığında yaptığı son toplantısında SHP'nin programını onayladı. İstifalara üzüldüğünü belirten Genel Başkan Aydın Güven Gürkan'a göre, her ne

⁸⁰⁵ *Hürriyet*, 25.10.1985, s. 15

⁸⁰⁶ *Yeni Asır*, 26.10.1985, s. 4

⁸⁰⁷ *Milliyet*, 31.10.1985, s. 6

kadar partideki milletvekili sayısı azalsa da, parti kendi içerisinde daha tutarlı bir hale gelmişti.⁸⁰⁸

HP'nin SODEP'le birleşerek SHP'yi oluşturacağı büyük kongre öncesinde 1 Kasım 1985 tarihi itibarıyla 10 milletvekili daha istifa etti. İstifa eden milletvekilleri şunlardı: İhsan Gürbüz (Hatay), Onural Şeref Bozkurt (Çanakkale), Hüseyin Aydemir (İzmir), Seyit Hüsametdin Konuksever (Edirne), Reşit Ülker (İstanbul), Davut Abacıgil (Balıkesir), Mehmet Azizoglu (Bursa), Selçuk Akıncı (Tekirdağ), Halit Soylu (Kars), Rıza Tekin (Siirt). Bu arada Merkez Disiplin Kurulu'nun aldığı kararla Kırklareli Milletvekili Şükrü Babacan ile İstanbul Milletvekili Günseli Özkaya partilerinden ihraç edildiler. Günseli Özkaya, ihraç kararı kendisine tebliğ edilmeden partisinden istifa etti. İhraç dosyası Disiplin Kurulunda bulunan İstanbul Milletvekili Sabit Batumlu'da saat 16.45 itibarıyla istifa edenler kervanına katıldı. HP'nin kurucularından Yaşar Aysev'de istifa etti.⁸⁰⁹

İstifaların yoğunluk kazanmasının ardından HP Genel Sekreteri Halil İbrahim Şahin bir açıklama yaparak, milletvekillerinin Anayasanın 84.maddesi gereğince birleşme sonucunda milletvekilliklerinin düşeceği kaygısıyla bu yola tevccüh ettiklerini belirtti. Şahin, birleşme sonucunda milletvekilliklerinin düşmeyeceğini görenlerin partiye yeniden katılacaklarından emin olduğunu söyledi.⁸¹⁰ HP'nin olağanüstü kurultayı öncesinde SHP MKYK üyeliğine HP kontenjanından aday gösterilmek üzere eski TRT Genel Müdürlerinden gazeteci yazar İsmail Cem İpekçi, HP üye oldu.⁸¹¹

⁸⁰⁸ *Hürriyet*, 1.11.1985, s. 17

⁸⁰⁹ *Tercüman*, 2.11.1985, s. 10

⁸¹⁰ *Cumhuriyet*, 2.11.1985, s. 7

⁸¹¹ *Aynı yer.*

9. HP ve SODEP'in Birleşme Öncesi Son Kurultayları

2 Kasım 1985 tarihinde gerçekleşen SODEP-HP birleşmesi konulu HP'nin birinci ve son olağanüstü büyük kurultayı sonucunda HP, SODEP ile birleşme kararı aldı. Böylece uzun zamandan beri süren fırtına son bulmuş oldu. HP'nin adı Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) olarak değiştirildi. SHP'nin yeni program ve tüzüğü oybirliği ile kabul edildi. Büyük Kurultayda söz alan Aydın Güven Gürkan istifa eden milletvekillerine dönme çağrısında bulundu. Aydın Güven Gürkan'dan sonra söz alan Erdal İnönü ise sosyal demokratların Türkiye'nin yeniden girdiği demokrasi döneminde tüm dünyaya örnek olacak bir davranış ortaya koyduğunu vurguladı.⁸¹²

Uğur Mumcu, gerçekleşen kurultayla ilgili olarak tabandaki seçmenin dileğini yetirene getirmiş “*İki Uygur*” insana teşekkürü bir borç bilmişti. Her iki liderin özverili çalışmasının her kesim tarafından takdirle karşılandığını belirten Mumcu, gerçekleşen olayın demokrasi tarihimiz açısından gerçekten örnek alınası bir uygulama olduğuna vurgu yapmıştı.⁸¹³

Milliyet Gazetesinden Yener Süsoy' a röportaj veren Mehmet Ali Aybar'a göre, gerek kurulan SHP gerekse kurulacak olan DSP'nin de solun partileri olması mümkün değildi. Bu sebeple de adı sol olan ama aslında sol olmayan bu partiler olurda iktidara gelirlerse dışa bağımlı sömürü düzeninde temelli bir değişiklik olmayacaktı. Bunun sonucunda da halk “*solda da iş yokmuş*” diyecekti. Çözümün ise

⁸¹² *Yeni Asır*, 3.11.1985, s. 5

⁸¹³ Uğur Mumcu, “İki Uygur İnsan”, *Cumhuriyet*, 3.11.1985, s.s. 1,12

Türkiye’de gerçek bir sosyal demokrat parti kurulmasında gören Aybar, Atatürk’ün bağımsızlıkla ilgili görüşlerinin esas alınmasını istemişti.⁸¹⁴

Altan Öymen’e göre birleşmeden en çok mutlu olması gereken Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve 12 Eylül döneminin yöneticileri olmalıydı. Amaçladıkları gerçeğe dönüşmüş ve rejim demokratikleşmişti. Yapay görünümlü Meclis HP-SODEP birleşmesi ile doğal görünümlü bir hale gelmişti.⁸¹⁵

Aslında birleşmenin gerçekleşmesi için Anayasa’nın izin verdiği en uygun yol seçilmişti. Hukuken HP’nin kendisini fesh ederek SODEP’e katılma imkânı yoktu. Böyle bir yol seçilmiş olsaydı Anayasa’nın 84. Maddesi ihlal edileceğinden dolayı konu ile ilgili olarak öngörülen yaptırımlara maruz kalınacaktı. Birleşmenin HP çatısı altında olmaması istenseydi bu takdirde bir diğer yol olan her iki partinin kendilerini fesh ederek yepyeni bir tüzel kişilik altında birleşmeleri gerekirdi. Böyle bir durumda ise hukuken öngörülme riskler alınmış olunacaktı. Burada ilginç olan kamuoyuna HP’nin partinin isim, amblem, tüzük ve programlarını değiştirmesiyle adeta yeni kurulmuş bir sol partisi izlenimini vermesiydi.

⁸¹⁴ *Milliyet*, 3.11.1985, s 3

⁸¹⁵ Altan Öymen, “Normal, Kavgasız ve Çağdaş”, *Milliyet*, 3.11.1985, s. 9

Bedri Koraman, köşesinde HP Olağanüstü Kurultayı sonucunda sosyal demokratlara iktidar yolunun açıldığını çizgiye dökmüştü.

⁸¹⁶ *Milliyet*, 04.11.1985, s. 1

Kurultay sonrasında Dedeman Oteli'nde Aydın Güven Gürkan tarafından verilen kokteylde HP ve SODEP'liler ilk kez SHP'li olarak bir araya geldiler. Kokteylde söz alan Gürkan, kurulacak olan DSP'ye kapılarının sürekli ve kesintisiz olarak açık olduğunu ifade etti.⁸¹⁷

10. SODEP 1.Olağanüstü Kurultayı

HP ile birleşerek kendini feshetmek için toplanan kurultayda söz alan Erdal İnönü, siyasette acemi olduğuna vurgu yaparak; *“Particiliği iyice öğrenemedim ki birleşme için partiyi kapatmaya götüren bir yol seçtim. Bugün daha büyük bir parti olmak için SHP'ye birlikte katılmayı öneriyorum”* demişti. İnönü'den sonra delegelerin uzun süreli tezahüratı karşısında söz alan Gürkan, SODEP'lilerin partilerini kapatıp SHP'ye katılma kararından dolayı buldukları özveriden dolayı kendilerine teşekkür etti.⁸¹⁸ Kurultayda partinin kendisini feshederek SHP'ye katılması önerisi oylandı. Birleşme ile ilgili oylamaya katılan 478 delegeден 457'si birleşmeyi kabul ederken, 18 delege ret oyu verdi. Üç üye çekimser kaldı. 784 kurultay delegesinden 306'sı ise oylamaya katılmadı.⁸¹⁹

Bir geçiş süreci öngörülmesine rağmen yenilenen üye listeleri esas alınarak yapılmasına karar verilen delege ve sonrasındaki yönetim organı seçimi modeli, birleşmeyi kolaylaştırmaktan çok güçleştirmiştir. Yönetim organlarının seçimle belirleneceği SHP Kurultayı öncesinde parti içinde iktidar mücadelesinden zaferle çıkabilmek için adeta üye yazımı yarışına girmişlerdir. İddiamızı somutlaştıracak

⁸¹⁷ *Hürriyet*, 3.11.1985, s. 15

⁸¹⁸ *Tercüman*, 4.11.1985, s.s 1,10

⁸¹⁹ *Milliyet*, 4.11.1985, s. 6

olursak SODEP-HP birleşmesi gerçekleştiğinde Ankara'nın Çankaya ilçe örgütünde "660 HP üyesi ile 1150 SODEP üyesi bir araya geldiğinde toplam üye sayısı 1810 iken, birleşmeden sonra ise ilçe örgütünün üye sayısı 7 Ocak 1986'da 5720 ulaşmış 10 Şubat 1986'da ise 7580'e çıkmıştır."⁸²⁰ Kartay, Ocak 1986 sonlarında SHP'nin üye sayısının 750 bine yaklaştığı belirtmektedir.⁸²¹ Birleşme öncesinde iki partinin toplam üye sayısı 250 bin bile değilken, kısa sürede kaydedilen bu üye artışının iki ana nedeni vardır. Birincisi neden SHP'nin, Türkiye'deki merkez solun tabanı için gerçek bir cazibe merkezi haline gelmiş olması, bunun neticesinde 12 Eylül sonrasında arayış içine giren sosyal demokrat kadroların, yeni partileri olarak SHP'yi benimsemeleridir. İkincisi neden ise parti içi mücadelede güçlü bir konuma gelme ve Ecevit'in DSP'siyle kamuoyun da daha rahat rekabet edebilme imkânına sahip olunabilme çabasıdır.

Kartay, SHP'de çeşitli il ve ilçelerde sahte üye yazımı yapıldığı iddiasını dile getiriyordu. Bu konu ile ilgili iddiaların SHP MKYK'sında kabul görmesinin ardından 24 Mart 1986'da yapılan güven oylaması sonucu, Genel Sekreter Cahit Angın ile Genel Sekreter Yardımcıları Hızır Eksi ve Metin Sahin görevlerinden alındılar.⁸²² Bu olay, birleşmenin gerçekleştiği Kurultay sonrasındaki genel sekreter seçimi sorunundan kaynaklanmaktadır. İnönü, genel başkanlığı Gürkan'a bırakırken genel sekreterliğe Hicri Fişek'in seçilmesini istemişti. Fakat SHP MKYK'sı genel sekreterliğe başka bir SODEP'li olan Cahit Angın'ı seçmişti. Bu gelişmeyi Cezmi

⁸²⁰ Sosyal Demokrat Halkçı Parti, SHP Çankaya Olağanüstü İlçe Kongresi. Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, Aktaran Harald Schuler, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi; Particilik, Hemşerilik, Alevilik*, Çev. Yılmaz Tombul, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 291.

⁸²¹ Kartay, *a.g.e.*, s. 322.

⁸²² Kartay, *a.g.e.*, s.s. 322-324.

Kartay, “*HP ekibinin SODEP’e karşı bir manevrası olarak yorumlamıştır*”.⁸²³ İnönü’ye göre bu konuda HP’lilerin herhangi bir art niyeti söz konusu değildi. İlk başta Gürkan’ın SODEP içinde Atilla Sav ile Muzaffer Saraç arasında belirmiş olan anlaşmazlıklardan faydalanarak SHP içinde otoritesini sağlamlaştırmak istediğini düşünen İnönü, daha sonradan, CHP’nin yakın tarihi hakkında kendisinden daha fazla bilgi ve tecrübeye sahip olanların Baykal hizbinin SHP’ye sahip olmasını önleyebilmek için böyle bir yola tevessül ettiklerini idrak ettiğini belirtmiştir. Bu eyleme girişen kişilerin Hicri Fişek’in hizipçi olmadığını bildiklerini belirten İnönü, Fişek’in tarafsız yönetiminin hizip etkinliğinin yaygınlaşmasına fırsat verdiğini ve bundan endişe duyduklarını ifade etmiştir.⁸²⁴

İnönü ve Kartay, Angın’ın genel sekreterlikten düşürülmesi süreciyle ilgili olarak da birbirlerinden farklı düşünmektedirler. İnönü’ye göre üye yazımındaki usulsüzlükten ziyade parti içindeki hizipleşme ve farklı grupların güç mücadelesi bu sonucu doğurmuştu. Angın’a karşı hareket, HP kökenli üyelerce başlatılmıştı. Fakat SODEP kökenli büyük bir üye grubu da, dört ay önce Hicri Fişek’in genel sekreter olmasını beklerken, Angın’ın kendilerinden habersiz yeni bir HP-SODEP koalisyonu oluşturarak seçimi kazanmasını hazmedemedikleri için şimdi Angın’a karşı oluşan bu harekete destek vermişlerdi. Bir hafta içinde genel sekretere güvensizlik bildirecek bir oy çoğunluğu ortaya çıkmıştı. Baykal hizbine karşı tutum alacağını açıkça belirten Angın’ı genel sekreterliğe getirmiş olan koalisyonun HP kökenli kanadı sonradan başka kaygılara düşmüş ve Angın’ın bu kişisel kaygıları

⁸²³ Kartay, *a.g.e.*, s. 320.

⁸²⁴ Erdal İnönü, *Anılar ve Düşünceler*, Cilt III, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 231

paylaşmadığını görünce üzerinde anlaşılan koalisyon bozulmuş, SODEP kökenli kanadın Hicri Fişek'e oy veren büyük bölümüyle yeni bir koalisyon kurmuşlardı.⁸²⁵

Deniz Baykal'ın siyaset yasağının devam ettiği o dönemde bile siyaset içindeki etkisi dikkat çekici boyuttadır.⁸²⁶ SHP'nin kurulma çalışmalarının başladığı tarihten itibaren "Baykalcı" grubun izlediği etkin strateji, SODEP yöneticilerini rahatsız etmiştir. Baykal etkisini pasifize ederek yönetim kademelerinin dışında bırakabilmek için farklı gruplar arasında ittifaklar yapılmıştır. Her türlü tedbire rağmen bu durum, SODEP'in gerçek bir sosyal demokrat parti olarak örgütlenmesinin önünde önemli bir engel oluşturmuştur. İnönü'nün anılarında belirtmiş olduğu anlatımlardan da açıkça anlaşılabilir gibi, aslında ne HP ne SODEP ne de SHP, bir "hizipler koalisyonu" olma özelliğini aşabilmiş, ne de ortak bir hedef doğrultusunda tüm parti kadrolarını seferber edebilmişlerdir. Tüm bu oluşumlarda çoğu zaman grup çıkarları, partilerin genel çıkarlarının önüne geçmiştir. Erdal İnönü'nün tek aday olarak yeniden Genel Başkan seçildiği İkinci Olağanüstü SHP Kurultayı'nda da, mücadele verilen en önemli konu, geçiş döneminin ardından üye sayısı 80'den 33'e indirilen MKYK'ya adam sokabilmek için yaşanmıştır.

HP-SODEP birleşmesi tam anlamıyla İkinci Olağanüstü SHP kurultayı ile gerçekleşmiştir. Birleşmenin asıl amacı merkez soldaki bölünmüşlüğü gidermek isteği olmasına rağmen, birleşme sonucunda SODEP içinde hâlihazırda bulunan "hizipler koalisyonuna" bir ortak daha gelmesi gibi bir netice doğmuştur. 12 Eylül

⁸²⁵ İnönü, *a.g.e.*, s. 295.

⁸²⁶ Onur Kumbaracıbaşı, *İnönü'lü Günler*, Detay Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 105.

sonrasında yeniden yapılanma sürecinde yeni bir sosyal demokrat oluşumun yasaların elverdiği ölçüde tabandan gerçekleşmesi için yapılan onca çabaya rağmen, tepedekiler bir kez daha galip gelerek, tabandan örgütlenmenin önüne geçmeyi başarmışlardır. SODEP-HP birleşmesiyle sosyal demokratlar, 12 Eylül rejiminin kendilerine sunduğu tarihsel kökenleriyle hesaplaşma ve ondan kopma şansını da kaybetmişlerdir.

Mehmet Barlas'a göre, yeni oluşan SHP sol kanat seçmenleri temsil eden en büyük güçtü. HP ile SODEP'in birleşmesinin tüm milletvekilleri ve sivil demokrasiyi savunanlar tarafından mutlulukla karşılanması bir şarttı. SHP sayesinde ülke tabanının bir bölümü daha parlamento içine yansımış oldu.⁸²⁷ HP-SODEP birleşmesi o zamanki sosyal demokrat tabanı, solcu gazeteci ve yazarları çok mutlu etmiştir.

Röportaj yapmış olduğumuz sosyal demokratlar birleşme konusunda yapmış oldukları beyanlara göre o günün şartlarında HP ve SODEP'in ellerinde başka bir seçenek olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sosyal demokrat tabanın bir talebiydi.

Tunç Soyer'e göre tabanın isteklerine uymak zorundasınız, aksi takdirde yok olup dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirsiniz.⁸²⁸

⁸²⁷ Mehmet Barlas, "Yeni Bir İmkân", *Milliyet*, 7.11.1985, s. 1

⁸²⁸ Sözlü Tarih Görüşmesi, Ek I, Tunç Soyer'le yapılan görüşme. İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı, İzmir 14.7.2019 Saat 14.45.

O dönemde HP’de aktif milletvekili olan Aşkın Toktaş⁸²⁹ ve Fikri Sağlar’a⁸³⁰ geçmişe gitseniz, yine de HP-SODEP birleşmesine olumlu oy verir miydiniz sorusuna cevapları müspet yönde olmuştur. Bülent Baratalı o tarihlerde zaten birleşmeye karşı olduğunun altını çizerek, birleşmenin beklenen sonuçları doğurmadığına işaret etmiştir.⁸³¹ Röportaj konuğumuz Kemal Anadol’a⁸³² aynı soruyu yönelttiğimiz de Kemal Bey’den almış olduğumuz cevapta tıpkı Bülent Baratalı’nın ki gibi menfi yöndedir. Kemal Anadol’a, göre HP ve SODEP birleşmesi sonucunda SODEP ağır hasar almıştır. Çünkü HP’liler parti içerisindeki statükolarını korumak istemişlerdir. Bu da yeni kurulan SHP içerisinde doğal bir muhalefet ortaya çıkarmıştır. Yeni kurulan SHP, tüm enerjisini parti çekişmeleri ile tüketmiş ve bu sebeple partinin etkinliği azalmıştır. Bunun etkileri de daha sonra yapılan seçimlerde görülmüştür.

1987 genel seçim sonuçlarına göre SHP %24,74 oy almıştır.⁸³³ Seçim sonuçlarına bakıldığında 1984 yerel seçimlerinde HP ve SODEP’in aldığı toplam oy oranının altında kalmıştır. Oysaki 1984 yerel seçim sonuçlarına göre SODEP’in oy oranı % 24,9, HP’nin oy oranı ise 7,8’dir.⁸³⁴ Her iki partinin oy oranları toplamı

⁸²⁹ Sözlü Tarih Görüşmeleri, Ek I, Aşkın Toktaş ile yapılan görüşme. Alsancak Kahve Dünyası, İzmir 9.7.2019 Saat 14.00.

⁸³⁰ Sözlü Tarih Görüşmeleri, Ek I, Fikri Sağlar ile yapılan görüşme. Telefon, 11.7.2019 Saat 12.00.

⁸³¹ Sözlü Tarih Görüşmeleri, Ek I, Bülent Baratalı ile yapılan görüşme. Telefon, 19.7.2019 Saat 13.00

⁸³² Sözlü Tarih Görüşmeleri, Ek I, Kemal Anadol ile yapılan görüşme. Eski Foça, İzmir 7.7.2019 Saat 15.00.

⁸³³ TBMM resmi internet sitesi.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1987 (E.T 28.7.2019, Saat 02.29).

⁸³⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü (1984), Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 25 Mart 1984, İl Genel

%32,7 yapmaktaydı. Olması gereken sonuç sosyal demokratların birleşmesi sonucunda %32,7'nin üzerinde bir oy oranı olmasıydı. Bu sonuç Kemal Anadol'un birleşme hakkındaki görüşlerini belli bir oranda pekiştirmektedir. Fakat 1987 genel seçimlerine sosyal demokrat oyları bölen başka bir sol partinin girmiş olmasını da göz ardı etmemek gerekmektedir. 1987 yılında seçimlere giren DSP'nin oy oranı % 8,53 olmuştur.⁸³⁵ 1987 Genel seçimlerinde sosyal demokrat partilerin aldıkları toplam oy oranı % 32.27'dir. Bu oranda 1984 yerel seçimlerindeki toplam sol oy oranı ile aynı düzeydedir. Burada asıl dikkat çekici olan husus 1983 genel seçimlerinden 1987 genel seçimlerine kadar geçen zaman içerisinde iktidardan uzak olmalarına rağmen sosyal demokratların merkez seçmenden dahi oy alamamalarıdır.

Meclisi Üyeleri, Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
⁸³⁵ TBMM resmi internet sitesi
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1987
(E.T 28.7.2019, Saat 02.33)

SONUÇ

12 Eylül 1980’de Türkiye’de yeni bir askeri müdahale gerçekleşti. Müdahalenin ardından yönetime el koyan ordu, bozulan devlet otoritesini tekrar tesis etmek ve sistemin tıkanmasına yol açan kanunların değiştirilmesi amacıyla yasama faaliyetlerine başladı. Bu arada hem yasama hem de yürütme yetkilerini elinde bulundurdukları ve bunun hukuk devleti ilkesine ters düşmesi sebebiyle kontrolü kendilerinde kalmak şartıyla yürütme yetkilerini yeni kurulan bir hükümete devir ettiler. MGK, devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi ve gerekli yasama faaliyetlerinin bitirilmesinin ardından siyasi yaşamın vazgeçilmesi olan siyasi partilerin faaliyetlerine izin verdi. Böylece Türkiye’de yeni siyasi partiler kuruldu. Ancak tekrar geriye dönülmesine izin veremeyen MGK, bu partiler ve yöneticilerden sakıncalı bulduklarının siyaset yapma yolunu yasal olarak kapattı. Seçimler sonucunda oluşacak yeni parlamentoda fazla parti bulunmasını istemeyen MGK, kurulacak olan partilerin merkezde ve ılımlı olmasını istemiştir. Koalisyon kurulmasına karşı olan MGK yaptığı vetolar ve partilere getirmiş olduğu sınırlamalar sebebiyle ortaya çıkan partilerin tamamının yapısında ve oluşacak parlamentonun teşekkülünde etkin rol oynamıştır.

Tüm yasal koşulları yerine getirmeyi başaran HP, ANAP ve MDP gerekli yasal izinlerin ardından tüzel kişiliklerini ilan ettiler.

1980 öncesi hiziplerden dolayı zaten paramparça olmuş sosyal demokratlar gerçekleşen müdahalenin ardından CHP'nin kapatılması ve Ecevit'in siyasi yasaklı olması sebebiyle tamamen dağıldılar. Dünyadaki tüm partilerde öz bakımından parti üyeleri ortak idealler altında bir araya gelirler. Bu birliktelik ve hedefe ulaşmak için detaylar hakkında üyeler arasında ayrışma olabilmektedir. Bu da gayet doğaldır. Uygulamada bunun tersinin olması anormaldir. Çekişmenin, tartışmanın olmadığı yerde rekabette yok demektir. Demokrasilerde ne kadar insan varsa o kadar da farklı görüş vardır. Bu sebeplerle dönem itibarıyla önceden birbirlerini aşırı derecede yıpratmış olan sosyal demokrat kanattan gelen grupların bir araya gelmesi mümkün gözükmemekteydi.

Bütün bu görüş ayrılıklarının yanında 1980 Askeri Müdahalesinin ardından yeniden örgütlenmeye çalışan merkez solun karşısında artık yepyeni bir hukuksal yapı ve siyasal sistem vardı. Bu yeni sistem içerik itibarıyla baskıcı bir siyasal rejim, özgürlüklerin sınırlandırıldığı hatta askıya alınmasını sağlayan yeni bir anayasa ve yeni anayasayla paralel özellikler taşıyan siyasi partiler kanunundan oluşturulmuştu. Tabandan oluşturulacak bir sosyal demokrat parti için girişimde dahi bulunmak sonunun ceza kanunlarına muhatap olunmasına sebep olacak bir suç teşkil etmesi demekti. Sosyal demokrat bir partinin olmazsa olmazı olan sendikalar, meslek kuruluşları, dernekler, kooperatifler gibi örgütlerle kurulan ya da kurulacak olan tüm bağlar 1982 Anayasası'nın 69. Maddesine göre yasaklanmıştı. Bu yasaklar oluşturmaya çalışılan yeni bir sosyal demokrat partinin varlığını tehdit eder nitelikteydi. Sosyal demokratlara bir hareket alanı bırakılmamıştı. Ekonomik alanda serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı, ithal ikameci politikanın terkedilerek

ihracata yönelik büyümeyi öngören neo-liberal politikalar, siyasi açıdan milliyetçi-muhafazakâr ideolojiyi topluma dayatmış olan sağ görüşler, merkez soldaki siyasal aktörlerin faaliyet alanlarının sınırlanmasında etkili olan bir diğer faktördü.

Siyasi partilerin kurulmalarına izin verilmesinin ardından eski CHP kadroları Ecevit'ten bir işaret beklerken o, CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa ederek tüm CHP'lilerle bağlantısını koparmayı tercih etmişti.

Partileşme süreci içerisinde sosyal demokratlar açısından iki sorun ortaya çıkmıştı; bunlardan ilki örgütlenmenin ne şekilde olması, ikincisi ise kurulacak yeni sosyal demokrat partinin kimlik ve ideolojisinin ne olması gereğine ilişkindi. Bir kısım sosyal demokratlar örgütlenmenin eski kadrolar eliyle tepeden yapılmasını istemişlerdi. Bu görüşün savunuların gerekçesi tabandan başlayacak olan bir hareketin olgunlaşma sürecinin, zaten dağılmış olan sosyal demokratları içinden çıkamayacakları bir duruma getirebilirdi. Bu takdirde solda oluşacak olan boşluğun kimin ve ne şekilde dolduracağına öngörülememesi yanında bilinmez bir oluşumla karşı karşıya kalınması durumunda sosyal demokrasinin geleceği tehlike altına girebilecekti.

Örgütlenmenin tabandan olmasını isteyen sosyal demokratlar ise yeni kurulacak olan sosyal demokrat partide görev alacakların eski siyasetçilerden oluşmasına karşı çıkmaktaydılar. Bu görüştekilere göre halkın içinden örgütlenerek seçilecek olan kişiler halkın sorunlarını çözüme kavuşturmada eski siyasetçilere göre

daha başarılı olacakları gibi halkın nabzını da yakından takip edecekler ve 1980 öncesi hizipleşmeyi de ortadan kaldıracaklardı.

Partileşme sürecindeki tartışmaların yoğunlaştığı ikinci unsur olan parti kimlik ve ideolojisi hususunda bir kısım sosyal demokratlar yeni sol partinin CHP geleneğine uygun hareket edecek bir parti olmasını isterlerken buna karşı olanlar ise batılı anlamda bir sosyal demokrat partinin kurulmasını istemekteydiler. Bu konu kurulacak olan partinin ambleminden, örgütlenme modeline, ismine, program ve tüzüğüne kadar birçok konuda gruplar tarafından mücadele alanı haline gelmiştir.

Yukarıda açıklamış olduğumuz konularda zaten birbiriyle anlaşamayan sosyal demokratların büyük bir kesimi siyasi parti hüviyetine kavuşmayı başarmış olan HP'yi sosyal demokratları temsil eden bir parti olarak kabullenmediler. Buna rağmen CHP'nin mirasına sahip çıkmak isteyen HP girdiği genel seçimlerde gayet başarılı bir sonuç elde etmiştir. Ardından yapılan yerel seçimlere tüzel kişiliğini kazanarak giren SODEP'le yarışmış ve seçim sonuçları HP açısından hüsrana olmuştur. Böylece MGK tarafından dizayn edilmek istenen siyasi partiler yerel seçim sonuçlarının ardından halk tarafından kabul görmemişlerdir. Ne kadar dizayn edilmeye çalışılırsa çalışılırsa "*Demokrasinin*" dizayn edilmesi imkânsızdır.

Yerel seçimlerde HP'nin neden başarısız olduğu analiz edildiğinde birden fazla faktör karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle MGK tarafından 1983 genel seçimleri öncesinde HP'den başka bir sosyal demokrat partinin kurulmasına izin verilmemiştir. Buna karşın HP'nin gerekli izinleri almayı başarması, HP'lilerle aynı görüşleri

paylaşmayan sosyal demokratlar tarafından haksızlık olarak değerlendirilmiştir. HP'nin devlet ile belirli tavizler karşısında izin aldığı ve partinin muvazaalı olduğuna dair söylemler kamuoyunda ayyuka çıkmıştı. Genel seçimlere tek parti olarak giren HP'ye desteğini veren halk bu söylemlerin etkisi ile yerel seçimlerde tercihini SODEP'ten yana kullanmıştır. Bunun dışında SODEP ve HP liderlerine bakıldığında bir tarafta İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü bir tarafta ise Necdet Calp vardır. Erdal İnönü'nün gerek babasından aldığı siyasi miras gerekse tanınırlığı, Necdet Calp'in fersah fersah önündeydi. Partilerin örgütlenme yöntemleri incelendiğinde taban ile tavan arasındaki uyum ve güçlü çalışmayı sağlama açısından SODEP çok daha başarılı bir teşkilata sahipti. Tüm bunların üstüne 1980 öncesi sosyal demokratların ağır toplarının birer birer SODEP saflarına katılması HP'yi, SODEP karşısında çaresiz bırakmıştı.

Yerel Seçimlerin ardından başarısız çıkılması durumunda dağılma tehlikesi altında bulunan ve bir "*hizipler koalisyonu*" olan SODEP, elde ettiği başarı ile rahat bir nefes alırken, bu kez dağılma tehlikesi altında kalan parti ise seçimlerde uğradığı ağır yenilgi ile HP oldu. Yerel seçimlerin ardından HP, parti dışı etkenlerin yanında bir de parti içi muhalefetle uğraşmak zorunda kaldı. Parti içerisinde yönetim değişiklikleri oldu. Yönetim değişiklikleri parti içerisindeki çekişmeleri sona erdiremediği gibi devamında parti liderinin değişmesine yol açmıştır. Yapılan başkanlık seçimlerinin ardından HP'nin yeni lideri Aydın Güven Gürkan olmuştur.

Aydın Güven Gürkan'ın, HP Genel Başkanı olmasıyla birlikte birleşme konusu gündemin en önemli maddesi haline gelmişti. Birleşme konusunda önceliği DSP'ye veren Aydın Güven Gürkan, Ecevit'lerden umduğunu bulamayınca rotayı sosyal demokratların temsilcisi konumundaki SODEP'e çevirmiştir. Partiler arasında yapılan görüşmeler sonucunda birleşmenin hangi partinin tüzel kişiliği altında gerçekleşeceği tartışılmıştır. Tüm istişarelerin ardından birleşmenin HP çatısı altında olmasına karar verilmiştir. Aslında birleşmenin gerçekleşmesi için Anayasa'nın izin verdiği en uygun yol seçilmişti. Hukuken HP'nin kendisini fesh ederek SODEP'e katılma imkânı yoktu. Böyle bir yol seçilmiş olsaydı Anayasa'nın 84. Maddesi ihlal edileceğinden dolayı konu ile ilgili olarak öngörülen yaptırımlara maruz kalınacaktı. Birleşmenin HP çatısı altında olmaması istenseydi bu takdirde bir diğer yol olan her iki parti kendisini fesh ederek yepyeni bir tüzel kişilik altında birleşmeleri gerekirdi. Böyle bir durumda ise hukuken öngörülme riskler alınmış olunacaktı. Açıklanan protokollerin ardından 2 Kasım 1985 tarihinde gerçekleşen SODEP-HP birleşmesi konulu HP'nin birinci ve son olağanüstü büyük kurultayında HP ismini SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) olarak değiştirmiştir. SODEP ise 1.Olağanüstü Kurultayında partiyi fesh ederek SHP'ye katılma kararı almış ve birleşme gerçekleşmiştir. Burada ilginç olan HP'nin partinin isim, amblem, tüzük ve programlarını değiştirmesiyle kamuoyunda adeta yeni bir sol parti kurulmuş algısı yaratılmasıydı.

Bir geçiş süreci öngörülmesine rağmen yenilenen üye listeleri esas alınarak yapılmasına karar verilen delege ve sonrasındaki yönetim organı seçimi modeli, birleşmeyi kolaylaştırmaktan çok güçleştirmiştir. Yönetim organlarının seçimle belirleneceği SHP Kurultayı öncesinde parti içinde iktidar mücadelesinden zaferle

çıkabilmek için adeta üye yazımı yarışına girmişlerdir. HP-SODEP birleşmesi tam anlamıyla İkinci Olağanüstü SHP kurultayı ile gerçekleşmiştir. Birleşmenin asıl amacı merkez soldaki bölünmüşlüğü gidermek isteği olmasına rağmen, birleşme sonucunda SODEP içinde hâlihazırda bulunan “*hizipler koalisyonuna*” bir ortak daha eklenmesi gibi bir netice doğmuştur. 12 Eylül sonrasında yeniden yapılanma sürecinde oluşumun yasaların elverdiği ölçüde tabandan gerçekleşmesi için yapılan onca çabaya rağmen, tepedekiler bir kez daha galip gelerek, tabandan örgütlenmenin önüne geçmeyi başarmışlardır. SODEP-HP birleşmesiyle sosyal demokratlar 12 Eylül döneminin kendilerine verdiği tarihsel kökenleriyle hesaplaşarak, nerelerde yanlış yaptıklarının sebeplerini bulmak ve yeni politikalar üretmek şansını da kaybetmişlerdir.

HP ve SODEP birleşmesi sonucundan SODEP daha fazla zarar görmüştür. Çünkü HP'liler parti içerisindeki statükolarını korumak istemişlerdir. Bu da yeni kurulan SHP içerisinde doğal bir muhalefet ortaya çıkarmıştır. Yeni kurulan SHP, tüm enerjisini parti çekişmeleri ile tüketmiş ve bu sebeple partinin etkinliği azalmıştır. Bunun etkileri de daha sonra yapılan seçimlerde görülmüştür. 1983 Genel seçimlerinden 1987 genel seçimlerine kadar geçen zaman içerisinde iktidardan uzak olmalarına rağmen sosyal demokratların oy oranlarının 1987 seçimlerinde de aynı kalması ve merkez seçmenden dahi oy alamayıp oy oranını arttıramamaları sorgulanması gereken analitik bir gerçekliktir.

Türkiye'nin demokrasi tarihi içerisinde kısa bir süre varlık göstermiş olmasına rağmen HP, bu süreçte gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyunda gündemin odak noktasını oluşturmuş, projeksiyonları kendi üzerine çekmiştir. HP'li dört milletvekilinin İsrail gezisi sadece Türkiye'de değil dünya çapında yankı meydana getirmiş gerek Arap dünyası gerekse İsrail ve Avrupa'da uzunca bir süre gündem oluşturmuştur. Dönem itibariyle parti birleşmeleri ve milletvekili transferi konusunda yasal engellerin bulunmasından dolayı birleşme süreci tüm kamuoyunu meşgul ettiği gibi gerek gazeteler gerek yazarlar ve gerekse akademisyenler ile hukukçular arasındaki tartışmaların odak noktası olmayı başarmıştır. SODEP ile birleşmenin önündeki hukuki engellerinden dolayı konuyla ilgili ve yetkili kişiler arasında inanılmaz bir fikir tartışmaları meydana gelmiş ve konunun yasal zemine oturtulması için gerekli çözüm yolları araştırılmıştır.

KAYNAKÇA

I. RESMİ YAYINLAR

12 Eylül Öncesi ve Sonrası, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981

13.3.1329 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatına Ek Kanun, Kanun No: 2304, *Resmi Gazete*, S 17120 (29.09.1980)

1982 Anayasası, Kanun No: 2709, *Resmi Gazete*, S 17844 (20.10.1982)

1983 Milletvekili Seçim Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1984

1984 Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, İl Genel Meclisi Üyeleri, Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1984

3.4.1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanununa Ek Kanun, Kanun No: 2303, *Resmi Gazete*, S 17120 (29.9.1980)

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı'nın Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun, Kanun No: 2302, *Resmi Gazete*, S 17117 (26.09.1980)

Başbakan Bülent Ulusu'nun Konuşma, Demeç ve Mesajları, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982

Kenan Evren'in Söylev ve Demeçleri, Cilt 1, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, CİLT 1, Hazırlayanlar İrfan NEZİROĞLU, Tuncer YILMAZ, TBMM Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara 2015

Meclis Raporu, Ülkemizde demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Raporu, C1, Kasım 2012, Dönem 24. Yasama Yılı 3

MGK Hakkında Kanun, Kanun No: 2356, Resmi Gazete, S 17188 (12.12.1980)

MGK'nın 76 Nolu Kararı, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

Milletvekili Seçim Kanunu, Kanun No: 2839, Resmi Gazete, S 18076 (13.6.1983)

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, Cilt 1, Birinci Birleşim, 19.09.1980

Milli Güvenlik Konseyince Kabul Edilen Kanunlar, Yayınlanan Bildiri ve Kararlar ile Önemli Mevzuat, Düzenleyen Gülsün İlhan, 1. Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981

Resmi Gazete

Seçim Kanunu, Kanun No: 2839, Resmi Gazete, S 18076 (13.6.1983)

Siyasi Partiler Kanunu, Kanun No: 2820, Resmi Gazete, S 18027 (24.4.1983)

Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun, Kanun No: 2533, Resmi Gazete, S. 17486 (16.10.1981)

TBMM Albümü 1920-2010, 3. Cilt 1983-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 1. Baskı, Ankara 2010

TBMM Tutanak Dergisi, 17. Dönem, 1. Yasama Yılı, 11. Birleşim, Cilt 1, 22.12.1983

YSK'nın 444 Numaralı Kararı, Resmi Gazete, S 17863 (9.11.1982)

II. SÜRELİ YAYINLAR

Aydınlık

Cumhuriyet

Günaydın

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Yeni Asır

III. DERGİLER

Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Nokta

Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Selçuk Üniversitesi

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Yankı

IV. KİTAPLAR

- AHMAD Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Sarmal Yayıncılık, İstanbul 1995
- AKGÜN Birol, **Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, Nobel Yayınları, Ankara 2002
- ARCAYÜREK Cüneyt, **Demokrasi Dönemecinde Üç Adam**, Bilgi Yayıncılık, Ankara 1999
- ARCAYÜREK Cüneyt, **11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya 1**, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, İstanbul 2010
- AZİZ Aysel, **Siyasette Etkili İletişim Teknikleri**, 1. Baskı, Başlık Yayın Grubu İstanbul 2011
- BAŞKAYA Fikret, **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına-Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi**, Özgür Üniversite Yayınları, İstanbul 2004
- BİRAND Ali Mehmet, **12 Eylül Saat: 04.00**, Karacan Yayınları, İstanbul 1984
- BİRAND Ali Mehmet, Bila Hikmet, Akar Rıdvan, **12 Eylül Türkiye'nin Miladı**, Doğan Kitapçılık, 1.Basım, İstanbul, 1999
- CEM İsmail, **Siyaset Yazıları, 1975-1980 Türkiye'si**, Cem Yayınları, İstanbul 1980
- CEMAL Hasan, **Demokrasi Korkusu**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986
- CEMAL Hasan, **Tank Sesiyle Uyanmak-12 Eylül Günlüğü**, Doğan Kitap, Onuncu Baskı, İstanbul 2004
- COŞKUN Süleyman, **SHP, Bir Oluşumun Perde Arkası**, Esen Yayınları, Ankara 1986
- ÇAVDAR Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, İmge Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008

- ÇÖLAŞAN Emin, **12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, Milliyet Yayınları, 13.Basım, İstanbul 1984
- DAĞISTANLI Fatin, **Sosyal Demokratlar**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998
- DOĞAN Yalçın, **Dar Sokakta Siyaset 1980-1983**, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 1985
- DONAT Yavuz, **Buyruklu Demokrasi (1980-1983)**, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987
- ERGÜL Teoman, **Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları (Sosyal Demokratların On Yılı)**, Cilt 1, Gündoğan Yayınları, Ankara 1995
- ERGÜL Teoman, **Sosyal Demokraside Bölüşme Yılları**, Gündoğan Yayınları, Ankara 2000
- ERGÜNEY Hilmi, **Türk hukukunda Lügat ve İstılahlar**, Yenilik Basımevi, İstanbul 1973
- EVREN Kenan, **Kenan Evren'in Anıları Cilt 1**, Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1990
- EVREN Kenan, **Kenan Evren'in Anıları Cilt 2**, Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1991
- FİNDLEY V. Carter, **Modern Türkiye Tarihi**, Çeviri Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul 2011,
- GÖZÜBÜYÜK Şeref, **Anayasa Hukuku**, Turhan Yayıncılık, Ankara 2002
- GÜNAŞAR Gültekin, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, TTK Basımevi, Ankara 1981
- GÜVEN Yılmaz Turgut, **Demirel'li Yıllar-Hamzakoy'dan Demokrasi Mahzenine**, Başak Matbaacılık, Ankara 1989

- İNÖNÜ Erdal, **Anılar ve Düşünceler 1**, İdea-Yorum Kitapları Yayınevi, Yirminci Baskı, İstanbul 1996
- İNÖNÜ Erdal, **Anılar ve Düşünceler**, 3. Cilt, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2001
- KARATEPE Şükrü, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul 1999
- KARPAT Kemal, **Türk Siyasi Tarihi – Siyasal Sistemin Evrimi**, Timaş Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015
- KARPAT Kemal, **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014
- KONGAR Emre, **21.yy.da Türkiye**, Remzi Kitabevi,23.Basım, İstanbul 1999
- KONGAR Emre, **Demokrasimizle Yüzleşmek**, 2. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007
- KUMBARACIBAŞI Onur, **İnönü’lü Günler**, Detay Yayıncılık, İstanbul 2007
- ORAN Baskın, **Kenan Evren’in Yazılmamış Anıları**, 8. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989
- ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993
- PARLA Taha, **Türkiye’nin Siyasal Rejimi 1980-1989**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- PERİNÇEK Doğu, **Anayasa ve Partiler Rejimi**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985
- SEVİNÇ Şaban, **Yenilmiş Komutanlar Müzesi (...CHP 2000)**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000
- SCHÜLER Harald, **Türkiye’de Sosyal Demokrasi; Particilik, Hemşerilik, Alevilik**, Çev. Yılmaz Tombul, İletişim Yayınları, İstanbul 1999

- SOYSAL Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, 7 Baskı, İstanbul 1987,
- TEMUÇİN Turhan, **Parti mi Marti mi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984
- TOKER Metin, **Not Defterimden; 1973 Seçimlerinden 12 Eylül'e**, Milliyet Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1981
- TOSUN Tanju, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Orion Kitabevi, Ankara 2009
- TURAN Eşref Ali, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008
- TURAN Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 5.Kitap, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002
- TURGUT Hulusi, **12 Eylül Partileri**, 2.Basım, ABC Ajansı, İstanbul 1986
- TUŞALP Erbil, **12 Eylül Tutanakları Bin Tanık**, Tekin Yayıncılık, İstanbul, 1985
- USLUBAŞ Tolga, **Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye**, CNR Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 2013
- UYAR Hakkı, **Karadenizli Bir Politikacı AYTEKİN KOTİL (1934-1992)**, Anka Yayınları, Ankara 2014
- UYKUCU Ekrem, **Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi 1919'dan Günümüze**, Toker Yayınları, İstanbul 1994
- HALE William, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset (1789'dan Günümüze)**, Çeviren Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996
- YALANSIZ Nedim, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002**, Buke Yayınları, İstanbul 2006
- YAŞAR Muammer, **Paşalar Politikası**, Tekin Yayınevi, 2.Basım, Ankara 1990

YÜCEL Mustafa Serhan, **Türkiye'nin Siyasal Partileri 1859-2005**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006

YÜZBAŞIOĞLU Necmi, **Tanör Bülent, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 10. Basım, Beta Yayınları, İstanbul 2011

V. MAKALELER

AKBAL Oktay, “Nasıl Bir Araya Gelinecek”, **Cumhuriyet**, 6.2.1984

_____, “Oylar Dağılacak”, **Cumhuriyet**, 12.2.1984

_____, “Seçimden Sonra”, **Cumhuriyet**, 28.3.1984

AKINCI Abdulvahap, “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve e-Muhtıra”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, Edirne 2013

ALPER Emin, “Bülent Ecevit”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 8, Sol, İletişim Yayınları, İstanbul 2007

ARCAYÜREK Cüneyt, “Hesap Kitap İşi”, **Milliyet**, 22.3.1984

_____, “Sevindiren Olumlu Gelişmeler”, **Milliyet**, 10.11.1983

_____, “Sormadan Edemedim”, **Milliyet**, 24.10.1983

_____, “Zig Zag”, **Milliyet**, 6.1.1984

BARLAS Mehmet, “Başardık”, **Milliyet**, 8.11.1983

_____, “Çankaya ve TBMM”, **Milliyet**, 13.1.1984

_____, “Demokratik Sol”, **Milliyet**, 24.12.1983

_____, “Galip Var Mı?”, **Milliyet**, 23.10.1983

_____, “Muhalefet Kanadı”, **Milliyet**, 4.4.1984

- BARLAS Mehmet, “Sıra Hoşgörüdür”, **Milliyet**, 1.9.1983
- _____, “Sosyal Demokrasi”, **Milliyet**, 12.3.1984
- _____, “Sosyal Demokratlar”, **Milliyet**, 15.11.1983
- _____, “Yeni Bir İmkân”, **Milliyet**, 7.11.1985
- BEDİRHANOĞLU Pınar, “Türkiye’de Neo-liberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü”, Kolektif, Derleyen İlhan UZEL – Bülent DURU, “**AKP Kitabı; Bir Dönüşümün Bilançosu**”, Phoneix Yayınları, Ankara 2009
- CEMAL Hasan, “ANAP’a Güvenoyu ve Sonrası”, **Cumhuriyet**, 26.3.1984
- _____, “İnönü Calp Buluşması”, **Cumhuriyet**, 14.7.1984
- ÇİÇEK Hikmet, “Savcı Doğan Öz’ün sunamadan öldürüldüğü kontrgerilla raporu”, **Aydınlık**, 23.3.2019
- DOĞAN Yalçın, “İktidar Değişmedi, Muhalefet Değişti”, **Cumhuriyet**, 26.3.1984
- DONAT Yavuz, “HP’deki Kavganın Düşündürdükleri”, **Tercüman**, 2.4.1984
- _____, “Seçimin Getirdikleri”, **Tercüman**, 28.3.1984
- _____, “Ümitsiz Bir Aşka Dair”, **Tercüman**, 19.8.1985
- DURAN Hasan, AKSU Ahmet, “Türkiye’de Milletvekillerinin Parti Değiştirmelerini Tür ve Biçimleri Bağlamında Yeni Türkiye Partisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Kütahya 2009
- EKŞİ Oktay, “Neyin Kavgası”, **Hürriyet**, 24.10.1985
- EREL Teoman, “Bu Dört HP’liyi İdam Etmeliyiz”, **Milliyet**, 21.9.1984
- _____, “Calp Üvey Evlat”, **Milliyet**, 23.10.1983
- _____, “İşi Özal Bitirir”, **Milliyet**, 11.7.1984
- GÖZE Ergun, “Anıtlaşan Sol”, **Tercüman**, 16.3.1984
- ILICAK Nazlı, “Millet Muvazaaya Hayır Dedi”, **Tercüman**, 27.3.1984

- ILICAK Nazlı, "Milletvekili Transferi", **Tercüman**, 17.4.1984
- _____, "Veto", **Tercüman**, 31.6.1983
- İLHAN Atilla, "Seçimi Bürokrasi Kaybetti", **Milliyet**, 3.4.1984
- İLHAN Selçuk, "Demokratik Sol ve HP", **Cumhuriyet**, 30.11.1983
- _____, "Doğru Gerçek ve Gerçekçilik", **Cumhuriyet**, 27.3.1984
- KAYA Yakup, ŞAHİN Hüseyin, "Türk Siyasi Yaşamında Milliyetçi Cephe Dönemi Hükümetleri", **Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 19, Selçuk Üniversitesi, Konya 2018
- KIŞLALI Ali Mehmet, "Neden Anavatan Neden HP", **Hürriyet**, 9.11.1983
- KIŞLALI Taner Ahmet, "Seçmen Haksız Mı?", **Nokta**, 2/8.4.1984
- MENGİ Güngör, "İçeridekiler-Dışarıdakiler", **Yeni Asır**, 12.11.1983
- _____, "Seçimin Şartı", **Yeni Asır**, 1.9.1983
- _____, "Arı Kondu", **Yeni Asır**, 2.6.1985
- _____, "Geçmişin Gölgesi", **Yeni Asır**, 30.1.1984
- _____, "MDP'nin Mesajı", **Yeni Asır**, 25.12.1983
- _____, "Seçim Yapmak", **Yeni Asır**, 15.1.1984
- _____, "Son Adımlar", **Yeni Asır**, 22.9.1983
- _____, "Türk Solu ve Sodep", **Yeni Asır**, 4.7.1984
- _____, "Vetoya Bakış", **Yeni Asır**, 12.1.1984
- _____, "Yerel Seçim", **Yeni Asır**, 6.1.1984
- MUMCU Uğur, "Birleşmek İçin", **Cumhuriyet**, 14.1.1984
- _____, "Aynı Kök", **Cumhuriyet**, 15.12.1983
- _____, "Calp'in İstifası", **Cumhuriyet**, 28.3.1984
- _____, "Demokrasi Açısından", **Cumhuriyet**, 11.8.1985

- MUMCU Uğur, “Güven Bunalımı”, **Cumhuriyet**, 8.11.1983
- _____, “HP ve Görevi”, **Cumhuriyet**, 25.6.1985
- _____, “İhbarcılıkla Olmaz”, **Cumhuriyet**, 15.3.1983
- _____, “İki Uygur İnsan”, **Cumhuriyet**, 3.11.1985
- _____, “Kısır Döngü”, **Cumhuriyet**, 7.4.1984
- _____, “Mart Kapısı”, **Cumhuriyet**, 7.1.1984
- _____, “Miras Kavgası”, **Cumhuriyet**, 25.1.1984
- _____, “Ne Yapmalı”, **Cumhuriyet**, 23.3.1984
- _____, “Parti ve Bağımsızlık”, **Cumhuriyet**, 4.10.1984
- _____, “Pirus Zaferi”, **Cumhuriyet**, 7.10.1984
- _____, “Siyasi İrtica”, **Cumhuriyet**, 24.10.1995
- _____, “Tek Kanatlı Kuş”, **Cumhuriyet**, 27.3.1984
- _____, “Tomurcuk”, **Cumhuriyet**, 30.6.1985
- ÖYMEN Altan, “Normal, Kavgasız ve Çağdaş”, **Milliyet**, 3.11.1985
- _____, “Yapay ve Doğal”, **Milliyet**, 2.6.1985
- ÖZBUDUN Ergun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 44, Ankara 1995
- PULUR Hasan, “Açıkoturumun Ayıbı”, **Hürriyet**, 24.10.1983
- _____, “Ver Oyunu SODEP’e”, **Hürriyet**, 15.2.1984
- _____, “Televizyon Başında Geçen Dört Gece”, **Hürriyet**, 28.10.1983
- SAKALLIOĞLU Cizre Ümit, “1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 15, İletişim Yayınları, İstanbul 1996
- SOLAK İsmet, “Satılmadık Sattırmayız”, **Hürriyet**, 2.11.1983

- SOYSAL Mümtaz, “Yeni Süreç”, **Milliyet**, 6.7.1984
- SOYSÜREN Haydar Ali, KURTBAŞ İhsan, “Meflûç Devlet İradesinden Kudretli Devlete”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1, Elazığ 2017
- TAMER Rauf, “Pazar Notları”, **Tercüman**, 8.7.1984
- _____, “Soldaki Durum”, **Tercüman**, 6.1.1984
- _____, “Soldaki Tartışma”, **Tercüman**, 5.2.1984
- TANÖR Bülent, “Siyasal Tarih (1980-1995)”, **Türkiye Tarihi 5- Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2003
- TOKER Metin, “Bütünleşen Sol ve 84.Madde”, **Milliyet**, 27.9.1985
- TUNÇAY Mete, “Adalet Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 8. Cilt, İletişim yayınları, 1996
- ÜLMAN Haluk, “Yorgan ve Kavga”, **Hürriyet**, 29.6.1985
- YAŞAR Muammer, “Bir Başka Bahara”, **Yeni Asır**, 14.7.1984
- _____, “Ayşe Meselesi”, **Yeni Asır**, 14.4.1984
- _____, “Diplomatik Kulisten Haberler”, **Yeni Asır**, 21.9.1984
- _____, “Erdal ’sız SODEP”, **Yeni Asır**, 25.6.1983
- _____, “Herkes Kendi Yoluna”, **Yeni Asır**, 23.7.1985
- _____, “HP’de Zimmet ve Para Meselesi”, **Yeni Asır**, 15.12.1984
- _____, “HP-SODEP-DSP”, **Yeni Asır**, 15.1.1984
- _____, “Kongreden İzlenimler”, **Yeni Asır**, 8.7.1984
- _____, “Meydanların Gerçeği”, **Yeni Asır**, 23.10.1983
- _____, “Nazar Değmesin”, **Yeni Asır**, 10.11.1983
- _____, “Slogan: Perişanlık”, **Yeni Asır**, 7.9.1983
- _____, “Sola Soldan Baskı Var”, **Yeni Asır**, 7.5.1983

YAŞAR Muammer, “Solda Son Durum”, **Yeni Asır**, 26.5.1983

_____, “Televizyonda Basın Maratonu”, **Yeni Asır**, 23.10.1983

_____, “Çabalama Kaptan Ben Gidemem”, **Yeni Asır**, 3.4.1984

YILDIRIM Kemal, “1950-2011 Yılları Arasında Yapılan Genel Seçimlere Yönelik Seçmen Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2, Sayı 42013, Ankara 2013

VI. ANSİKLOPEDİLER

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 15. Cilt, İletişim yayınları, 1996

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 8. Cilt, İletişim yayınları, 1996

VII. TEZLER

ALPAN Bahar Rabia, **Türkiye’de Koalisyon Yönetimleri ve DYP-SHP Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1994

BELHAN Şeyda, **Anavatan Partisi’nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2005

BERK Ercüment, **1983 Seçimlerine Giden Süreçte Kurulan Siyasi Partiler Ve Programları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2015

ÇÖLÜK Özcan, **Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1983-1986)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2018

GÖK Emre, **1980 Sonrası Yönetimde Neo-Liberal Politikalar (Anavatan Partisi'nin Turgut Özal'ın Dönemi)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya 2008

POLAT Abdullah, **1980 Sonrası Türkiye Solu: SHP Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı, İzmir 2009

VIII. İNTERNET ADRESLERİ

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2782> (Son Erişim 24.5.2019)

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/ictuzuk/12-1980M.G.K.Y.G.İ/İlkMetin/Sirasayısı4-25.9.1980TutanakEki.pdf> (Son Erişim 14.5.2019)

<https://biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2154> (Son Erişim 16.10.2019)

<https://dergipark.gov.tr/download/article-file/211095> (Son Erişim 21.4.2019)

<https://hikmetulugbay.wordpress.com/2007/05/11/kayitli-secmen-sayilarina-yakindan-bakis/> (Son Erişim 17.8.2019)

<https://hikmetulugbay.wordpress.com/hakkında-2/> (Son Erişim 17.8.2019)

https://www.academia.edu/38281803/Türk_Siyasal_Hayatında_Türk-İslam_Sentezi (Son Erişim 26.6.2019)

https://www.academia.edu/7474410/t%C3%BCrkiye_de_Neoliberal_Otoriter_Devletin_AKP-li_Y%C3%BCz%C3%BC (Son Erişim 8.4.2019)

<https://www.aydinlik.com.tr/savcı-doğan-oz-un-sunamadan-olduruldu-contrgerilla-raporu-hikmet-cicek-kose-yazilari-mart-2019> (Son Erişim 21.10.2019)

<https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-turkiye-39450106> (Son Erişim 15.5.2019)

<https://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/212/150265/siyasete-adanmış-bir-omur.html> (Son Erişim 8.7.2019)

<https://www.hürriyet.com.tr/gündem/muammer-aksoy-kimdir-olum-yil-donumunde-unutulmadi-40726774> (Son Erişim 22.6.2019)

<https://www.igc.org.tr/eski/uyelerimiz.php?detay=251&harf=8> (Son Erişim 22.6.2019)

<https://www.suleymangenc.com> (Son Erişim 22.6.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr> (Son Erişim 13.7.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1987 (Son Erişim 28.7.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1983 (Son Erişim 25.3.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/seçim_sorgu.genel_seçimler (Son Erişim 25.3.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c001/mgk_01001001.pdf (Son Erişim 9.5.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c001/tbmm17001011.pdf> (Son Erişim 29.3.2019)

<https://www.trendsokak.com/dogan-oz-kimdir-hayati-yasi-olumu-ve-dogumu.html>. (Son Erişim 21.10.2019)

https://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (Son Erişim 25.3.2019)

https://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (Son Erişim 25.3.2019)

https://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 (Son Erişim 25.3.2019)

https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Hasan_Fehmi_G%C3%BCne%C5%9F (Son Erişim 22.6.2019)

<https://www.ysk.gov.tr/tr/12-haziran-2011-xxiv-donem-milletvekili-genel-secimi/4929> (Son Erişim 25.3.2019)

<https://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (Son Erişim 18.4.2019)

<https://www.ysk.gov.tr/tr/1983-2007-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3008> (Son Erişim 18.4.2019)

https://yeniakit.com.tr/kimdir/Aydin_Guven_Gurkan (Son Erişim 21.4.2019)

IX. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ

- 1- **Kemal Anadol ile 7.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 2- **Aşkın Toktaş ile 9.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 3- **Fikri Sağlar ile 11.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 4- **Tunç Soyer ile 14.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 5- **Yüksel Çakmur ile 17.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 6- **Bülent Baratalı ile 19.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**

X. SEMPOZYUM

BİLSAM (Bilgi Yolu Eğitim Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), **VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset Ve Ekonomi**, Malatya12-13.10.2018

EKLER

EK I: GÖRÜŞMELER

- 1- Kemal Anadol ile 7.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 2- Aşkın Toktaş ile 9.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 3- Fikri Sağlar ile 11.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 4- Tunç Soyer ile 14.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 5- Yüksel Çakmur ile 17.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**
- 6- Bülent Baratalı ile 19.7.2019 tarihinde yapılan görüşme.**

Görüşme : 1
Görüşme Yapılan Kişi : Kemal Anadol
Görüşme Tarihi : 7.7.2019
Görüşme Saati : 15.00

Kemal Anadol

25 Kasım 1941 tarihinde Safranbolu’da doğdu. 1963 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1973’te Zonguldak ilinden CHP milletvekili seçildi. 1974 yılında CHP’nin en üst organı olan Parti Meclisi’ne ve MKYK’ya seçildi. 1977’de yapılan Seçimlerde ikinci kez Zonguldak Milletvekili oldu. 12 Eylül Müdahalesinin ardından bir yıl hapis yattı. Askeri Mahkeme’de yapılan yargılamalar neticesinde tüm suçlardan aklanarak beraat etti. 1987 seçimlerinde İzmir Milletvekili oldu. 1991’de parlamenterliği sona eren Anadol, İzmir’e yerleşti. 2002 seçimlerinde tekrar İzmir Milletvekili olarak CHP’den meclise girdi. 22.Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde 23.Dönem İzmir Milletvekili olarak yeniden TBMM’ne girdi. Milletvekilliği 2011 yılında sona erdi.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye’deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Kemal Anadol :

“Mutlaka olumsuz bir etki yaptı. Kenan Evren, 12 Eylül 1980 günü, TRT’den canlı yayın olarak saat 14 civarında 12 Eylülün gerekçelerini açıklarken istemeyerek bir itirafta bulundu. Gücün verdiği cesaretle; “ben Genelkurmay Başkanı’yım, bir otelde çalışan başgarsonun maaşı dahi benim maaşımdan daha yüksek” dedi. Yani, 12 Eylül’ün gerekçesini anlatırken 12 Eylül’e kadar 1961 Anayasasının çalışanlar lehine getirmiş olduğu kazanımların ortadan kaldırılacağına işaret etti. Bu husus 12 Eylülün gerekçelerinden birisidir. Daha sonra, İşveren Konfederasyonu Başkanı Halit Narin⁸³⁶; “şimdiye kadar onlar güldü biz ağladık, şimdi biz güleceğiz onlar ağlayacak” dedi. Tam bir sınıfsal çelişki.12 Eylül’ün hâkim sınıfların çıkarına yapıldığını ortaya koyan çarpıcı bir gerçektir. Dış politikaya gelince, 12 Eylül döneminde çok önemli bir olay gerçekleşti. Kıbrıs çıkartması sebebiyle NATO’dan 1974 ayrılmış olan Yunanistan 1980 tarihine kadar NATO dışında kalmaya devam etmişti. Yunanistan’ın NATO’ya tekrar geri dönebilmesi için Amerikan Generali Rogers, Türkiye’ye geldi. Türkiye’nin elinde

⁸³⁶ Halit Narin, 1930 yılında İstanbul’da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi mezunudur. İngiltere’de Boston College of Tecnology’de tekstil mühendisliği öğrenimini tamamladı. 1964 yılında Türkiye Tekstil Sanayii İşverenler Sendikası (TTSİS) başkan yardımcılığına, 1972’de başkanlığa seçildi. Aynı sene Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) başkan yardımcılığına, 1974 yılında da başkanlığa getirildi. 1989 yılına kadar TİSK’in Başkanlık görevini sürdürdü.
<https://biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2154> (E.T. 16.10.2019 Saat 19.21)

Yunanistan'ın NATO'ya geri dönmesine karşı veto hakkını kullanma imkânı vardı. Kenan Evren, Yunanistan'ın NATO'ya geri dönmesi karşılığında çeşitli tavizler alabilirdi. Gerek Kıbrıs politikasında, gerekse Avrupa Birliği konusunda, gerekse de Türkiye'nin menfaatine olacak çeşitli konularda Evren, asker sözüne güvenerek herhangi yazılı bir taviz kopartmayı düşünmedi. Yunanistan'ın çok rahat bir şekilde NATO'ya dönmesini sağladı. Bu kişi sivil bir kişi olsaydı vatana ihanetten yargılanırdı. Bu 12 Eylül askeri müdahalesinde, Amerikan'ın ne kadar etkili olduğuna bir örnektir. Zaten 12 Eylül olduğu vakit Amerikan Başkanı Carter, fıstık üreticisi olduğu için fıstıkçı Carter diye anılan Başkana, 12 Eylül haber verildiğinde bizim çocuklar başardı açıklamasını yapmıştır. Dolayısı ile 12 Eylül zaten çalışanların kazanımlarının geri alınması emekçi kesimlerin üzerinde baskı kurma ve ayrıca düşünen insanların, tartışanların, ideolojik tartışmaların önünü kesmek üzere yapılmış bir hareketti. Öyle olunca da sosyal demokratların üzerinde olumsuz etki yaptığı bir gerçektir. Bu etki programsız şekilde sosyal demokratların hareketlerine yansdı. 12 Eylülde yayımlanan bir bildiriye gerekçe gösteren Bülent Ecevit, CHP Genel başkanlığından istifa etti. Bence bu tarihsel bir hataydı. Ancak derinine indiğiniz vakit ileride DSP'yi kuracağını da dikkate alırsanız Ecevit bunu planlı yaptı. Ecevit, CHP'den kurtulmak istiyordu. Nitekim 1987'de Afyon'da yaptığı açıklama da eğer 12 Eylül olmasaydı da CHP'de kesin tasfiyeler olacağını belirtmiştir. O zaman kadar, yani 12 Eylül 1980'e kadar CHP'nin içinde dört tane hizip vardı. Sol kanat ki, ben onun önde gelenlerinden birisiydim. Ali Topuz ekibi, Deniz Baykal ekibi bir de Ecevit'ten yana olanlar vardı. Yani genel başkan bir hizip lideri durumuna düşmüştü. Bundan son derece rahatsızdı. Onun için o zaman ki MGK sekreteri Orgeneral Haydar Saltuk'un bildirisini bahane ederek CHP genel

başkanlığından istifa etti. Daha sonrasında ise Bülent Ecevit solda parti kurma çabalarını hep engelledi. Vaktin yeni bir sol parti kurma vakti olmadığına işaret ediyordu. Bu koşullar içerisinde SODEP'i kurma çalışmaları başladı. Ona da karşı çıktı. Daha sonra HP kurulduğu vakit olumlu olumsuz bir tavır olmadı ama parti kurmaya karşı olduğuna göre HP'nin kuruluşuna da karşı sayabiliriz. Bülent Ecevit'ten bu kadar bahsetmemin sebebi sosyal demokrat hareket üzerinde çok etkisi olan bir isim olmasıdır. Bu nedenle yönlendirici bir konumdaydı. Onun olumlu veya olumsuz hareketleri, sosyal demokratlar üzerindeki etkisi nedeniyle sağlıklı bir yol bulmalarına engel oldu.”

A.S.

Sonuçta kimsenin solda bir parti kurmasını istemiyor muydu?

K.A.

“İstemiyordu. Kendisi de kurmuyordu.”

A.S.

Peki, o zaman solu kim temsil edecekti?

K.A.

“Zamanı değil diyordu. Kendisine göre gerekçeler bildiriyordu. Ancak sonradan anlaşıldı ki kendisinin bir parti kurması için gerekli ortamın yaratılmasını bekliyordu. Onun için gecikmesinde yarar buluyordu. Dolayısıyla sosyal demokratlar tam bir açmaz içine girmişlerdi. Sorunuz bu nedenle fevkalade yerindedir. Kimse ne yapacağını bilmiyordu. O günlerin tanığı olarak şunu da söyleyebilirim. Bülent Ecevit toplumda yaygın olan bir algı oluşturdu. Cezaevine girdi ve yalnız bırakıldı diye. Hâlbuki ceza evinden çıkarken çok fazla milletvekili ve

senatör kendisini karşıladılar. Fakat Bülent Ecevit evini ziyaretlere kapatmıştı. İki üç kişi dışında kimseyle görüşmedi. Dolayısıyla Ecevit yalnız bırakılmış değildi. Ecevit kendi kendisini yalnız bıraktı. Bu sebeple Ecevit'in durumu ayrı, parti kurmak isteyen o boşluğu görüp bu boşluğu doldurmak isteyen sosyal demokrat parti SODEP'in çabası ayrı, ancak Konsey buna karşıydı. Konseyinde kendisine göre bir planı var. Konsey İki partili bir model istiyordu. Birincisi MDP, ikincisi HP. Akli sıra sol ve sağdan oluşan bir model. Hâlbuki bu partiler ne kadar sağ ne kadar sol. Böyle bir model var. Tabii SODEP'i kurmak isteyenlerin önü kesilince HP'yi çare olarak gören bir grup ortaya çıktı. Ne yapalım boşta kaldık diyenler, bir de HP'yi muvazaa partisi olarak görüp HP'ye katılmayı Konseyle işbirliği yapma anlamında algılayan ilan eden açıklayan benim de içinde bulunduğum gruplar vardı. Dolayısıyla yine sorunuzdaki doğruluğu söylüyorum. Bu bütün anlattıklarım sosyal demokratların bir açmaz içine girdiğini gösteriyor.”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP'nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

K.A.

“Bal gibi muvazaa partisiydi. Başına da İsmet İnönü'nün özel kalemi olduğu için Necdet Calp'i getirdiler. Necdet Calp, politikacı filan değildi. Bu rolü benimsedi. Fakat çok ilginçtir ki; SODEP'in kuruluş için gösterdiği kişiler hep veto edildi ve ısrarla SODEP'in seçimlere girmemesi için Konsey elinden geleni yaptı. Dolayısıyla SODEP'e izin vermeyen, HP'ye izin veren askeri idare HP'nin

kurulmasını istiyor, ona yol veriyor, öbürünün yolunu kesiyorsa o parti muvazaa partisidir. Tartışmaya bile gerek yok. O zaman tartışıldı. O zamanki koşullar içerisinde milletvekili olmak isteyen parlamentoya girmek isteyen siyaset yapmak isteyen sosyal demokrat kesimin bir bölümü hayır biz muvazaa partisi filan değiliz diyordu. Milletvekili listeleri ilan edildi. Milletvekillerinin listeleri de Konsey'in onayından geçti. Bir sürü insan veto edildi. Onların yerine başkaları dolduruldu. Başka isimler geldi. HP zorla seçime sokuldu. Ancak Konseyin istediği şekilde sokuldu. Nitekim HP parlamentoya girdikten sonra üzerinden çok geçmeden yapılan yerel seçimlerde çok ağır mağlubiyet aldı. HP'nin siyasi çizgisini konusunda şunları söyleyebilirim. HP'nin genel siyasi çizgisini açıklamak için bir cümle yeter. Necdet Calp, CHP'yi eleştiriyor, SODEP'i eleştiriyor. Hiç unutmam verdiği misal şu: SODEP'i karışık salataya benzetiyordu. İçinde hıyar var, biber var, turşu var, aşırı solcular var gibi. Hem cehaletinden gelen hem de konseyle işbirliğinden gelen bir pozisyon.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

K.A.

“Necdet Calp'i iyi insan diye açıklıyorlar. İyi insan olmak her insanın görevidir. Ona kalırsa benim annem de çok iyi insandı rahmetli, onu Cumhurbaşkanı yapmak lazımdı. Olur, mu böyle bir mantık! Necdet Calp iyi bir insanmış, olabilir canım, insani ilişkilerine bir şey dediğimiz yok. Ama siyasette hiçte iyi insan değildi. Kendisiyle çalışmayan sosyal demokratlara bu suçlamaları yapan, terör döneminde insanlar hapisteyken on sekiz yaşında olmayan gençlerin yaşları büyütülüp asılırken, bunlara ses çıkarmayan bir insan nasıl olurda iyi bir insan olabilir? HP'ye nasıl

muvaaza partisi değildi diyebiliriz. Bal gibi bir muvaaza partisiydi. Bu arada Konseyin oyununu Amerika bozdu. Konsey iki partili bir model önermişti. Fakat Turgut Özal diye bir adam çıktı. Turgut Özal kimdi? Bütün MSP'liler hapiste iken MSP'nin liste başında olan Turgut Özal, surf Amerikancı olduğu için ona hiçbir şey olmadı. Hâlbuki bütün MSP'liler hapisteydi. Turgut Özal başbakan yardımcısı oldu. Turgut Özal'a engel olmaya Kenan Evren'in de gücü yetmedi. Konsey ANAP'ın seçime girmesini önleyemedi. Askeri idare açıkça MDP'yi desteklediği için halkın tepkisi ANAP şeklinde kanalize oldu. Özal, o şekilde iktidara geldi. Halk, askeri idareye tepkisi yüzünden sandıkta başı belaya girmeden tepkisini dile getirdi. 1982 Anayasasına evet demesi de öyle bir baskı sonucunda meydana geldi. 1982 Anayasasına propaganda yasaktı. Zarflar şeffaftı, içi görünüyor bu zarfın dediği için Bülent Baratalı, eski urla belediye başkanı sonradan CHP milletvekili olan arkadaşımız hakkında dava açıldı. ANAP parlamentoya girip bir de çoğunluğu ele geçirince Konsey yavaş yavaş siyasetten çekilmeye başladı. O arada konsey nasılsa çekiliyor, SODEP'i genel seçimlere sokmamakla amacına ulaşan konsey, SODEP'e yerel seçimlere girebilirsin dedi. O arada Necdet Calp genel seçimlerde aldığımız oyun altında bir oy oranı alırsak istifa ederim dedi. Hakikatten de HP yerel seçimlerde rezil oldu. SODEP yüzde 22 civarında bir rey aldı. HP yüzde 9 civarında bir rey aldı. Anavatan yine iktidar olduğu için onunda etkisiyle belediye seçimlerini kazandı. Biz de İzmir de iki ilçede kazanabildik birisi Urla biriside Dikili'ydi. Necdet Calp şeklen istifa etti. Sonra istifasını geri aldılar. Bunlar hep oyundu. Öyle dediği için istifa etmişti. Geri aldıldılar. Ama fazla dayanamadı. İşte Aydın Güven Gürkan ortaya çıktı. Kongreyi kaybetti. Aydın Güven Gürkan Genel Başkan oldu.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP'ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

K.A.

“ Genel seçimlerde SODEP yoktu. SODEP'in kurulmasını engelleyen askeri idareye karşı protesto edenlerin içinde bende vardım. Halk anlaşılıyor ki, Türk seçmeni olumsuzya oy vermiyor. İşte her üç partiye oy verene de yüzbaşı derlerdi. Genel seçimlerde halk mecburen HP'ye oy verdi. Ancak engel kalktığı vakit gerçek eğilimi sosyal demokrat parti olarak SODEP'i gördüğü için yüzde otuz üç oy alan HP hezimete uğradı. SODEP ise yüzde 22 oy aldı. O seçimlerde hatırı sayılır bir oydu. Kaldı ki o seçimlerde hala Konseyin etkisi altındaydı. ”

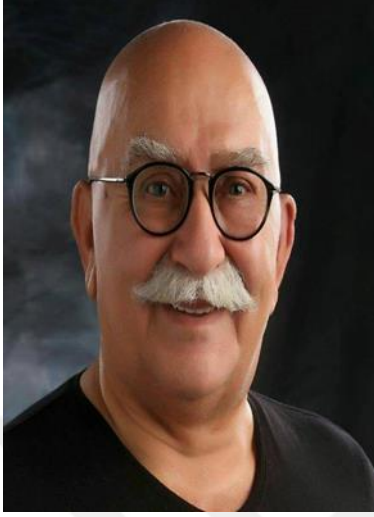
A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

K.A.

“Bu konuda büyük bir kamuoyu baskısı vardı. O zaman ki basın, kamuoyu aynı tabanlı iki tane olur mu, olmaz mı şeklinde görüş bildiriyordu. Oysa birisi muvazaa partisi birisi gerçek bir sosyal demokrat partiydi. Bu baskı hepimizi etkiledi. Bende kurultayda birleşme yönünde oy kullandım. Ama şimdi geriye bakıp düşündüğüm vakit acaba birleşilmeseydi daha iyi mi olurdu diye düşünenlerdenim. Çünkü HP'nin yapısı zaman içerisinde SODEP'in yapısını bozdu. Dolayısı ile CHP'nin devamı iddiasında olan bir parti ortaya çıkacaktı. İşte SHP oldu. Logosuna altı ok konuldu. Dolaylı yoldan benzetildi. Ancak HP'nin milletvekilleri bir daha

seçilmek istiyorlardı. Hepsi konseyin onayından geçmiş insanlardı. Yerlerini başkalarına bırakmak istemiyorlardı. Uzun sürede bunun mücadelesi verildi. Bu mücadele partinin dışı karşı etkinliklerini azalttı. İç mücadele oldu. HP milletvekilleri hiçbir zaman bu birleşmeden memnun olmadılar. Çünkü onlar istiyorlardı ki tekrar milletvekili olsunlar. Hâlbuki bu birleşme onu amaçlamıyordu. Nitekim 1987'de öyle olmadı. HP'li olup ta 1987'de parlamentoya girenlerin sayısı çok düşüktü. Ancak Birleşmeyi halk istiyordu. Birleşme sonucunda ortaya beklenen düzeyde bir başarı çıkmadı. Demin söylediğim gibi partilerin birleşmesi yönünde oy kullanan birisi olarak düşünüyorum iyi mi oldu kötü mü oldu diye. İyi olduğu kanısında değilim. Olaylar bunu doğruladı. Söyleyeceklerim bunlardan ibarettir.”

Görüşme	: 2
Görüşme Yapılan Kişi	: Aşkın Toktaş
Görüşme Tarihi	: 9.7.2019
Görüşme Saati	: 14.00

Aşkın Toktaş

1950 yılında İzmir’de doğdu. İlkokulu İzmir Vali Kazım Paşa ilkokulunda, ortaokulu İzmir 27 Mayıs ortaokulunda, liseyi İzmir Ticaret Lisesinde, Üniversiteyi Ege Üniversitesi Ticari İlimler Fakültesinde okudu. 1973 yılında CHP’ye kaydoldu. Yedek subaylığını 1974-1975 yılları arasında Diyarbakır’da yaptı. 1973-1977 yılları arasında CHP’nin gençlik kolları çalışmalarında yer aldı. 1977’den sonra CHP, Merkez ilçe saymanlığı görevine getirildi. 1980 askeri müdahalesinin ardından siyasi faaliyetlerine ara verdi. 1983 yılında partilerin kurulmasının ardından HP’ye kayıt oldu. 1983 yılı genel seçimlerinde HP’nin İzmir Kontenjanından Milletvekili seçildi. 1987 seçimlerinin ardından tekrar aday olmadı. Halen CHP’de aktif olarak delegedir.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye'deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Aşkın Toktaş :

“ Tabii ki bir açmaz içine girildi. O müdahale eski politikacıların, politika yapmalarını engelledi. Liderler etkin olamıyorlardı. Ayrıca Kenan Evren, açıkça MDP'yi destekledi. Ancak MDP üçüncü parti olabildi. 1980'de CHP'de hizipler vardı. Bu sol partiler için gayet normaldir. Sol partiler içerisinde hizipler olur. Seçimler yapıluncaya kadar bizler çekine çekine hareket ediyorduk. Ancak genel seçimler yapıp parlamento kurulduktan hemen sonra, ikinci üçüncü ayda Aydın Güven Gürkan, Fikri Sağlar, Cüneyt Canver, Barış Can, ben Aşkın Toktaş hep CHP kökeninden geldiğimizden parti içerisinde bizler biraz hizip yaptık. Calp'in daha çok hareketlenmesini istedik. Daha sonra kurultay istedik. Calp de iyi bir sosyal demokrattı. Ancak biz beğenmiyorduk. Gerek kendisi gerekse kendisi gibi devletten emekli olmuş kişiler çok temkinlilerdi. Devletçiliğe daha yakın kişilerdi. O yüzden HP'de bir devrim yaptık. Aydın Güven Gürkan'ı başa getirdik. Demin de dediğim gibi 1980 öncesi partiler kapatıldığından, liderler yasaklandığından sosyal demokrasi bir liderle, bir hareketle çıkmadı. Ancak sonrasında maddi durumu kötü olan, çok kısa zamanda örgütlenen HP 117 milletvekili ile ana muhalefet partisi oldu.”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP'nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

A.T.

“Bir defa hiçbir şekilde muvazaa partisi değildi. Ben özgeçmişimde belirttiğim gibi İzmir doğumluyum ve siyasette temelden bir CHP kökenliyim. Benden daha fazla köklü bir CHP'li nasıl olabilir? Ben nasıl muvazaa olabilirim. Konsey veto yetkisini kullanırken parti temelde HP'nin kurucularından olan Engin Aydın veto edildi. Arkasından o eşini gösterdi, eşi de veto edildi. Ben hiç istemememe rağmen işlerim yoğun olmasına rağmen HP beni aday gösterdi. Ben veto edilmedim. Şans ki ben Sedat Akman'ın il başkanlığında ben merkez ilçe saymanı olarak görevliyken Sedat Akman müdahaleden bir hafta önce bizi görevlerimizden düşürdü. Başka bir arkadaşı merkez ilçe saymanlığına getirdi. Ben bu sayede yönetici gözükmедim.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

A.T.

“Necdet Calp çok iyi bir sosyal demokrat ve çok iyi bir vali idi. Ecevit'in döneminde valilik yapması kendisinin çok iyi bir sosyal demokrat olduğunu gösteriyor. Çünkü sonrasında bizle beraber hareketlerinde ve tavırlarında gerek

Konseyle ilişkilerinde gerekse Özal'a karşı muhalefetine çok iyi bir liderdi. Yani bunlar muvazaa, bunlar bilerek seçilmiş, bunlar bizim piyonumuz oluyor diye gelecek bir insan değildi. Nitekim böyle de yapmadı zaten. Necdet Calp'e muvazaa denmesini kabul etmiyorum.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP'ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

A.T.

“HP'nin muvazaa partisi olduğundaki söylemler çok etkili oldu. Bir de ne olursa olsun HP olarak örgütlenerek yerel seçimlere girdik ama CHP'nin eski yöneticilerinin yüzde sekseni doksanı SODEP çatısı altına örgütlendiler. Dolayısıyla HP'nin tabanı SODEP'e kaymış oldu. Çünkü her iki parti de aynı taban üzerindediydi.”

A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

A.T.

“Biz milletvekilliğini düşünsek SODEP ile birleşme yapmazdık. Biz biliyorduk ki köklü CHP'liler SODEP'teydi. Partileri biz birleştirdik. Fikri ile birleştirdik, Cüneyt ile birleştirdik, Gürkan ile birleştirdik. Orada SODEP'in güçlü yapıda örgütleri olmasına rağmen biz hep beraber olmayı tercih ettik. Birçok

arkadaşımız SODEP'in tabanda çok güçlü olması sebebiyle demokratik yöntemlerle HP'lileri eritebileceklerinden korkuyordu. Ancak öyle olmadı buna ben bir örnek teşkil ediyorum. Her iki parti birleştikten sonra ben görevlerime devam ettim. Daha sonra da SHP'yi CHP ile birleştirdik. Bu sol partilerin kaderidir. O dönemden sonra DSP çıktı. İktidar oldu. Şimdi ise yok oldu. Nerde bunlar? Bu kazanın içerisinde hep beraberiz. Ancak zaman zaman liderlik kavgalarından ince detaylardan ayrılık oluyor. Şimdiki aklım olsa HP ve SODEP'i yine birleştirmek için çalışırdım.”

Görüşme : 3
Görüşme Yapılan Kişi : Fikri Sağlar
Görüşme Tarihi : 11.7.2019
Görüşme Saati : 12.00

Fikri Sağlar

1953 Yılında İçel'de doğdu. Galatasaray Lisesi ve Hacettepe Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesinden mezun oldu. 17-18-19-20 dönem İçel Milletvekilliği 24-25-26 dönem Mersin Milletvekilliği yaptı. 49-50 ve 52. Hükümetlerde Kültür ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu. SHP'nin Genel Sekreterliği, Genel Başkan Yardımcılığı, Genel Sekreter Yardımcılığı görevlerinde bulundu. TBMM Başkanlık Divan üyesi, Kit Komisyonu, Plan Bütçe Komisyonu, Milli Savunma Komisyonu ve ayrıca özel kararla kurulmuş olan Susurluk Araştırma Komisyonlarında görev yaptı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye’deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Fikri Sağlar :

“1980 müdahalesi solcular, devrimciler ve sosyal demokratlar üzerinde çok büyük bir etki yaptı. Çünkü her müdahalede yapıla geldiği gibi öncelikli hedefin siyasiler olduğu düşünülür. Ancak asıl hedef gençlerdir. 1980 Askeri Müdahalesi ile sol devrimci hareket anlayışı içerisinde olan gençlerin üzerine gidilmiştir. Nitekim binlerce genç 12 Eylül öncesinde öldürülmüştü ki öldürülme nedenleri daha sonra Susurluk komisyonu raporlarında açıkça görülüyor. Toplumda infial uyandırılan olaylar yaratılarak demokratikleşmenin engellenmesi isteniyordu. Bunun en yetkili belgesi ise Savcı Doğan Öz’ün⁸³⁷ yazdığı rapordur.⁸³⁸ Raporda

⁸³⁷ Doğan Öz, 1934 yılında Ankara’da doğdu. 1959 yılında Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. Diyarbakır Çermik, Denizli Konya Mardin ve Ankara’da Cumhuriyet Savcısı olarak görev yaptı. Devletin içerisindeki kontrgerilla yapılanmasını araştırırken 24 Mart 1978’de Ankara’da kontrgerilla tarafından taşeron olarak kullanılan ülkücü İbrahim Çiftçi’ ye öldürtüldü. <https://trendsokak.com/dogan-oz-kimdir-hayati-yasi-olumu-ve-dogumu.html>. (E.T 21.10.2019, Saat 01.16)

⁸³⁸ *“Doğan Öz 24 Mart 1978 sabahı işe gitmek üzereyken bindiği arabasında suikaste kurban gitmiştir. Cinayetin arkasından Doğan Öz’ün çalışma masasında “Kontrgerilla ”ya ilişkin bir rapor bulundu. Doğan Öz, raporunu dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’e ulaştıramadan öldürüldü. Öz’ün ölümünden sonra eşi Sezen Öz tarafından Ecevit’e sunuldu. Sezen Öz, “kontrgerilla dosyasını”, yıllar sonra Ergenekon davasını yürüten İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi’ne de sundu. ”Doğan Öz’ün raporunda, Gladyo (kontrgerilla) hakkında şöyle deniliyordu: “Şiddet olayları, anarşik eylemler olarak nitelendirilebilecek kadar basit değildir. Amaç, demokrasi*

kontrgerillanın varlığı ve bu kontrgerilla faaliyetlerinin özellikle gençlerin birbirlerini öldürmesiyle infial uyandıracak olaylarla birlikte ciddi bir şekilde insanların demokratikleşme taleplerinin yok edilmesi amaçlanmıştı. Dolayısıyla 12 Eylül öncesinde böyle bir sorun yaşandı ve 12 Eylül'e gelindi. 12 Eylül sonrasında da sosyal demokratlara aşırı baskı yapıldı. SODEP kuruldu. CHP'nin 12 Eylül öncesindeki kadrosundan birçok kişi SODEP'te yer aldı. Ancak vetolar yüzünden partileşme sürecini tamamlayamadı. Bu arada Halkçı Parti kuruldu. Halkçı partinin seçimlere girmesine müsaade edildi. SODEP asıl kendilerinin sosyal demokrat olduğu iddiasıyla HP'yi eleştirerek başarılı olmasına engel olmaya çalıştı. Seçimlerde meşhur "taktak" adı verilen oy kullanma yöntemini benimsediler (taktak: Seçmenin seçmen kartındaki tüm partilere oy vermesi). Halkçı parti seçimlerin ardından tüm sol oyları aldı ve ana muhalefet partisi oldu. Hatırlayacaksınız o zaman genel başkan Necdet Calp, Özal ve Turgut Sunalp ile birlikte katıldığı bir

umudunu yok etmek; onun yerine faşist düzeni gündeme getirmek ve bütün unsurlarıyla yürürlüğe koymaktır. Böylece ABD ve çokuluslu ortaklıklar, Ortadoğu sorununu büyük ölçüde çözmek amacını gütmektedirler. Bize göre bu sonuca ulaşmada CIA, kontrgerilla gibi gizli örgütlerin yönlendirmesi vardır. Bu örgütler, devlet aygıtını geniş ölçüde kendi amaçlarına uygun şekle dönüştürerek demokrasi düşmanı akımları iktidar yapmayı öngörmüşlerdir. "...Bize göre, bu sonuca ulaşmada CIA, AID, İran ve İsrail gizli haber alama örgütleri, kontrgerilla gibi gizli örgütler yönlendirmekte olup; bu örgütler, 1.ve 2. MC ile devlet aygıtını geniş ölçüde kendi amaçlarına uygun bir biçimde dönüştürerek, demokrasi düşmanı akımları iktidar etmeyi öngörmüşlerdir. Geniş halk kitlelerine girmeyi de AP'nin şemsiyesi altında MHP ve onun yan örgütleri olan; Ülkü Ocakları, Ülkü-Bir, Ülkücü Teknik Elemanlar, İşçi sendikaları (MİSK), bazı İşveren kuruluşları ve esnaf dernekleriyle gerçekleştirme çalışmaları içinde görülmektedirler. "...Şunu öncelikle bilmekte yarar var: Bütün bu çalışmalar içinde askeri ve sivil güvenlik güçleri vardır. Kontrgerilla, Genel Kurmay Harp Dairesine bağlıdır. Sivil güvenlik güçleri içinde de MİT elemanları ve 1. Şube görevlileri kullanılmaktadır. Bütün bu çalışmalar, siyasal planda MHP ve onun kadrolarınca yönetilmektedir.", Hikmet Çiçek, "Savcı Doğan Öz'ün sunamadan öldürüldüğü kontrgerilla raporu", Aydınlık, 23.3.2019, <https://www.aydinlik.com.tr/savci-dogan-oz-un-sunamadan-olduruldugu-kontrgerilla-raporu-hikmet-cicek-kose-yazilari-mart-2019> (E.T 21.10.2019 saat 01.12)

açıkoturumda Özal her şeyi satacağını açıkça söylemişti. Özal liberal ekonomiye geçmeyi istediğini açıkça savunuyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin var olan bütün birikimlerini satma doğrultusunda, KİT'lerin özelleştirilmesi doğrultusunda kendince yeni bir anlayışı topluma kabul ettirmeye çalışıyordu. Boğaz Köprüsü'nün de satılacağını açıklayan Özal'a karşı sattırmam diyerek karşı çıkan Necdet Calp, bu malları özellikle kamunun mallarını kamuya bırakmak anlayışında olduğundan dolayı bu söylemi ile Türkiye'de solun tekrar filizlenmesini başlattı. 117 Milletvekili ile Halkçı Parti'nin ana muhalefet partisi olması sağlandı. Daha sonra 1985 yılında HP-SODEP ile birleşti ve SHP kuruldu. Solun toparlanması ile bizler başta Erdal İnönü, ben ve Aydın Güven Gürkan ve diğer arkadaşlarımızla birlikte parçalı olmaktan çıkıp bir parti haline geldik. Daha sonraki süreçte 1987 seçimlerine girerken Bülent Ecevit kendi partisine Raşan Ecevit'i genel başkan yaparak solu tekrar böldü. Şayet DSP 1987 seçimlerine katılmasaydı bizim yetmiş bir milletvekili daha almamız söz konusuydu. Dolayısı ile iktidar partisi ile muhalefet arasında milletvekili sayısı çok az olacaktı. O gün ortaya koyduğumuz performans 1989 yerel seçimlerinde SHP'nin iktidar olmasını sağladı. Yani kısaca solun galip gelmesine sebep oldu.”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP'nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

F.S.

“Hayır, HP bir muvazaa partisi değildi. Bu husus Halkçı Parti, hakkında kamuoyunda bizim mahallenin kifayetsiz muhterisleri tırnak içerisinde söyleyeyim yani siyasete girmeyen 1980 öncesi profesyonel siyasetçilerin ortaya koyduğu bir laftır. Aksine HP, 1980 öncesindeki devrimci, demokrat gençleri kendi içerisinde barındırdı. Nitekim SHP'yi de bu şekilde kurdu. Mesele ben 1986'da Genel Sekreterlik görevim sırasında kurulmuş olan SHP'nin bütün taşra teşkilatı eskiden sol teşkilatlarda yer almış görev almış CHP'nin içerisinde ilkesel durmuş profesyonelce Ecevit'in dediği gibi; “Eğer 12 Eylül olmasaydı ben CHP'yi zaten kapatacaktım. CHP'deki yozlaşma ideolojiden uzaklaşma açıkça ortaya çıkmıştı. Onun için yeni bir parti kuracaktım.” diyerek DSP'yi kurdu. Biz HP ile SODEP'i birleştirerek aksine HP'nin var olan sol nüvesini yani ne denir, omurgasını açıkça ortaya koyduk. Nitekim o arada HP'nin içerisinde yirmi beş milletvekili sizin dediğiniz gibi merkezde bulunan yani solla alakası olmayan daha çok bürokrat konumunda bulunan bu yirmi beş kişi DSP'ye geçtiler. Dolayısıyla parti SHP ile birlikte sol sosyal demokrasiye doğru yüzünü tam döndü. Uzun süre Türkiye'deki solu temsil eden, bugün CHP'de görünmeyen daha çok sağcılaşmaya çalışan hatta şimdi CHP'nin programını sağ partilerin programlarından esinlenerek yeniden ortada merkezde ve sağa evrilmiş bir şekilde kurmaya çalışan yeni bir çalışma yapıyor. Yani nereden nereye geliyoruz.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

F.S.

“Necdet Calp, Başbakan Ulusu’nun başbakanlık müsteşarıydı. Ancak asıl olan İsmet İnönü’nün özel kalemi olmasıdır. Dolayısıyla İsmet İnönü’nün yanında yetişmiş, sol, sosyal demokrat ve klasik CHP’li, halktan yana tavır koyan, sermaye-emek ilişkisi içerisinde emekten yana olan bir genel başkanı. Bürokrasiden gelmiş tipik bir bürokrattı. Necdet Calp’in konuşmalarını biraz irdeleyecek olursanız, devletçilik ağır basan bürokrat bir sol anlayışını görürsünüz.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP’ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

F.S.

“Bu durum o yerel seçimlerde ki adaylardan kaynaklanmaktaydı. Yerelde eski CHP kökenli tanınmış insanlar SODEP tarafından belediye başkan adayı yapıldı. Dolayısı ile yerelde SODEP öne çıktı. Birleşme sebebi de zaten bu husustur. Bizler parlamentoda HP, yerelde SODEP’in güçlerinin birleştirilmesi yolunda hareket etmemizin akılcı olacağı kanaatine varmıştık. Sonuçta bizlerin baskısı ile birleşme

gerçekleşti. Bu birleşme sayesinde de İsmail Cem gibi insanlar siyasete girmiş oldular.”

A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

F.S.

“Aslında o sırada HP'nin başında bulunan rahmetli Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları, SODEP ile değil DSP ile birleşmek niyetindeydiler. Çünkü Ecevit daha karizmatik olarak görünüyordu. Dolayısı ile Aydın Güven Gürkan ve arkadaşları birleşme doğrultusunda ilk olarak DSP'ye gittiler. Randevu almış olmalarına rağmen Bülent Ecevit, Aydın Güven Gürkan ve parti yönetimini karşılamadı. Rahşan Hanım'da simit ve çay ikram ederek geri gönderdi. Yani hiçbir netice alınamadı. Zorunlu olarak bizim baskımızla SODEP'e gidildi. Daha oturur oturmaz Erdal İnönü rahmetli biz, sizinle birleşiyoruz kararını verdi ve bunu açıkladı. Bunun sonucunda herkes şoke oldu. Dolayısıyla biraz Erdal İnönü'nün ve özellikle gençlerin HP içerisindeki bizlerin yani rahmetli Cüneyt Canver, Barış Can gibi arkadaşların talebi doğrultusunda biraz evvel söylediğim gibi yerel iktidarla parlamentoyu bir araya gelen güçlü bir siyasi oluşum talebimiz yerine geldi.”

Görüşme	: 4
Görüşme Yapılan Kişi	: Tunç Soyer
Görüşme Tarihi	: 14.7.2019
Görüşme Saati	: 14.45

Tunç Soyer

1959 yılında Ankara doğdu. İzmir Bornova Lisesi'nin ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İsviçre Cenevre'de Webster Koleji'nde "Uluslararası İlişkiler" Dokuz Eylül Üniversitesinde "Avrupa Birliği" alanlarında olmak üzere iki yüksek lisans yaptı. 1989-2002 yılları arasında turizm sektöründe çalıştı. Çeşitli zaman dilimlerinde tiyatro ve gazetecilik faaliyetlerinde bulundu. 2004-2006 yılları arasında İzmir Ticaret Odası'nda Dış İlişkiler Müdürlüğü ve Genel Sekreter yardımcılığı yaptı. 2006 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından EXPO 2015 İzmir Yönlendirme Kurulu ve Yürütme Komitesi Sekreterliği görevlerinde bulundu. 2009 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Seferihisar Belediye Başkanı seçildi. On yıl süresince Seferihisar Belediye Başkanlığı yaptı. 31 Mart 2019 tarihinden beri İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmaktadır. Evli ve iki kız çocuk babası olan Tunç Soyer çok iyi derecede İngilizce ve Fransızca konuşmaktadır.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye’deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Tunç SOYER :

“Üç başlık altında toplamış olduğunuz bu soruya cevabım ne yazık ki evet demek olacaktır. Müdahale sonrasında sosyal demokrasinin can damarları kesildi. Nefes alma imkânları yok edildi. Çok ağır bir baskı dönemi yaşandı. Çok insanın canı yandı, çok insan acı çekti. Özgür düşüncenin, özgür basınının tamamen yok edildiği bir dönem yaşandı. Üstelik bu en vahşi bir biçimde, çok can acıtarak ve çok can yakarak oldu, dolayısıyla da insanların cesaretleri kayboldu. İnsanların üzerinde büyük bir ürkeklik ve tedirginlik oluştu. Kişiler başkalarının başına gelen olayları gördüklerinde ya benimde başıma gelirse duygusuna kapıldılar. Bunun neticesinde düşünmenin ve üretmenin önüne geçildi. Bu şekilde geçen uzun bir dönem yaşandı. Belki de müdahalenin etkilerinden halen bahsetmemiz mümkündür. Bu baskı, bu şiddet topluma o kadar hâkim oldu ki sonunda özgür düşünceyle, yaratıcılıkla kalkınabilecek, gelişebilecek olan ülkemiz ne yazık ki bundan mahrum kaldı. Müdahaleden dolayı “Aydınlık İnsanların” ardından kalan boşluklar “Aydınlık Olmayan İnsanlar” tarafından doldurdu. Bu nedenle hepimiz askeri müdahalenin faturasını ödüyoruz. Yeni nesillerimiz faturasını ödüyor. Uzun yıllar boyunca herkes bunun faturasını ödedi ve ödemeye devam ediyor. Bir cümle ile bitireyim. Biz bu

coğrafyada çok daha iyi bir hayatı hak ediyoruz. Bu coğrafyada bu kadim kültürün bize bıraktığı miras o kadar güçlü ki hiç birimiz yaşadığımız bu yaşam kalitesi seviyesini hak etmiyoruz. Hele ki bu topraklar için canını vermiş atalarımızın ne koşullar altında savaştıklarını ne kadar büyük acılar çektiklerini çok iyi biliyoruz. Onların anısı bu kadar taze iken ve onların büyük azmi ve mücadelesiyle kazanılmışken bu topraklar burada bambaşka bir yaşam seviyesi kurulabilirdi. Ne denizin kirliliğinden ne havanın kirliliğinden ne toprakların bereketini yitirmesinden söz edemeyiz. Hepsi olduğu gibi duruyor. Bu tamamen yanlış politikalarla yanlış siyasi anlayışlarla sürdürülen ve bugünlere geline bir noktadır. O nedenle siyaset yapıyoruz. O nedenle başka bir Türkiye mümkündür diyoruz. O nedenle sosyal demokratız. Ve o nedenle 12 Eylül'ün faturası hala ödeniyor diyoruz.”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP'nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

T.S.

“Muvazaa kelimesi hafif kalır. Muvazaanın ötesinde bir şey söylemek lazım gelmektedir. Bizim bu topraklarda hep miş gibi yapılan durumlar yaşanmıştır. Yani Halkçı Parti'de demokrasi adına varmış gibi yapılan bir siyasal oluşumdur. Bu duruma muvazaadan bir tık fazlası diyebilirim.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

T.S.

“İnsan olarak, siyasal aktör olarak çok kıymetli çok değerli hiç kuşkusuz ama üstlendiği misyon ve o gün ona atfedilen yükümlülükler ne yazık ki ona oturmadi. Yani birbiriyle uyuşmayan şeylerdi. Ancak Necdet Calp isminin çok kıymetli olduğunu biliyorum.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP'ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

T.S.

“Türkiye'deki seçmenin basiretine sağduyusuna güvenmek gerekiyor. Türkiye'de seçmen her zaman çok basiretli ve sağduyulu karar almıştır. Türkiye de seçmenin büyük çoğunluğunun böyle olduğunu düşünüyorum. Nerden biliyorsunuz dersiniz, buna cevap olarak çok köklü bir demokrasi kültürüne sahip olduğumuzu söyleyebilirim. Bu topraklarda demokrasi kültürü nerede ihtiyaç olursa orada kendisini göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca gerçekten seçmen son derece basiretli, sağduyulu kararlar vermiştir ve bu nedenle demokrasi dışına çıkmaya kimse cesaret edememiştir. Demokrasi dışına çıkmak için yapılan girişimler

tarihin her döneminde olmuştur ama mutlaka duvara toslamıştır. Bu duvar da bu milletin iradesidir.”

A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

T.S.

“Bu aşağıdan yani tabandan gelen bir talepti. Keyfi bir buluşma değildi. Bir ihtiyaçtı. Taban bunu istedi. Tabanın sesine kulak vermezseniz parçalanıp, yok olup gidersiniz. Bence orada tabanın sesi dinlendi. O nedenle o buluşma gerçekleşti.”

Görüşme : 5
Görüşme Yapılan Kişi : Yüksel Çakmur
Görüşme Tarihi : 17.7.2019
Görüşme Saati : 16.00

Yüksel Çakmur

1942 yılında İzmir’de doğdu. İlköğrenimi Buca Ortaokulu’nda yapan Çakmur, Namık Kemal Lisesi’nden sonra 1969 yılında İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Yüksek Okulu’nu bitirdi. Askerlik hizmetini 1969-1970 yıllarında yaptı. 1971 yılında Cumhuriyet Halk Partisi’nden, Buca Belediye Başkanlığına seçildi. 1973 ve 1977 genel seçimlerinde CHP kontenjanından İzmir milletvekili seçildi. Gençlik ve Spor Bakanlığı görevinde bulundu. 1987 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı oldu. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye’deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Yüksel Çakmur :

“Tabii bu sorunuz bence çok ciddi bir soru. Başta bilinçli bir şekilde böyle bir soruyu sorduğumuz için, çok iyi hazırlanmışsınız, size öncelikle teşekkür etmek istiyorum.1980 askeri müdahalesi Türk demokrasisine bir müdahaledir. Müdahalelerin iyisi kötüsü olmaz. 27 Mayıs’tan başlayın, diyebiliriz ki 27 Mayıs müdahalesi de olmasaydı. Neden? Çünkü bütün düzen bozuldu. Demokrasi ağır yaralar aldı. Müdahaleler sonucu toplum daha da bölündü. İnsanlar haislere atıldı, idamlar gerçekleşti. Bunların açtığı yaraların etkisi uzun sürüyor. Keşke ordu iradesi hiç olmasaydı. Çünkü ordu idaresi, demokratik kurallar olmadığı için rejim üç kişilik on kişilik beş kişilik idarelere dayandığı için çok ağır sonuçları oluyor. Yaralar kanıyor ve bir türlü bunun tedavisi de uzun yıllar olamıyor. 12 Mart’ta böyle. Bütün bu darbeleri düşündüğümüz zaman Türkiye tarihinde yaralar açılmıştır. Toplum zarara uğramıştır. Bir şeyleri düzeltelim derken bunlar daha beter bir biçimde bozulmuştur. Bütün bunları değerlendirdiğimiz vakit müdahaleler toplumda ağır hasarlara yol açmıştır. Bunun arkasındaki güçlere de baktığımız zaman dış güçleri de görüyoruz. Yani “bizim çocuklar başardı.” Beş kişilik askeri idareyi düşünün, bu beş kişinin zaferini kutlayan Amerika’yı düşünün. Dışa bağımlılıkta var

demek ki. Böylece hem özgürlükler hem adalet hem hukuk düzeni onarılmaz bir biçimde çökertilmiştir. Bir enkaz durumuna getirilmiştir. 1980 müdahalesinden beri Türkiye’de demokrasi yok. Partilerin içerisine bakın, partilerin içerisinde ki demokrasi de yıkıldı. Yani tek adam rejimi her parti de doğmaya başladı. Cunta sadece o dönemin cuntası olmadı. Partilerde de cunta kuruldu. Eğer Türkiye’de bir despotizmden, despotluktan, totaliteryen, otoriteryen bir rejimden, tek adam rejiminden şikâyetçi oluyorsak zaman zaman diktatörlük var diyorsak bütün partilerin içinde despotluk var. Bütün partilerin içinde diktatorya var. Özgürlük nutku atan, demokrasi nutku atan partilere bakın ön seçim hak getire, ön seçim demokrasinin ilk adımıdır. Yani siz parlamentoya hangi milletvekillerini göndereceksiniz? Bir genel başkan kendi elleriyle milletvekili listesi yapıyorsa, bir genel başkan hangi parti olursa olsun A partisi, B partisi, C partisi ayrımsız konuşalım. Adaletli konuşalım. Eğer genel başkanlar, büyükşehir belediye başkanlarını atıyorsa, seçtiriyorsa, ilçe belediye başkanlarını tayin ediyorsa, belediye meclisine kadar bu iş iniyorsa ve kimi istiyorlarsa onları atıyorlarsa daha ne denilebilir, tam anlamıyla sistem rezil rüsva eder bir biçime geldi. Bir insanı önce belediye başkanı ilan ediyorlar, sonra biz bu kararları değiştirdik diyorlar. Yahu sizin parti meclisinden geçti diyorsunuz, merkez kurulundan geçti diyorsunuz. Bunları dahi değiştiriyorlar. Neden? Tek adam rejimi kötüdür. Bütün bunların anlatımında sonuçta, dürüstçe, samimice şunlara değinmek gerek; eğer partilerde tek adam rejimi varsa Türkiye’de diktatörlük vardır. Demokrasi katledilmiştir. Yani 12 Eylül’ün tanımını yapacaksak, 12 Eylül antidemokratik rejimleri doğurmuştur. Ondan sonra gelenler 12 Eylül’le mücadele edeceklerini açıklamışlardı. 12 Eylül’le onlar mücadele edemez. Çünkü onlar 12 Eylül’ün çocuklarıydı. 12 Eylül sayesinde

iktidarlara geldiler. Olsa olsa 12 Eylül'ü yapanlara minnet borçları vardır. Bu yönden 1980 darbesi 27 Mayıs'tan başlayarak 12 Mart müdahalesi bu memleket Ziverbey Köşkü ile işkence aletleriyle, Mamak'la Türkiye'de özgürlükleri insan hakkını, insanlığın yaşam hakkını yok etmişlerdir. Bugün yaşadığımız olumsuz, karanlık ve gerçekten çok şikâyetçi olduğumuz insanların kimlik yönünden, mezhep yönünden, etnik değerler yönünden bölünmesine yol açan, insanların özgürce kimliklerini açıklayamayacağı bir ortam da bu kadar antidemokratik bir dönem yaşanıyorsa, doğu ile batı uçurum gibi ayrıldıysa bütün bunların arkasında müdahaleler vardır. Oysa bizim bir toplumsal sözleşmeye gereksinmemiz vardır. Bizim doğru dürüst bir anayasaya ihtiyacımız vardır. Bakın yıllardan beridir şikâyet ediliyor. Özgürlükler yok, demokrasi yok, hak yok, adalet yok. Peki, bunların temeli demokratik bir anayasal rejimin kurulmasıdır. Bakın burada en çok demokrasiden bahseden partilere bakın. Mademki bir anayasal ihtiyaç var, siz buna bir hazırlık yaptınız mı? Bilim adamlarıyla, üniversitelerle bir iletişim kurdunuz mu? Kendi partinizin içinde bu dönüşümleri yaptınız mı? Bir alternatif anayasa hazırlanmalıdır. Bu anayasa toplumsal barışın sağlanmasını ve toplumsallaşmayı öngörmelidir. İnsanlar doğdukları yeri söylemekten çekinir hale gelmişlerdir. Nerde doğdun Diyarbakır'da, bu Kürt, PKK'lı, nerde doğdun Mardin'de, Şırnak'ta, Cizre'de bu Kürt, PKK. Düşünebiliyor musunuz, böyle bir ortam olabilir mi? İnsanlar mezhep yönünden ne özürleri var? Yani İzmir'de, İstanbul'da doğmak avantajda Diyarbakır'da, Van'da, Muş'ta. Cizre'de doğmak dezavantaj mı? Kürtçülük başka bir şey, Kürt milliyetçisi olmak başka bir şeydir. İnsanın bir kimliği var, insanın bir anası, babası var. Gelenekleri, görenekleri var. Bütün bunları demokratik ve özgürlükçü bir yapı içerisinde değerlendirmek gerekir. Her toplumsal olayı kendi

koşulları içerisinde değerlendirilmelidir. Hiçbir şey bilimsellikten ve özgür anlayıştan uzaklaşarak suçlama konusu yapılmamalıdır. Toplumsal koşullar kendi koşulları içerisinde yorumlanmalıdır. İşte bu koşulları değerlendirirken, başta bir anayasaya başta bir toplumsal sözleşmeye, barışa, kardeşliğe gereksinme vardır. 1980 müdahalesi bütün bu konuştuğumuz nitel değerlendirmeleri yapamayacak hale getirmiştir. Eğer diktatorya doğduysa bunda en büyük özür 12 Eylül'cülerindir. Müdahalecilerindir. 12 Mart'çılarındır.”

A.S.

Peki, efendim 12 Eylül müdahalesinin arkasından sosyal demokratlar bir açmaz içine girmişler miydi?

Y.Ç

“ Zaten solun güçsüzleşmesi için solun yok edilmesi için, o dönemde bu memlekette gençler asıldı, düşünen insanlar asıldı, öldürüldü, acımasızca katledildi. Çünkü sol dendiği zaman bunu öcü gibi göstermemek ve görmemek lazım, yani insanlarda sosyal demokratlıklarıyla solculuklarıyla övünmesi lazım. Çünkü solculuk insancılıktır. Fakiri, fukarayı sevmektir. Ezilenlerden yana olmaktır. Sömürüye, yağmaya, talana, hırsızlığa karşı çıkmaktır. Bunun özü sosyal adalettir. Bunun özü sosyal devlettir. Bunun hepsinin üstünde refah devletidir. Yani esnafı, köylüğü, üreticiyi, emekçiyi tutmak gerçekten onların hakkını savunmak gerçek bir solcu olmak bence bir onurdur. Kişilikli olmanın insan olmanın bir veri olarak en

büyük övüncüdür. Ancak şimdi bakıyorsunuz, neo-liberal anlayış bütün dünyaya yayıldı. Türkiye’de de öyle. Acımasız bir kapitalizm var. Siyasal İslam’a bakın Siyasal İslam kendi sınırları içerisinde kalmıyor. Vahşi kapitalizmle bütünleşiyor. Bu da toplumda çok büyük sorunlara yol açıyor. Sorunuzun yanıtında sola darbe vurulduğunu ifade etmek isterim. Sosyal uyanış bu günkü düzen anlayışını aşmıştır diyen bir general bir komutan sonunda yönetici oldu Türkiye’de, idareyi ele geçirdiler. Sosyal uyanışla övünmek lazım. Bunun zararlı olduğunu düşünmek, bunu tehlike olarak görmek bizim hangi değerleri kaybettiğimizi, hangi insani değerleri kaybettiğimizi en güzel bir biçimde açıklamaktadır. İşte böyle sıkıyönetim komutanları gördük. O dönemde gençler hak istiyordu, halk hukuk istiyordu, özgürlük istiyordu, eşitlik istiyordu ama katledildiler. Soldan korkuldu. Sol öcü gibi gösterildi. Hani bir zamanlar Komünistler Moskova’ya deniliyordu. Bir altıncı filo olayında insanlar öldürüldü. Bütün bu olayları hatırlayın neden bu baskı var? Neden yedi tane genç Bahçelievler’de katledildi. Neden birçok Üniversite öğrencisi vuruldu, öldürüldü? Sol tanınmaz hale getirildi. Soldan intikam alındı. Çünkü köylü kendi hakkına sahip çıkacaktı. Üretici kendi hakkına sahip çıkacaktı. Emekçi kendi haklarına sahip çıkacaktı. İşte müdahaleler sonucunda yetiştirilen zehirli meyveler şimdi halka yedirilmektedir. O döneme baktığınızda birden fazla sol hareket var, bölünme var, bir yarılma var. Bunu müdahale yaptı. Müdahalenin amacı solu bölmektir. Çünkü sol iktidara gelirse sosyal adalet gelir. Sosyal devlet gelir, refah devlet gelir. Eşit paylaşım gelir. Hak ve özgürlüklerin temeli soldadır. Zaten sağ yeteri kadar Türkiye’ye kötülük yapmıştır. Devalüasyonlarla yapmıştır, aşırı enflasyonla yapmıştır, büyük iş çevrelerini zengin etmekle yapmıştır, halkın hakkını çalmakla yapmıştır. Sınırsız bir biçimde HES’ler kuruldu. İklim değişti. Doğa

değiştii. Doğa katliamı oldu. Ancak solun yeniden ümit olması lazım. Bunun içinde solun yeniden tanımlanması lazım. 21 yüzyılda solda kendi iç dönüşümünü yaparak yepyeni bir sistem anlayışıyla kadroları kurmasında fayda vardır”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP'nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

Y.Ç.

“Bir darbe vardı. Bir başlangıç oldu. HP'yi 12 Eylül müdahalesini gerçekleştirenler kurdu. Çok açık. O günün SODEP'ine, o günün SODEP kurucuları veto edildiler. İzin verilmedi. Özgürlükçü bir parti kurulacaktı. Buna izin verilmedi. Bizim bu konuda yeni bir tanım yapmamıza gerek yok. Olay çok açık. Olay üzerinde tartışma götürmeyecek kadar net. Durum kanıtlı.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

Y.Ç.

“Necdet Bey'i ben valilikten tanıyorum. Dürüst bir insandı. Onurlu bir insandı. Kendisini gördüm, tanıdım. Daha sonra Ankara'da görev aldı. O günün askeri idaresi kendisinden isteklerde bulunmuş olabilir. Görev vermiş olabilir. Ancak sonrasında biz bir evrim gördük. İleride kurulan SHP bu evrimin bir neticesidir.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP'ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

Y.Ç.

“Halk temelde muvazaa yapmaz. Halk ittifakı birçok yerde görüldü. Örneğin ben size girdiğim Buca Belediye seçimlerini örnek vereyim. Buca koyu bir demokrat kalesiydi. Partiler arası bir ittifak yoktu. O günün koşulları içerisinde toplum daha iyiye gitmek, daha güvenilir kimliği ortaya koymak yönünde birleşti, bütünleşti, sandığa gitti ve orada muazzam bir oy çokluğu ile bir dönemi değiştirdi. Değişimlerde bu şekilde olmaktadır. Değişim önce kafalarda olacak. Esas olan Halktır. Sorunuza gelecek olursak her şey aslına döner. Askeri idareye karşı halkta bir birliktelik oluştu. Halk neden zalimlikler altında yaşasın, neden zulüm altında kalsın. Elbette ki itiraz edecektir. Halk hareketi böyle oluyor.”

A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

Y.Ç.

“Diyelim ki HP, HP olarak SODEP'te SODEP olarak devam etseydi bu bölünmüşlük kime yarayacaktı. Bu sömürü düzenine yarardı. Orada dürüstlük oluşmuştur. Dürüstlük temellerinde yükselmiş ve HP ile SODEP birleşmiştir. Gerçekten de solun bölünmesi bir ölçüde ortadan kalkmıştır.”

Görüşme	: 6
Görüşme Yapılan Kişi	: Bülent Baratalı
Görüşme Tarihi	: 19.7.2019
Görüşme Saati	: 13.00

Bülent Baratalı

1947’de İzmir’de doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirdi.1971 Yılında Avukat olarak çalışmaya başladı.1977 Yılında CHP adayı olarak Urla Belediye Başkanı seçildi. 1980 Yılına kadar belediye başkanlığı görevini sürdürdü. 1980 Yılında Bayrak Harekâtı ile görevden alındı. Bu sürede avukatlık mesleğine geri dönüş yaptı. Birkaç yıl mesleğini yapmaya devam etti. İzmir Barosu Genel Sekreterliği yaptı. 1984’ten 1998’e kadar Urla Belediye Başkanlığı görevinde bulundu. 1998 Yılında CHP Genel Merkezin talebi üzerine Belediye Başkanlığı görevini bıraktı. 1998 yılında CHP İzmir il başkanlığı görevinde bulundu. 2000 Yılında CHP, MKYK üyesi oldu. 2002 Yılında CHP kontenjanından İzmir Milletvekili oldu. 2011 Yılına kadar Milletvekilliği görevine devam etti. 2011 Yılında Urla’ya döndü. “Çevre Teşvik”, “İzmir ve Ege’nin En Başarılı Belediye Başkanı”, “Son 20 Yılın En Başarılı Belediye Başkanı”, “Abdi İpekçi Dostluk ve Barış” ile 2007’de Yılın Milletvekili ödülleri ald. Evli ve üç çocukludur.

Armağan SEÇKİN :

1980 Müdahalesi sosyal demokratlar üzerine nasıl bir etki yaptı? 1980 sonrası Sosyal Demokrat hareketin Türkiye'deki seyrinde neler etkili oldu? Sizce Sosyal Demokratlar bir açmaz içine girdiler mi?

Bülent Baratalı :

“1980 Müdahalesi Türkiye’de alışılmış olan bütün siyasi akımları yok edip, onun yerine Amerika’da ki gibi iki partili bir siyasi sistemi getirmeyi amaçladı. Siyasi tutuklamalar yapıldı. İl, ilçe başkanlarına, belediye başkanlarına sırasıyla beş ve sekiz sene yasak getirildi. Yani CHP’nin bütün siyasi organları yaşam dışı bırakıldı. CHP’nin yerine eski İzmir Valisi Sayın Necdet Calp’e, Halkçı Parti isimli kurdu. Hatta Necdet Calp tarafından bana il başkanlığı ve milletvekilliği teklif edildi. Ben Sayın Necdet Calp’e, benim siyaset yasağım var, benim sizin istediklerinizi olma şansım yok dedim. Bana sen merak etme ben onu Konsey’den hallederim dedi. O vakit ben kendisine sizin için muvazaa partisi diyorlar, gerçekten doğruymuş dedim. Bana teklif ettiği görevleri kabul etmedim. Biz belediye başkanları, milletvekilleri başta Deniz Baykal olmak üzere yeni bir hareket başlattık. Bu harekete sosyal demokrat güç adını verdik. Bu sosyal demokrat güç hareketi rahmetli Erdal İnönü başkanlığında Sosyal Demokrat Parti’ye dönüştü. Kısaca SODEP, bende onun kurucuları arasında yer aldım. Ancak kuruluşunda benim adım yoktur. Çünkü o dönemde fiilen yasaklıydım. Sonra Adalet Parti’sinin yerine Doğru Yol kuruldu. Böylece iki akım devam etti. Sonrasında DSP kuruldu. Daha sonra

Milliyetçi Hareket Partisi bu oluşumda yerini aldı. Daha sonra SODEP, SHP adını aldı. Ardından biz 1992’de CHP’yi yeniden açtık ve bugünlere kadar gelindi.”

A.S.

HP kamuoyunda dillendirildiği gibi bir muvazaa partisi miydi? HP’nin siyasi çizgisini nasıl değerlendirirsiniz?

B.B.

“HP kesinlikle bir muvazaa partisidir. Ben bunu size çok fazla isim sayarak ispatlayabilirim. Öncelikle demin bahsettiğim olay direk benimle ilgilidir. Size başka bir örnek vereyim. Durcan Emirbayer’de yasaklılardandı. Necdet Calp çeşitli görüşmeler yaparak Durcan Emirbayer’in yasağını kaldırdı ve HP milletvekili adayı yaptırdı. Durcan Emirbayer, İzmir milletvekili oldu. Benim bu şekilde çok fazla isim saymam mümkün. HP, kesinlikle bir muvazaa partisiydi. Siyasi çizgi olarak HP, Konsey’in izin verdiği ölçülerde çalışmaya devam etti. Ancak, tabii ki yürütemeyeceği belli oldu. Bu arada SODEP olarak biz büyük bir başarı elde etmiştik. Solda iki parti oluşmuştu. Bu durumun süremeyeceğini anladılar. Bunun üzerine HP, SODEP’e evrilmeye başladı. Sonrasında HP, SODEP ile birleşerek SHP ismini aldı.”

A.S.

Kısa Bir Necdet Calp değerlendirmesi yapar mısınız?

B.B.

“Ben kendisini tanıdığım zaman kendisi İzmir Valisi’ydi. Ben o sırada Urla Belediye Başkanı’ydim. Kendisi İsmet İnönü’nün özel kalem müdürlüğünü yapmış birisiydi. Kendisi iyi bir CHP’liydi. Çok iyi bir Vali’ydi. İyi bir aydıydı. Benim kendisi hakkında düşüncelerim çok olumludur.”

A.S.

1984 yerel seçimlerinde halkın tercihini SODEP’ten yana kullanmasının sebepleri nelerdi?

B.B.

“1984 Yılında SODEP, yerel seçimlere çok kararlı bir şekilde girmişti. Önemli ölçüde başarı elde ettik. Halk, HP’nin bir muvazaa partisi olduğunu anlamıştı. Vatandaş HP’nin bir konjonktür partisi olduğunu anlamıştı. Yani HP, gelip geçici bir partiydi. Genel seçimlerde başka bir sol parti olmadığı için halk mecburen oyunu HP’ye vermişti. Biz HP’ye oy vermedik. Taktak yaptık.”

A.S.

HP-SODEP birleşmesi hakkındaki düşünceleriniz nedir?

B.B.

“Bu birleşmenin ardından iki partide, bu durumu içine sindiremedi. Partililer sen HP’lisin sen SODEP’lisin diye birbirini suçlamaya başladı. Doğru şeyler yapılmadı. Doğru şeylerin yapıldığını görmedik. Ben bu birleşmenin karşısında olanlardandım. Birleşme hakkında olumsuz oy kullandım. Özellikle biz İzmir grubu olarak birleşmeye karşıydık.”

A.S

1982 Anayasası oylaması sırasında zarfların içinin gözüktüğünü dile getirdiğiniz için hakkınızda cezai işlem yapılmış. Bize bu konu ile ilgili anınızı anlatır mısınız?

B.B

“Ben bu konuyu oylama sırasında sesli olarak dile getirdim. Meğerse bana tuzak kurmuşlar. Ben oyumu Urla’da kullanıyordum. Oy sandıklarını pencerenin yanına koymuşlar. Bu sayede oy sandıklarının yerlerini yükseltmişler. Tercihlerimizi yapacaktık, ben tercihimizi yaptım. Zarfa koydum. Bu sırada zarflar şeffaf olduğu için benim zarfa koymuş olduğum mavi oyum güneş ışığının etkisiyle görüldü. Görülünce ben ; “bu bir devlet şikesidir. Devlet bu kadar küçülmemelidir. Seçimlere hile karıştırılmıştır.” dedim. Orada benden sonra zabıt tutmuşlar. Bu nedenle mahkemeden ceza aldım. Benim 1982 Anayasası’na oyum ispatlıdır.”

EK II: HALKÇI PARTİ TÜZÜĞÜ

839

⁸³⁹ *Halkçı Parti Tüzüğü*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr> (E.T 10.04.2019, 16.00)

EK III: HALKÇI PARTİ PROGRAMI

840

⁸⁴⁰ *Halkçı Parti Programı*, Halkçı Parti Yayınları, basım yeri ve yılı yok.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr> (E.T 10.04.2019, Saat 18.00)